

SLOVENSKÁ AKADÉMIA VIED
HISTORICKÝ ÚSTAV

RECENZENT

Univ. prof. dr. György Ránki, DrSc.

LORÁNT TILKOVSKY

**JUŽNÉ SLOVENSKO
V ROKOCH 1938-1945**

BRATISLAVA 1972
VYDAVATEĽSTVO SLOVENSKEJ AKADÉMIE VIED

Predslov

V posledných rokoch vyšlo u nás niekoľko štúdií zaoberajúcich sa udalosťami roku 1938, robotníckym hnutím, činnosťou ilegálnej komunistickej organizácie na okupovanom území južného Slovenska, slovensko-maďarskými vzťahmi v rokoch 1939-1941. (Treba poznamenať, že terminológia, ktorú použil autor v tejto práci, sa v niektorých prípadoch líši od terminológie, ktorú používajú slovenskí historici. Napr. územie "okupované" ("megszált") roku 1938 Maďarmi označuje ako územie "pripojené" k Maďarsku. V citátoch prevzatých zo súčasných maďarských prameňov používa - v preklade vernom pôvodnému textu - termín "navrátené" alebo späť-získané územie.) Vyšla aj prvá komplexná analýza okupačného režimu a rezistencie na južnom Slovensku. Svedčí to o tom, že záujem o problematiku južného Slovenska v rokoch 1938-1945 je živý, pretože otázka maďarskej menšiny, otázka slovensko-maďarských vzťahov mala svoj značný význam už od konca tridsiatych rokov a nestratila svoju aktualitu dodnes. To znamená, že dejiny okupácie južného Slovenska horthyovským Maďarskom tvoria dôležitú súčasť histórie československej antifašistickej rezistencie a národnooslobodzovacieho boja. Ich význam zvyšuje skutočnosť, že dôsledky okupačného režimu našli svoj odraz aj vo formách riešenia maďarskej otázky po oslobodení.

Podstata horthyovského fašistického režimu, ním použité ekonomické, politické, právne, propagandistické a psychologické prostriedky na utláčanie v prvom rade slovenského, ale v nie malej miere i maďarského obyvateľstva okupovaného územia zaujíma, pravda, aj maďarskú historiografiu. Maďarskí historici sa zaoberajú, pochopiteľne z maďarského aspektu, charakteristikou horthyovského fašizmu, štátoprávnymi otázkami a ekonomickými problémami horthyovského režimu, maďarským hnutím samostatnosti, porážkou fašizmu, oslobodením Maďarska a pod. Medzi prácami maďarských historikov zo slovenského hľadiska sú obzvlášť zaujímavé práce L. Tilkovszkého, pretože sa zaoberajú osobitne problematikou horthyovským Maďarskom okupovaných území. Jeho práce sú našej odbornej verejnosti známe; niektoré jeho články a štúdie boli uverejnené aj v slovenských časopisoch.

L. Tilkovszký sa snaží vo svojich prácach pravdivo objasniť dejiny okupácie, vývoj slovensko-maďarských vzťahov. Usiluje sa odkrývať historickú pravdu neovplyvnenú pozostatkami šovinistickej nadradenosti a dogmatickej jednostrannosti. Snaží sa pomáhať odstrániť zvyšky a nové pramene národnej nevraživosti z mysli postihnutého obyvateľstva a zainteresovaných národov, vytvárať podmienky pre socialistické spolunažívanie susedných národov.

Práca pozostáva zo šiestich, dosť samostatných kapitol. Autor analyzuje v nich niektoré dôležité stránky problematiky okupačného režimu na južnom Slovensku. Nedotýka sa systému maďarskej okupačnej správy, sociálnych pomerov v priemyselnej výrobe, aktívnej politickej činnosti Slovákov, t. j. antifašistickej rezistencie a národnooslobodzovacieho boja slovenského obyvateľstva. Autor vychádza z toho, že okupované územie južného Slovenska bolo obývané prevažne Maďarmi; dokazuje, že Maďari sa dostali do horších ekonomických, sociálnych a politických pomerov, než v akých žili v ČSR. Pri skúmaní dôsledkov okupácie nerozlišuje dosť výrazne väčšiu intenzitu útlaku vykonaného na slovenskom robotníkovi, roľníkovi, železničiarovi a pod. Keďže skúma a vysvetľuje predovšetkým maďarizačnú politiku horthyovskej vlády, hospodársky, sociálny, kultúrny útlak maďarských orgánov štátnej moci a okupačnej správy, miestami sa čitateľvi môže zdať, že podľa pohľadu autora bolo slovenské obyvateľstvo zväčša pasívne, že nevyvíjalo dosť odporu proti maďarizácii. Autor dozaista nepodceňuje slovenskú rezistenciu, veď v poslednej kapitole píše o slovenskom národnom hnutí. Avšak tým, že

hlavnú pozornosť venoval - pokiaľ ide o slovenské obyvateľstvo - maďarizačným akciám a rezistenciu neskúmal v súvislosti s nimi, môže vzniknúť spomenutý dojem.

Táto poznámka má len naznačiť rámec autorových úvah, nedotýka sa ich kvality. Autor prináša nové poznatky najmä o činiteľoch maďarskej iredenty, o činnosti maďarských školských úradov v oblasti maďarizácie škôl, o politických akciách Esterházyho a pod. A čo je potešiteľné, závery a stanoviská autora, v zásadných otázkach nie sú v rozpore so stanoviskami slovenských historikov. Pri konečnom hodnotení horthyovskej okupácie južného Slovenska autor konštatuje ako vzájomné ponaučenie, že “nectí si svoju národnosť ten, kto nemá v úcte národnosť druhého” a že vzájomná nenávisť, reťaze výpadov a retorií, ktoré zapríčinili Slovákom a Maďarom “strašné utrpenia”, možno riešiť len na základoch socialistického internacionalizmu. Ak doplníme autora našimi skúsenosťami a vychádzame z nich, možno predpokladať, že táto práca L. Tilkovského, vyúsťujúca v spomenutom poznatku, vzbudí záujem širšieho okruhu čitateľov.

Úvod

Ak bude chcieť bádateľ zaoberajúci sa obdobím Mníchova a druhej svetovej vojny čo i len v hlavných črtách preskúmať politiku maďarských vládnuvých tried so zreteľom na ich vzťah k Slovákom, musí si nevyhnutne najprv objasniť, aké postavenie zaujímal slovenský ľud a aké predstavy o jeho vlasti vládli v myšlienkovvej sfére týchto tried. Bez dôkladného ujasnenia si maďarskými vládnúcimi triedami živeného názoru na Slovákov a Slovensko zostalo by celé pozadie ich politiky voči Slovákom veľmi hmlisté. V neposlednom rade zasluhuje si táto otázka osobitnú pozornosť najmä preto, že obraz Slovákov, formovaný maďarskými vládnúcimi triedami, nezostal len v predstavách týchto tried, ale sa systematicky rôznymi spôsobmi a formami propagačnej činnosti vnášal do najširších vrstiev maďarskej spoločnosti, čím sa stvárňovala taká "verejná" mienka, o ktorú sa potom mohla opierať národnostná politika vládnúcich tried.

Predovšetkým maďarská veľkostatkárska trieda a džentrícka vrstva aj naďalej živila z feudalizmu pretrvávajúce predstavy o Slovákoch, ktoré ešte aj v sledovanom období bolo virulentné a ovplyvňovalo široký okruh verejnej mienky: Slováci sa brali na vedomie len ako etnikum a nebolo ochoty uznať ich ako národ, hlásiaci sa o svoje politické práva. (1) Slovákov považovali iba za služobný ľud, ktorého pokoru a nenáročnosť chválili; zhovievavo a neraz aj s humorom, ale zavše aj s ponížujúcim dešpektom spomínali jeho "prostoduchosť" a "zadubenosť". Boli presvedčení, že sú aj naďalej udržateľné a udržať sa musia hospodárske, kultúrne a politické pomery, ktoré po stáročia nútili tento ľud hrbiť chrbát v otroctve. Takéto chápanie bolo presiaknuté obrazom falošnej feudálnej idyly dobrotivého, patriarchálne-otcovsky vládnúceho maďarského pána, ktorý vynikal svojou duševnou prevahou nad statočnými slovenskými sedliakmi. Ak ich aj rozrušilo nejaké "pan-slavské poburovanie", bola to len záškodnícka činnosť jednotlivých nespratných buričských elementov, ktorá bola ľudu cudzia a iba mu škodila. Preto takáto činnosť si zasluhovala iba neúprosny a tvrdý policajný zásah. (2)

V takýchto sťažných podmienkach veľmi pomaly sa prejavujúci proces slovenského národného uvedomovania sa maďarské vládnúce kruhy nebrali vôbec na vedomie. Pre nich Slovák ostal iba "Tót" s príznakmi "primitívneho, bezmocného" tvora, odkázaného na "otcovské vedenie" Maďarov. Ponížujúci obsah pojmu "Tót" pre označenie Slovákov sa ich zástanci často márne snažili vyvrátiť aj na vedeckom podklade. V rastúcom národnom povedomí slovenského ľudu sa stvárňovala predstava o pojme vlasť a privlastňovala si, resp. Slovenskom nazývala severné územia vtedajšieho Uhorska, kde žili Slováci v kompaktných celkoch. To však bolo pre maďarské vládnúce triedy ešte menej prijateľné, pretože pre nich domovina Slovákov bola iba "Felvidékom", t. j. severnou časťou Veľkého Maďarska, ktorej dominantný maďarský charakter dáva tamojšia úzka vrstva maďarských vládnúcich tried svojou kultúrnou nadradenosťou a predurčenosťou na vedenie. Maďarské vládnúce vrstvy zdôvodňovali toto predurčenie na "vládnutie" tisícročnou tradíciou, v ktorej Maďari vydali svedectvo o mimoriadnej schopnosti "otcovsky dobrotivou prísnosťou" vládnuť nad ľuďmi, žijúcimi s nimi v jednom "osudovom spoločenstve" (3)

Slovákov považovali maďarské vládnúce triedy vlastne iba za "inojazyčných Maďarov" (4) a hlásali, že niet v Maďarsku prekážok, aby sa mohli uplatniť. Na dôkaz toho uvádzali maďarských štátnikov a cirkevných hodnostárov slovenského pôvodu. (5) Za cenu asimilácie sa skutočne otvárali brány možností pribojným slovenským jednotlivcom, ale slovenskému ľudu boli zatarasené všetky možnosti, aby sa pozdvihol na národ. Mnohí sa mohli a aj sa dostali do radov maďarskej inteligencie, ale sformovanie sa samostatnej slovenskej inteligencie maďarské vládnúce triedy hatili všetkými možnými prostriedkami. Usilovali sa o asimiláciu nemaďarských národností; boli nepriateľmi rastúceho národného uvedomovania sa a sebedomia Rumunov, Slovákov atď., ktoré by bolo brzdu

asimilačných snáh. Avšak tento zrýchľujúci sa proces mohli nanajvýš len brzdiť, retardovať, ale nie zastaviť.

Po prvej svetovej vojne — rozpadom rakúsko-uhorskej monarchie a vznikom Československej republiky — otvorila sa nová kapitola vo vývoji slovenského národa. Maďarské vládnuce triedy sa horúčkovite snažili zabrániť odtrhnutiu sa “Hornej zeme” (Slovenska); v tiesnivom položení sľubovali Slovákom aj autonómiu, čo však zostalo bez účinku. (6)

Počas krátkotrvej Maďarskej republiky rád sa nepodarilo úplne zlomiť moc maďarských vládnuúcich tried; Slovenská republika rád, ktorá vznikla pod jej vplyvom a za jej pomoci, za danej medzinárodnej situácie nemohla súčasne zabezpečiť aj riešenie slovenskej národnostnej otázky.

Vývoj slovenského národa v rámci Československej republiky — v porovnaní s podmienkami v minulosti — sa dostal do neporovnateľne priaznivejších podmienok. Aj napriek tomu, že v novom štáte v pomere Čechov a Slovákov vzniklo mnoho pre Slovákov nepriaznivých momentov, predsa za dve desaťročia jestvovania buržoáznodemokratickej Československej republiky slovenský národ v každom smere prešiel obrovským prerodom. Maďarské vládnuce triedy, ktoré sa ani len na okamih nezriekli nárokov na “odtrhnuté” územia, s nenávisťou sledovali tento rozvoj, ktorého hĺbku v pravej jeho podstate vôbec nechápali, a preto žili v nádeji, že v príhodnom čase si Slovákov znovu pripoja späť.

Maďarské vládnuce triedy považovali za veľkú nespravodlivosť Trianonskej zmluvy práve “okypenie” Maďarska. Trvali na “tisícročných hraniciach” veľkého Maďarska ovenčeného Karpatmi a dožadovali sa reštaurovania “bohom danej” hospodársko-zemepisnej a štátnej jednoty v dunajskej kotline. (7) Strategickým cieľom maďarských vládnuúcich kruhov po Trianone bola iba požiadavka takej revízie hraníc, aby sa prinavrátili okrajové oblasti “odtrhnutého” územia s prevahou maďarského obyvateľstva; bol to však len taktický ťah — i keď nie dôsledne uplatňovaný — ktorý umožňoval po celé dve desaťročia udržiavať “maďarskú otázku”, dával pádne argumenty, ktorými bolo možné ovplyvňovať a získavať “svetovú verejnú mienku” nechápajúcu a odmietajúcu myšlienku reštitúcie in integrum. (8) Na čiastočnú, etnicky zdôvodnenú revíziu mali maďarské vládnuce kruhy rozdielne názory. Radi by ju boli videli ako stupienok k integračnej revízii, obávali sa však poklesu, prípadne aj zániku intenzity etnickej hnacej sily, čo by skôr uzavrelo ako otvorilo cestu pre realizáciu skutočného strategického cieľa — znovuvytvorenia “historického Maďarska”. Eventuálna možnosť takéhoto riešenia na etnickom základe teda nestroskotala len na “tvrdošijnosti nástupníckych štátov”. (9)

Rôzne ťažkosti Slovenska včleneného do československého štátu dávali vhodnú zámienu maďarským vládnuúcim triedam pre iredentistickú propagandu, rozduchovanie vnútorných nepokojov a v tejto súvislosti aj spriadanie dobrodružných vojenských plánov. Tak napr. neuspokojivé riešenie slovenskej otázky v Československej republike dávalo takú márnomyseľnú nádej maďarským vládnuúcim triedam, že slovenské politické snahy možno preorientovať smerom na Maďarsko. Celý rad slovenských emigrantov, ktorí sa dali do služieb Budapešti (Jehlička, Dvorčák, Unger, Koreň atď.), pracovali v záujme tohto cieľa v Paríži, vo Viedni, Varšave, ba aj v Amerike. Dokonca aj na samom Slovensku v Slovenskej ľudovej strane bol Tuka najvýraznejšou postavou promaďarskej slovenskej politiky až do jeho uväznenia a procesu, ktoré zvířili prach politického života. (10) Nemenej sa snažili využiť aj to, že státisíce Maďarov, ktorí sa v rámci Československa dostali do postavenia menšiny, ťažko znášali otras tohto nečakaného obratu. Buržoáznonacionalistická politika Československej republiky spred roku 1938 nijako neuláhčovala ich prispôsobovanie sa daným novým pomerom; celý rad bolestivých, poburujúcich neprávostí a zásahov znemožňoval konsolidáciu pomerov na národnostných územiach. Práve preto si maďarské vládnuce triedy vedeli zachovať vplyv na Maďarov aj za hranicami, napriek tomu, že ich pozície sa v dôsledku československej pozemkovej

reformy, ako aj hromadného odchodu maďarských úradníkov z verejnej správy oslabili. Na čele politických strán maďarskej menšiny, hospodárskych organizácií a kultúrnych ustanovizní stáli aj naďalej exponenti maďarských vládnúcich tried — zväčša veľkostatkári a “familiaristi” strednej vrstvy — ktorí vyzývali k likvidácii triednych rozporov medzi Maďarmi, k budovaniu jednotného “národného kolektívu” a svojou politikou zahľabanou do rúcha “ochrany menšiny” proti útlaku podporovali revizionistické snahy Budapešti. Rozdúchavali žeravé uhlíky oprávnenej nespokojnosti — aby si mohli opekať vlastnú pečienku — a hlásali, že uspokojuvité riešenie môže priniesť iba návrat k “materskej krajine” (anyaország). (11)

Nositelmi skutočných záujmov slovenského ľudu neboli ani slovenské, ani maďarské, prípadne iné nacionalistické strany, ale ani strany buržoázne, stojace na zásadách “čechoslovakizmu”. Nacionálne práva národov žijúcich na Slovensku bez ohľadu na národnosť chránila proti každému buržoáznodemokratickému útoku alebo prehmatu jediná na triednom princípe sa organizujúca komunistická strana, hoci ani ona nebola bez chýb vzhľadom na posudzovanie dôležitosti národnostnej otázky. (12) Boj komunistickej strany na Slovensku v podmienkach československej buržoáznej demokracie bol síce veľmi ťažký a plný obetí; avšak možnosti Komunistickej strany Maďarska, ktorá v dôsledku víťazstva kontrarevolúcie bola nútená ustúpiť do ilegality, boli v boji proti maďarským vládnúcim triedam neporovnateľne obmedzenejšie.

Maďarskú verejnú mienku opájali ideou revízie prostredníctvom škôl, tlače a spoločenských organizácií. Sociografický ústav a Ústav štátnych vied sledovali a spracúvali stvárňovanie sa osudu “odtrhnutých” území a svojimi poznatkami, argumentmi a návrhmi podporovali snahy o prinavrátenie týchto území, t. j. politiku reštaurácie veľkého Maďarska. (13)

Hospodársko-spoločenské pomery v období pred Mníchovom si oprávnene zasluhovali kritiku československých pokrokových síl. Avšak situácia v Maďarsku ďaleko zaostávala aj za nimi a úplne falošná a pochybená bola propaganda, ktorá predstavovala maďarskému i nemaďarskému obyvateľstvu odčlenených území trianonské Maďarsko ako zaslúbenú zem. Napr. situácia maďarskej menšiny v Československu napriek mnohým neprávostiam bola v mnohých smeroch priaznivejšia ako situácia maďarského “vládnúceho národa” v “anyaország”. Pokiaľ ide o osud národnostných menšín, ktoré ostali v “okypťenom Maďarsku” očividne sa zhoršoval, pretože maďarské vládnúce triedy vyvodili z Trianonu práve také ponaučenie, že s národnosťami zaobchádzali príliš liberálne, mierne a práve nedostatok “pevnej ruky” viedol k rastu a upevneniu dezintegračných úsilí národnosti. (14) Z času na čas opatrnicky vyslovovaný prísľub autonómie v prípade, keby sa Slováci vrátili k Maďarsku, mal byť iba vnaďidlom pre slovenské autonómistické hnutie v Československu, s ktorého plnením sa však vážne nepočítalo ani len na chvíľu.

Maďarské vládnúce triedy si museli, prirodzene, vytvoriť nejakú koncepciu, ako by mohli svoje úsilie o reštauráciu “veľkého Maďarska” so svojráznymi nárokmi nemaďarských národov a národností, ktoré by sa do tohto celku prinavrátili. (15) Pomerne malý okruh zoskupený okolo Bethlena a Telekiho bol tej mienky, že pre späťprinavrátenie odtrhnutých nemaďarských národov je nevyhnutné zrieknuť sa násilnej, otvorenej asimilácie a zabezpečiť určité autonómne práva. (16) Nad podobnými problémami si lámal hlavu aj vodca “nyilašského hnutia” Szálasi, ktorý chcel v Karpatskej kotline znovu poskladať z maďarského a z územnoautonómnych nemaďarských národov veľký štát “Hungáriu”. (17) Prevažná väčšina maďarských vládnucich tried sa však aj naďalej bezpodmienečne pridržiavala uplatňovania otvorených foriem násilnej asimilácie. V predstavách o prípadnej autonómii videli návrat k nevydareným, unáhleným “výplodom fantázie” chaotických rokov 1918-1920 a súčasne aj nezlučiteľnosť tejto koncepcie, so starodávnou ústavou; autonómia by znamenala nebezpečnú špekuláciu, ktorá by ohrozila späťzískanie maďarskej hegemonie. Široko propagovanú “svätoštefanskú ideu”

nepovažovali vôbec len za patinovaný obal, ale za účinný prostriedok na formovanie verejnej mienky nás; pod jej vplyvom, aktualizujúc historickú a náboženskú tradíciu, vyvíjali veľké propagandistické úsilie v záujme toho, aby zabezpečili znovunastolenie panstva maďarskej ríše, ktoré sa po roku 1918 zúžilo zhruba iba na maďarské etnikum, aj nad nemaďarskými národmi Karpatskej kotliny. (18)

Maďarským vládnucim triedam bolo jasné, že iba propagandistickým využitím priťažlivosti svätoštefanskej štátnej idey sa ešte ďaleko nedostanú, že bez uplatnenia násilia nespadne im ovocie do lona. Pritom však Maďarsko samé nebolo schopné uskutočniť svoje nároky na integračnú revíziu ani voči jednému zo susedných štátov zoskupených v politicko-vojenskej Malej dohode. Cestu k tomuto cieľu otvorila maďarským vládnucim kruhom možnosť spolupráce s hitlerovským Nemeckom.

Táto kniha začínajúca sa podrobným opisom udalostí začiatkom r. 1938 skúma, ako maďarská revízna politika dosiahla "prvý úspech" — prinavrátenie južného Slovenska, akú úlohu zohrali svätoštefanské národnopolitické idey a ako sa realizovali sľuby v rokoch maďarského panstva na južnom Slovensku. Skúmanie zahŕňa vývoj a formovanie sa hospodárskych, spoločenských, kultúrnych a politických pomerov Maďarov i Slovákov na arbitrážou pririeknutom území. Súčasne sleduje, ako ovplyvňujú národnostno-politické hľadiská na tomto území uskutočňovanú národohospodársku, sociálnu, poľnohospodársku a školskú politiku; rozoberá problémy, ktoré sa vynorili v súvislosti s otázkou začlenenia tohto územia do "anyaország" ako aj formy a okolnosti rezistencie proti maďarskej vládnej politike.

Poznámky k úvodu

(1) "My sme tu v dunajskej kotline jediným národom, ostatní sú iba 'ľud'". Joo Tibor, Nemzetnevelés és szociálpolitika. A mai magyar szociálpolitika. Budapešť 1939, 188.

(2) Pri šírení tohto stanoviska veľkú úlohu zohrala literatúra, najmä také významné osobnosti, ako bol predovšetkým Jókai.

(3) Tilkovszky Lóránt, Bajcsy-Zsilinsky Endre történetpolitikai vitája Szekfő Gyulával. Valóság 1959, č. 6, 42.

(4) „Za Maďara považujeme každého aj keď nevie ani slovo po maďarsky.” Képviseltházi Napló (ďalej KN) 1939/111, 242; prejav Zoltána Bencsa 21.11.1939.

(5) Horthy Miklós titkos iratai (red. Szinai Miklos—Szücs László), Budapešť 1962, 413.

(6) Bellér Béla, Az ellenforradalmi rendszer első éveinek nemzetiségi politikája. Századok 1963, č. 6, 1291-1297.

(7) Galántai József, Trianon és a revízios propaganda. A magyar nacionalizmus kialakulása és története. Budapešť 1964, 290.

(8) Nemes Dezső, A Bethlen-kormány külpolitikája 1927-1931-ben. Budapešť 1964, 167-175.

(9) Porovnaj Ránki György, Emlékiratok és valóság Magyarország második világháborús szerepéről. Budapešť 1964, 23-24.

(10) J. Kramer, Iredenta a separatizmus v slovenskej politike 1919-1938. Bratislava 1957.

(11) Szvatko Pál, A visszatért magyarok. A felvidéki magyarság húsz éve. Budapešť 1938.

(12) V. Plevza, KSC a revolučné hnutie na Slovensku 1929-1938. Bratislava 1965; M. Filo, Boj KSC na Slovensku za obranu republiky v rokoch 1937—1938. Bratislava 1960.

(13) KN, 1939/1., 454 - prejav Pála Telekiho 9. 8.1939.

(14) Bellér Béla, c. d., 1318.

- (15) Bethlen István gr., Szent István napján. Pesti Napló z 20. 8. 1937.
- (16) Rónai András, A nemzetiségi kérdés területimegoldásai. Magyar Szemle, nov. 1937; A nemzetiségi kérdés nemterületi megoldásai. Magyar Szemle, aug. 1938.
- (17) Lacko Miklós, Nyilasok, nemzetiszocialisták (1935-1944). Budapešť 1966, 58-59.
- (18) J. Fabian, Svätoštefanské tiene. Telekiho zahraničná politika a Slovensko 1939-1941. Bratislava 1966.

I. Maďarské revizionistické snahy a slovenská otázka

Vlády kontrarevolučného zriadenia v Maďarsku sa nikdy nezriekli úsilia o rozklad tzv. "nástupníckych štátov" a späťzískanie tých území, ktoré v minulosti boli súčasťou "veľkého Maďarska". V zhode s touto snahou venovali vždy osobitnú starostlivosť tomu, aby Maďarov žijúcich v nástupníckych štátoch udržiavali v nádeji "na prinavrátenie sa" čo sa musí skôr-neskôr uskutočniť. Taký istý význam pripisovali aj zamestnávaniu politických agentov, ktorí už svojím pôvodom boli spôsobilí, aby "politikárili" v mene nemaďarských národov na bývalých uhorských územiach, ale v záujme maďarskej iredenty. (1) Hneď od začiatku veľmi dôležitú úlohu v maďarských rozbíjačských predstavách zohrávalo aj nadväzovanie kontaktov s hnutím nemeckej menšiny v nástupníckych štátoch. (2) Ale vyhliadky maďarských revizionistických snáh sa v skutočnosti plne rozvili až keď sa v Nemecku dostala k moci nacionálno-socialistická "dynamická" zahraničná politika, ktorá sľubovala rozbitie parížskymi mierovými zmluvami vytvoreného status quo, a keď sa za hranicami ríše žijúci Nemci novou účinnou organizovanosťou stali priam školským príkladom, ako sa vonkajším mocenským vplyvom môže vytvárať vnútorná báza. (3) Maďarská vláda, ktorá z hľadiska svojich revizionistických snáh pripisovala mimoriadnu dôležitosť prehlbovaniu vzťahov s Nemeckom, bola by rada dosiahla to, aby nemecké menšiny v nástupníckych štátoch úzko spolupracovali s maďarskými menšinovými hnutiami. Nemecké menšiny si však uvedomovali, že ich požiadavky skôr môžu dosiahnuť úspech u vlád nástupníckych štátov, ak ich predložia samostatne a nebudú ich spájať s požiadavkami maďarskej menšiny, o ktorých bolo všeobecne známe, že slúžia revizionistickým cieľom a práve v dôsledku toho boli aj prísnejšie posudzované. Nemecké menšiny v nástupníckych štátoch beztak nesympatizovali s maďarským revizionistickým úsilím, najmä preto, že postavenie nemeckej menšiny v Maďarsku bolo oveľa nepriaznivejšie ako ich vlastných menšín v nástupníckych štátoch. Preto, kedykoľvek maďarská vláda nastolila nemeckej ríšskej vláde otázku spolupráce maďarských a nemeckých menšín v nástupníckych štátoch, vždy dostala odpoveď, že podmienkou toho je riešenie postavenia nemeckej menšiny v Maďarsku. Nie bez príčiny zaujala nemecká vláda takéto stanovisko; vedela, že určením postavenia nemeckej menšiny v nástupníckych štátoch možno podstatne ovplyvniť revíznym úsilím presiaknutú maďarskú vládu v prospech požiadaviek nemeckej menšiny v Maďarsku. (4)

Namiesto spolupráce boli medzi nemeckou a maďarskou menšinou v nástupníckych štátoch na dennom poriadku rôzne trenice. Len v jednom jedinom nástupníckom štáte považovala aj nemecká vláda spoluprácu za nevyhnutnú, a to od jari 1936 v Československu. (5) Maďarskí štátnici s radosťou prijímali správy, že myšlienka rozkladu Československa čím ďalej tým viac získava miesto v nemeckých plánoch. (6) Nemcom sa však len veľmi ťažko a po dlhom čase podarilo presvedčiť maďarov o význame podstaty ťažiska; maďari sa totiž obávali, že keby, čo i len prechodne, prestali hlásať myšlienku revízie voči Juhoslávii a Rumunsku, hnutie maďarskej menšiny "by ochablo" a "zliknavelo". (7)

Ďalšie ťažkosti zapríčinilo a z nemeckej strany vyvolalo ostrú kritiku to, že Maďari sa pri svojich revizionistických snahách pridržiavali zásady "historického práva". Nemci by boli chceli, aby si ideu "Volkstum" ktorá bola základom pri uplatňovaní nemeckých nárokov voči Československu, osvojili aj Maďari, aby svoje nároky zamerali len na príslušníkov maďarskej národnosti a nerušili samostatne predkladané požiadavky slovenského národa. Nemci pochopili, že slovenská otázka nemôže hrať podradnú úlohu pre maďarské záujmy, predstavuje takú hybnú silu, ktorú treba s osobitnou pozornosťou sledovať, brať na vedomie a s ktorou treba skoordinať "hnutie všetkých rozbúrených" národností Československa. Pritom však v slovenskom politickom živote od čias Tukovho procesu

nebol taký súci smer alebo osobnosť, na ktorú by sa mohla maďarská vláda opierať; pracovalo sa výlučne s emigrantmi, vyvíjajúcimi činnosť zo zahraničia, ktorá bola absolútne neúčinná. (8)

Názorové nezhody nepochybne sťažovali vytvorenie spolupráce nemeckej a maďarskej menšiny v Československu. To však nebolo prekážkou, aby si maďarská menšina neosvojila mnohé z organizačného ducha a taktiky nemeckej menšiny. A tak 21.6.1936 urobila rozhodujúci krok k vytvoreniu svojej politickej jednoty utvorením Zjednotenej maďarskej strany (9) (Egyesült Magyar Párt), ktorá sa považovala za “prejav národného kolektívu” a robila si nároky na zoskupovanie všetkého čo sa na maďarskom nacionálnom základe zoskupovať dalo, čomu mala slúžiť aj práve sa uskutočňujúca “duchovná obroda” maďarskej menšiny: sociálnou demagógiou budovaná jednota bez triedneho stanoviska, v ktorej je “maďarským národným bratom” veľkostatkársky zemepán práve tak ako aj želiarsky bezzemok. (10) Napriek veľkému vplyvu nemeckého vzoru pri “dobovom” menšinovom organizovaní sa, prejavuje sa akcieschopnosť Zjednotenej maďarskej strany viac po stránke politickej; na provokácie incidentov, uskutočňovanie teroristických akcií nebola pripravená ani organizačne, ani “morálne”. (11) Za takýchto okolností začiatkom roku 1938 došlo k využitiu zladených vystupňovaných požiadaviek “národností” v Československu ako rozkladnej sily. V prvých februárových dňoch vedenie Zjednotenej maďarskej strany prerokovalo celkovú politickú situáciu a došlo k záveru, že musí zahájiť intenzívnejšiu činnosť, aby rýchlo sa vyvíjajúce udalosti našli ju v plnej pripravenosti. Rozhodla sa, že zhrnie požiadavky Maďarov v celej ich širokej škále — od otázky agrárnej po školskú politiku, od štátoobčianskych záležitostí až po obsadenie úradníckych postov — do mohutného memoranda, ktoré s príslušným dôrazom predloží československej vláde. (12)

Slovenské požiadavky voči pražskej vláde sa sústreďovali na vydobytie autonómnych práv, ktoré boli zakotvené v “Pittsburskej dohode” uzavretej medzi Masarykom a americkými Slovákami r. 1918. Slovenská ľudová strana si dala do akčného programu návštevu delegácie amerických Slovákov pri príležitosti 20. výročia Pittsburskej dohody, ktorú mali priniesť so sebou v origináli a usporiadať v Bratislave oslavy a protestné demonštrácie pre nesplnenie sľubovanej autonómie.

Z nemeckej strany s uspokojením privítali tieto maďarské a slovenské plány, lebo posilňovali ich vlastné nemecké požiadavky a zapadali do ich predstáv o nátlaku na československú vládu z viacerých strán. Sudetonemecká strana, pôsobiaca v českých krajinách pod vedením Henleina a Franka, ako aj Strana karpatských Nemcov pôsobiaca na Slovensku pod vedením Karmasina, na poradách v Ružomberku nadviazali 8.februára 1938 bezprostredný styk s Hlinkovou slovenskou ľudovou stranou a podobné rokovania chceli nadviazať aj s vedúcimi Zjednotenej maďarskej strany. (13) Avšak k bezprostredným rokovaniam s Jarossom a Esterházym chýbalo potrebné a vhodné ovzdušie; existovali totiž rozpory medzi Karpatonemeckou stranou a Zjednotenou maďarskou stranou, najmä pre trenice v bratislavskej a spišskej oblasti. Sudetonemeckí vodcovia cestovali preto do Budapešti, aby sa stretli s bývalým ministerským predsedom grofom Istvánom Bethlenom. (14)

Stretnutie sa uskutočnilo 11.februára 1938 na Bethlenovom byte, kde Frank a Künzel spoznali Bethlena ako veľmi vplyvného a prvoradého poradcu vlády, ktorý bol vynikajúco informovaný o československých pomeroch, najmä pokiaľ ide o štátoprávne a menšinové otázky a ktorý sám bol presvedčený, že československý štát sa musí rozbiť. Na základe rokovania Bethlen v plnej miere súhlasil s nevyhnutnosťou úzkej spolupráce nemeckej a maďarskej menšiny v Československu; prisľúbil, že v tomto duchu bude vplývať aj na Esterházyho a Jarossa, a súhlasil aj s tým, že v protičeskoslovenských plánoch má zásadný význam spolupráca so slovenskými autonomistami. Sudetonemeckí vodcovia museli však konštatovať, že kým Sudetonemecká strana stavia svoj boj proti Československu na idei “Volkstum”, Bethlen neustále spomína práva svätoštefanskej

koruny a územné požiadavky zdôvodňuje historickoprávnymi nárokmi. Svojou argumentáciou súčasne vsugerúva, že aj nemecké požiadavky voči Československu by sa mali nastolovať viac z hľadiska historického práva ako národnostného aspektu — ved' aj české krajiny kedysi prináležali k Nemeckej ríši a boli z nej vytrhnuté. (15)

Po návšteve u Bethlena rokovali Frank a Künzel so štátnym tajomníkom Patakym, vedúcim národnostného a menšinového oddelenia Ministerského predsedníctva, tiež na jeho byte. Hneď od začiatku boli voči nemu nedôverčiví, lebo šiel o ňom chýr, že je rafinovaným maďarským politikom v národnostnej otázke. Ich nedôveru vystupňovala aj prítomnosť jedného z pracovníkov Patakyho oddelenia “pomadžarčeného Švába” Ernöa Flachbarta, ktorý pred príchodom do Maďarska bol tajomníkom maďarskej strany v Československu a v tejto funkcii škodil záujmom tamojších Nemcov. V priebehu rokovania položili aj požiadavku, aby sa maďarská tlač v budúcnosti pozitívnejšie zaoberala politikou Sudetonemeckej strany, na čo Pataky namietol, že z maďarskej strany sú zasa sťažnosti na sudetonemeckú tlač, lebo kritizuje národnostnú politiku maďarskej vlády voči nemeckej menšine v Maďarsku. (16)

Po neoficiálnych rokovaniach na súkromných bytoch prekvapilo sudetonemeckých vodcov nečakané oficiálne pozvanie k predsedovi vlády a ministrom zahraničných vecí na druhý deň 12.februára 1938. Došlo k tomu pravdepodobne preto, že sa maďarskí poprední činitelia domnievali, že by takýto počin mohol mať vplyv v Berlíne. Najprv ich prijal Darányi v paláci Predsedníctva vlády za prítomnosti Patakyho, ktorý kládol veľký dôraz na to, aby aj predsedovi vlády zopakovali svoju požiadavku, aby si Maďari v Československu vybudovali skutočnú pravú politickú organizáciu. Zjednotená maďarská strana totiž v danej organizačnej forme sa zdala byť málo vhodná na uskutočňovanie takých dôležitých a náročných akcií, na aké sa pripravovala Sudetonemecká strana a aké očakávala aj od strany maďarskej menšiny. Darányi zdôrazňoval aj nevyhnutnosť úzkej spolupráce a s veľkým oduševnením hovoril o svojich dojmoch a úspechoch zo svojej poslednej návštevy v Nemecku; hovoril tak, ako kto si je vedomý, že každé jeho slovo sa bude hlásiť v Berlíne. (17) Podobnú mienku si vytvorili aj o správaní sa Kányu, ktorý ich prijal na Ministerstve zahraničia a okrem iného hovoril o rakúskej otázke tak, aby to bolo Nemcom po chuti — v duchu nemeckých koncepcií. Kánya hovoril o svojich skúsenostiach z návštevy v Poľsku, ktoré zhrnul v tom zmysle, že medzi maďarskou a poľskou vládou je úplná zhoda vo veci osudu Československa. Rokovania s Darányim a Kányom potvrdili len presvedčenie, že maďarskí štátnici “nie sú schopní pochopiť ideu »Volkstum« a celú československú problematiku vidia výlučne zo stanoviska územnej revízie na základe historicko-právnych požiadaviek”. (18)

Rokovania v Budapešti sa skončili s tým, že sa musia ihneď začať rokovania medzi Karpatsko-nemeckou stranou a Zjednotenou maďarskou stranou, aby sa eliminovali nezrovnalosti a v záujme nadviazania spolupráce. Rokovania treba uskutočniť v Nemecku, aby sa vyhlo pozornosti československých úradných orgánov. (19) Táto opatrnosť netrvala však dlho. Sidorov denník Slováč v čísle z 27.februára 1938 uverejnil prejavy Henleina, Esterházyho a Pieščáka v súvislosti s autonómiou a komunizmom, čím nezakryte dali najavo utváranie sa jednotného bloku Nemcov, Slovákov, Maďarov a Zakarpatských Ukrajincov proti pražskej vláde. (20)

Dôležitým ohnivkom pre utvorenie jednotného bloku bolo nadviazanie bezprostredného styku medzi Maďarskou zjednotenou stranou a Hlinkovou slovenskou ľudovou stranou. Začiatkom marca Esterházy mal sériu rokovaní s Hlinkom, Sidorom a Tisom, u ktorých našiel priaznivý ohlas na požiadavky spolupráce pri deštrukcii Československej republiky. Z maďarskej strany očakávali od tohto bezprostredného nadviazania stykov, že v ďalšom priebehu sa snáď podarí aj za cenu podplatenia vodcov podriaďiť slovenské autonómne hnutie maďarským záujmom. (21) Vyhlíadky tejto koncepcie sa však podstatne znižovali neprestajným zintenzívňovaním slovensko-

nemeckých vzťahov, ktoré, vzhľadom na nároky integračnej revízie aj na územia obývané Slovákmí, sledovali Maďari s obavami a nedôverou. (22)

Týmto sa vysvetľuje aj to, prečo maďarská vláda i po nadviazaní stykov s Hlinkovou slovenskou ľudovou stranou potrebovala ešte služby slovenských emigrantov. Totiž boli takí dávni "slovenskí" agenti maďarskej vlády, ako František Jehlička a Viktor Dvorčák, (23) ktorí v mene ešte r. 1932 v Ženeve ustanovenej "Slovenskej národnej rady" nezakryte vyjadrili svoje promaďarské tendencie, keď hlásali, že "Slováci sa považujú za príslušníkov maďarského národného telesa, lebo ich krajina je organickou súčasťou dokonalej zemepisnej jednoty, ktorú reprezentovalo neoklieštené Maďarsko". (24) Memorandami podobného obsahu klepali na dvere aj u Mussoliniho; (25) svoje články a prejavy publikovali najmä v talianskej tlači, čo nasvedčovalo tomu, že revizionistické snahy Maďarov sa tam stretávajú s väčším pochopením ako u Nemcov. Druhá skupina slovenských emigrantov v žoldnierskych službách Maďarov, ktorú viedol Ľudovít Koreň, (26) už dávnejšie sa postavila proti Jehličkovej príliš otvorenej promaďarskej politike a chcela slovenské autonomistické hnutie usmerniť k takému separatizmu, aby po opustení československého rámca sa zriadil "slobodný slovenský štát" ktorý by nebol integračnou súčasťou Maďarska, ale bol by s ním v určitom štátnom zväzku. Takáto koncepcia bola však neprijateľná pre maďarskú vládu, ktorá sledovala činnosť Ľ. Koreňa s najväčšou opatrnosťou a podporovala ho len potiaľ, pokiaľ neprekročil rámec vyvolávania nepokojov a rozkladu Československa. Avšak lipnutie maďarskej vlády na Jehličkovi vohnalo koreňovcov do prehĺbenia kontaktov s ultrapravičiar-skými kruhmi v Maďarsku. (27)

Po anšluse Rakúska v marci 1938 sa Viedeň stala koordinačným centrom rozkladnej činnosti proti Československu. Riaditeľ hneď po anšluse vytvoreného Sudetendeutscher Heimatbund-u, Anton Klement, sudetonemecký kapitán, Blümel, ríšsko-nemecký kapitán a dr. Paul "zmocnenec politiky Berlína" začali rokovania so všetkými zainteresovanými silami, s podporou ktorých počítali v rozhodujúcom čase pri riešení sudetonemeckej otázky. (28) S jehličkovcami sa ani do reči nedali a koreňovcom zas radili, aby sa pokúsili dohodnúť sa s autonomistami Hlinkovej slovenskej ľudovej strany. Koreň sa aj dal do styku s Ďurčanským, ten ho však odmietol. (29) Keďže možnosť dohody týmto zapadla, zostavil Koreň so svojimi emigrantskými spoločníkmi Ladislavom Klobušickým a Martinom Mikóm (30) v máji 1938 prípravný výbor "Slovenského slobodného štátu" (31) Oproti Koreňovi, ktorý staval vzdušné zámky, Mikó si čoskoro uvedomil, že vnútorný vývoj Hlinkovej slovenskej ľudovej strany, podporovaný nemeckým impulzom, čoskoro im vytrhne pôdu spod nôh: "Hlinková strana teraz urobí všetko, čo budú Nemci potrebovať". (32)

Agresia proti Československu "mierovou" cestou vnútorného rozkladu sa začala, ale takým spôsobom, aby predkladaním neprijateľných požiadaviek alebo inými provokáciami bolo možné v príhodnom čase kedykoľvek uskutočniť ozbrojenú intervenciu. Záviselo to od formovania sa medzinárodnej situácie, či a kedy sa stane aktuálnou ozbrojená likvidácia Československa, resp. či sa bude treba obmedziť iba na systém vnútorného rozkladu, ktorý sľubuje iba čiastočný úspech. (33) Ozbrojený vojenský útok proti Československu by totiž znamenal nebezpečie vypuknutia svetovej vojny. Dalo sa však očakávať, že západné štáty nebudú mať námietky, ak národy Československa ako na povel budú uplatňovať svoje samourčovacie práva — stále sa zvyšujúce nároky — aby si vybojovali územnú autonómiu, ktorá by v danom okamihu mohla vyústiť aj v odtrhnutie sa. (34) Mohlo sa predpokladať, že takto aj bez ozbrojeného násillia, ale pri jeho náležitom využití na vydieranie, bude daná reálna možnosť — v konečnej fáze aj pomocou západných mocností — pričleniť sudetonemecké územia k Nemeckej ríši, ba dokonca v prípade úzkej intenzívnej spolupráce bude možné aj Maďarmi obývané pohraničné oblasti Slovenska pripojiť na tých istých zásadách k Maďarsku a podobne sa budú môcť realizovať aj územné nároky Poľska. (30) Vcelku však osud Slovenska, podobne ako aj Zakarpatskej Ukrajiny, nebol tak vyjasnený ako osud krajín česko-moravských. V prípade likvidácie Československa ozbrojeným násillím, územie na sever od Karpát by obsadila Nemecká

riša a na juh zasa Maďarsko, a to by v zásade už aj spečatilo ich osud. (36) Riešenie mierovou cestou ponecháva však eventualitu, že na zvyšku československého územia (Restbestand) by si tieto krajiny vybojovali autonómiu. (37) Slovenský autonomizmus v porovnaní so zakarpatským autonomistickým hnutím, ktoré bolo pod silným maďarským vplyvom, uberal sa svojskou cestou; z nemeckej strany si ani neželali nútiť slovenské hnutie pod maďarský vplyv, lebo okamžite by bolo stratilo na intenzite; lepšie im vyhovovalo práve podnecovaním tendencií samostatnosti čím ďalej tým viac ho dostávať pod svoj vplyv.

Maďarská vláda, prirodzene, by si bola rada ujasnila situáciu. Pri zdôrazňovaní “zmierlivej politiky” voči Československu sa usilovala poukazovať na to, že “v dnešných trochu búrlivých a nervózných časoch treba počítať s každou eventualitou, a teda aj s tým, že riešenie českej otázky bude možné dosiahnuť iba cestou ozbrojeného zásahu”. A v takom prípade “podľa potreby by došlo k maďarsko-nemeckej kooperácii” ktorú by bolo treba vopred pripraviť začatím rokovaní medzi generálnymi štábmi. (38) Nemecká vláda sa však tomu vyhla a na maďarské sondovanie odpovedala, že je ešte privčias zaoberať sa otázkou úplného rozdelenia Československa. Územná revízia na podklade idey “Volkstum” vzťahujúca sa iba na územie obývané maďarmi, neuspokojovala nároky maďarskej vlády, preto si dávala pripravovať memorandá s patričným zdôrazňovaním dôležitosti Karpát, “aby aspoň rasovou otázkou mohli ovplyvňovať úvahy, spočívajúce na mylných základoch a na neznalosti pomerov”. (39) Maďarská vláda pripomínala stanovisko Hitlera a Ribbentropa v súvislosti s plánovanou likvidáciou Československa, ktoré zaujali pri poradách s Darányim a Kányom v novembri 1939 a ktoré si maďarskí štátnici vysvetľovali ako uznanie Maďarmi formulovaných nárokov na Slovensko a Zakarpatskú Ukrajinu; a dala nemeckej vláde na vedomie “že jej rozhodnutie dať v prípade prinavrátania Felvidéku tótom a Rusínom širokú autonómiu je pevné”. (40) Podľa správ z talianskych prameňov, Nemci nemajú záujem na maďarskej územnej revízii, ktorá by siahala až po Karpaty. (41) Avšak maďarská vláda dôverujúc Hitlerovým sľubom pochybovala o hodnovernosti týchto správ. (42)

Napriek všetkým týmto problémom spolupráca Zjednotenej maďarskej strany so Sudetonemeckou stranou sa po anšluse neprestajne zintenzívňovala. Napriek úsiliu československej vlády, ktorá vypracúvaním národnostného štatútu sledovala zmiernenie napätia, Henlein s Esterházym sa dohodli, že akúkoľvek dohodu budú sabotovať, lebo to je “jediný spôsob urýchlenia rozkladu Československa”. (43) Zástupca Henleina, Frank, ubezpečoval Esterházyho, že “všetko, čo robia, deje sa s vedomím vedúcich Tretej ríše”. (44) Sudetonemecká strana 24. apríla 1938 usporiadala kongres v Karlových Varoch. Ten istý deň sa uskutočnilo veľké zhromaždenie Maďarskej Revíznej Ligy v Budapešti, kde odzneli ostré útoky proti Československu. (45)

V otázke rozbíjania Československa mala maďarská vláda plný súhlas a podporu poľskej vlády. Obe počítali s tým, že prekvapujúci nemecký útok môže rozhodnúť o osude Československa bez toho, že by sa do rohu západné mocnosti zamiešali. V takejto situácii by sa bolo treba usilovať tak z maďarskej, ako aj z poľskej strany, čo najrýchlejšie obsadiť čo najväčšiu časť nárokovaného územia, aby potom mohli využiť výhodu faktického držiteľa. (46) Poľskú vládu zaujímala ostravská uholhá panva; vyhlásila, že za Karpatmi nemá územné ašpirácie; otázku Slovenska a Zakarpatskej Ukrajiny považuje výlučne za vnútornú záležitosť Maďarska. Želá si však, aby Slovensko bezpodmienečne dostalo širokú autonómiu, ale Zakarpatská Ukrajina vôbec nie, lebo keby disponovala skutočnou autonómiou mohla by sa stať odrazovou základňou pre ukrajinské snahy, ohrozujúce Poľsko. (47) Z poľskej strany radili maďarskej vláde, aby sa namiesto slovenských emigrantov, “ktorí nemajú v rukách usmerňovanie Slovákov”, budovali intenzívnejšie kontakty s predstaviteľmi slovenského autonomistického hnutia, ktorých aj oni budú nabádať k dohode s maďarskou vládou. (48) Pevnosť poľsko-slovenských vzťahov a poľské rozhodné stanovisko v otázke autonómie pre Slovákov vzbudzovali však

podozrenie maďarskej vlády, že poľská politika môže predsa len mať isté “zadné úmysly”. Túto mienku podporovalo aj to, že v poľských vojenských kruhoch, ale aj vo verejnej mienke, ba dokonca aj v tlači odznali názory, že vzhľadom na slovensko-poľskú príbuznosť treba Slovensko pripojiť k Poľsku. Podľa poľskej vlády neumĺčali takéto hlasy len preto, lebo zapadli do hlavnej tendencie - rozbíjať Československo. (49) Aby sa eliminovali všetky rušivé momenty z maďarsko-poľských vzťahov, maďarská vláda vyhlásila, že “v prípade rozpadu Československa si síce nárokuje všetky územné časti republiky, ktoré tvorili kedysi súčasť veľkého Maďarska, aby mohla rešpektovať svoje historické hranice, ale bez malých územných enkláv, ktoré teraz patria Poľsku”. (50)

Dôležitou skúškou pri rozbíjaní Československa bolo obdobie tzv. “májovej krízy” keď v predvečer volieb do obecných zastupiteľstiev pohraničné pohyby nemeckých vojsk dali dôraz sudetonemeckým vystúpeniam, ktoré vyvolali aj krvavé incidenty. Aj v tomto prípade “kolaborácia medzi sudetonemeckou a Zjednotenou maďarskou stranou využila všetko želateľné”. (51) Naopak, aj na maďarských hraniciach sa uskutočnili pohyby vojenských jednotiek. (52) Maďarský rozhlas presne v zhode so želaním nemeckej vlády, aby Maďari žiadali to isté čo sudetskí Nemci, (53) pestrými farbami kreslil utláčanie a neznesiteľný osud sudetských Nemcov a v súvislosti s tým porovnával situáciu Maďarov v Československu, ktorá je vraj celkom totožná. V súvislosti s požiadavkami sudetských Nemcov poukázal na to, že aj maďarská menšina čaká na riešenie svojich požiadaviek. (54)

Volby do obecných zastupiteľstiev na Slovensku sa uskutočnili 12. júna 1938. Pred nimi zorganizovala Zjednotená maďarská strana stovky ľudových zhromaždení. Červeno-bielo-zelené plagáty vyzývali “na jednotné znášanie maďarského osudového spoločenstva”. (55)

Volby nasvedčovali, že strany spolené na rozkladnú činnosť proti republike celkove “prerazili” (56) v znamení “jednoty Slovenska” z iniciatívy sociálnych demokratov, ale s obídením komunistov vytvorený volebný blok nevedel odlúčiť masy Hlinkovej slovenskej ľudovej strany, Zjednenej maďarskej strany a Karpatsko-nemeckej strany od svojich vodcov a mobilizovať ich na obranu republiky a demokracie. (57) Komunistická strana Slovenska, ako už častejšie — napr. pri prvomájových demonštráciách v Kráľovskom Chlmci — znovu potvrdila svoje internacionálne stanovisko, postavila sa za oprávnené požiadavky maďarskej menšiny a memorandum požadovala od pražskej vlády, aby pri prípravách národnostného štatútu rokovala o týchto požiadavkách s demokratickými zástupcami Maďarov a nie s fašistickými vodcami, ktorí sú v službách maďarskej vlády. (58) V tomto duchu sa zúčastnila aj volebného zápolenia. Stanovisko ilegálnej komunistickej tlače v Maďarsku proti agresii voči Československu bolo cennou podporou týchto jej snáh. (59)

Medzi 25. — 28.májom 1938 sa uskutočnil Eucharistický kongres v Budapešti, významná udalosť “svätoštefanského roku” ktorý mal tiež poslúžiť revizionistickým ideám. Bola to dobrá príležitosť aj pre kňazov zo Slovenskej ľudovej strany, aby mohli nenápadne cestovať do Budapešti. Pri tejto príležitosti došlo k stretnutiu Tisu s ministrom zahraničných vecí Maďarska Kányom.(60) Na požiadanie Tisu a jemu už dávnejšie známeho poslanca maďarského parlamentu Ferenca Ronkayho, ktorý sprostredkoval toto stretnutie, podrobnosti rozhovoru zostali utajené. Vie sa iba tolko, že sa rokovanie skončilo s neúspechom a že na Tisu zapôsobilo mimoriadne zlým dojmom. (61)

Slováci, ktorí pri príležitosti Kongresu prišli do Budapešti, zanechali tam všeobecne taký dojem, že Slováci sa nechcú dostať pod maďarské panstvo. Veľkú úlohu v tom zohrala aj možnosť porovnávania životnej úrovne v Československu a v Maďarsku. (62) Medzitým prišla do Československa delegácia organizácie amerických Slovákov — Slovenskej Ligy — vedená dr. Petrom Hletkom, aby na základe Pittsburskej dohody žiadali od pražskej vlády autonómiu pre Slovensko; 4.júna 1938 sa uskutočnila v Bratislave aj plánovaná veľká manifestácia za autonómiu. (63) Tieto udalosti podporované nemeckou

tlačou podstatne prispeli k posilneniu slovenského autonomistického hnutia a uberali na nádejach, že pokusy o preorientovanie sa Slovákov na Maďarsko budú mať nejaký úspech. Maďarský rozhlas práve v tejto nádeji zaviedol v tom čase slovenské relácie a v ich rámci sa zahájilo aj popularizovanie maďarských pomerov. (64)

Maďarskú vládu aj naďalej zamestnávali otázky protičeskoslovenskej vojenskej kolaborácie. Napriek výstražnému stanovisku západných mocností, ktoré zaujali počas májovej krízy, Nemci sa nijako nevzdávali plánov na ozbrojenú likvidáciu Československa a ako nasvedčuje aj návšteva štábného generála Keitla v Budapešti začiatkom júla 1938, počítali v tejto akcii aj s účasťou Maďarska. (65) Zo strany Maďarov bola snaha rokovať vo veci vojenskej kooperácie aj s Poliakmi, ktorí sa však tomu vyhli, pravdepodobne z obavy, že by sa Nemci cez svojich madeirských partnerov mohli dozvedieť o poľských vojenských plánoch. (66) Stanovisku Poliakov očividne chýbala otvorenosť, čo spolu so súčasným zdôrazňovaním nevyhnutnosti poskytnúť Slovensku autonómiu v prípade jeho pričlenenia k Maďarsku posilňovalo obavy maďarskej vlády z eventuálnych poľských aspirácií na Slovensko. (67) Poľský minister zahraničia Beck ubezpečoval Esterházyho pri jeho návšteve vo Varšave práve o opaku, že pri poslednom tamojšom rokovaní so Sidorom sa usiloval o to, aby zdôrazňovaním autonómie, ktorú maďarská vláda chce dať Slovákom, rozptýlil obavy a nervozitu slovenských politikov z myšlienky prinavrátania sa pod maďarské panstvo. (68) Poľské a maďarské predstavy sa zhodli v tom, že základnou podmienkou pre vytvorenie spoločných maďarsko-poľských hraníc pozdĺž Karpát je "bezpečnostný pás" ktorý sa má vybudovať medzi Sovietskym zväzom a Nemeckou ríšou. (69)

Na zasadnutí ministerskej rady 11.7.1938 bol v rámci predsedníctva vlády ustanovený zvláštny orgán pre propagandu, ktorého prvoradou úlohou bolo vypracovať plán propagačnej činnosti na vojnovú psychózu v záujme územnej revízie. Usmerňovacie zásady tejto propagandy s osobitným dôrazom upozorňovali na nevyhnutnosť, aby zapojenie sa do ozbrojenej agresie proti Československu vyznelo pred západnými mocnosťami ako nevyhnutný krok, ktorý si vyžiadali okolnosti a ktorý súčasne vyhovuje aj všeobecnému záujmu Európy "postaviť prekážku bolševizmu, ktorý hrozí cez Československo". Súčasne sa urobili opatrenia aj v tom smere, aby sa vhodným spôsobom pripravila maďarská verejná mienka na prípadné nadchádzajúce donucovacie vojnové opatrenia, na zavedenie vojnového hospodárstva podľa nemeckého vzoru. (70)

Zo stanoviska ozbrojeného vojenského zásahu rozhodujúcou bola otázka, či sa podarí rozklad vojenského spojenectva štátov Malej dohody, či možno neutralizovať Juhosláviu a Rumunsko v prípade maďarskej vojenskej akcie proti Československu? Okrem maďarskej a nemeckej diplomacie vplývalo na Rumunov v tomto smere najmä Poľsko a na Juhosláviu zasa Taliansko.

Hoci sa vodcovia mocností osi snažili maďarskú vládu presvedčiť o tom, že ak maďarský útok voči Československu nebude uskutočnený súčasne s nemeckým útokom, ale bude nasledovať až 24, resp. 48 hodín po ňom, v takom prípade ostatné dva štáty Malej dohody by nezasiahli, (71) maďarskí štátnici ani po maďarsko-talianskych rokovaníach 18.7.1938 nevideli v tomto smere uspokojivú záruku. Okrem toho aj skutočnosť, že mocnosti osi chceli spoluprácu s Maďarskom využiť na to, aby ho prinútili vystúpiť z Organizácie spojených národov a donútiť ho, aby sa pripojilo k antikominternpaktu, (72) by bola znamenala takú zaviazanosť voči osi, ktorú sa vtedy ešte Imrédyho vláda nemohla odvážiť vziať na seba so zreteľom na kontakty so západnými mocnosťami, ako aj preto, že Organizáciu spojených národov potrebovala ako fórum, kam môže predložiť svoje sťažnosti o situácii a bezpráviach maďarských menšín, žijúcich v nástupníckych štátoch. (73)

Avšak pokus Anglicka o sprostredkovanie v nemecko-československom konflikte v dôsledku sudetonemeckej otázky, augustová misia lorda Runcimana v Československu, nútili maďarskú vládu k takej politike, ktorá dávala Angličanom na vedomie, že okrem

problému sudetských Nemcov je tu ešte aj otázka Maďarov. Ak ju nevezmú náležite do úvahy, maďarská vláda bude nútená čo najužšie spolupracovať s Nemcami. Súčasne však signalizovala Nemcom, že ak štáty malej dohody nebudú neutralizované, je ochotná radšej sa dohodnúť priamo s nimi.

Návrh Bledskej dohody parafovaný 23.8.1938 sa veľmi citelne dotkol Nemcov, ktorí teraz už naplno súrili vojenskú kolaboráciu s Maďarskom a upozorňovali poukazujúc na maďarské revízne nároky, že “kto nepomáha, s prázdnu náručou odchádza”. Avšak maďarská vláda odvolávajúca sa aj na vojenskú nepripravenosť, zrejme sa snažila vyčkávať ďalší vývin udalostí, obávajúc sa príliš veľkého rizika. (74) Aby sa však zabránilo eventuálnej diskriminácii medzi riešením sudetonemeckej a maďarskej záležitosti, aj Esterházy nadviazal styky s lordom Runcimanom a odovzdal mu v anglickom preklade obsiahle memorandum Zjednotenej maďarskej strany pod názvom “Postavenie Maďarov v Československu”. (75) Súčasne pre každý prípad - aby veľký ruch vyvolaný sudetskými Nemcami neposunul maďarské požiadavky na zadnú koľaj — ešte v priebehu augusta špeciálne na to vyškolení agenti uskutočnili v Československu na Maďarmi obývanom území niekoľko sabotážnych akcií podľa šifrovaného príkazu vysielaného rozhlasom v rámci správ. (76)

Zjednotená maďarská strana čerpajúca zo sudetonemeckých skúseností a metód vytvorila v lete 1938 okrem existujúcich politických a kultúrnych inštitúcií aj také, ktoré dostatočne pohyblivé boli by spôsobilé uskutočniť aj “dokonalé” akcie. Tak zorganizovali a do služieb “maďarskej veci” zapojili maďarských majiteľov a vodičov motorových vozidiel a bicyklami disponujúcu mládež; zjednotili hasičské útvary. Osobitne zoskupovali maďarských frontových bojovníkov (veteránov) a po roku 1918 poprepúšťaných verejných zamestnancov. (77)

Demokratickejšie zmýšľajúci, triezvejší Maďari v Československu sa aj naďalej dištancovali od akcií Zjednotenej maďarskej strany a dokonca masovo sa dali získať na demonštrácie, ktoré sa konali z iniciatívy komunistickej strany: 31. júla 1938 v Košiciach, 14. augusta 1938 v Badalo, 7. septembra 1938 v Trnovci a boli impozantnými protestnými prejavmi proti fašistickým agresorom a ich vnútorným prisluhovačom. (78)

Stupňovanie provokácií sudetských Nemcov a Hitlerova reč 12.9.1938 na norimberskom dni strany nasvedčovali, že nastala novšia kríza. Západné mocnosti, obávajúce sa zbolševizovania Európy v prípade vojnového konfliktu, boli ochotné radšej nadviazať s Hitlerom rokovania a robiť ústupky jeho agresívnym požiadavkám voči Československu. V tomto čase vystupňované úsilie maďarskej vlády sa sústredilo na to, aby zabránilo takému riešeniu “maďarskej otázky” ktoré by znamenalo diskrimináciu oproti sudetonemeckým požiadavkám. Esterházy v napätí po spoločnom rokovaní 8.9.1938 v Prahe, na ktorom sa zúčastnili zástupcovia Slovákov, sudetských Nemcov, maďarskej a poľskej menšiny — zoskupených na rozklad Československej republiky — považoval za nevyhnutné vyhlásiť, že menšiny v Československu, keďže sú pri vytyčovaní dosiahnuť sa majúceho cieľa jednotné a solidárne, “môžu si nárokovať aj rovnaké riešenie svojich požiadaviek, za rovnakých podmienok a pri rovnakom postupe”. (79) Maďarský vyslanec v Londýne 13.9.1938 dostal príkaz zdôrazňovať, že eventuálne rozdielnosti v riešení národnostnej otázky v Československu môžu mať “nedozerné následky”. Na druhý deň to isté stanovisko tlmočil aj maďarský vyslanec v Berlíne nemeckej vláde. (80)

Tieto úsilia sa len stupňovali po berchtesgadenských rokovaníach Hitlera s Chamberlainom 15.9.1938, keď podľa spravodajstva anglickej tlače mala by sa Československá otázka vyriešiť tak, že okrem preskupenia sudetských oblastí “všetko ostatné by ostalo pri starom. (81) Horthy okamžite avizoval v liste adresovanom Hitlerovi, že maďarská vláda nemôže pripustiť takúto diskrimináciu; (82) Imrédy a Kánya zas upozornili anglického vyslanca v Budapešti, že “všetkými prostriedkami, ktoré im stoja k dispozícii, budú sa snažiť zabrániť, aby maďarská menšina v Československu bola obídená, vynechaná z riešenia národnostnej otázky”. (83)

Z nemeckej strany ďalekosiahle využili obavy maďarskej vlády z diskriminácie na ovplyvnenie západných veľmocí: Göring pod heslom “tu je rozhodujúci okamih” na “najrozhodnejšie a najdôslednejšie” uplatnenie požiadaviek maďarskej menšiny pripravoval pôdu pre vydanie Henleinovmu prevolaniu podobnej maďarskej výzvy na ozbrojené provokácie, “lebo len smelé incidenty upútajú pozornosť západných mocností na požiadavky Maďarov”. Podobné rady dával aj Poliakom s tým, že hlavným cieľom teraz je, aby “všetky menšiny a vlády zainteresovaných susedných štátov, ako aj verejná mienka veľkým pokrikom dokumentovali neudržateľnosť československého štátu, a to čo najrýchlejšie, kým Chamberlain ešte rokuje v Londýne”. (84) Zjednotená maďarská strana vydáva už 17.9.1938 proklamáciu, v ktorej žiada samourčovacie právo pre Maďarov v Československu. V domnienke, že o osude sudetonemeckého územia rozhodne referendum, urguje to isté aj v súvislosti s územím obývaným maďarskou národnosťou. (85) Revizionistickým záujmom maďarskej vlády by bolo vyhovovalo, keby si aj Slováci uplatňovali svoje požiadavky rozhodovať o vlastnom osude cestou plebiscitu a potom aby optovali v prospech Maďarska. Na to však maďarská vláda márne čakala; slovenskí autonomisti si neželali pripojenie sa k Maďarsku. Poľská vláda by bola bývala ochotná zaručiť sa Slovákom, že maďarská vláda sľubovanú autonómiu premení v skutočnosť. Avšak maďarská vláda protestovala proti takýmto zárukám a upustenie od garancie považovala za zásadnú otázku pre formovanie maďarsko-poľských vzťahov v budúcnosti. (86) Na zjednotenie stanoviska vo veci nemecko-československého konfliktu sa konali v Londýne 18.—19.9.1938 anglicko-francúzske porady, na ktorých sa rozhodli, že československú vládu vyzvú, aby jednoducho vyčlenením zo svojich hraníc odovzdala sudetonemecké oblasti Nemcom bez plebiscitu. Verili, že “tak sa vec lokalizuje” a zabráni sa ďalšiemu rozpadu ČSR. Toto stanovisko inšpirovalo maďarského ministerského predsedu Imrédyho a ministra zahraničia Kányu, aby sa okamžite obrátili na Hitlera. Na stretnutí 20. 9. 1938 v Obersalzbergu oznámili, že “maďarská vláda bude bojovať proti diskriminácii nielen diplomatickými prostriedkami, ale na Slovensku bude podporovať aj vyvolávanie vážnych vnútorných nepokojov. Takáto akcia sa už aj uskutočňuje”. (87) Hitler to schvaloval, ale súčasne vyzval aj na uskutočnenie vojenských príprav. Vyjadril sa, že “je presvedčený, že ani Anglicko, ani Francúzsko sa nebudú angažovať. Toto je posledná príležitosť maďarska na zapojenie sa”. (88) Súčasne si Hitler pozval poľského vyslanca v Berlíne, aby na podobnú prípravu povzbudil aj poľskú vládu. (89)

Hoci vedúci kabinetu maďarského ministerstva zahraničia Csáky sa ešte pred štyrmi dňami vyjadril o nevyhnutnosti zdôrazňovania stanoviska, ktoré neznesie diferencovanie, v tom zmysle, že “ak pri likvidácii československej otázky by nastala diskriminácia v neprospech Maďarska, maďarská vláda je na všetko odhodlaná a v takomto prípade počíta aj na pomoc, ktorú Nemecká ríša môže poskytnúť” a dovolil si aj také vyhlásenia, že “je lepšie v plnení povinností zahynúť, než ďalej znášať neprávosti páchané na našej krvi na Slovensku” (90) predsa len musela maďarská vláda dokonale uvážiť otázku ozbrojenej akcie voči Československu. Bolo by totiž veľmi chýlostivé vziať na seba odium otvorenej agresie a vydať sa napospas vojenskej protiakcii štátov Malej dohody. Maďarský vyslanec v Belehrade v hlásení z 19.9.1938 napomína a varuje pred ukvapenými krokmi a rozhodnutiami: “príliš skoro zahájený maďarský útok mal by tie najnebezpečnejšie následky”. (91) V dôsledku toho uskutočňované vojenské opatrenia neprekročili mieru nevyhnutnosti. Namiesto mobilizácie volili sústreďovanie dobrovoľných práporov. Osemnásť dobrovoľných prápor rovnomerne rozmiestnili pozdĺž československých hraníc. (92)

Pri regrutovaní dobrovoľných práporov hromadne a organizovane sa prihlasovali najmä príslušníci nyilašskej strany, ktorí chceli z toho vyťažiť politický kapitál pre seba. V letáčikoch prepravovaných cez hranice sa snažili propagovať Szálasiho plán na “zjednotené krajiny Hungárie” a podporiť tým ochotu prinavrátiť sa. Vyzývali v nich: “Slováci, maďari, Rusíni! Príde a oslobodí vás regent Maďarska, najvyšší veliteľ armády,

Horthy Miklos, a prinesie Vám Szálasiho! Neverte českým klamstvám! Szálasí nikdy viac nepripustí, aby bol rozdiel medzi praobyvatelmi zjednotených krajín Hungárie: Slovákmi, Maďarmi a Rusínmi! Szálasí namiesto českej ľudemokracie prinesie pravú slobodu, ľudovú vládu a Kristovu lásku". (93) Poblíž hraníc v Magyarovári a v okruhu Salgotariánu a Nyiregyházi začali činnosť tajné vojenské vysielачky, ktoré vysielali odkazy "potulného Slováka": "Slovenskí bratia (tót), dosiaľ ste žili spolu s Maďarmi, vytrvajte aj teraz spolu! Mínujte, vraždite, zabíjajte, vykántrite Čechov!". (94) Maďarská a poľská vláda — v intenciách zmluvy o politickej spolupráci z 9.9.1938 (95) - solidárne spoločne žiadali 22.9.1938 pričlenenie územných častí Československa, ktoré obývajú ich menšiny, ako aj priznanie samourčovacieho práva Slovákom a Zakarpatským Ukrajincom. (96) Súčasne poľská vláda dôrazne upozornila slovenských autonomistických politikov, že teraz sa už urýchlene musia rozhodnúť o pripojení sa k Maďarsku, lebo v opačnom prípade, ak sa rovina obývaná Maďarmi pričlení k Maďarsku, dostane sa Slovensko do ťažkej situácie. (97) Tiso sa usiloval vzbudiť dojem, že je ochotný prijať aj Poliakmi podporované maďarské riešenie a primerane prisľubovanej autonómii zhrnul požiadavky Slovákov v tom zmysle, aby po pričlenení k Maďarsku malo Slovensko svoj vlastný zákonodarný zbor, správnu a výkonnú moc, rozpočtovú kvótu, zaručené používanie slovenčiny ako úradného jazyka, aby Slovensko nezaplavili úradníkmi z maďarska. Odpoveď maďarskej vlády bola samozrejme kladná: všetky tieto požiadavky "považujeme za prirodzené"; "naše doterajšie stanovisko sa v tomto ohľade nezmenilo"; "želania akceptujeme". (98)

V tom istom čase, keď Hitler s Chamberlainom v Godesbergu znova rokovali (22.9.1938), anglická vláda dala na vedomie maďarskej vláde, že "ak by Maďarsko bezprostredne akciou vystúpilo proti Československu, anglická vláda neberie zodpovednosť za následky". (99) Anglická vláda "pri vhodnej príležitosti" je ochotná sa zaoberať maďarskými nárokmi, ale teraz je prvoradá a najdôležitejšia úloha usporiadať sudetonemeckú otázku a tým odvrátiť nebezpečie svetovej vojny. (100) Československá vláda oznámila 26.9.1938, že je ochotná priateľsky rokovať s maďarskou vládou. (101) Podľa správ bola ochotná vzdať sa Žitného ostrova. (102) Ďalšie dva štáty Malej dohody — Juhoslávia a Rumunsko — súhlasne s týmto vyhlásením sa ohradzovali už len proti snahám zabrať územia obývané Slovákmi a Zakarpatskými Ukrajincami, ale tým dôraznejšie. (103) Za takýchto okolností sa musela maďarská vláda vyhnúť teraz už veľmi dôraznej výzve nemeckej vlády k vojenskej spolupráci. (104) Z nemeckej strany nestačilo už ani to, aby sa Maďarsko zapojilo do vojenskej akcie proti Československu o deň-dva neskôr. Ribbentrop, ale aj sám Hitler považovali toto riešenie už za prekonané a žiadali súčasný jednotný nástup proti Československu. (105) Göring znovu zdôraznil, že v opačnom prípade "definitívne vypadneme z riešenia". (106) Medzitým sa nemecká vláda tajne snažila neutralizovať Juhosláviu a Rumunsko s prisľubom, že im dá záruky proti akýmkoľvek budúcim územným nárokom Maďarska voči nim. (107) Dňa 29.9.1938 boli už Nemci ochotní upustiť od požiadavky súčasného vojenského nástupu proti Československu, požadovali iba, aby sa tak stalo "čo najskôr" a zaujímali sa o to "s akými silami, kedy a kde sme pripravení". (108) Avšak maďarská vláda ani teraz nevyslovila očakávané rozhodnutie v tomto smere, čo nepriaznivo pôsobilo na nemecké plány vo veci likvidácie Československa. (109)

Na zasadnutí štyroch veľmocí 29.9.1938 v Mníchove sa rozhodlo o odovzdaní sudetských území Nemecku, čo sa malo stať medzi 1.—10. októbrom 1938. Do záveru dohody — na návrh Mussoliniho — sa dostal dodatok vo veci ostatných menšín v ČSR: "ak problémy poľskej a maďarskej menšiny v Československu nevyriešia príslušné vlády zmluvne do troch mesiacov, budú predmetom rokovania ďalšieho stretnutia sa predstaviteľov vlád tu prítomných štyroch veľmocí". (110) Poliáci sa však rozhodli pre okamžité uspokojenie svojich nárokov použitím násilia: 30.9.1938 ultimátom požiadali československú vládu, aby im odovzdala Těšín a okolie. Československá vláda prijala ultimátum a už 2.októbra 1938 sa uskutočnila poľská okupácia týchto území. (111)

Maďarská vláda vzhľadom na Malú dohodu nemohla pristúpiť na podobné riešenie, (112) i keď sa ultrapravičiariskými elementmi podnecovaná maďarská verejná mienka toho dožadovala. (113)

Slovenský informátor maďarskej vlády - pod krycím menom "Župan" — v Lučenci žijúci dr. Ľudovít Bazovský, trávil tieto rušné dni v Bratislave, aby mohol získať bezprostredné správy a dojmy zo súčasného vývoja slovenskej politiky. Keď žilinské uznesenie 6.10.1938 vyhlásilo autonómiu Slovenska v rámci Československej republiky, radil maďarskej vláde, aby túto skutočnosť predbežne vzala na vedomie a prehlásila, že uznáva "suverenitu slovenského národa, resp. to, že slovenský národ si sám chce riadiť svoje štátne záležitosti; že maďarský národ chce bratský slovenský národ v tomto všetkými silami podporovať". Treba získať slovenskú autonómnu vládu, aby prepustila Maďarsku územie s väčšinou maďarského obyvateľstva. Podľa toho "by časť Slovenska, zvyšujúca po odčlenení maďarských území zostala otvorenou záležitosťou na riešenie najbližšej etapy" ale jeho orientáciu na Maďarsko by uláhčilo, keby sa nadhadzovalo, že svoj pomer k Maďarsku by mohlo riešiť na federatívnom základe: len zahraničné, vojenské veci (s osobitnou slovenskou domobranou) a na ne sa vzťahujúce finančné záležitosti by sa považovali za spoločné. Na zlikvidovanie Tisovej orientácie na Čechov a Sidorovej na Poliakov považoval za vhodnú Slovenskú národnú radu, ktorú vytvoril 6.8.1933 v Banskej Bystrici. Jestvovala síce iba formálne (nesmie sa stotožňovať s Dvorčákovou Slovenskou národnou radou!), ale dúfal, že by sa z nej za podpory maďarskej vlády mohol vyvinúť akcieschopný činiteľ, ktorý by sa stal nositeľom promaďarskej politiky a mohol by reprezentovať Slovákov aj na zahraničnom fóre. (114)

Po zvážení okolností, súhlasne s Bazovského názorom, maďarská vláda dospela k záveru, že otázku Slovenska treba nechať otvorenú. Odťahovala sa však čo i len od náznaku možnosti federatívneho riešenia, aj keby ho mala použiť len ako vnadidlo a bolo jej jasné, že bezvýznamná skupina Bazovského ani za cenu veľkých investícií sa v dohľadnom čase nemôže vypracovať na rozhodujúceho politického činiteľa. Podstatne slubnejšia bola situácia v Zakarpatskej Ukrajine. Aj tu sa vytvorila autonómna vláda, ale s tým podstatným rozdielom, že na jej čelo sa dostal Andráš Brody, tajný agent maďarskej vlády. Táto okolnosť zohrala podstatnú úlohu v tom, že úsilie maďarskej vlády sa sústredilo na Zakarpatskej Ukrajine na to, aby sa cez zmocnenie Maďarmi obývaných území aspoň čiastočne dostala k svojim historickým hraniciam. V prvej polovici októbra výčiny na územia Zakarpatskej Ukrajiny infiltrovaných teroristických ozbrojených skupín (szabad-csapatok) označovali za povstanie ľudu a snažili sa vytvoriť vhodné podmienky, aby sa mohlo vyhlásiť pripojenie sa "Podkarpatskej Rusi" k Maďarsku. (115)

V dôsledku masového zajímania príslušníkov teroristických skupín (szabadcsapatok), odhalenia a zatknutia Brodyho rýchlo splasli nádeje, ktoré sa k tejto akcii viazali. Obyčajným zavádzaním sa ukázal byť aj Koreňov návrh, že so skupinou jeho ľuďmi — Michalom Bábinom a Alojzom Duriczom — organizovaných slovenských emigrantov v Poľsku vtrhne na východné Slovensko a vyvolá tam vypuknutie povstania. (116) Z poľskej strany považovali toto podujatie hneď od začiatku za pochybné; (117) ani sa neuskutočnilo. Koreň, ktorého lietadlom maďarského generálneho štábu dopravili do Krakova, záludne tam opustil svojho emigrantského spoločníka Michala Harminca, (118) ktorý ho mal strážiť, a čoskoro poslal srdečný pozdrav "všetkým maďarským národnosocialistickým bratom" z Berlína. (119) Tam pomocou Karola Kralla, berlínskeho poverenca Zjednotenej maďarskej národno-socialistickej strany typu Fidela Pálfyho, pokúšal sa nájsť kontakt s príslušnými ríšskymi kruhmi, aby ich získal pre ideu "Slobodného slovenského štátu". Už v septembri vypracoval návrh Štátneho znaku, zástavy a peňazí založiť sa majúceho nového štátu. (120) Vzhľadom na to, že Nemci podobné plány stavali na faktickú politickú silu — na Hlinkovú slovenskú ľudovú stranu — odporúčali Koreňovi znova, aby sa dohodol s tisovcami. Títo sa však nedali ani do reči s emigrantským "slovenským revolucionárom" ktorý si nárokoval v slovenskej autonómnej

vláde ministerské kreslo národnej obrany a polície. (121) A tak tento fanatik a fantastický dobrodruh bol prinútený sa vydať na spiatočnú cestu do Budapešti a tam objasniť svoje konanie tak, aby vybrádl z kaše, ktorú si sám navaril. (122)

Nemecká vláda, ktorá v súvislosti s územiami obývanými Maďarmi vyslovene súbila "aktívne hnutia" a dávala rady, komu sa majú takéto akcie zverovať, (123) zaujímala odmietavé stanovisko voči diverzantským akciám na Zakarpatskej Ukrajine a s nimi súvisiacimi aspiráciami, stavala sa proti realizovaniu spoločných maďarsko-poľských hraníc, lebo toto "by uľahčovalo vytváranie proti nemeckého bloku". Podobne odmietla aj možnosť pričlenenia Slovenska k Maďarsku a počítala už na vytvorenie samostatného slovenského štátu pod nemeckým vplyvom. (124) Odmietla aj nároky maďarskej vlády na Bratislavu a okolie, (125) a pohrozila definitívnym rozkladom maďarsko-nemeckých vzťahov odrazila maďarskou vládou prednesený protest proti nemeckému nároku na obec Petržalku pri Bratislave. (126)

K bezprostrednému rokovaniu vo veci maďarských územných požiadaviek došlo medzi 9.—13.10.1938 v Komárne. (127) Maďarskú delegáciu viedli Kánya Kálmán a Teleki Pál. Na čele československej delegácie bol ministerský predseda slovenskej autonómnej vlády Tiso, ktorého ako katolíckeho kňaza by bola maďarská vláda rada získala na povolnejšie stanovisko cestou Vatikánu. (128) V záujme "zmierlivej atmosféry" rokovaní československá vláda sčasti vyhovelá predbežne kladeným maďarským podmienkam, (129) a tak pohraničné mesto Šahy a železničnú stanicu v Slovenskom Novom Meste (Sátoraljauhely) odovzdala už 11.októbra 1938. Československá delegácia sa stavala proti prehnaným maďarským požiadavkám, ktoré sa zakladali na nespoľahlivých výsledkoch sčítania ľudu z roku 1910 a odvolávajúc sa na hospodárske dôvody odporovala proti striktnej aplikácii etnickej zásady. Navrhovala odovzdanie Žitného ostrova (Csallókáz). Vzhľadom na ostatných Maďarov žijúcich na ostatných územiach Slovenska navrhovala výmenu obyvateľstva, resp. dala do výhľadu územnú autonómiu. (130) Keďže v protikladných stanoviskách ani pri ďalších rokovaníach nenastalo podstatné zblíženie, maďarská vláda 13.októbra 1938 prerušila rokovania a 14.októbra protokolom informovala mocnosti, ktoré podpísali mníchovskú dohodu, že rokovania boli bezvýsledné. (131) Hneď 15.októbra 1938 usporiadala pod vedením policajných orgánov v občianskom úbore veľké zhromaždenie Slovákov v Békešcabe, na ktorom sa položili požiadavky, aby Slovač na "Hornej zemi" na základe plebiscitu sa pripojila k tisícročnej maďarskej ríši, kde majú Slováci úplnú slobodu a bezvadnú životnú úroveň. (132)

Anglicko a Francúzsko neprejavili ochotu zaoberať sa otázkou maďarských revízií snáh. Rozhodujúce bolo teda stanovisko mocností Osi. Preto nastalo doslovné zápolenie československej, resp. slovenskej a maďarskej vlády o získanie podpory Hitlera. V týchto dňoch Ľudovít Bazovský predložil maďarskej vláde memorandum pod názvom "Smrteľne vážne záležitosti" ktorá si podľa neho ani teraz ešte dostatočne neuvedomila, že "v strednej Európe bude diktovať Hitler" a preto z hľadiska úspechu revízie najsúrnejšia úloha je "okamžite, a čo v najširšej miere sa preorientovať na Nemecko, na hitlerizmus". Poukázal na to, že maďarská vláda v období septembrovej krízy premárnilo veľkú príležitosť. "Keby sa bola vtedy otvorene prejavila, že pomaširuje spolu s Nemcami, dnes by už patrilo Slovensko k Maďarsku!" Aby sa teraz znova nepremeškala šanca "treba ihneď zaviesť diktátorský systém a okamžite uzavrieť vojenské spojenectvo s Nemeckom". Prvý krok: "povyhadzovať ihneď socialistov z parlamentu, stranu zakázať. Aj so židovskou otázkou treba radikálnejšie manipulovať." Poukázal aj na to, že na zavedenie diktátorského systému netreba prevrat; terajšia vláda môže to uskutočniť zhora. Vnútorou prestavbou a vojenským spojenectvom by sa mohol dosiahnuť na Slovensku plebiscit, ktorý po vojenskom vyprázdnení tohto územia cestou cieľavedomého výberu ľudí oprávnených hlasovať a pod., by mohlo priniesť žiadúci výsledok pre maďarské záujmy. (133)

Hoci v politickom živote Maďarska sa v tomto období silne zaktivizovali ultrapravičiarske sily, ktoré v tomto smere zastávali podobné stanovisko a ich vplyv na vládu nezostal bez účinku, stalo sa iba to, že namiesto Imrédyho a Kányu, ktorí váhali v čase, keď si to Nemci želali, vstúpiť do ozbrojenej akcie proti Československu, čím vyvolali proti sebe vážne sťažnosti, cestoval k Hitlerovi bývalý "solidárnejší" ministerský predseda Koloman Darányi, aby tam dajúc do výhľadu eventuálne pripojenie sa k antikominternpaktu a vystúpenie zo Spoločnosti národov, vyvážil po Mníchove neprestajne rastúce ústupky ponúkané zo slovenskej, resp. československej strany. Na mape rozprestretej na stole nemeckého ministra zahraničných vecí zaznamenávali svoje predstavy o hraničnej maďarsko-československej čiare. Ribbentrop v snahe zjednotiť názory, rokoval raz s jednou, raz s druhou stranou; tu sa rozhodovalo o tom, či Košice, Užhorod, Mukačevo zostanú v rámci alebo mimo hraníc Maďarska. Podobné úsilie sa vyvinulo aj na informovanie talianskej vlády a na zabezpečenie si jej podpory. Takto sa kvasili v druhej polovici októbra podmienky pre arbitráž mocností osi. (134)

Viedenská arbitráž 2.11.1938 prisúdila Maďarsku okolo 12 000 km² územia s viac ako miliónom obyvateľstva, väčšinou maďarskej národnosti. Nepodarilo sa však zas vytvoriť *fait accompli* na Zakarpatskej Ukrajine, aby sa tak prerazil zámer na etnickej báze ustálených hraníc, ktoré sa zdali ešte stále priúzke, a tým realizovať historicky zdôvodňované revizionistické snahy Maďarov, t. j. vytvoriť spoločné maďarsko-poľské hranice. Ak sa na jednej strane maďarská vláda v tomto smere ešte pokúšala pokračovať vo svojom úsilí, na druhej strane sa musela uspokojiť s tým, že aspirácie na celé Slovensko sa musia odložiť na príhodnejší čas. Slovenskí emigranti však naďalej spriadali svoje plány. Koreň teraz predložil memorandum maďarskému regentovi Mikulášovi Horthyemu, v ktorom ho žiadal o podporu na založenie slobodného štátu Slovákov: "Ako zakladatelia štátu máme nielen morálne právo, ale aj povinnosť obrátiť sa bezprostredne na hlavu štátu. Regent sám vie, za akých biednych pomerov sa zrodil aj jeho štát, a preto musí toto pochopiť." Vyčíta regentovi, že "zo všetkého, čo sme z Budapešti dostali, ani grajciar nešiel bezprostredne na naše ciele, naše akcie, v prospech nášho boja, ale slúžilo to výlučne maďarským záujmom... čo doteraz dali, za to sme uskutočnili iba také veci, ktoré predstavovali záujmy maďarskej politiky." (135)

Maďarskej vláde predložil návrhy aj Ján Vrba, tajomník Slovenskej fašistickej strany, ktorý pre svoje styky so slovenskými emigrantmi musel po viedenskej arbitráži emigrovať do Viedne, aby sa vyhol zatykaču. (136) Tam vyhľadal Jehličku, aby mu predniesol svoj plán útoku na Bratislavu. Na Jehličkovo odporúčanie šiel do Budapešti, kde rokoval na predsedníctve vlády, s Maďarskou revíznou ligou a "príslušnými vojenskými kruhmi". Všade však dostal odpoveď, že za daných okolností "Maďari sa nemôžu zamiešať do takých akcií". (137) V danom prípade šlo iba o dočasné odsunutie riešenia so zreteľom na situáciu, nie však o celkové vzdanie sa ďalších územných nárokov. Jasne to vyjadroval rozkaz šéfa generálneho štábu vydaný oddielom, ktorý obsadzoval "prisúdené" územia: "Oddiely maďarských kráľovských honvédov sa zastavili na líniiach vytýčených viedenskými arbitrami; musíme však dúfať, že to ušľachtilé nadšenie a akčná pripravenosť, ktorú v uplynulých týždňoch všetci príslušníci honvédstva prejavili, nájde iste ešte uplatnenie pri realizácii veľkých činov." (138) Po 2. novembri 1938 maďarskú vládu zamestnávalo predovšetkým obsadzovanie a začlenenie viedenskou arbitrážou prisúdených území. Slávnostné uvítanie honvédskeho oddielov na späťzískaných územiach organizovali spoločnými silami maďarská vláda a Zjednotená maďarská strana. Nechýbali slávobrány, more zástav, dievčence posýpajúce cesty kvetmi, slávnostní rečníci, na slávu prevolávajúce davy. Úprimne a dobromyselne sa tešilo a oduševňovalo veľa maďarského obyvateľstva. Aj väčšina maďarského vojska sväto-sväte verila, že skutočne prináša tunajšiemu obyvateľstvu oslobodenie a tieto stretnutia im zostali v pamäti ako nezabudnuteľný zážitok. Kto by vtedy bol pomyslel na to, že vonkajšie znaky tohto slávnostného víťania: Horthyho obrazy, zástavy, kokardy, medzi dav rozhadzované cukríky

s nápismi "Mindet vissza" (Všetko späť! - revizionistické heslo trianonského Maďarska, pozn. prekl.), boli zo strany organizátorov iba vedomou napodobeninou vonkajších foriem obsadzovania sudetského územia hitlerovskými oddielmi. (139) Kto si vtedy všimol, že medzi citmi sa rozplývajúcimi masami "boli aj nedôverčiví, nespokojní, plecami mykajúci ľudia" ktorí sa v kútku duše tajne obávali, že maďarská budúcnosť skrýva v sebe viac starostí a ťažší údel, ako bol ich doterajší život v Československej republike. (140) Kto sa vtedy staral o to, čo cíti, čo myslí veľký počet Slovákov, ktorí sa napriek tvoreniu nových hraníc na etnickom základe dostali pod maďarské panstvo. O tom nepísala tlač, nehovorilo sa v rozhlase, ktorý vysielal prenos zo slávnostných prijatí. Len dôverné hlásenia veliteľstva žandárskeho stopovaciego oddelenia upozorňovali, že nie všade - ani v obciach Maďarmi obývanými — prijímali s bezmedzným nadšením zmenu impéria. "Jedna čisto maďarská obec s asi 1000 obyvateľmi prejavila pri obsadzovaní také antipatie, že vojenski ubytovatelia museli násilím zabezpečiť umiestnenie oddielov." (141)

Už v dňoch pred viedenskou arbitrážou dochádzali z pohraničných maďarských obcí nasledovné odkazy: "Zostaňte si vy len doma, nechajte vy nás oslobodzovať, my sa tu máme lepšie, ako vy tam na druhej strane; oslobodíte najprv samy seba!" (142)

Márnivý sen "oslobodenia" sa čoskoro rozplynul. Maďarská vláda iba vo vonkajších formách obsadzovania územia napodobňovala Nemeckú ríšu; opatrenia, aké uskutočnil nemecký podmaniteľ na sudetskom území, aby si získal všetky vrstvy obyvateľstva, považovala za zbytočné nasledovať. (143) Keď už sa stala faktickým držiteľom pririeknutého územia, takmer nezakryte zahájila olupovanie pričleneného územia. (144) Prvým zásahom inštitucionálneho olupovania bolo zníženie hodnoty peňazí, rast daňových bremien, cenová a vôbec všeobecná národohospodárska a sociálna politika. Okrem toho politika maďarskej vlády a Zjednotenej maďarskej strany bola stále zdrojom neprávosti a príčinou boľavých rán v každej spoločenskej vrstve na pripojenom území. Maďarizačnou politikou dôsledne uplatňovanou v každom smere občianskeho života mimoriadne sťažovala život Slovákom, ktorí sa dostali pod maďarské panstvo; ich život sa stával neraz priam neznesiteľným.

Pri komisii pre prerokúvanie rôznych otázok s československou vládou v súvislosti s uvedením do života viedenskej arbitráže, vytvorila sa aj menšinová subkomisia, ktorá viacmenej z propagačných dôvodov plánovala uznanie určitých národnostných práv Slovákov na pripojenom území (používanie národného jazyka v kultúrnom živote a vo verejnej správe, verejno-právne zastúpenie, vlastná menšinová školská rada). Vynoril sa aj návrh na uzavretie menšinovej dohody medzi maďarskou a československou vládou, (145) ale osud všetkých týchto návrhov bol čoskoro spečatený. Zvíťazil názor, že treba prehĺbiť maďarský charakter na etnickom základe k Maďarsku pričleneného územia viedenskou arbitrážou. Rôzne sľuby — beztak veľmi neurčité — ktoré sa dávali Slovákom ako vnadidlo v revíznej kampani, stali sa vraj bezpredmetnými, pretože nedošlo k inkorporácii celého Slovenska. Pokiaľ ide o uzavretie menšinovej dohody s Československom — akokoľvek by bola bývala potrebná pre zabezpečenie tých istých práv pre Maďarov, ktorí ostali na Slovensku a pre výhodnejšie postavenie Slovákov v Maďarsku (i keby sa to zvýhodnenie obmedzilo len na Slovákov žijúcich na pripojenom území) — vyvolala by, vraj, reťazovú reakciu u ostatných menšín v Maďarsku, a to predovšetkým u nemeckej menšiny. (146) Aj ústupky nemeckej menšiny, ktoré jej dali pod veľkým nátlakom na základe nacistického zdôvodňovania "právom národných skupín" maďarské vládne kruhy sa snažili obmedzovať a zatlačovať. (147)

Pri stvárňovaní sa osudu pripojeného územia spočiatku mimoriadne dôležitú úlohu zohrala Zjednotená maďarská strana. Z jej vodcov tí, ktorých majetky — ako Jána Esterházyho, Michala Csákyho — nachádzali sa na Slovensku, zostali a na svojich postoch pokračovali v činnosti, ktorú pod titulom ochrany maďarskej menšiny na Slovensku vyvíjali na základe príkazov a materiálnej podpory maďarskej vlády v prospech jej revíznych záujmov. (148) Tí zas, ktorých majetky, resp. bydlisko pripadlo na pripojené

územie, zdôvodňovali nevyhnutnosť zachovania strany aj pod maďarským impériom s tým, že svojské záujmy pripojeného územia si to vyžadujú, najmä so zreteľom na postupné zjednocovanie s pomerami v “anyaország” a zabezpečenie aplikácie správnych metód. (149) V dňoch 28.-29.10.1938 sa uskutočnili rokovania medzi predsedom vlády Imrédym a Andorom Jarossom, krajiným predsedom Zjednotenej maďarskej strany, (150) ktorých výsledkom bolo, že Jaross a ďalší predstavitelia tej časti strany, ktorá bola pričlenená k Maďarsku na základe viedenskej arbitráže, ihneď sa zapojili do služieb (151) tzv. občianskej skupiny generálneho štábu, ktorá mala predstavovať vrcholný orgán zriadiť sa majúcej vojenskej správy na pripojenom území. Vtedy už jedna jej časť pod vedením vedúceho oddelenia ministerstva Istvána Weissa, nazvaná “Hornozemská unifikačná skupina” skúmala problémy “unifikácie”. (152) Podľa dohody Jarossa s Imrédym z tejto skupiny sa vytvorilo potom Ministerstvo záležitostí “Hornej zeme” na čele s Jarossom, ktorý mohol zasahovať do všetkých problémov, týkajúcich sa pripojeného územia a ako člen vlády mal aj mimoriadny vplyv. (153)

Na obsadenom území, kde boli zakázané všetky bývalé politické strany, resp. v prípade Slovenskej ľudovej strany hatila sa jej činnosť a prenikaniu politických strán z materskej krajiny sa kládli prekážky, mala Zjednotená maďarská strana neobmedzenú moc. Túto svoju moc využívala jednak na prenasledovanie Slovákov, jednak na retorzii voči Maďarom, ktorí v čase rozvratnej činnosti voči ČSR zaujali opačné stanovisko ako strana. Imrédyho vláda dala jarossovcom fakticky volnú ruku k tomuto vyčíňaniu, lebo Jaross a jeho strana zapojená aj do celoštátnej politiky sa stali hlavnou oporou Imrédyho v čase vážnej vládnej krízy. V záujme konsolidácie obťažných pomerov na pripojenom území zlikvidovala Telekiho vláda na jeseň r. 1940 samostatnú Zjednotenú maďarskú stranu, ktorá si nevšimla ani nariadenia vlády. Zrušením “hornozemského ministerstva” uvolnila aj Jarossa z vlády. Ale keďže “hornozemská” politika vlády sa líšila od politiky jarossovcov iba metódami a nie v nacionálnych zásadách, osud obyvateľstva tohto územia sa týmto zásahom podstatne nezmenil.

Poznámky k I. kapitole

(1) J. Kramer, c.d.

(2) Bethlen István už r. 1918-1919 forsíroval spoluprácu nemeckej a maďarskej menšiny v Československu, lenže v tomto období straníckopolitické podmienky sudetských Nemcov to neumožňovali. Országos Levéltár, Budapešť (ďalej OL), zbierka filmov, krab. 11588, 442444-5.

(3) J. César - B. Černý, Politika nemeckých buržoázných strán v Československu v letech 1918-1938, II., 0930-1938, Praha 1962.

(4) Mackensenovo politické hlásenie, Budapešť 21. 8.1935,(OL, zbierka filmov, krab. 10945, E 683622-3); List Stieveho Mackensenovi, Berlín 30.1.1936 (tamže, E 683666-70); Záznam Neuratha, Berlín 25. 9.1936 (tamže 1847/420923-5); Mackensenov záznam. Berlín 22. U. 1937 (tamže 33/25858-9).

(5) Diplomáciai iratok Magyarországpolitikáéhoz 1936-1945, (ďalej len DIMK), II. A mancheni egyezmény létrejötté és Magyarország kulpolitikája, 1936-1938 (zostavila a do tlače pripravila Ádam Magda). Budapešť 1965, 110-411, Hlásenie pražského maďarského vyslanca z 9.4.1936 o úmysle predstaviteľov sudetonemeckej strany rokovať o “vyjasnení existujúcich nedorozumení a ustálení smeru a spôsobu spolupráce”

(6) DIMK, II., 105-107. Hlásenie maďarského vyslanca v Prahe zo 4. 4. 1936.

(7) Záznam Neurátha, Berlín 25.11.1936 (OL, zbierka filmov, 3412/E-014124-7).

(8) J. Kramer, c. d.

(9) Vzniklo zjednotením Országos Keresztény Szocialista Párt a Magyar Nemzeti Párt (Krajinská kresťansko-socialistická strana a Maďarská národná strana).

Krajinský predseda Jaross prišiel z Maďarskej národnej strany, úradujúci podpredseda bol gróf Ján Esterházy z kresťansko-socialistickej strany.

(10) Szvatko Pál, č. d., 64 a 71. Fleischmann Gyula, Csehszlovákia művelodéspolitikája és magyar kisebbség. Magyar Pedagógia, roč. 1939, 120.

(11) OL, Kozma iratok, bal. 27, Denník Miklósa Kozmu, 23.9. a5.10.1938.

(12) OL, Külügyminisztérium (ďalej kum.), Pol., bal. 60, 431-7—4/1938 - hlásenie maďarského konzulátu v Bratislave z 8.2.1938.

(13) Hlásenie zástupcov Sudetonemeckej strany a Slovenskej ľudovej strany o rokovaní v Ružomberku 8.2.1938. (OL, zbierka filmov, krab. 11588, 442442-3).

(14) Hlásenie Erdmannsdorfa, Budapešť 17.2.1938. (OL, zbierka filmov, krab. 11057, D 600782-3).

(15) Hlásenie o rokovaní zástupcov Sudetonemeckej strany s Istvánom Bethlenom 11.2.1938 v Budapešti. (OL, zbierka filmov, krab. 11588, 44244-5.)

(16) Hlásenie o rokovaní zástupcov Sudetonemeckej strany s Tiborom Patakym 11.2.1938 v Budapešti. (OL, zbierka filmov, krab. 11588, 442446-7).

(17) Hlásenie o rokovaní zástupcov Sudetonemeckej strany s Kolomanom Darányim 12. 2.1938 v Budapešti. (OL, zbierka filmov, krab. 11588, 422448-9.)

(18) Hlásenie o rokovaní zástupcov Sudetonemeckej strany s Kolomanom Kányom 12.2.1938 v Budapešti. (OL, zbierka filmov, krab. 11588, 442450-1.)

(19) Erdmannsdorfovo hlásenie, Budapešť 17. 2. 1938. (OL, zbierka filmov, krab. 11057, D 600782-3.)

(20) DIMK, II., 291. Hlásenie maďarského konzulátu v Bratislave z 1. 3. 1938.

(21) „Kým to nebude potrebné, budem sa snažiť držať všetko na báze lásky, to však neznamená, že by časom neboli potrebné predsa len nejaké šatôčky.“ Hlásenie Esterházyho o rokovaní s Hlinkovou slovenskou ľudovou stranou, Bratislava 11. 3. 1938. (OL, Kom., Res., Pol., bal. 71, 179/1938.)

(22) DIMK, II., 290-291. Hlásenie bratislavského maďarského konzulátu z 1.3.1938

(23) Krycie mená “Jedikula”, resp. “Szäke koltä” (Plavovlasý básnik).

(24) OL, Minisz terelnäkségi iratok (ďalej len ME), Nemzetiségi o., bal. 51, P 15475/1938. Hlásenie maďarského vyslanca v Ríme z 13.3.1938.

(25) DIMK, II., 283.

(26) Krycie meno “Gybkér” (Koreň); emigroval v dôsledku Tukovho procesu. (O jeho minulosti pozri Z. Holotíkova, Steiner Gábor, Bratislava 1963, 96-97, resp. V. Plevza, KSČ a revolučné hnutie na Slovensku 1929-1938, Bratislava 1965 , 24-28-29 a 47.) V rokoch 1932-1934 pracoval vo Viedni pod vedením Jehličku - redigoval noviny “Rakúsky Slovák”, potom po niekoľkomesačnom pobyte v Detroite, kde vyvíjal činnosť medzi americkými Slováckmi, vrátil sa a od októbra 1934 sa zdržoval v Budapešti. (OL, Kum., Res., Pol., bal. 79. Neprotokolované spisy, Záznam: Budapešť 1.10.1940.)

(27) Koreň sa viackrát radil so Szálasim, ktorý bol zvedavý aj na jeho mienku o pláne “zväz krajín Hungárie”; rokoval s Národným frontom, mal kontakty s Pálffyho Zjednotenou maďarskou národnosocialistickou stranou. Písal články do Milotayových novín; pomocou Andrása Mecséra hľadal spojenia s nemeckými kruhmi. S Andrásom Csillérym rokoval o tom, či by nebolo možné aj ním vedené “Antibolševické hnutie nejakým spôsobom zapojiť do protičeskej akcie”. OL, Belügyminisztérium (ďalej len BM), Res., 1940-8-6050. Hlásenie politicko-bezpečnostného odd. polície z 3.4., 17.4., 3.5., 14.12.1937 a 14.3.1938.

(28) OL, BM, Res., 1940-8-6050. Viedenské rokovania slovenských revizionistov, 28.4. a 3.5.1938.

(29) Tamže. Hlásenie hlavného policajného radcu Nagya, Budapešť 6.5.1938.

(30) László Klobusický emigroval spolu s Koreňom, spolupracoval s ním vo Viedni, potom od roku 1934 v Budapešti. Martin Mikó emigroval na jeseň 1937; od

polovice marca 1938 pracoval v Krakove, potom vo Viedni. Tamže. List Koreňa nemeckému cenzorskému úradu, Budapešť 6.6.1938.

(31) Tamže. Mihály Harminc a Imre Mócik: "A szlovákok szabadságharcának igazi célja" — leták proti Koreňovi.

(32) Tamže. List Martina Mikó Ľudovítovi Koreňovi, Viedeň 9.6.1938.

(33) DIMK, II., 316-317. Hlásenie maďarského vyslanca v Berlíne z 2.4.1938.

(34) DIMK, II., 321. Hlásenie maďarského vyslanca v Londýne z 8.4.1938.

(35) DIMK, II., 332-333. Hlásenie maďarského vyslanca v Bukurešti z 16.4.1938.

(36) DIMK, II., 302. Šifrovaný telegram maďarského vyslanca v Ríme z 19.3.1938.

(37) DIMK, II., 360. Hlásenie maďarského vyslanca v Berlíne z 6.5.1938.

(38) DIMK, II., 317. Kányove smernice maďarskému veľvyslancovi v Berlíne z 5.4.1938.

(39) DIMK, II., 318-319. Hlásenie maďarského vyslanca v Berlíne zo 7.4.1938.

(40) DIMK, II., 326-327. Smernice Gáboru Apora, námestníka ministra zahraničných vecí, maďarskému vyslancovi v Berlíne z 11. 4.1938.

(41) DIMK, II., 362. Hlásenie maďarského vyslanca v Ríme zo 7. 5. 1938.

(42) DIMK, II., 363. Šifrovaný telegram Kányu maďarskému vyslancovi v Ríme zo 7.5.1938.

(43) DIMK, II., 315. Šifrovaný telegram maďarského vyslanca v Prahe z 1.4. 1938. Aj pamäti Jánosa Gömöryho, Emlékeim egy letünt világról Budapešť 1964, 181-193, svedčia, že Esterházy nepripustil odklon od stanoviska svojej strany, ktorá stroho odmietala národnostný štatút.

(44) OL, Kum., Res., Pol., bal. 71, 255/1938. Hlásenie Esterházyho, Bratislava 12.4.1938.

(45) OL, Kum., Pol., bal. 61, 1390-7-7/1938.

(46) DIMK, II., 324. Hlásenie maďarského vojenského ataše vo Varšave z 8.4.1938.

(47) DIMK, II., 350-351. Hlásenie maďarského vyslanca v Prahe z 3.5.1938.

(48) DIMK., II., 339-340. Hlásenie maďarského vyslanca vo Varšave z 27.4.1938.

(49) DIMK., II., 369. Hlásenie maďarského vyslanca vo Varšave z 9.5.1938.

(50) DIMK., II., 383. Kányove smernice maďarskému vyslancovi vo Varšave z 15.5.1938 (išlo o niekoľko obcí na Orave a Spiši).

(51) DIMK., II., 392. Šifrovaný telegram Kányu maďarskému vyslancovi v Berlíne z 21.5.1938.

(52) Ránki György, Adatok a magyar külpolitikához a Csehszlovákia elleni agreszió idején (1937-1939), Századok, r. 1959, 125.

(53) DIMK., II., 388-389. Šifrovaný telegram maďarského vyslanca v Berlíne z 19.5.1938.

(54) OL, ME, Nemzetiségi o., bal. 51, P 16230/1938.

(55) Tamže, P 1624Q/1938

(56) OL, Kum., Pol., bal. 60, 72-7-4/1938.

(57) M. Filo, Boj KSČ na Slovensku za obranu republiky v rokoch 1937—1938. Bratislava 1960, 153-156, resp. 186-187.

(58) Tamže, 141.

(59) Ádam Magda, Az ellenfóradalmirendszer reviziós külpolitikájához (1933-1941). A magyar nacionalizmus kialakulása és története. Budapešť 1964, 368-370.

(60) DIMK, II., 458.

(61) OL, Kom., Res., Poi., bal. 91, pol. 65, 99/1943.

(62) OL, ME, Nemzetiségi o., bai. 51, P 15819/1938. Hlásenie Adolfa Pechányho "maďar. kráľovského vládneho komisára po slovensky hovoriacich (tótajkúak) v Maďarsku", Budapešť 7.6.1938.

- (63) M. Filo, c. d., 162, resp. 171-175.
- (64) OL, ME, Nemzetiségi o., bal. 51, P 162/1938.
- (65) DIMK, II., 494.
- (66) DIMK, U., 428. Telegram maďarského vojenského atašé vo Varšave z 18.6.1938.
- (67) DIMK., II., 468, 470. Hlásenie plukovníka Andorku, Budapešť 27.6.1938.
- (68) DIMK, II., 457-458. Esterházyho hlásenie z Varšavy 2. 6.1938.
- (69) DIMK, II., 448. Hlásenie maďarského vyslanca vo Varšave z 24.6.1938.
- (70) OL, ME, Társadalompolitikai o., bal. 1, v materiáli pod názvom "Társadalompolitikai Osztály ügyköre".
- (71) DIMK., II., 484. Hlásenie maďarského vyslanca v Berlíne z 8.7.1938.
- (72) OL, zbierka filmov, krab. 11588, 376809-12. Hlásenie nemeckého vyslanca v Ríme z 26.7.1938.
- (73) DIMK, II., 509. Záznam z rokovaní v Ríme 18. 7.1938.
- (74) Ránki György, c. d., 126-131.
- (75) OL, Kom., Pol., bal. 60, 431-7-V1938. Hlásenie maďarského vyslanca v Prahe z 18.8.1938.
- (76) OL, Spisy-Kozma, bal. 27, Denník Miklósa Kozmu, 27.9.1938: "Presne fungovalo aj tých— žiaľ— málo sabotážnych akcií, ktoré armádne vedenie vedelo improvizovať v auguste tam hore." Šifrované príkazy redigoval víťaz Gyula Somogyvári, spisovateľ, pridelený k rozhlasu ako spojka 5. odd. veliteľstva generálneho štábu.
- (77) OL, Kom., Pol., bal. 60, 2660-7-4/1938. Hlásenie maďarského konzulátu v Bratislave z 15.8.1938.
- (78) M. Filo, c. d., 192-196, 205-209; Ádam Magda, c. d., 371-372. Pri demonštrácii, ktorá sa konala pri príležitosti odhalenia Petöfiho pamätnej tabule v Badalo, prehovoril v mene mládeže Pál Ilku, učiteľ-komunista. OL, ME, Nemzetiségi o., bal. 51, P 16717/1938.
- (79) OL, Kom., Pol., bal. 72, 76/1938. Šifrovaný telegram Kányu maďarskému vyslanectvu v Prahe z 10.9.1938.
- (80) DIMK, II., 594. Denné hlásenia Istvána Csákyho z 13.9.1938.
- (81) Ránki György, c. d., 132.
- (82) Horthy Miklos titkos iratai. (Redigoval Szinai Miklos a Szücs László. Budapešť 1962, 182.
- (83) DIMK, II., 605. Denné hlásenie Kónyu z 16.9.1938.
- (84) DIMK, II., 619. Hlásenie maďarského vyslanca v Berlíne zo 17.9.1938.
- (85) DIMK, II., 616. Šifrovaný telegram Kányu maďarskému vyslancovi vo Varšave z 17.9.1938.
- (86) DIMK, II., 623. Šifrovaný telegram Kányu maďarskému vyslancovi vo Varšave z 19.9.1938.
- (87) DIMK, II., 632. Šifrovaný telegram maďarskému vyslancovi v Ríme z 21.9.1938.
- (88) Ránki György, c. d., 135.
- (89) Telegram Woermanna Erdmannsdorfovi, Berlín 21.9.1938. (OL, zbierka filmov, krab. 11588, 442527.)
- (90) DIMK, II., 606-607. Denné hlásenie Csákyho z 16.9.1938.
- (91) DIMK, II., 627. Hlásenie maďarského vyslanca v Belehrade z 19.9.1938.
- (92) OL, Spisy-Kozma, bal. 27. Denník Miklósa Kozmu, 24 . 9.1938.
- (93) OL, BM, Res., 1940-2-5007.
- (94) OL, Kum., Pol., bal. 61, 3265-7-7/1938. Hlásenie vidieckeho policajného hlavného kapitána zo 4.10.1938 o činnosti tajných vojenských vysielateľov, o prostriedkoch "Bujdosó szlovák", ktorého odkazy redigoval Gyula Somogyvári. Pozri denník Miklósa

Kozmu, 27. 9. 1938. O podobných tajných zahraničných vysielaniach Poliakov pozri DIMK, II., 703.

(95) DIMK, II., 577.

(96) DIMK, II., 636, 637.

(97) DIMK, II., 638. Šifrovaný telegram maďarského vyslanca vo Varšave z 22.9.1938.

(98) DIMK, II., 646, 665-666. Šifrovaný telegram maďarského konzula v Bratislave z 23. 9. 1938, resp. šifrovaný telegram Kányu maďarskému vyslancovi vo Varšave.

(99) DIMK, II., 645. Šifrovaný telegram Kányu maďarskému vyslancovi v Londýne z 23.9.1938.

(100) DIMK, II., 652. Hlásenie maďarského vyslanca v Londýne z 24.9.1938.

(101) DIMK, II., 654-655. Denné hlásenie Csákyho z 26.9.1938.

(102) DIMK, II., 669. Šifrovaný telegram maďarského vyslanca vo Varšave z 28.9.1938.

(103) DIMK, II., 656-657, 674. Šifrovaný telegram maďarského vyslanca v Belehrade z 26.9.1938, resp. šifrovaný telegram Kányu z 28.9.1938 maďarskému vyslancovi v Belehrade.

(104) DIMK, II., 658-659. Šifrovaný telegram maďarského vyslanca v Berlíne z 28.9.1938.

(105) DIMK, II., 670-671, 672. Šifrovaný telegram maďarského vyslanca v Berlíne z 28.9.1938, resp. odpoveď Kányu toho istého dňa šifrovaným telegramom.

(106) DIMK, II., 662-663. Šifrovaný telegram maďarského vyslanca v Berlíne z 27.9.1938.

(107) DIMK, II., 681-682. Šifrovaný telegram Kányu maďarskému vyslancovi v Berlíne z 29.9.1938.

(108) DIMK, II., 678-679. Šifrovaný telegram maďarského vyslancovi v Berlíne z 29.9.1938.

(109) Neskôr Hitler vyslovene poukázal na to pri rokovaníach s Csákyom 16.1.1939. (Magyarország és a második világháború. Titkos diplomáciai okmányok a háború elázményeihez és történetéhez. Budapešť 1959, 203-205).

(110) Ránki Györoy, c. d., 138.

(111) DIMK, II., 704-705. Hlásenie maďarského vyslanca vo Varšave z 3.10.1938.

(112) DIMK, II., 732-733. Hlásenie maďarského vyslanca v Londýne zo 7.10.1938.

(113) Új Magyarország z 2.10.1938: Milotay István, Konyortelen órák; Rajniss Ferenc, Kulönvélemény a cseh kérdéshen. Magyarország z 2.10.1938: Hubay Kálmán, Elég volt! Miklos Kozma výzvou v rozhlase sa snažil uklidniť vzrušenú verejnosť a napomenúť k dôvere a trpezlivosti voči vláde. (Új Magyarország zo 4.10.1938.)

(114) OL, ME, Nemzetiségi o., bal. 240, zbierka Flachbart 4d, informácie "Zsupana" zo 7. a 9.10.1938.

(115) Ádám Magda, c. d., 376-377.

(116) OL, BM, Res., 1940-8-6050. Hlásenie politicko-bezpečnostného odd. polície z 24.10.1938.

(117) DIMK, II., 776. Telegram maďarského vojenského atašé vo Varšave z 10.10.1938.

(118) OL, BM, Res., 1940-6-bez čísla. Hlavný policajný kapitán v Budapešti, hlásenie politického odd. z 9.10.1938.

(119) OL, ME, Nemzetiségi o., bal. 51, E 15245/1938. List Koreňa Bélovi Ácsovi, Berlín 14.10.1938.

(120) Tamže. Hlásenie politicko-bezpečnostného odd. polície z 14. 9. 1938.

(121) OL, ME, Nemzetiségi o., bal. 51, E 15245/1938. List Koreňa manželke, Berlín 14.10.1938.

- (122) OL, BM, Res., 1940-8-6050. Michal Harminc a Imrich Mócik, "A szlovákok szabadságharcának igazi célja" (leták proti Koreňovi).
- (123) DIMK, II., 693-694. Hlásenie maďarského vyslanca v Berlíne z 1.10.1938.
- (124) Ránki György, c. d., 141-142.
- (125) Záznam Aschmanna, Berlín 7.10.1938. OL, zbierka filmov, krab. 1158, 442564.
- (126) Záznam, Berlín 6. 10.1938. (OL, zbierka filmov, krab. 11589, 467257-9)
- (127) Materiál z rokovania pozri DIMK, II., 738-771.
- (128) DIMK, II., 735. Šifrovaný telegram maďarského vyslanca v Londýne z 8.10.1938.
- (129) DIMK, II., Šifrovaný telegram Kányu z 3. 10. 1938 maďarskému vyslancovi v Prahe.
- (130) DIMK, II., 760.
- (131) Ránki György, c. d., 143-144, F. Vávra -J. Eibel, Viedenská arbitráž - dôsledok Mníchova. Bratislava 1963.
- (132) OL, Kum., Pol., bal. 61, 3265/1938. Hlásenie policajného radcu Árpáda Bordása, Békéščaba 16. 10. 1938.
- (133) OL, ME, Nemzetiségi o., bal. 40, zbierka Flachbart, 4d.
- (134) Ránki György, c. d., 145-158.
- (135) OL, ME, Nemzetiségi o., bal. 54, E 15511/1939.
- (136) Vodcu strany Severína Koribana Tisova vláda aj 3.11.1938 zatvorila; na taliansku intervenciu ho v marci 1939 prepustili z llavy a potom utiekol do Maďarska. (OL, Kum., Res., Pol., bal. 79, neprotokolované spisy. Záznam z 1.10.1940.)
- (137) OL, BM, Res., 1940-8-6050. List Koreňa Dr. Sándorovi Nagyovi, hlavnému policajnému radcovi, Budapešť 16.12.1938.
- (138) OL, Kum., Pol., ba; 61, 3265-7-7/1938.
- (139) OL, Spisy - Kozma, bal. 27, list Bélu Kovriga, vedúceho spoločensko-politického odd. predsedníctva vlády, Miklósovi Kozmovi, Budapešť 15.6.1939.
- (140) Dobi István, Vallomás és történelem. Budapešť 1962, II., 87.
- (141) OL, ME, Nemzetiségi o., bal. 52, P 17392/1938. Hlásenie veliteľa žandárskeho stopovacieho odd. podpluk. víteza Selleyho, Budapešť 23.11.1938.
- (142) OL, ME Nemzetiségi o., bal..52, P 17185/1938. Hlásenie Antala Szakácsa, obvodného notára, Zajta 25. 10. 1938.
- (143) "Nemecko... po anšluse zvýšilo hodnotu šilinga v Rakúsku a československej koruny na sudetskom území; je to veľmi dobrý spôsob, lebo tým si ihneď získali celú spoločnosť s pevnými platmi: úradníkov, robotníctvo a tých, ktorí majú vklady. My sme toto premeškali." Felsäházi Naplo, 1939/1 195: reč Lóránta Hegedüsa z 15.12.1939.
- (144) Horúčkovitý nákup maďarských dôstojníkov dokonale vyjadruje tento výrok: "... nebolo im vidieť hlavy, tolko všelijakých balíkov vliekli, najmä topánky." (OL, ME, Nemzetiségi o., bal. 64, F 16371/1939.)
- (145) OL, ME, Nemzetiségi o., bal. 24, zbierka Flachbart 4d. Záznam zo zakladajúceho zasadania národnostnej subkomisie 9.11.1938. Predsedom subkomisie je Tibor Pataky, štátny tajomník a vedúci národnostného odd. predsedníctva vlády. Generálnym tajomníkom sa stal Pál Sebestyén, min. radca Ministerstva zahraničných vecí; členovia: Elemér Sass, min. radca Ministerstva vnútra, ako aj György Oszvald, min. radca Lászlo Ottlik, Pál Balia, Ernő Flachbart — radcovia národnostného odd. predsedníctva vlády. Podľa prvej koncepcie detailnejšie sa načrtli len otázky týkajúce sa situácie Maďarov v Československu, a to pod názvom "Zásady samosprávy Maďarov v Československu". (OL, ME, Nemzetiségi o., bal. 240, zbierka Flachbart, 4d.) Podľa toho maďari na Slovensku a Zakarpatskej Ukrajine v rámci autonómie týchto krajín mali dostať takú samosprávu, v rámci ktorej by volhe mohli rozhodovať o všetkých svojich školských, kultúrnych a niektorých sociálnych záležitostiach. Z tohto titulu treba tak na Slovensku, ako

aj na Zakarpatskej Ukrajine vytvoriť maďarskú kultúrnu radu. Do ich výlučnej kompetencie patrí zriaďovanie škôl, zabezpečenie pedagógov a inšpekcií; vidovať organizačné štatúty kultúrnych spolkov, poriadkový dozor nad maďarskou tlačou. Rada môže vydávať smernice v rámci svojej pôsobnosti a vo vlastných úradných novinách ich po maďarsky publikovať. Ak by finančné prostriedky zabezpečené štátnym rozpočtom nestačili, môže rada vytvoriť doplnkovú daň podľa priamych a nepriamych štátnych daní, môžu sa vytvárať maďarské verejnosprávne a súdne okresy; v ústredných autonómnych orgánoch zabezpečiť pomerné percento úradníctva podľa počtu maďarského obyvateľstva na základe sčítania z rokov 1910 a 1930. V krajiných autonómnych orgánoch každý člen môže používať vlastný materinský jazyk; po maďarsky možno vybavovať aj rôzne podania, protokoly možno písať aj po maďarsky.

(146) OL, Küm., Res., Pol., bal. 72. Úprava ministra zahraničia Csákyho z 8.2.1939 Lajosovi Kuhlovi, Tiborovi Bartheldymu a Pálovi Sebestyénmu, pracovníkom Ministerstva zahraničných vecí vo veci menšinovej dohody s Československom.

(147) Tilkovszky Loránt, Volksdeutsche Bewegung und ungarische Nationalitätenpolitik 1938-1941. Acta Historica, roč. 1966, 79-80.

(148) Esterházyovci neutrpeli zo slovenskej strany nijaké ujmy; pritom "činnosť Esterházyho v Budapešti kráľovsky honorovali" — dopomohli mu k 400 k. j. majetku v Tekovskej župe. (OL, ME, Nemzetiségi o., bol. 94, G 16300/1941 - podanie Ľudovíta Bazovského)

(149) Krajinský predseda strany Andor Jaross mal na pripojenom území 700 k. j. majetok v katastri obce Čechy.

(150) Štátny tajomník Tibor Pataky: záznam "Prodomo". OL, ME, Nemzetiségi o., bal. 52, T 17125/1938.

(151) Ministerská rada 3. 11. 1938 vymenovala Jarossa za vládneho zmocnenca s úlohou poradcu šéfa generálneho štábu.

(152) Hlásenie Istvána Weisa, vedúceho odd. na ministerstve, Belovi Imrédymu, Budapešť 17. U. 1938. (OL, ME, Nemzetiségi o., bal. 49, L 17508/1938.) ; tiež z 25.1.1939 (tamže, bal. 67, T 1602Q/1939).

(153) OL, Zápisnice ministerskej rady, 16.11.1938.

II. Hospodárske a sociálne dôsledky viedenskej arbitráže na území pripojenom k Maďarsku

Neutešená hospodárska situácia na Slovensku za prvej Československej republiky je všeobecne známa. Česká buržoázia sa odbúravaním priemyslu na Slovensku snažila o to, aby Slovensko zostalo krajinou agrárnou, aby zostalo iba spotrebiteľským územím českého priemyslu, zdrojom pracovných síl a surovín. Proti vykorisťovateľskej politike českej buržoázie, ktorá zdržiavala hospodársky i priemyselný rozvoj Slovenska, bojovala Komunistická strana Československa a pre hospodársky rozvoj Slovenska vypracovala program industrializácie. (1) Hodnotenie situácie na Slovensku Komunistickou stranou Československa, so zreteľom na nepriaznivú hospodársku politiku českej buržoázie, podstatne sa líšilo od kritiky, ktorou argumentovali slovenskí autonomisti alebo maďarskí iredentistickí nacionalisti, ktorým “koloniálny osud” Slovenska ležal na srdci preto, lebo ho mohli využiť ako rozkladný prvok pre rozbitie Československa. (2)

Keď po rozhodnutí viedenskej arbitráže 2. novembra 1938 pripadla časť Slovenska horthyovskému Maďarsku, maďarská propaganda vyhlasovala o pripojenom území južného Slovenska: “... do hospodárskej tepny našej zväčšenej krajiny musíme začleniť územie hospodársky veľmi zruinované a vyčerpané...”. (3) Nebrala pritom do úvahy skutočnosť, že práve toto južné územie Slovenska mohlo byť vďaka svojim prírodným podmienkam životaschopné aj v obmedzených možnostiach československej hospodárskej politiky, že poľnohospodárska výroba tohto územia bola na vyššej úrovni ako v Maďarsku, ku ktorému sa malo pripojiť.

Na južnom Slovensku produkovali nielen výbornú pšenicu, ale na mimoriadne vysokej úrovni bolo aj pestovanie takých významných, výnosných a pre intenzívne hospodárenie dôležitých odvetví, ako je pestovanie cukrovej repy, tabaku a koreninovej papriky. Maďarská vláda — celkom protichodne so svojou propagandou — si bola už pred okupáciou vedomá, že “... na území, ktoré sa má obsadiť, poľnohospodárstvo, záhradníctvo (zeleninárstvo), ako aj fytopatologická ochrana je na vyššej úrovni ako v dnešnom území našej vlasti, preto preberanie a najmä ďalšie riadenie vývoja na tomto území bezpodmienečne vyžaduje veľkú pripravenosť, aby potom nenastal úpadok”. (4) Vysoká úroveň rastlinnej výroby sa spájala s kvalitným plemenárstvom a mliečnym hospodárením. Silné družstvá a vyspelé gazdovské spolky združovali roľníkov, odbremeňovali ich od starosti o odbyt; produkty speňažovali za výhodné ceny a pritom lacno nakupovali priemyselné výrobky. Životná a kultúrna úroveň bola tu vyššia ako u roľníkov v Maďarsku. (5)

Viedenskou arbitrážou Slovensko stratilo asi 1 200 000 ha poľnohospodárskej pôdy, to znamená, že asi 41% všetkej obrábanej poľnohospodárskej pôdy pripadlo horthyovskému Maďarsku. Strata bola pre Slovensko podstatne citelnejšia, ako to vyjadruje percentuálne vyčíslenie, lebo práve k Maďarsku pripojená časť južného Slovenska bola obilnou zásobárňou Slovenska, jeho vyživovacou základňou; v prvom rade toto územie zabezpečovalo plynulé zásobovanie obyvateľstva Slovenska. Z celého množstva poľnohospodárskych produktov potrebných pre zásobovanie (obilie, strukoviny, okopaniny, ovocie, maslo, vajcia, mäso, masť atď. až 80% sa vyprodukovalo na tomto území. (6)

I keď strata južného územia bola pre Slovensko veľmi citelná, pre horthyovské Maďarsko neznamenal jednodznačný prínos. Odtrhnutie agrárneho územia južného Slovenska od jeho prirodzeného trhu a jeho začlenenie do rozsiahleho poľnohospodárstva Maďarska zvýšilo ešte viac odbytové ťažkosti, ktoré boli v Maďarsku v dôsledku nadprodukcie poľnohospodárskych výrobkov už aj tak dosť vážne. Zo 4 000 000 q pšenice

vyprodukovanej na pripojenom území Slovenska sa na mieste spotrebovalo iba 2 000 000 q. Umiestenie zvyšných 2 miliónov narážalo na ťažkosti a spôsobovalo maďarskej hospodárskej politike vážne starosti. A podobná situácia bola aj s inými poľnohospodárskymi produktmi na južnom Slovensku. Už krátko po pripojení územia vyslovili maďarskí národohospodári názor, že poľnohospodársku výrobu na “prinavrátanom území” bude treba obmedzovať v záujme ochrany výroby materskej krajiny. A keďže priemyselňovaním tohto územia vytvárať konkurenciu aj tak slabému priemyslu materskej krajiny by bolo ešte menej žiadúce ako v prípade silného českého priemyslu, rozhodlo sa, že “oslobodené” územie bude z hľadiska hospodárskeho iba spotrebiteľským územím. (7) Prakticky to znamenalo, že južné Slovensko, ktoré v zmysle viedenskej arbitráže vymenilo majiteľa, nielenže zostalo aj naďalej v “koloniálnom postavení,” ale situácia sa zhoršila ešte aj tým, že v nových podmienkach musela byť zredukovaná aj doterajšia úroveň poľnohospodárskej produkcie.

Odbytové ťažkosti sa hlásili takmer ihneď po pripojení územia južného Slovenska k Maďarsku: “... Len teraz sa ukazuje v pravej podstate, ako organicky súvisela, resp. ako sa navzájom dopĺňali Bratislava so Žitným ostrovom, kam prichádzali nielen obchodníci z Bratislavy, ale aj z Brna a Prahy. Žitný ostrov bol zásobovacou komorou Československa, preto mohli roľníci všetko včas a výhodne speňažiť...”. (8) Toto bolo razom prerušené. Počas maďarskej vojenskej správy boli prísne uzavreté hranice medzi pripojeným územím a materskou krajinou, o odbyte týmto smerom nemohlo byť ani reči, lebo ak niekto chcel preniesť nejaký balík nad 5 kg, musel si vyžiadať osobitné povolenie od vojenskej správy. (9) Vtedy sa však ešte dalo dúfať, že ťažkosti sú iba prechodné a že sa postupne dostanú pomery do normálnych kolají. Avšak ani nastolenie občianskej správy 21.12.1938 neprineslo nijaké podstatné zlepšenie situácie. Po veľkých prietahoch Futura síce začala vykupovať obilie na pripojenom území, nie však z hospodárskych záujmov, ale len z dôvodov politických — na čiastočné uspokojenie zatrpknutého roľníctva — čo sa odrazilo aj na výkupných cenách obilia, ktoré boli veľmi nízke. Odbyt živočíšnych produktov aj naďalej priam stagnoval, dobytok vykupovali iba špekulanti, a to za podpriemerné ceny. (10) Túto situáciu mali neskôr zlepšiť štátne intervenčné nákupy. (11) To, že odbytové ťažkosti neboli prechodného rázu, ale trvalým, zásadným dôsledkom pripojenia územia k Maďarsku, dosvedčuje aj skutočnosť, že kým za československej vlády boli pre toto územie vydané stovky povolení na konanie jarmokov, maďarská vláda musela počet jarmokov značne obmedziť. (12)

Prirodzeným dôsledkom odbytových ťažkostí bolo, že roľníci nemali peňazí. Súčasne však ceny priemyselných výrobkov značne stúpili: “Maďarské vojská a popri nich rôzni špekulanti vykúpili v obchodoch lacný československý tovar — a tovar privezený z materskej krajiny bol v priemere o 30 — 40% drahší.” (13) V priebehu polroka stúpili ceny priemyselných výrobkov na pripojenom území až o 100%, kým ceny poľnohospodárskych produktov klesli o 20 - 30%. (14) “Teraz za fúru obilia nedostaneme ani oblek!” (15) — ponosovali sa roľníci. “... Dobré sme si s tými Maďarmi nakúpili...” - stvárňovala sa verejná mienka. (16)

Na tieto prejavy nespokojnosti a sťažnosti odpovedala propaganda maďarskej vlády apelom na “maďarskosť” : “Národné cítenie nezvyšuje alebo znižuje to, ... koľko stojí šnúrka do topánok alebo za akú cenu možno predať pšenicu; ... národné cítenie... stojí nad materiálnymi faktormi a riadia ho vyššie sily...”. (17)

Roľníci na obsadenom území v dôsledku odbytových ťažkostí spontánne obmedzovali osevné plochy pšenice. Nevedomky tým podporili úsilie vlády obmedziť produkciu pšenice. (18) Maďarská agrárna politika nadŕžajúca veľkostatkárom, v záujme udržania vysokých cien pšenice ako hlavného produktu veľkostatkov, pristúpila k znižovaniu osevných plôch pšenice v prvom rade v maloroľníckom sektore. (19) Roľníci vidiac, že vo výrobe obilnín aj tak neobstoja v obrovskej konkurencii materskej krajiny, cítili sa silnejší vo výrobe cukrovej repy a na tomto úseku boli ochotní súťažiť. (20) Nepočítali

však so situáciou, ktorá bola na tomto výrobnom úseku v Maďarsku. Maďarský cukrový kartel v záujme zachovania vysokých cien cukrovej repy zaviedol a za pomoci vlády už roky uplatňoval takú politiku, že tzv. “katastrom cukrovej repy” sa pestovanie cukrovej repy z roka na rok vymedzovalo len na určité oblasti a množstvá a radšej každoročne daroval vláde určité množstvo cukru, ktorý sa rozdeľoval v rámci akcií Zeleného križa pre dojčence a ich matky, len aby zvýšením produkcie neklesla cena cukru. (21) Týmto “obchodom” dobre obišiel nielen cukrový kartel, ale aj vláda. Zelenokrižsky “grátis cukor” bol výbornou propagandou sociálnej politiky vlády maskujúcou skutočnosť, že väčšina obyvateľstva si nemohla zabezpečiť ani pre výživu potrebné minimálne množstvo cukru pre jeho vysokú cenu. (22)

Pripojenie južného Slovenska k Maďarsku narobilo cukrovému kartelu veľa starostí. Na nátlak vlády bol predsa len nútený trochu obmedziť cenu cukru, aby nebol taký veľký rozdiel medzi cenou v bývalom Československu a terajšou. (23) Bol však rozhodnutý viac neustupovať ani o krok a žiadal podstatné zníženie pestovania cukrovej repy na obsadenom území, “...nie aby v produkcii cukrovej repy nastali disproporcie”. Ministerská rada na svojom zasadaní 5.5.1939 tejto požiadavke vyhovelá. (24)

Vypuknutie druhej svetovej vojny mení túto politiku. Ministerská rada 24.11.1939 zrušila obmedzenie pestovania cukrovej repy, lebo sa zistilo, že “... cukor, ktorý prevyšuje vnútornú spotrebu a potrebnú stálu rezervu, možno neobmedzene umiestiť na trhoch krajín s tvrdými valutama”. (25) S touto zmenou však prišli neskoro. Úroda cukrovej repy r. 1939 z obmedzeného osevu 91 000 k. j. pre nepriaznivé počasie v jeseni nezabezpečila ani potrebnú produkciu, preto už na jar 1940 obyvateľstvo Maďarska — aj pripojeného územia— “zoznamuje sa s prídellovými lístkami na cukor a súpisom zásob cukru v domácnostiach, ako aj s čiernym obchodom s cukrom. (26) Roku 1940 sa zmluvná oševná plocha cukrovej repy zvýšila až na 125 000 k. j. Vláda bola nútená priznať roľníkom na pripojenom území vyššie výkupné ceny cukrovej repy, ako boli v materskej krajine, boli však ešte stále pod úroveňou cien z “československej éry”. (27) Zmluvné podmienky pre pestovateľov cukrovej repy boli aj v inom smere nevýhodné proti podmienkam platným v Československu. “Cukrovary v Československu dodávali pestovateľom cukrovej repy bezplatne semeno, čo tu kupujeme za drahé peniaze; rezky dopravovali roľníkom bezplatne späť, kým my si ich tu musíme dopravovať na vlastné náklady” (28) atď. Hospodársky spolok v Nitrianskej župe (Nyitramegyei Gazdasági Egyesület) podal aj memorandum, aby hornozemskí pestovatelia cukrovej repy mohli dorábať cukrovú repu za takých podmienok, za akých ju pestovali počas českej vlády. Krajinské združenie pestovateľov cukrovej repy (Cukorrépatermelök Országos Szövetsége) však zamietlo ich žiadosť. (29)

Pestovanie tabaku na pripojenom území malo práve taký význam ako cukrová repa. Za dve desaťročia trvania Československej republiky sa plocha pestovania tabaku rozrástla z 2000 na 14 000 k. j. (30) Za toto obdobie sa v trianonskom Maďarsku odohral práve opačný proces; v záujme udržania vysokých cien tabaku sa v období rokov 1933—1938 mimoriadne znížili oševné plochy tabaku zo 43 700 na 24 500 k. j. Rozsiahle pestovanie tabaku na pripojenom území bolo by urobilo čiaru cez rozpočet, a preto ministerská rada 3.3.1939 na základe návrhu ministra financií rozhodla, že plochu pestovania tabaku na “Hornej zemi” treba postupne znížiť až o 10 000 k. j. Spôsob postupného znižovania naznačila už ministerská rada, a to tak, že pestovateľské povolenia na tabak možno vydávať len podľa “národnej spoľahlivosti” uprednostňovať pritom pestovateľov maďarskej národnosti a zamietáť pestovateľov Slovákov. (31)

Československá tabaková réžia platila pestovateľom oveľa vyššie výkupné ceny za tabak, ako boli v Maďarsku. Malorolník, ktorý pestoval tabak na 2 ha, dostal za úrodu 18 000 - 20 000 Kčs. Ak polovicu z toho vyplatil spolupestovateľom, zostalo mu 9000 Kčs, čo sa rovnalo 2000 pengő, “z tohto obnosu spokojne vyžil, deti sa množili, chodili dobre oblečené a maďari sa rozmáhali” Teraz za 2 jutrá nedostane viac ako 280 pengő, a z

polovičky toho, zo 140 pengő rodinu užiť naozaj nemohol. V júni 1940 sa zišli pestovatelia tabaku v Komárne na poradu. Na ich požiadanie minister financií zvýšil nákupné ceny tabaku o 30%, ale ešte aj tak boli veľmi skromné. (32)

Podobná bola aj situácia pri pestovaní koreninovej papriky. Maďarská vláda z dôvodov zamedzenia nadprodukcie papriky a s tým súvisiacej cenovej politiky vymedzila r. 1934 okruh pestovania papriky len do okolia Segedu a Kaloče. Po pripojení južného Slovenska k Maďarsku ministerská rada 24.2.1939 rozhodla povoliť pestovanie koreninovej papriky len v okolí Nových Zámkov a stanovený rozsah pestovateľskej plochy 200 k. j. sa nesmel zvyšovať. (33)

Na pestovaní plodín, ktoré sú náročné na ošetrovanie, ako cukrová repa, tabak, paprika, bol zainteresovaný v neposlednom rade poľnohospodársky proletariát južného Slovenska, veď to bola pre nich dôležitá pracovná príležitosť a pomerne dobrý zárobok. Tým citelnejšie sa ich dotklo obmedzenie pestovania týchto plodín. Celkom oprávnené mohli byť rozhorčení napr. pestovatelia tabaku zmluvne najatí na veľkostatok akciovej spoločnosti cukrovaru v Pohronskom Ruskove, keď museli ísť slúžiť, nádenničiť alebo sa najat' na žatvu, pretože rozviazali s nimi zmluvy so zdôvodnením, že "pestovanie tabaku na hospodárstve sa stalo nerentabilným, keďže v materskej krajine čaká na umiestenie prebytočný tabak ešte z úrod minulých rokov". (34) V Maďarsku, ktoré bolo ešte príliš zaťažené feudálnymi pozostatkami, mali robotníci, pracujúci za podiel, oveľa ťažšie podmienky ako bol zvyknutý agrárny proletariát južného Slovenska po desaťročia trvania československej éry. Vtedy sa okopávka kukurice robila za štvrtý, žatva za jedenásty diel. I keď sa zvyklosti z Maďarska nemohli v plnej miere udomáčniť na pripojenom území, predsa mali určitý vplyv. Tam totiž pri okopávke kukurice bol podiel 1/5 až 1/6, pri žatve 1/14 až 1/15. (35) Pri práci v lese okrem mzdy dostávali robotníci ešte určité množstvo naturálií: raždie, guľatinu, pne a pod. S tým teraz počítať nemohli, a tak bez kuriva stáli r. 1939/40 zoči-voči tvrdej zime. (36) Aj denná mzda bola za československej éry podstatne vyššia. Vtedy však neboli robotníci ponechaní sami na seba pri vyjednávaní so zamestnávateľmi, ale na uzavieranie kolektívnych zmlúv dohliadala odborová organizácia poľnohospodárskych robotníkov a bola legálna komunistická strana, ktorej členmi bola veľká časť poľnohospodárskeho proletariátu a ktorá hájila ich záujmy a viedla ich boje. (37) A keď sa im práca neušla, ako-tak im uľahčila život podpora v nezamestnanosti. (38) Toto bolo dôležité sociálne opatrenie, lebo v Maďarsku, kto si prácu nenašiel, mohol ísť po žobrote a hladovať.

Československá republika zabezpečovala vo väčšej miere pracovné možnosti ako teraz maďarsko, a to pri stavbe ciest, regulácii tokov, ale najmä pri výstavbe, ktorá sa na južnom Slovensku v poslednom čase uskutočňovala vo veľkej miere, o čom svedčili aj nové obytné štvrte mestečiek na pripojenom území k Maďarsku. (39) Pririeknutie územia Maďarsku urobilo koniec tejto výstavbe. Maďarská vláda potrebovala financie na iné účely. Ako do bezodnej studne plynuli milióny na vyzbrojenie armády, pripravovanej na získavanie ďalších území. Sľubovalo sa dokončenie regulácie Zitavy a Nitry, na ktoré vypracovali projekty ešte Česi, ktorých maďarská propaganda obviňovala, že cieľavedome chcú zničiť a bahnom zaniest' územia Maďarmi obývané. (40)

Maďarský štát nevedel zabezpečiť prácu pre "domov sa navrátených" občanov. Nezamestnanosť narástla do nedozerých medzí. Preto sa na pripojenom území Podkarpatskej Rusi rozhorčenie obyvateľstva stupňovalo už začiatkom decembra 1938 do takej miery, že vláda musela vyslať štátneho tajomníka Tibora Potakyho do Užhorodu, aby ihneď tam na mieste urobil opatrenia. (41) Vo väčších mestách pripojeného územia bola v januári 1939 nezamestnanosť žiteľv rodín (v zátvorke uvádzame počet rodinných príslušníkov) takáto: Komárno 700 (2100), Nové Zámky 1840 (5520), Lučenec 900 (3200), Levice 780 (2140), Rimavská Sobota 405 (831), Rožňava 506 (811), Košice 2320 (6960), Užhorod 950 (2356), Mukačevo 1300 (6500), Berehovo 412 (2900). Celkom 10 333 nezamestnaných žiteľv rodín a 33 318 nezaopatrených osôb týmto trpelo nedostatkom.

Na dedinách v tom istom čase zaznačili 42 500 nezamestnaných žiteľv rodín, čo s rodinnými príslušníkmi znamenalo asi 127 500 nezaopatrených osôb. (42) Len v Tekovsko-hontianskej župe bolo 8500 nezamestnaných žiteľv rodín, počet ktorých sa zvyšoval — najmä v okrese Šahy — ešte aj rok po pripojení k Maďarsku. (43) V Tvrdošovciach (Tardošked) bolo v januári 1939 nezamestnaných 700 žiteľv rodín. (44) Podľa hlásení správnych orgánov možno usudzovať, že údaje z januára 1939 neodhaľujú problematiku v jej plnej šírke a na druhej strane ukazujú, že ani v priebehu ďalších mesiacov nezamestnanosť podstatne neklesla, naopak, miestami stúpala. V Komárne v januári 1939 evidovali 1110, v apríli 1530 nezamestnaných žiteľv rodín. (45) V máji 1939 bolo v Košiciach 3400 nezamestnaných žiteľv rodín. (46)

Nezamestnanosť v poľnohospodárstve sa viazala s nezamestnanosťou v priemysle. Bez práce zostali predovšetkým stavební robotníci. “Bieda stavebných robotníkov je taká veľká, že si z odpadov na trhu vyberajú potraviny.” (47) Pre ťažkosti, ktoré vznikli hospodárskym preorientovaním sa obsadeného územia, ako aj pre nedostatok surovín prepúšťali robotníkov napr. vo filákovskej smaltovke, v novozámockej továrni na obuv a inde. (48) Hľadanie práce bolo sťažené ešte aj tým, že neboli sprostredkovateľke práce ako v Československu. (49)

Nezamestnaní, ktorí za Československa poberali podporu v nezamestnanosti, požadovali ju od maďarskej vlády. V štyroch okresoch “oslobodenej” Komárňanskej župy žilo 8500 žiteľv rodín so 14 500 rodinnými príslušníkmi, ktorí doteraz poberali podporu v nezamestnanosti. (50) Maďarská vláda bola zásadne proti takejto podpore, a to nielen z dôvodov finančných, ale aj z dôvodov “ideologických” — Maďarsko ako štát kresťanský a národný, ktorý bez vykonania práce nedáva peniaze, lebo vyznáva kresťanskú zásadu, že “kto nepracuje nech neje” a ako národný štát ani nemôže prijať riešenie charakteru medzinárodného s komunistickou príchuťou, ako je podpora v nezamestnanosti. (51) Maďarská vláda nebola ochotná hľadať iné riešenie, iba systém núdzovej práce. (52) Tá však zachránila od smrti hladom iba tých, ktorí sa aspoň k takejto práci dostali. (53)

V zmiernovaní veľkej biedy zohralo veľkú úlohu hnutie “Maďar pre Maďara” vedené manželkou víťaza Belu Imrédyho. Tisíce červeno-bielo-zelených odznakov vo forme srdiečok a červené medovníkové srdcia s nadpisom “Prvé hornozemské maďarské vianoce,” s bielo cukrovanými, zeleno vetvovými “maďarskými vianočnými stromčekmi” symbolizovaločasto zdôvodňovanú lásku, ktorou spoločnosť materskej krajiny privinula svoje “domov navrátené deti”. V rámci tohto hnutia boli rozdelené potravinové poukazy v hodnote 800 000 pengő. Jedna poukážka oprávňovala na odber 3 kg múky, 1/2 kg slaniny, 1/2 kg masti, 1/2 kg cukru a soli. Týždenne vydaných 5000 — 6000 poukazov biedu nezmiernilo. (54) Vláda poskytla 1 milión pengő a hnutie 632 000 pengő vo forme núdzových prác. To bol “Lopatujúci Maďar za Maďara.” Poukazy rozdeľovali miestne organizácie Zjednotenej maďarskej strany (Egyesült Magyar Párt), ktorá uplatňovala stranícke kritériá, čo vyvolávalo často nespokojnosť.

Hnutie “Maďar za Maďara” si vytýčilo za cieľ, “... presvedčiť obyvateľov oslobodeného územia, že politické zmeny budú prospešné aj z hľadiska sociálneho”. Týmto hnutím sa mali “získať sympatie tej časti obyvateľstva, ktorá sa buď preto, že je inej národnosti, alebo preto, že bola vystavená komunistickej propagande, neoduševňovala za politické zmeny”. Keď ministerská rada 27.10.1939 toto nafúknuté hnutie zastavila (55) a ďalšiu starostlivosť o “hornozemských bratov” zverila komisárom sociálnej starostlivosti, pôsobilo im aj naďalej nemalú starosť, že “... tamojší, tvrdohlavý a na vzburu náchylný ľud... nepoužíva žiadúci tón” a ťažko bude vysvetliť mu, “prečo sú teraz prechodné ťažkosti a dokedy potrvajú...” Maďarská spoločnosť v materskej krajine, ktorá z vlasteneckého nadšenia darovala svoje obnosené šatstvo, obšliapané topánky a v peniazoch zozbierala 6 mil. pengő, nevedela pochopiť, prečo sa “hornozemskí bratia” vidiac toľkú srdečnosť a obetavosť, neoduševňujú. Ako sa však mali oduševňovať pre takúto almužnu ľudia vytrhnutí síce zo skromných, ale usporiadanejších pomerov? Bieda v materskej krajine, ktorá by bola

zniesla tiež podobnú akciu "Maďar pre Maďara" opantala aj územie pripojené k Maďarsku. (56)

Priemysel na pripojenom území nebol zvlášť významný a predsa vzbudil žiarlivosť priemyslu materskej krajiny, čo sa skryte prejavuje v opatrení vlády, ktorá menovaním podnikových inšpektorov chcela zabezpečiť, aby "... činnosť podnikov na území prinavrátenom k maďarskej svätej korune nenarazila na národohospodárske, úverové a iné verejné záujmy...". (57) Vymenovanie podnikových inšpektorov bolo v mnohých prípadoch prvým cieľavedomým krokom pre arizáciu podnikov. (58) Kartely v materskej krajine okamžite obklúčili priemysel pripojeného územia a snažili sa ho pohltiť. Pivový kartel v Kőbányi rozprestrel svoje chápadlá ihneď na košický a mukačevský pivovar, (59) vyvlastnením priemyselného liehovaru v Horných Salibách sa zaoberala ministerská rada, "... lebo ak sa nevyvlastní, liehovary na prinavrátenom území mali by zvýhodnené postavenie proti existujúcim v materskej krajine". (60) Odvolávajúc sa na záujmy obrany štátu, vyvlastnil štát filakovskú smaltovku, ktorá zamestnávala 2300 robotníkov, aby ju "prihral" novoustanoviť sa majúcej účastinnej spoločnosti, (61) Otázka udržania podnikov sa stala ústrednou otázkou na pripojenom území". (62)

Priemyselné robotníctvo na pripojenom území spoznalo maďarské hladové mzdy a surové neludské zaobchádzanie. Vo filakovskej smaltovke pracovalo veľa viacdetných robotníkov za 12—16 pengő týždennej mzdy. (63) V levickom tabakovom podniku začalo 22. júla 1939 štrajkovať 244 robotníkov za zvýšenie miezd a protestovať proti vykorisťovaniu; robotníci pracovali bez obedňajšej prestávky, častovali ich surovými urážkami, naháňali do roboty, ktorá presahovala ich sily, často zamestnávali ženy aj tam, kde fyzická námaha vyžadovala mužskú pracovnú silu. (64) V apríli 1941 bol štrajk v levickej papierni, v lete r. 1942 zasa v Nových Zámkoch na stavbách. (65)

Rozsiahlejšie robotnícke hnutia sa však nemohli rozvinúť. (66) Komunistická strana sa utiahla do hlbokej ilegality a činnosť sociálnodemokratickej strany na pripojenom území vláda všemožne brzdila. Prenasledovala odborové organizácie a nútila robotníctvo vstupovať do trojkladivovej robotníckej záujmovej organizácie. V Košiciach donútili k likvidácii robotníckeho konzumného družstva, (67) košickému robotníckemu telocvičnému spolku zobrali telocvičňu, ktorú si spolok postavil iba pred niekoľkými rokmi. (68) V Bánove zatvorili robotnícky dom a potom ho vyvlastnili pre mládežnícku organizáciu Levente. (69)

Živnostníci a obchodníci s úžasom zisťovali závrtné ceny kartelového systému. (70) Maďarský cementový, železiarsky kartel a iné diktovali neznesiteľné ceny. (71) Krízu situácie tejto vrstvy však vyvolalo najmä rozšírenie platnosti maďarského židovského zákona aj na pripojené územie. Kým Československá republika nerobila rasové alebo náboženské rozdiely medzi svojim obyvateľstvom, minister vnútra Keresztes-Fischer prehlásil: "Význam unifikácie je v tom, že všetky zákony budú platné i pre Hornú zem..., teda aj židovský zákon." (72) Teraz už vláda nedbala na svoje predchádzajúce vyhlásenia, ktorými upokojovala týchto občanov a lákala ich. Zjednotená maďarská strana nechcela už ani počuť o zásluhách, ktoré ešte donedávna uznávala, ktoré si časť tamojších židov vyslúžila tým, že účinne pomohli a podporovali vec strany, (73) teraz do krajnosti štvla proti židom, obviňujúc ich, že pri voľbách — i tajných — neodovzdávali hlas pre stranu, a že "... na obranu Československej republiky obetovali niekoľko sto miliónov...", teda na účely, ktoré bránili aj Maďarsku vo veľkom uskutočňovaní rozvratnej činnosti voči ČSR. (74)

Vláda nariadila revíziu živnostenských listov a obchodných koncesíí, (75) čo sa na zlosť nyilašov a iných krajne pravicových živlov ešte predbežne nevzťahovalo na materskú krajinu. (76) Členmi preverovacích komisií boli miestni kresťanskí živnostníci a obchodníci, ktorí, využijúc túto príležitosť, odstraňovali svojich židovských konkurentov. (77) Asi 80% židov pozbavili oprávnenia, v dôsledku čoho, napr. v Košiciach, v Lučenci, v Nových Zámkoch a inde, každý druhý obchod zostal zatvorený. Na stá a stá živnostníkov, obchodníkov a zamestnancov zostalo bez existencie. (78) Vláda sa obávala, aby

hospodársky život na tomto území neochabol celkom, a preto uvažovala, či neponechať väčší počet židovských oprávnení v platnosti naďalej. No z obavy, "... aby povolením vyššieho percenta nebola daná možnosť politického útoku...", rozhodla, že živnostenské oprávnenia vydané židom nesmú nikde presahovať 30%. (79)

Sám predseda vlády Teleki Pál v auguste 1939 osobne zakročil, aby zabránil prechmatom a upozornil, že zo dňa na deň nie je možné živnosť a obchod presunúť do kresťanskej správy, lebo by sa to odrazilo na výrobe, zásobovaní a daňových príjmoch. (80) Výnimky spod niektorých ustanovení židovského zákona boli udelené asi 151 osobám, na základe "uznania zásluh počas cudzej okupácie tohto územia...". (81) Pri získavaní koncesíí na kino, trafiky boli veľké protekčné boje.

Zhoršenú hospodársku situáciu na pripojenom území pocítila aj inteligencia. Ilustráciou tohto je "Memorandum hornozemských profesorov k maďarskej vláde vo veci urýchleného zavedenia ľudských platových podmienok a zmiernenia nesmiernej biedy", ktoré bolo predložené v apríli 1939 spolu s podpisovým hárkom ministrovi kultúry. V memorande sa hovorí "... nositelia maďarskej kultúry na Hornej zemi nechcú byť naďalej vydedencami spoločnosti pre neludzské platové podmienky. Maďarský profesor nechce, a ani nemôže chcieť, aby jeho neutešená hospodárska situácia v dôsledku cenových relácií na Hornej zemi bola taká zúfalá, aby hladoval a zriekal sa kultúry, kníh, liekov, hygienického bytu a nemohol tak plniť svoje poslanie spoločenského usmerňovateľa... Takíto pedagógovia majú šíriť ducha spokojnosti na Hornej zemi?" (82)

Tí, ktorí boli odkázaní žiť zo mzdy alebo z mesačného platu, veľmi trpeli drahotou. Výška cien potravín bola pre nich priamo nepochopiteľná, veď pred obsadením lákali ich do Maďarska ako do mliekom a medom oplývajúceho Kanaánu. V skutočnosti však všetko bolo drahšie; múka, chlieb, cigarety, topánky, odev a ostatný priemyselný tovar, zdražil sa poplatok za elektrický prúd, rádio, zvýšilo sa cestovné na železnici. Predtým mohli cestovať do Prahy za polovičnú sumu ako teraz do Budapešti. Rozšírila sa riekanka: "Minden drága, jobb volt Prága!" (Všetko je drahé, lepšia bola Praha). (83)

V takejto drahote najviac postihlo prepočítanie koruny na pengő v pomere 7:1 (hoci v skutočnosti to zodpovedalo relácii 5:1) (84) tých, čo boli odkázaní len na mzdy a platy. Prakticky to znamenalo, že každá mzda sa automaticky znížila o 20%. Napríklad keď vo Filákovskej smaltovke dostal robotník na týždeň 70 Kčs, mohol si za to kúpiť 1 pár bagančí a 1 pár ženských topánok alebo jeden pracovný oblek, alebo v továrenskej kantíne 20 obedov; teraz dostával 10 pengő, za čo sa mohol len desaťkrát naobedovať. (85) Prepočtom 7:1 sa podstatne znížili aj platy profesorov na území pripojenom k Maďarsku nielen proti platom v ČSR, ale aj proti platom ich kolegov v materskej krajine. (86)

O životných podmienkach obyvateľstva na území pripojenom k Maďarsku budeme mať jasný obraz len vtedy, ak vezmeme do úvahy aj daňové ťarchy. Keďže oproti československým pomerom sa príjmy roľníkov znížili a životné náklady zvýšili — najmä cenami priemyselného spotrebného tovaru — bolo by bývalo veľkou záťažou aj to, keby dane boli zostali nezmenené. Avšak podľa porovnávacích prepočtov sa zistilo, že roľník s 10 k. j. platil vyššie dane o 50%, s 30 k. j. o 100%. (87) Maďarský daňový systém v porovnaní s československým daňovým systémom utláčal najmä drobných roľníkov a živnostníkov. Sám Andor Jaross, minister pre záležitosti Hornej zeme bez kresla, veľmi dobre vedel, že československý daňový systém bol sociálnejší, preto pôvodne zastával stanovisko, aby na pripojenom území zostal ešte aspoň rok v platnosti československý daňový systém, lebo ináč aj v tomto smere veľmi rýchlo, priam zo dňa na deň odhalí sa propaganda maďarskej vlády a Zjednotenej maďarskej strany, ktorá mala napomáhať "navrat domov". Musel však ustúpiť pod nátlakom väčšiny vlády, ktorú požadovala okamžitú unifikáciu a cítiac sa vlastníkom pripojeného územia nevedela sa už starať o mienku jeho obyvateľstva. Zjednotenej maďarskej strane nebolo príjemné počúvať ponosy oklamáných "navrátilcov" že "... u nás len drobný človek platí vysokú daň..." a že "... u Čechov pri nižších daniach zostalo aj na investície, výstavbu i podporu

nezamestnaných...” Andor Jaross bol nútený neskôr znova upozorniť ministra financií Reményiho-Schnellera, že “... ak aj nateraz nie je možná daňová reforma v prospech drobného človeka, predsa by bolo treba niečo urobiť v prospech Hornej zeme, lebo v danej situácii je to prvoradý politický záujem...” (88) Nespokojnosť pre narastanie pozemkovej a domovej dane na území pripojenom k Maďarsku zvyšovalo ešte aj zavedenie povinných verejných prác, ktoré tu predtým nepoznali. (89) Velké pohoršenie vzbudilo a stalo sa aj predmetom parlamentnej interpelácie zdanenie obytných domov — novostavieb, na ktoré v zmysle československých daňových predpisov bola poskytnutá daňová úľava na 20-30, ba až 50 rokov; zdôvodnili to jednoducho tým, že zásadné príčiny hatia povolenie takýchto “v maďarskom finančnom práve neznámych úľav”. (90)

Nemilosrdné vymáhanie daní poburovalo obyvateľstvo. “V obci Dolný Ohaj pri súpise zabaviť sa majúcich vecí prejavili občania taký odpor, že len vďaka mimoriadnemu ovládaniu sa žandárstva nebola použitá zbraň”. (91) Najmä pri vymáhaní daňových nedoplatkov sa často používalo násilie. Aby roľníci predišli exekúcii, neraz viedli ženičky s plačom na novozámocký trh poslednú kravičku, lebo aj keď ju predali pod cenu, predsa utržili viac ako na exekučnej dražbe. (92) V súvislosti s týmito udalosťami Jaross upozorňoval, že finančné orgány nepoznajú dostatočne dôležitosť nacionálnej politiky a uplatňujú jednostranné finančné stanoviská...”. (93) Ministerský predseda Teleki tiež akceptoval, že toto je vo veľkom rozpore s československou praxou, ktorá umožňovala tzv. depuráciu, t. j. dohodu s finančnými úradmi, aby časť daňových nedoplatkov bola odpísaná a časť v splátkach uhrádzovaná. Odporúčal ministrovi financií riešiť úpravu daňových nedoplatkov vzniknutých za Československa tak, aby mohli byť splácané v splátkach. (94) Táto úprava sa aj realizovala. Ale i keď daňové nedoplatky z Československa boli z politických dôvodov sčasti odpustené, výrub daní podľa maďarských predpisov zostal nezmenený. (95)

X

Snáď ani v jednom smere nebol taký do očí bijúci rozdiel medzi územím pričleneným z Československa a trianonským Maďarskom ako práve v sociálnom zabezpečení. I keď oprávnene možno kritizovať aj systém sociálneho poistenia v Československu, (96) predsa sociálne poistenie v Maďarsku bolo ešte na oveľa nižšej úrovni. (97) Zásadný rozdiel bol v tom, že v Československu sa nemocenské poistenie vzťahovalo aj na poľnohospodárskych robotníkov, (98) kým v Maďarsku nie, taktiež starobné a invalidné dôchodky boli priaznivejšie ako v Maďarsku. (99)

Výhodnejšie podmienky československého sociálneho zabezpečenia postavili maďarskú vládu a jej nástroj československej iredenty - Zjednotenú maďarskú stranu pred mimoriadne ťažkú úlohu najmä preto, že pri rozbíjaní republiky presvedčovala priemyselných i poľnohospodárskych robotníkov a zamestnancov — Maďarov aj Slovákov — že im bude lepšie, “keď budú jesť maďarský chlieb”. Maďarská propaganda sa v tom čase nehanbila tvrdiť pravý opak skutočností v Maďarsku a Maďarská revízna liga úradne, za všeobecného nadšenia celého maďarského národa, odsúdila vtedajšie pomery v Československu. (100) Medzitým Imrédyho vláda horúčkovite hľadala pseudoriešenia “... lebo v posledných týždňoch sme v záujme bezpečnosti ľudu minuli všetky prostriedky, ktoré by bolo bývalo možné použiť, aby sa z hľadiska sociálneho stal príťažlivým maďarský spôsob života...” V tomto polúťovaniachodnom chvate sa zrodili aj takéto návrhy. “... Na dedine, najmä v pohraničí, začať urýchlene vyplácať starobné dôchodky... Minimálnu poľnohospodársku mzdu — aspoň pre mužské pracovné sily — limitovať na 1,40 pengő na deň, (101) a to predovšetkým na území, hraničiacom s Československom... Podstatnú časť prostriedkov MABI (Magánalkalmazottak Biztosító Intézete) pre ochranu zdravia zabezpečiť na zdravotné účely pre súkromných zamestnancov v pohraničí... uskutočniť

reformu starobného poistenia baníkov, aby sa odstránili nevyhovujúce sociálne pomery. Baníctvo s touto reformou už desať rokov počíta, a teraz so zreteľom na baníkov na území, ktoré sa má prinavrátiť, by bola vec aktuálna”. (102)

Nepravdivá propaganda o československých pomeroch sa vypomstila vtedy, keď maďarské obyvateľstvo malo možnosť osobne spoznať pomery na prinavrátenom území. Jasne videli, že sociálne zabezpečenie má tam celkom inú úroveň, ako vedela maďarská vláda zabezpečiť ľudu v materskej krajine. “Srdce sa mi zvieralo, keď som videl ten nekonečný rozdiel medzi postavením poľnohospodárskeho robotníka a čelade na Hornej zemi a tunajšieho... Oni tam, na Hornej zemi, majú štátnu podporu v nezamestnanosti. Poľnohospodársky robotník má nemocenské poistenie pre seba i pre svoju rodinu... má invalidné a starobné poistenie, existuje finančná podpora pri pôrode, vybavné pri výdaji... uzákonený je deväťhodinový pracovný čas, poľnohospodárska čelad' má zákonom zabezpečenú dvojhodinovú poludňajšiu prestávku.” (103) Naproti tomu v Maďarsku nebolo nemocenské poistenie, ani dávky v materstve, chýbali invalidné, vdovské a sirotské dôchodky u poľnohospodárskych robotníkov, bol iba starobný dôchodok; chýbalo na dobrovoľnom základe organizované poistenie pre prípad nezamestnanosti. Poľnohospodárski robotníci v československu mali svoje odborové organizácie; hospodárske a sociálnopolitické organizovanie sa poľnohospodárskych robotníkov bolo v Maďarsku zakázané. V Československu pracovné podmienky a mzdy v poľnohospodárstve boli zmluvne ustálené v kolektívnych zmluvách. Naproti tomu v Maďarsku len na niektoré poľnohospodárske práce bola ustálená mzdová úprava, ktorá však žiadnu zvláštnu sociálnu ochranu nezabezpečovala. Výhody týchto ustálených mzdových úprav sa nevzťahovali na robotníkov pracujúcich na podiel, poľnohospodársku čelad' a zmluvných sezónnych poľnohospodárskych robotníkov. V Československu prislúchala platená dovolenka aj poľnohospodárskym robotníkom, práca ktorých mala stály charakter. V Maďarsku takéto niečo bolo celkom neznáme. (104)

Za danej situácie nebolo už možné odsudzovať pomery v Československu, bolo ich treba nejako vysvetľovať. Všeobecné vysvetlenie bolo, že československé sociálne zabezpečenie bolo predovšetkým protimaďarské, lebo ťarchy poistenia museli vraj znášať “spolahliví nositelia maďarskej idey” teda maďarskí statkári, ktorí boli nútení najímať si poľnohospodársku čelad' a robotníctvo. (105) Pokúšali sa presvedčiť ľud, že výhody týchto sociálnych zákonov v Československu Maďari takmer nemali. Hovorilo sa, že ľahko bolo “Čechom” zabezpečovať sociálne ustanovizne zo zahraničných pôžičiek, ale pritom sa slovom nik nezmienil, prečo maďari zahraničné pôžičky nevyužívali na podobné ciele. Ale veď Maďar “... nikdy nebude napodobňovať ani českú, ani inú politiku”. (106) Porovnávanie pomerov v neprospech Maďarska bolo kvalifikované ako nevlastenecké počínanie — zločin proti národu: “Musíme čo najrozhodnejšie protestovať proti tomu, aby sa pomery v materskej krajine hodnotili negatívne v súvislosti s pomerami v Československu... Odrazíme všetky tvrdenia... , ktoré tak stavajú veci, akoby oni boli pred nami na poli sociálnom. Bagatelizovanie, ohováranie pomerov okliešteného Maďarska neslúži záujmom Maďarska, kazí jeho dobré meno a dôveryhodnosť. To je zločin proti štátu a národu, pretože môže nepriaznivo zapôsobiť na Maďarov žijúcich mimo Maďarska a spôsobiť váhavosť v ich túžbe späťnavrátenia sa k Maďarsku.” (107) Odhalenie zaostalosti maďarských sociálnych pomerov chceli zvaliť na podkopnú činnosť československých výzvedných agentov: “Tieto podlé ohováračky, ktoré sa dostávajú do krajiny, či už prostredníctvom špionáže alebo inak, musíme odmietať a uviesť na správnu mieru.” (108)

Liberálni disidenti (109) húževnato obhajovali maďarské pomery, kým v prospech Československa sa javiace diferencie odhalovali sociálni demokrati. (110) Národní socialisti — nyilaši — rozoberali aj zaostalé pomery v Maďarsku, avšak aj túto príležitosť využívali iba na to, aby dokazovali, že náprava sa môže uskutočniť len vtedy, ak sa oni dostanú k vláde. “Skupina poslancov za Hornú zem” sa utiahla, lebo sa obávala, že

odhalenie skutočnosti vyvolá nenávisť tých, ktorých z tak ohováraných, neznesiteľných československých pomerov priviedli do skutočne biednych pomerov materskej krajiny, a preto sa všetkými prostriedkami snažili zabrániť tomu, aby sociálne zabezpečenie na pripojenom území bolo znivelizované na úroveň maďarského. (111)

Vláda zastávala zásadné stanovisko zjednotenia pomerov v “anyaorságu” a na pripojenom území. Súčasne si kládla úlohu, že obyvateľstvo pripojeného územia sa nesmie dostať do horších podmienok, ako boli v Československu. Vyriešenie týchto dvoch zásadne si protirečiacich stanovísk zapríčinilo nemalé problémy. Ak nechcú znížiť sociálne poistenie na pripojenom území, musia zvýšiť úroveň sociálneho zabezpečenia v Maďarsku na úroveň pripojenej oblasti. Už sama takáto myšlienka ich desila: “Kabát prispôbiť gombíku!” Bola to aj otázka prestíže: krajina, ktorá dokazovala, že jej sociálne vymoženosti a pomery sú vyspelejšie ako v Československu, mala teraz prispôbením vlastného systému sociálneho zabezpečenia úrovni pripojeného územia ukázať, že verejnú mienku vedome zavádzala. Rozhodujúce však bolo, že vláda, aj keby bola chcela, nemohla zabezpečiť, aby úroveň v celej krajine bola na úrovni pripojeného územia, lebo k takejto úprave chýbali materiálne predpoklady. Velkostatkári mali v krajine takú moc, že nepripustili, aby oni znášali ťarchu sociálneho poistenia poľnohospodárskych robotníkov (112) a vláda sa na to nepodujala. (113)

Po páde Imrédyho vlády musela vláda Telekiho predsa len nájsť nejaké riešenie. Dostalo sa to na zasadnutie ministerskej rady 22.12.1939. Do toho času sa nik neopovážil dotknúť otázky sociálneho zabezpečenia na pripojenom území a situácia zostala až dovtedy nezmenená. A čo mohla vláda robiť? Bola nútená trpieť útoky za to, že vytvorila z pripojeného územia “corpus separatum”. Napádali ju najmä liberáli, ktorí chceli dostať územie pripojené k Maďarsku na úroveň materskej krajiny; aj sociálni demokrati, ktorí zas chceli dostať materskú krajinu na úroveň pripojeného územia. Na spomínanej ministerskej rade minister vnútra Keresztes-Fischer Ferenc, ktorému do rezortu prislúchali aj otázky verejného blaha, zdravotníctva, sociálnej politiky a sociálneho poistenia, predniesol tento problém v plnej jeho vážnosti a navrhoval riešenie cestou unifikácie. Proti nemu vystúpil Andor Jaross, minister pre záležitosti Hornej zeme bez kresla, odvolával sa na zvyklosti pri zaberaní určitých území a zastával stanovisko ponechať doterajší systém sociálneho poistenia na prechodný čas. Nemal námietky, aby sa po určitom čase uskutočnilo zníženie na úroveň materskej krajiny.

Konečné riešenie bolo kompromisné. Ministerská rada vyslovila zásadu, že čo najdôslednejšie vytlačanie československého práva z pripojeného územia považuje za svoju zákonnú povinnosť, čo však treba realizovať postupne. Prvý krok, ktorý treba hneď uskutočniť, je, aby základ starobného dôchodku vymeraný podľa právnych noriem československých (150 pengő) sa priblížil k základu ustálenému v Maďarsku (60 pengő) a predbežne ho treba znížiť na 120 pengő. Nemocenské poistenie pracovníkov v poľnohospodárstve — so zreteľm na politickú situáciu — prechodne ponechať podľa predpisov platných v Československu, avšak nie vo forme poistenia povinného, ale iba dobrovoľného. (114) Zníženie starobného dôchodku, vzhľadom na veľký počet dôchodkov na pripojenom území, znamenalo významné úspory pre financie. (115)

V zmysle uznesenia ministerskej rady bolo vydané nariadenie ministerského predsedu o sociálnom zabezpečení na pripojenom území s účinnosťou od 1.1.1940, (116) ktoré poistencov nepotešilo (117) a táto téma zostala aj naďalej predmetom bojových diskusií vnútornej politiky.

Útočníci, ktorí obžalúvali vládu tzv. “corpusom separatom” argumentovali i naďalej s rozdielnosťou systému sociálneho zabezpečenia na území materskom a pripojenom. (118) A tí, ktorí si mysleli, že zachovaním československého systému sociálneho zabezpečenia na pripojenom území bude vedieť Maďarsko po rozdelení ČSR získať príťažlivosť u obyvateľov Slovenska, ktoré si ešte nárokovali, veľmi sa mýlili, lebo na Slovensku platil aj naďalej bez zmeny systém sociálneho zabezpečenia z Československa. (119)

Osobitnú pozornosť si zasluhuje otázka úradníctva a vôbec administratívy na pripojenom území. České úradníctvo evakovalo; zo slovenského úradníctva zostala iba časť na svojich miestach. Bývalí maďarskí úradníci, za československej éry väčšinou obchádzaní, ktorí práve z tohto dôvodu sa vo veľkom počte zapojili do rozvratnej činnosti maďarskej strany, domnievali sa, že konečne im svitol deň. Maďari, ktorí zostali v československej verejnej správe alebo ináč sa umiestnili za ČSR, obávajúc sa pomsty Zjednotenej maďarskej strany, rýchlo sa ponáhľali presvedčiť o svojom do pochybností uvedenom maďarstve a vlastenectve: “S bočkajovskými dlhým perím ozdobenými klobúkmi na hlavách opreteký víťali maďarských honvédov, ktorí obsadzovali južné Slovensko. So zvláštnou obľubou sa vrhali na svojich inojazyčných spoluobčanov, aby takto dokazovali svoje maďarstvo”. (120) Vodca maďarskej strany na Slovensku, Esterházy sa o nich vyjadril: “Na vedúce miesta sa dostali takí ľudia, ktorí za československej éry napriek tomu, že boli Maďari, ničoho sa nezúčastňovali, lebo sa báli o svoju kožu; teraz po prinavrátení územia, aby zahalili svoju smutnú minulosť, snád ešte aj na nočnej košeli nosia červeno-bielo-zelené kokardy”. (121)

Úradnícka vrstva — príslušníci maďarskej strany na obsadenom území - si predstavovali, že zmenou impéria sa ich problémy automaticky vyriešia, že dobré miesta, slušné hodnosti dostanú “úradníci, ktorí dvadsať rokov boli umelo zatláčaní do úzadia a ktorých maďarstvo je nad slnko jasnejšie”. (122) Len v samých Košiciach za jediný mesiac prekročil počet žiadostí o miesto šesť tisíc. (123) Čoskoro však museli konštatovať, že maďarská vláda sa vynasnaží prírastkom územia vyriešiť predovšetkým vlastný prebytok úradníctva. Spočiatku bola v tomto smere reč len o zaplnení vedúcich miest na určitých, z hľadiska “mimoriadneho záujmu Felvidéku” dôležitých radiaciach úsekoch, ktoré si vyžadujú špeciálnu odbornosť (napr. štátne stavebné úrady, služba úradného lekára, u správy lesov atd.) , kde je nedostatok odborníkov. Nižšie úradnícke miesta a najmä ostatné zamestnanecké služby dostanú uchádzači z pripojeného územia. (124) V súvislosti s uvedením občianskej správy do života, pri menovaniach v čase Imrédyho vlády sa ešte brali do úvahy požiadavky Zjednotenej maďarskej strany, aj keď nie v takom rozsahu, ako si to Jaross žela. (125) Avšak počas Telekiho vlády už na mnohých úsekoch správy sa stále vo väčšej miere prejavovala tendencia, že problém nezamestnanosti inteligencie, neumiestnených diplomovaných ľudí, viac tisíc duševne pracujúcich na pomocných prácach v Maďarsku treba riešiť na úkor uchádzačov o miesta z obsadeného územia. Preto Zjednotená maďarská strana prostredníctvom poslanca Jozefa Szentiványho pripomína aj v parlamente, že vláda prisľúbila obsadzovať uprázdnené miesta odchodom českých a slovenských úradníkov v prvom rade “hornozemcami”; toto stanovisko vlády uverejnila aj tlač a rozhlas, teda strana “bezpodmienečne a za každých okolností” bude trvať na tejto požiadavke. (126)

Ministerská rada na zasadnutí 24.2.1939 sa uzniesla, že zamestnanci doterajšej československej verejnej správy (Maďari i Slováci) na pripojenom území sa musia podrobiť preverovaniu. Do toho času treba považovať ich zamestnávanie iba za dočasné. (127) Toto uznesenie vyvolalo chaos a neistotu. Zamestnanci považovaní iba za dočasných, dostávali plat nepravidelne, raz viac - raz menej. Konečne ministerská rada na zasadnutí 25.7.1939 rozhodla, že týmto bývalým československým zamestnancom s dočasným zamestnaneckým charakterom sa nebude vyplácať riadny plat, ale iba záloha, zodpovedajúca výške bývalého netto platu podľa československých náležitostí. (128) Skutočnosť, že vyplácali iba netto obnos — aj to iba na základe prepočtu 7:1 — neisté postavenie týchto ľudí urobila ešte biednejším.

Vláda aj po previerke mala v úmysle priznať definitívu iba časti preverených dočasných zamestnancov. Pre ostatných, ktorým nebola priznaná definitíva, ministerská rada ustálila podporu "pomernú, okolnosťami zdôvodnenú čiastku zálohy, vyplácanej počas dočasného zamestnania; v celkom výnimočných prípadoch to môže byť až 90%" (129) Aká mohla byť nádej na definitívu, možno posúdiť napr. z toho, že na prinavrátenom území pri reorganizácii služby hospodárskych inšpektorov z 35 systemizovaných miest rezervovali iba 5 pre bývalých zamestnancov československej verejnej správy, ktorí mali byť prevzatí. (130)

Podľa uznesenia ministerskej rady z 1.6.1939, okrem úradníkov verejnej správy, pedagógov, advokátov a lekárov, museli sa podrobiť preverovaniu aj lekárnici "aby aj úsek lekárnictva bol očistený od nevhodných elementov". (131) Ba ministerská rada 23.8.1939 rozšírila nevyhnutnosť previerky "národnej vernosti" aj na dôchodcov, vdovy a siroty, ktorí sa chceli podieľať na podporách maďarského štátu. (132)

Rozhodnutia preverovacích komisií na prinavrátenom území, zriadených podľa pôsobnosti jednotlivých ministerstiev, ktorých rozhodujúcu väčšinu členov tvorili exponenti Zjednotenej maďarskej strany, bez vypočutia svedkov a s obídením preverovacieho pokračovania niesli na sebe charakteristickú pečať postoja tejto strany. A niet sa čo čudovať, keď sám Jaross, "minister pre záležitosti Hornej zeme bez torby" ubezpečoval preverovacie komisie, že môžu celkom smelo vyniesť množstvo negatívnych rozhodnutí, lebo dôchodky nepreverených budú také nízke, že ani v prípade hromadného prepúšťania nebude to pre štátnu pokladňu znamenať prílišné zaťaženie. (133)

Keďže židov už z verejnej správy dávnejšie odstránili, (134) teraz sa snažili odstrániť aj Slovákov. V zdôvodneniach niektorých rozhodnutí o nepreverení sa vyskytujú okrem iných aj takéto argumenty: "Obvinenie, že doma s rodinou hovorí po slovensky, sa ukázalo pravdivé." Počet nepreverených slovenských verejných zamestnancov dosahoval niekoľko sto osôb. (135) Preverovacie komisie vyniesli veľa negatívnych rozhodnutí aj u Maďarov, ktorí boli členmi niektorej vládnej strany v Československu. (136) Pritom kladne preverovali členov maďarskej sekcie Československej fašistickej strany Árijský front s odôvodnením, že táto strana "najlepšie obstála a prispela k nekrvavému rozparcelovaniu československej republiky". (137)

Na ilustráciu situácie, ktorá nastala v dôsledku preverovania, citujeme z listu z Úľan nad Žitavou: "Teraz sa začalo prepúšťanie po preverení na železničiach... Z našej dediny, ktorá má 2000 obyvateľov, je to asi 500 osôb... Prepúšťajú takých, proti ktorým neboli nijaké obvinenia. Jednoducho ich nepreverili... Vidieť týchto zúfalých otcov rodín je čosi srdcervúce. Celá rodina má iba na tri-štyri dni chleba... Zostať bez akejkoľvek viny v zime bez práce... Počuť ako hovoria: "Prečo hlásil maďarský rozhlas, že každý zostane na svojom mieste? My sme smelo zostali, veď nemáme nijakú vinu, a teraz je to tu, prepustili nás." Pisateľ listu žiada Pála Telekiho: "Dokážeme dobrými skutkami, že ich Maďari majú radi. Ódy sme spievali o добрote jeho Výsosti. Ale oni, chudáci, len nariekajú bez slova." (138) V zime 1939-1940 prepustili na pripojenom území asi 700 železničiarov zo služieb MAV (Maďarské štátne železnice). Väčšia časť prepustených železničiarov si 10—20 rokov platila penzijné a ostatné sociálne poistenie a teraz bez riešenia a usporiadania všetkých týchto náležitostí boli zo služieb prepustení. (139)

Napriek týmto skutočnostiam hodnotil Jaross postup preverovacích komisií ako príliš mierny a sťažoval sa najmä na komisiu v rezorte Ministerstva kultúry a osvet, ktorá podľa jeho názoru "takmer bez výnimky preverila každého" (v skutočnosti počet nepreverených učiteľov a profesorov dosahoval 80 osôb). (140) Oproti tomu ministerský predseda Pál Teleki považoval previerku "národnej vernosti" v mnohých ohľadoch za prehnanú a pomýlenú, ale kým nezúčtoval so Zjednotenou maďarskou stranou, jej včlenením do vládnej strany a kým Jarossa zrušením hornozemského ministerstva nedostal z vlády, zatiaľ nemohol nič proti tomuto podniknúť. (141) Teleki nebol zástancom myšlienky, "aby sa obnovilo konanie, pri ktorom by ukrivdená strana dôkazným pokračovaním podľa

právneho poriadku dokázala svoju pravdu a svoje nezávadné správanie sa” (142) Na zasadnutí ministerskej rady 24.5.1940 prijal stanovisko, že namiesto všeobecnej obnovy konania — ktorá by ohrozovala prestíž vlády a bola by podnetom zbytočných útokov na vládu — nech rezorty vo vlastnej kompetencii pozmenia niektoré rozhodnutia preverovacej komisie, “pri ktorých sa uplatnili prehnané hľadiská a ktoré ani z dôvodov vyšších štátnych záujmov nie sú udržateľné”. (143) Cieľ revízie preverovacích rozhodnutí neprekročil však rámec nápravy “najkrikľavejších prípadov” v záujme zabezpečenia politickej konsolidácie na prinavrátenom území. (144) Avšak ani priaznivé rozhodnutie preverovacej komisie neznamenal ešte samo osebe záruku a istotu, že nedôjde k ďalšiemu znepokojovaniu, šikanovaniu a zbedačovaniu; napr. časť slovenských železničiarov, napriek tomu, že boli kladne preverení, na základe dôverného príkazu, postupne, aby to nebolo nápadné, poprekladali do ďalekých maďarských krajov. (145)

Zjednotená maďarská strana, prirodzene, snažila sa masovo uvoľňovať miesta pre svojich členov “a teraz, na veľký žiaľ, do týchto uvoľnených miest si posadali ľudia z anyaországu”. Už dávnejšie sa usilovali zabrániť zvyšovaniu počtu úradníkov, prichádzajúcich z Maďarska, ktorých prezývali “aňáši.” Jaross už v auguste 1939 márne prosil Telekiho, aby pomohol k selekcii a oddisponovaniu časti z nich späť do Maďarska. (146) V novembri a decembri 1939 došlo medzi “hornozemskými poslancami” a ministrom vnútra Keresztes-Fischerom k potýčke v parlamente v súvislosti so sťažnosťou na správanie sa úradníctva z materskej krajiny na prinavrátenom území. Minister vnútra sa verejne zastal úradníctva poslaného z “anyaországu” (147) hoci aj sám — neverejne (148) - považoval za potrebné urobiť nejaké opatrenia pre ich nemiestne správanie sa. Vystúpil otvorene proti politike Zjednotenej maďarskej strany a prejdúc do rozhodného protiútku, vyhlásil: “Zloženie úradníctva sa spočiatku riešilo práve podľa mienky a žiadostí tamojších pánov... rozhodujúce bolo práve stanovisko z nich vytvoreného ministerstva bez torby... presvedčil som sa, že výber úradníctva nebol uskutočnený zodpovedne... príliš som dbal na mienku tamojších činiteľov... budem nútený uskutočniť revíziu a všetkých čo sa neosvedčili z miest uvoľniť.” (149)

Úsilie vlády na obmedzenie vplyvu Zjednotenej maďarskej strany sa prejavilo nielen v nešetrnej výmene hlavných županov, ale aj v tom že už na jeseň 1939 a na jar 1940 Zjednotená maďarská strana nemala možnosť zabezpečovať svojim členom mastnejšie miesta: “Maďarskí otcovia rodín, doživotne žiaľovaní za vyzvedačské služby vykonané v prospech našej vlasti”, ktorí zrejme viac čakali “za uznanie svojej vlasteneckej služby”, boli nútení so sklamaním sa uspokojiť s podúradníckymi alebo cestárskymi miestami. (150) Lepšie miesta obsadili “aňáši”.

Samozrejme nielen agenti a iní prisluhovači horthyovského režimu naťahovali ruky po miestach, ale zamestnanie by bolo potrebovalo veľa-veľa šikovných, poctivých mladých ľudí, ktorých “aňáši” tiež obrali o chlieb. Dostať sa do statusu hraničilo s nemožnosťou; nanajvýš ak ich prijali za praktikantov s platom 80-100 pengő. (151) Situáciu sťažovalo aj to, že kým v Československu bola daná možnosť, aby aj manželka bola zamestnaná, v Maďarsku tomu zabraňoval zákon o obmedzení zamestnávania vydatých žien vo verejných službách, vydaný koncom roku 1938. (152) Veľkú časť úradníctva, ktorí zostali na svojich miestach, prekvalifikovali do nižších systemizačných kategórií s nižšími platmi s odôvodnením, že kvalifikáciu získanú za československej éry maďarský štát nemôže uznať. (153) Vláda znížila aj penzijné dôchodky poskytované podľa československého penzijného poriadku “aby podstatne neprevyšovali dôchodky v materskej krajine”, hoci vedela, že tento zásah ohrozuje priam životnú existenciu dôchodcov. (154) Zamestnanie hľadajúca mládež, aktívni úradníci i starí penzisti, rovnako zatrpknutí nachádzajú sa zoči-voči s maďarským impériom. Tí, ktorí predtým podliehali ilúziám, vytriezvení si kladú otázku: aká to mať, ktorá prinavrátenému dieťaťu krája menšiu skyvu chleba ako tá bývalá macocha? (155)

Správanie sa úradníkov, ktorí boli dosadení z materskej krajiny, bolo pre "hornozemcov" ktorí sa cítili byť druhoradými, ba až tret'oradými štátnymi občanmi, ťažko znesiteľné. (156) Títo "chvastúni s monoklami" (157) títo "panovační páni, šľachtickými predikátmi, rodovými titulmi a hodnosťami sa honosiaci potomci džentrikov" chceli zohrať úlohu skutočných pánov pred obyvateľstvom pripojeného územia, ktoré za dve desaťročia trvania Československej republiky nepoznajúcej rodové hodnosti a tituly, kde šľachtictvo bolo aj zákonom zrušené, odvyklo od toho a neželalo si návrat. (158) Za podmienok Československej buržoáznej demokracie stvárnený demokratický "hornozemský duch" ako aj jeho ďalšia fašistickým obsahom doplnená forma "jarossizmus", rovnako sa dostali do protirečenia s "konzervatívno-kastovníckym duchom" ktorý prenikal z materskej krajiny. (159) Ale ani existenčné možnosti úradníkov, ktorí prišli z materskej krajiny, neboli ružové. Časť ich príjmov tvorilo činovné. Vláda, odvolávajúc sa na finančné ťažkosti, mestá na obsadenom území zaradila do nízkych kategórií činovného, (160) avšak súčasne v záujme majiteľov domov zrušila československé opatrenia na zamedzenie zvyšovania nájomného, (161) čím úradníctvo, ktoré prišlo z Maďarska a hľadalo si ubytovanie, hodila s malými príjmami do spárov nájomnej úžery. A títo úradníci s nízkymi platmi, boriaci sa s materiálnymi ťažkosťami, ale držiaci sa pritom svojich panských manierov, usporadúvali večere a pri cigánskej hudbe preflámovali celé noci. (162) V úrade nad pridelenými zamestnancami vládli tyransky, s bývalými československými zamestnancami zaobchádzali surovo a ponižujúco ako s "českou bandou", ba pritrafilo sa, že ich aj vyzauškovali. (163) Finančné riaditeľstvo v Ostrihome, ktorého pôsobnosť zasahovala aj na pripojené územie, z titulu "zabezpečenia úradného poriadku" vydalo obežník, v ktorom upozorňuje zamestnancov, že nadriadených treba zdraviť pozdravom "ponížený sluha" (alázatos szolgája); akýkoľvek iný spôsob pozdravu "sa nezhoduje s úradnou disciplínou" (164) Ešte neznesiteľnejšie bolo správanie sa úradníkov k stránkam, ktoré prichádzali osobne si čosi vybaviť, najmä ak boli Slováci. V Šuranoch na poštovom úrade surovo kričali na tých, ktorí sa opovážili pýtať si známky po slovensky. (165) Jedna slovenská ženička z Nagygradocu rozprávala o svojej kalvárii na úradoch: "Pochodila som tu všetky úrady, ale akonáhle zbadajú, že človek je Slovák, všetkému je koniec. Nepomôžu mu ani len slovom. Srdcia majú z kameňa, a to bolí Slovákov... Veľmi sa bojím, že zahynieme bez viny...". (166)

Nevyhnutnou súčasťou každého úradného podania bolo osvedčenie o spoľahlivosti od príslušného notariátu a žandárskeho obvodu s typickým textom: "Potvrdzujem, že menovaný nebol členom takej strany alebo organizácie, ktorá by bola podporovala československú vládu; nebol účastníkom výhod československého pozemkového úradu a neprejavil antimadžarské správanie sa; s komunistickými individuami sa nestýkal a nezúčastnil sa antirevizionistických hnutí." (167) Kto ktorejkoľvek z týchto požiadaviek nevyhovoval, resp. svoju prípadne spornú spoľahlivosť nevedel zodpovedným spôsobom obhájiť, nedostal úradné osvedčenie o spoľahlivosti, a teda si nemohol vybaviť ani svoje úradné záležitosti, čím utrpel ujmu na svojich právach.

Ako vlastne prebiehalo úradné konanie na maďarských úradoch? Už v prvých mesiacoch maďarského režimu, prichádzali signály, že obyvateľstvo na pripojenom území je nespokojné s maďarskou verejnou správou, lebo kým československá administratíva väčšinu záležitostí vybavovala v priebehu niekoľkých dní priamo v mieste pri svojej širokej kompetencii, zatiaľ "u nás i nepatrné záležitosti sa musia predkladať ministerstvám, kde pre množstvo nahromadených spisov mešká ich vybavovanie". (168)

Na charakterizovanie horthyovskej administratívy citujeme z jedného listu: "Počas československej éry my, menšinovým osudom postihnutí Maďari, kedykoľvek sme sa obrátili so sťažnosťou na prezidenta Republiky, najneskôr do 8 dní sme dostali vyrozumienie o osude nášho podania, ešte aj v takom prípade, keď sme meritórne riešenie dosiahnuť nemohli. Je smutné, že teraz v oslobodenej krajine človek márne píše vysokým orgánom, ba i na samotné Horozemské ministerstvo — odpovede sa nedočká." (169)

Pričlenené územie prinášalo mnoho komplikovaných úloh, ktoré maďarská administratíva nevedela zvládnuť. Situácia v dôsledku protichodných opatrení sa totiž stala celkom chaotickou a neprehľadnou, čo znásobené urážlivým správaním sa úradníctva k stránkam natolko strpčovalo život obyvateľstva, že nie bez príčiny predseda vlády Teleki obávajúc sa zaostávania konsolidácie pomerov 17.8.1939 v ministerskej rade neočakávane a nezvyklo zatrpknuto "žiada všetkých členov vlády, aby v rámci pôsobnosti svojich rezortov čo najrýchlejšie vydali úpravu v tom smere, aby orgány maďarskej verejnej správy s porozumením a rýchlo vybavovali záležitosti, lebo v opačnom prípade zavládne na prinavrátenom území nespokojnosť aj medzi občanmi, ktorí sympatizujú s Maďarmi. Budú z toho vyvodzovať, že pre neschopnosť maďarskej administratívy bolo škoda tieto územia pripojiť k Maďarsku. Ako bude možné v prípade realizácie ďalších revízijských zákrokov — napr. v prípade prinavrátenia sa časti Sedmohradska — ťažkopádny neschopným a nechápavým administratívnym aparátom vedieť si tieto územia aj udržať." Neváhal prehlásiť pred ministerskou radou, že "ak v tomto smere nenastane radikálna náprava, tak pri vhodnej príležitosti otvorene pred širokou verejnosťou povie, nech sa krajina za takýchto okolností neusiluje o získanie novších územných prírastkov". (170) Po Telekiho prejave, ktorý prekvapil a zarazil všetkých členov vlády, pokúsil sa minister vnútra Keresztes-Fischer upokojiť vzplanuté mysle a súčasne podať aj vysvetlenie: "V mnohom súhlasím s názormi pána predsedu vlády, treba však poukázať i na to, že žiaľ, za posledných 20 rokov si v mnohých záležitostiach žiadajú právo rozhodovať priamo ministerstvá, čím podlomili iniciatívu a schopnosť úradníctva operatívne a samostatne veci riešiť. Nevychovávali úradníkov k iniciatívnemu okamžitému rozhodovaniu sa pri pocite osobnej zodpovednosti." Proti prehnanej centralizácii zaujíma aj touto cestou stanovisko, že je nevyhnutná decentralizácia. (171)

Ministri po tomto napomenutí "umývanie hlavy" ktoré dostali, pustili rýchlo na podriadené zložky, a tak sa najchaotickejšie, najpálčivejšie záležitosti zahľadili. Avšak v podstate sa maďarská administratíva na prinavrátenom území v ničom nezmenila. "Množstvo zákonov, chrlenie nariadení, ktorých uvedenie do života nebolo možné zabezpečiť, má za následok, že obyvateľstvo sa stalo voči zákonným opatreniam ľahostajné, a naopak, na niektoré reaguje pricitlivo, v niektorých vidí zámerné obťažovanie" hlásil začiatkom r. 1941 hlavný slúžny z okresu Göncz. "Verejná správa svojím neblahým byrokratickým systémom sa doslovne z hodiny na hodinu vzd'aluje od skutočného života a medzi ňou a skutočnosťou sa vytvára stále neprekonateľná priepasť, čo v mnohých vážnych prípadoch ochromí akcieschopnosť, lebo jej základy nekorenia v ľud'och". (172)

Maďarskú verejnú správu vybudovanú na obsadenom území charakterizovala predovšetkým jej nezakorenenosť, protiludový postoj a neludskosť. Za takýchto podmienok hospodárske a sociálne dôsledky viedenskej arbitráže na území pripojenom k Maďarsku ukázali sa byť veľmi vážne.

Zhoršenie sa hospodárskej situácie doslova v každom smere, nepriaznivé zmeny v sociálnych podmienkach pracujúcich vrstiev obyvateľstva, to neboli len prechodné ťažkosti spojené so začlenením obsadeného územia, ale hlavné príčiny toho všetkého korenili hlboko v reakčnosti spoločenského zriadenia, ktoré vtedy panovalo v Maďarsku.

Poznámky k II. kapitole

(1) Dejiny Komunistickéj strany Československa (maďarské vydanie), Bratislava 1962, 222-223; M. Filo, Boj KSČ na Slovensku za obranu republiky v rokoch 1937-1938, Bratislava 1960, 66 n.

- (2) Porov. Tarján Odon - Fall Endre, Magyarok, szlovákok és ruthénok a Dunavölgyében, Budapest 1938, Jocsik Lajos, A Közép-Dunamedence közgazdasága, Budapest 1944, 289-299,
- (3) Szilassy Béla, Felvidék szociális problémái (Elttadás az 1939 évi közgazgatási tanfolyamom). Zborník A ma i magyar szociálpolitika, Budapest 1939, 602.
- (4) OL, Foldművelésügyi Minisztérium (ďalej FM), Általános iratok, 5264, bal. 35, 22303.
- (5) OL, ME, Nemzetiségi o., bal. 67, T 15252/1939. Porov. Svatkó Pál, A vissza tért magyarok, Budapest 1938, 163—164.
- (6) OL, Kum., Gazdaságpolitikai o., 618, hlásenie pražskej expozitúry “Magyar Kir. Kulkereskedelmi Hivatal” o životaschopnosti Slovenska zo 14.11.1938.
- (7) Ruisz Rezsti, A felszabadulás gazdasági következményei. Magyar Szemle, 1939, č. 1, 53-59.
- (8) OL, FM, Alt. ir., bal. 5265, 35, č. 22350, hlásenie polhohospodárskeho inšpektora v Šamoríne zo 7.12.1938.
- (9) Tamže. Hlásenie trebišovského okr. polhohospodárskeho inšpektora, Novosad 5.12.1938.
- (10) OL, ME, Nemzetiségi o., bal. 57, L 15583/1939. Memorandum organizácie “Egyesült Magyar Párt” z Gemerskej župy, 12.2.1939.
- (11) OL, Zápisnice min. rady, 25. 10.1940.
- (12) OL, Zápisnice min. rady, 25. 10.1940.
- (13) Pozri pozn. 5.
- (14) OL, ME, Nemzetiségi o., bol. 54, E 18987/1939, hlásenie Jána Bazovského zo 17.5.1939.
- (15) OL, Spisy P. Telekiho, hlásenie o verejnej nálade.
- (16) OL, ME, Nemzetiségi o., bal. 64, P 15638/1939 - zjednotená správa o situácii a nálade na území správy VII. vojenského odd. Košice z 21.12.1938.
- (17) Szeibert János, A felvidéki területátcsatolás mezőgazdasági szociális kérdései 1939, 21.
- (18) Gróf Teleki Pál, Beszédék 1939, Budapest (rok neuvadený), 87-88.
- (19) Kerék Mihály, Abuza. Magyar Szemle, 1939, č. 9, 5-12.
- (20) KN, 1939/111, 333, 22.11.1939 a KN, 1939/IV, 507 zo 14. 2. 1940. Reč J. Prokopecza, poslanca za “Hornú zem”.
- (21) St. archív v Nitre, krab. 7181. Hl. županské spisy Komárňanskej župy 66/1939. Nariadenie maď. min. vnútra 214190/1939 XVII, 7.1.1939.
- (22) Gortvay György, Zöld Kereszt. Magyar Szemle, 1940, č. 1, 8.
- (23) OL, Zápisnice min. rady z 11.11.1938. Túto poradu mal min. predseda v salóne zvláštného vlaku z Košíc pri príležitosti ich obsadenia.
- (24) OL, Zápisnice min. rady, 5.5.1939.
- (25) OL, Zápisnice min. 24.11.1939.
- (26) KN, 1939/V. 234-336. Reč min. pôdohospodárstva grófa M. Telekiho, 24.4.1940.
- (27) Felsäházi Napló (ďalej FN), 1939/11, 81. Reč víteza Gy. Baskaya z 13.12.1940.
- (28) KN, 1939/IX, 187. Reč J. Tótha z 5.2.1941.
- (29) KN, 1939/IV, 286. Reč, min. pôdohosp. grófa M. Telekiho z 24.4.1940.
- (30) OL, ME, Nemzetiségi o., bal. 78, L 1824Č/1940. List riaditeľa tabakovej réžie S. Fatteringera štátnemu tajomníkovi T. Patakymu, 18.6.1940.
- (31) OL, Zápisnica min. rady, 3.3.1939.
- (32) KN, 1939/VIII, 1075. Reč B. Pintéra z 29.11.1940.
- (33) OL, Zápisnice min. rady, 24.2.1939 a 28.2.1941.

- (34) St. archív Nitra, Hl. županské spisy Tekovsko-hontianskej župy, 266/1939. List Pohronského cukrovaru, akc. spol., hl. županovi 3.3.1939 (Pohronský Ruskov).
- (35) KN, 1939/IV, 448. Reč J. Haulíka z 8.2.1940.
- (36) KN, 1939/IV, 419. Reč G.Porubského z 1.2.1940.
- (37) V. Plevza - L. Vebr, A CsKP és a parasztkérdés Slovákiaiban (1921 - 1938) Bratislava 1962.
- (38) Szeibert János, A felvidéki területátcsatolás mezőgazdasági szociális kérdései, 1939, 23-25.
- (39) KN, 1939/111, 19. Reč J. Holotu z 15. 11. 1939; KN, 1939/VIII, 925. Reč A. Vozáryho z 27.11.1940.
- (40) KN, 1939/IV, 418-419. Reč G. Porubského z 1.2.1940. KN, 1939/VIII, 1072. Reč B. Pintéra z 29. 11. 1940.
- (41) OL, Zápisnice min. rady, 3.12.1938.
- (42) OL, Zápisnice min. rady, 20.1.1939.
- (43) St. archív, Nitra. Spisy hl. župana Tekovsko-hontianskej župy 937/1939. Hlásenie župana D. Sásku, Levice 1.11.1939.
- (44) OL, ME, Nemzetiségi o., bal. 97, L 16987/1941. Hlásenie II. voj. útvaru Székesfehérvár zo 17.1.1939.
- (45) ŠT. archív Nitra, krab.7166 - H/1939. Dôverné hlavnožupanské spisy Komárňanskej župy. Situačná správa mešťanostu Komárna z 30.1.1939 a 29.4.1939.
- (46) OL, Zápisnice min. rady, 1.6.1939.
- (47) OL, ME, Nemzetiségi o., bal. 60, L 18743/1939. Hlásenie užhorodskej organizácie "Nemzeti Munkaközpont", 26.7.1939.
- (48) Pozri pozn. 44.
- (49) KN, 1939/IV, 418. Reč G. Porubského z 1.2.1940.
- (50) OL, Zápisnice komisií vyslaných poslaneckou snemovňou, zv. 18. Rokovania komisie pre pozemkovú reformu. Pripomienky grófa M. Esterházyho zo 17.4.1939.
- (51) OL, Kum., Tlač. o., bal. 469, 487/2 a 487/4. Hlásenie hl. župana z Košíc z 31.5.1940 a mešťanostu Užhorodu z 8.6.1940; Tomori Viola, Cseh és magyar szociálpolitika. Magyar Szemle, 1941, č. 3, 131-137.
- (52) OL, Zápisnice min. rady, 25.4.1939.
- (53) OL, ME, Társadalompolitikai o., bal. 4, Dr. Steuer - hlásenie o hospodárskej a sociálnej situácii z 9.12.1938.
- (54) OL, ME, Nemzetiségi o., bal. 64, P 15638/1939. Situačná správa zo správneho územia VII. voj. vel. z 21.12.1938.
- (55) OL, Zápisnice min. rady, 27.10.1939.
- (56) Vitéz Imrédy Béláné, Magyar a magyarért (prednáška na administratívnom školení r. 1939). Sborník A mai magyar szociálpolitika, Budapešť 1939, 727-741.
- (57) OL, Zápisnice min. rady, 23.12.1938.
- (58) Tamže, 20.1.1939.
- (59) KN, 1939/111, 120. Reč M. Pajora z 16.11.1939.
- (60) OL, Zápisnice min. rady, 23.8.1939.
- (61) Tamže, 29.9.1939.
- (62) KN, 1935/XXI, 518. Reč J. Szent-Iványiho z 23.2.1939.
- (63) OL, ME, Társadalompolitikai o., bal. 4. Správa o sociálnej situácii "Hornej zeme".
- (64) OL, BM, 1939, Res. -7-12100.
- (65) Roják Dezső, Akik nem hajtottak fejet. (Boj komunistov na južnom Slovensku proti horthyovskému fašizmu, 1938-1945), Bratislava 1963, 50.
- (66) Martin Vietor, Robotnícke hnutie na slovenskom území okupovanom horthyovským Maďarskom (1938-1945). Historický časopis, 1962, č. 3, 362-422.
- (67) Roják D., c. d., 39-40.

- (68) OL, ME, Tájékoztatói o., bal. 3, B 35/c/966.
- (69) OL, ME, Nemzetiségi o., bal.54, E 18987/1939. Hlásenie J. Bazovského z 20.4.1939.
- (70) OL, Spisy-Kozma, bal. 11.Adatgyűjtemény, 1940, III.k. List Dr. Tothovej Kozmovi, Štúrovo 24.5.1940.
- (71) KN, 1939AXII, 210. Interpelácia F. Takácsa, 8.3.1939.
- (72) KN, 1939/IV, 26. 1. Reč min.vnútra F. Keresztes-Fischera, 12.12.1939.
- (73) Igazságot a felvidéki zsidóságnak (brožúra), Budapešť 1939.
- (74) KN, 1935/XXI, 35-38. Reč D. Gürtlera z 28.2.1939.
- (75) OL, Zápisnice min. rady, 27.1.1939.
- (76) KN, 1939/V. 184. Reč K. Maróthyho z 3.4.1940.
- (77) OL, ME, Nemzetiségi o., bal. 60, L 18556/1939.
- (78) KN, 1939/V, 118. Interpelácia L. Csoóra z 13.3.1940.
- (79) OL, Zápisnice min. rady, 14.7.1939.
- (80) OL, ME, Nemzetiségi o., bal. 60, L 18556/1939.
- (81) OL, ME, Nemzetiségi o., bal. J 1768Q/1941.
- (82) OL, ME, Nemzetiségi o., bal. 58. L 16911/1939.
- (83) Súhrnná správa o hospodárskych, spoločenských a politických pomeroch Hontianskej, Novohradskej a Gemerskej župy z 28.11.1938. (ME. Nemzetiségi o. bal. 67, T 16252/1939); Hlásenie o hospodárskych a sociálnych pomeroch na Žitnom ostrove z 9.12.1938 (ME, Társadalompolitikai o., bal. 4, 1318 fol.); Hlásenie pol. kapitána v Rožňave z 30.12.1938 (ME, Nemzetiségi o., bal. 64, P 15169); Hlásenie Dr. J. Pusztayho o košickej situácii z 10.3.1939 (ME, Nemzetiségi o., bal. 54, F 15623/1939); Podanie "jedného hornozemského brata" z 26.1., resp. 12.4.1939 (ME, Nemzetiségi o., bal. 56, L 15267/1939); Hlásenie hl. župana Tekovsko-hontianskej župy z 11.8.1939 (BM, Res., 1939 - 2 -12670); OL, Zápisnice min. rady, 1.6.1939.
- (84) OL, ME, Nemzetiségi o., bal. 49, L 17417/1938 z 21.11.1938 "skúsenosti orgánov národnej obrany na území oslobodenom od českej nadvlády vo veci obranných opatrení."
- (85) OL, ME, Nemzetiségi o., bal.67, T 16252/1939.
- (86) OL, ME, Nemzetiségi o., bal. 54, E 18987/1939. Hlásenie J. Bazovského, 20.4.1939.
- (87) OL, ME, Nemzetiségi o., bal. 74, H 15258/1940. Hlásenie župana Tekovsko-hontianskej župy o nepomere daní za býv. ČSR a teraz, Levice 22. 9.1939.
- (88) OL, ME, Nemzetiségi o., bal. 74, H 15258/1840. List A. Jarossa L. Reményi-Schnellerovi z 27.9.1939.
- (89) St. archív, Nitra Hl. županské spisy Tekovsko-hontianskej župy, 263/1941. List hl. župana Gy. Koczora štát. tajomníkovi min. financií L. Szászovi z 27.2.1941.
- (90) Interpelácia D. Gürtlera z 31.1. 1940.(KN, 1939/IV, 373) a odpoveď ministra financií L. Reményi-Schnellera z 24.4.1940 (KN, 1939/V. 292).
- (91) OL, ME, Nemzetiségi o., bal. 55", H 19961/1939. Hlásenie hl. župana Tekovsko-hontianskej župy z 15.12.1939.
- (92) KN, 1939/111, 334. Reč J. Prokopecza z 22.11.1939.
- (93) St. archív, Nitra krab. 7186. Hl. županské spisy Komárňanskej župy. List A. Jarossa hl. županovi N. Nagyovi z 27.1.1940.
- (94) OL, ME, Nemzetiségi o., bal. 74, H 15258/1940. List P. Telekiho L. Reményi-Schnellerovi z 27.8.1940.
- (95) Nariadenie ministra financií 22335/1940, XI a.
- (96) CsKP története, Bratislava 1962, 268.
- (97) Szilassy Béla, A Felvidék szociális problémái (prednáška na doškoloavacom kurze administratívy 1939). Zborníka moi magyar szociálpolitika, Budapešť 1939, 602.

(98) Z 86 000 poistených zamestnancov na pripojenom území bolo 50 000 zamestnancov z poľnohospodárstva. OL, Zápisnice min. rady, 10.1.1939.

(99) Podľa československého systému sociálneho zabezpečenia boli najmä dávky starobného a invalidného dôchodku vyššie. V Maďarsku platný zák. čl. upravoval základ dávky 60 pengő oproti 150 pengő, u súkromných zamestnancov ročne 514 pengő. Podľa československých predpisov boli výhodnejšie aj podmienky získania dôchodku. Odchýlka aj pri čakacej dobe, a to v prospech poistenca, podľa československých predpisov pre priznanie starobného alebo invalidného dôchodku predpísaná príspevková doba bola len 100 týždňov, naproti tomu podľa maďarských ustanovení 15 rokov. Aj u banských robotníkov bola 100 týždňová príspevková doba, kým v Maďarsku 10 rokov.

(100) OL, Kum., Pol., bal. 61, 1390-7-7-1938 a F N, 1935/IV, 31.Reč L. Szilagyiho z 22.12.1938.

(101) Priemerná mzda v Maďarsku vo všeobecnosti bola 1,10 pengő.

(102) OL, ME, Társadalompolitikai o., bal. 3, "Emlékeztetä szociális dolgokrol."

(103) KN, 1935/XXI, 27. Reč J. Esztergályosa z 13.12.1938.

(104) Szeibert János, c. d., 23-25.

(105) Tamže, 21.

(106) KN, 193VXXI, 19. Reč T. Homonnayho z 13.12.1938.

(107) FN, 1935/IV, 31-32. Reč L. Szilagyiho z 22.12.1938.

(108) Pozri pozn. 105.

(109) Disidentmi-liberálmi nazvali 60 člennú skupinu, ktorá v novembri 1938 opustila vládnu stranu.

(110) J.Esztergályos, 13.12.1938 (KN, 1935/XXI, 27). F. Takács, 25.1.1939 (KN, 1935/XXI, 467). F. Szeder, 22.6.1939 (KN, 1939/111, 261).

(111) J. Holota, 15.11.1939 (KN, 1939/111, 20). G. Porubszky, 21.11.1939 (KN, 1939/111, 252).

(112) Magyar Nemzet píše o mienke, ktorá sa sformovala na zasadnutí výboru OMGE 17.11.1938: "Na Hornej zemi zaťažuje náklad na sociálne poistenie 10-12 pengő. 1 k. j. pôdy, ktorým sa zabezpečuje vylepšenie sociálnej situácie. My nemáme možnosť na takéto obeť... poľnohospodárstvo sa nesmie príliš zaťažovať." (Magyar Nemzet z 18.11.1938).

(113) Vo finančnej komisii poslaneckej snemovne 10. 12. 1938 minister financií Reményi-Schneller prehlásil: "...a keďže nie Maďarsko bolo pripojené k Hornej zemi — ako to rozoberal jeho exelencia Sztranyavszky — my zostaneme pri zásadách maďarskej legislatívy a neosvojíme si zásady legislatívy československej". OL, Zápisnice komisií delegovaných poslaneckou snemovňou, zv. 17.

(114) OL, Zápisnice min. rady, 22.12.1939.

(115) Tamže, 3. 1. 1941.

(116) Nariadenie min. predsed. č. 1177Q/1939. Túto úpravu treba považovať za dočasnú. Spôsob definitívnej úpravy na základe porovnávania československého a maďarského systému sociálneho zabezpečenia sa hľadá; Frisch Ferenc, A felvidékl és karpátalja! rokkantsági, tíregségi és haláleset! kotelezä biztosftás rendezése. Budapešť 1940.

(117) KN, 1939/IX, 91. Reč G. Porubszkého z 11.12.1940; Reč B. Pintéra z 2.4.1941 (tamže, 582). Dávky v nemoci poistencom na pripojenom území vyplatila OTI (Országos Társadalombiztosító Intézet) so 6-8 mesačným omeškaním; úhradu za prevoz do nemocnice sa zdráhala vyplatiť.

(118) L. Budinszky, 31.1.1940 (KN, 1939/IV, 394), Poslanci za pripojené územie pred touto interpeláciou opustili rokovaciu miestnosť; M. Matolcsy, 31.1.1940 (KN 1939/IV, 374) a 26.11.1940 (KN, 1939/Vm, 852); R. Krancz, 3.12.1940 (KN, 1939/VIII, 1156).

(119) OL, Zápisnice min. rady, 3.1.1941.

- (120) OL, ME, Nemzetiségi o., bal. 98, L 20211/1941. List R. Klacsanského, profesora novozámockého gymnázia Pálovi Telekimu, Nové Zámky 6.8.1940.
- (121) OL, ME. Nemzetiségi o., bal. 120, bez čísla/l 942, prot. č. 23638. List Jánosa Esterházyho Miklósovi Kállaymu, predsedovi vlády, Bratislava 25.7.1942.
- (122) OL, Spisy-Kozma, bal. 11, Adatgyűjtemény III, 1940. List Dr. Tóthovej Miklósovi Kozmovi. Štúrovo (Párkany) 24.5.1940.
- (123) OL, ME, Nemzetiségi o., bal. 49, L 17752/1938. Hlásenie Gy. Wirtha, predsedu Maďarskej národnej rady (Magyar Nemzeti Tanács) Košice z 15.12.1938.
- (124) St. archív Nitra, krab. 7181. Spisy hl. župana Komárňanskej župy, 8/1939. List Andora Jarossa, ministra bez torby, hl. županovi, Budapešť 29.12.1938.
- (125) OL, Zápisnice min. rady, 20. a 27.1.1939.
- (126) KN, 1935/XXI, 518. Reč J. Szent-Iványiho z 23.2.1939.
- (127) OL, Zápisnice min. rady, 24.2.1939. Tomuto rozhodnutiu predchádzal Jarossov návrh na ministerskej rade 20.1.1939, podľa ktorého pri návrhu o zavedení preverovacieho konania zabezpečil sa rozhodujúci vplyv Zjednotenej maďarskej strany.
- (128) OL, Zápisnice min. rady, 25.7.1939.
- (129) Tamže.
- (130) OL, Zápisnice min. rady, 18.3.1940.
- (131) OL, Zápisnice min. rady, 1.6.1939.
- (132) OL, Zápisnice min. rady, 23.8.1939.
- (133) Št. archív, Nitra, krab. 7166. Spisy hl. župana Komárňanskej župy, 103/1939. List A. Jarossa hl. županovi I. Bartalovi, Budapešť 20.3.1939.
- (134) OL, ME, Nemzetiségi o., bal. 64, P 15638/1939. Súhrn situačnej správy a celkovej nálady z oblasti správy VII. divízie. Košice 21.12.1938.
- (135) OL, ME, Tájékoztatási o., bal. 3, B 35. e/572. Záznam, Budapešť 28.3.1940. Aj neskoršie sa vyskytlo, že slovenskí advokáti, ktorí žiadali o zápis advokátskej komory, boli odmietnutí pre svoju slovenskú národnosť, a teda nespoľahlivosť z hľadiska maďarského. (OL, Kum., Pol, bal 436, pol. 192/1943.)
- (136) OL, Zápisnice min. rady, 12.7.1940.
- (137) OL, ME, Nemzetiségi o., bal. 58, L 16282/1939.
- (138) OL, Nemzetiségi o., bal. 77, L 17169/1940. List vdovy po hl. adjunktovi MAV Jánovi Csalthovi Pálovi Telekimu. Úľany nad Žitavou (Fedýmeš n/Ž) 15.12.1939. List podobného obsahu od Ľudovíta Žáka, farára-dekana z Komjatíc, 10.6.1939. OL, ME, Nemzetiségi o., bal. 59, 1 L7549/1939.
- (139) OL, ME, Nemzetiségi o., bal. 77, L 17364/1940. Aidememoire slovenského vyslanca v Budapešti, Budapešť 6.3.1940.
- (140) OL, Zápisnice min. rady, 25.7.1939.
- (141) OL, Zápisnice min. rady, 12.7.1940.
- (142) KN, 1939/V, 447. Interpelácia Lajosa Csoóra z 1.5.1940.
- (143) OL, Zápisnice min. rady, 24.5.1940.
- (144) OL, ME, Nemzetiségi o., bal. 75, L 15057/1940.
- (145) OL, ME, Nemzetiségi o., bal. 65, P 18824/1939. List Jarossa Telekimu, Budapešť 23.8.1939.
- (146) OL, Kum., Res. Pol., bal. 72. Oprava ministra zahraničia Csákyho z 8.2.1939 Lajosovi Kuhlovi, Tiborovi Bartheldymu a Pálovi Sebesténymu, pracovníkom Ministerstva zahraničných vecí, vo veci menšinovej dohody s Československom.
- (147) „Nemôžem pripustiť, aby ľudí, ktorých som tam poslal, aby zaviedli maďarskú administratívu, s dešpektom nazývali »aňáši« a zaobchádzali s nimi ako s cudzími”. Reč Keresztes-Fischera z 15.11.1939, KN, 1939/111, 55. Reagovanie Miklósa Pajora v reči 16.11.1939, KN, 1939/111, 119.
- (148) St. archív, Nitra,krab. 7185. Spisy hl. župana Komárňanskej župy, 927/1939. Vo veci sťažností v súvislosti so správaním sa zamestnancov verejnej správy, ktorí v

zmysle nariadenia ministra vnútra z 10.8.1939 vykonávajú službu na "Hornej zemi". "Treba mať prísne na zreteli, že stoja pod zvláštnym dohľadom našich nepriateľov na pripojenom území, a preto treba sa usilovať o to, aby správanie sa orgánov verejnej správy sa nemohlo stať predmetom nepriateľskej propagandy."

(149) KN, 1939/IV, 61. Odpoveď Keresztes-Fischera, ministra vnútra, na interpeláciu Endre Koriátha, 13.12.1939.

(150) OL, Spisy - Kozma, bal. 11, Adatgyűjtemény, zv. III, 1940. List Dr. Tothovej Miklósovi Kozmovi, Štúrovo, 24.5.1940. O odmenách za výzvednú činnosť v prospech Maďarska počas československej éry rokovali na viacerých zasadnutiach min. rady. (OL, Zápisnice min. rady, 27.11.1939, 17.11.1939, 6.4. a 14.7.1940.)

(151) OL, ME, Nemzetiségi o., bal. 64, P 16495/1939. Mladá inteligencia na pripojenom území, ktorá mala aj kvalitnejšie vzdelanie i rečovými znalosťami právom sa mohla cítiť na vyššej úrovni ako tam premiestnení úradníci z "materskej krajiny".

(152) KN, 1935/XXI, 181. Reč gr. Antala Sigrayho z 19.12.1938.

(153) KN, 1939/VIII, 926. Reč Aladára Vozáryho z 27.11.1940 a OL, BM, Res., VII., 1940-8-5001. Záznam politicko-bezpečnostného odd. polície o situácii v Košiciach a na okolí, Budapešť 7.11.1940.

(154) KN, 1939/V, 283. Odpoveď Keresztes-Fischera, ministra vnútra, na interpeláciu Lászlóa Budinszkeho, 24.4.1940.

(155) OL, Spisy - Kozma, bal. 11, Adatgyűjtemény zv. III. 1940. List Dr. Tothovej, Štúrovo 24.5.1940.

(156) OL, ME, Nemzetiségi o., bal. 64, P 15428/1939. Prípis ministerstva vnútra z 23.1.1939.

(157) OL, ME, Nemzetiségi o., bal. 56, L 15267/1939. Podania "jedného brata z Hornej zeme", 12.4.1939. Podľa prejavu Jána Holotu, poslanca z "Hornej zeme", bolo by treba aspoň na päť rokov zakázať na "Felvidéku" nosenie monoklov. KN, 1939/111, 20.

(158) OL, Zápisnice min. rady, 23.5.1939.

(159) Fábry Zoltán, Emberek az embertelenségben (Ľudia v neludzskosti), Bratislava 1962, 232-236; resp. Szilassy Béla, c. d., 608-609.

(160) KN, 139/VIII, 925. Prejav Aladára Vozáryho, 27.11.1940.

(161) OL, Zápisnice min. rady, 23.5.1939.

(162) OL, ME, Nemzetiségi o., bal. 84, P 16898/1940. Záznam Ernő Flachbarta, Budapešť 8. 4.1940.

(163) OL, BM, Res., 1939-2-14807. Hlásenie veliteľstva žandárskeho stopovacieho odd., Budapešť 6.11.1939.

(164) OL, Spisy — Kozma, bal. 11. Adatgyűjtemény, zv. III. 1940. Nariadenie vedúceho ostrihomského finančného riaditeľstva, Štúrovo 25.3.1939. Tiež list Miklóša Kozmu sekčnému ministerskému radcovi Petrovi Inczemu, Budapešť 30.6.1940. Tamže, 31 a Rozhlasové záležitosti politického obsahu, 1940.

(165) OL, ME, Nemzetiségi o., bal. 84, P 16898/1940. Záznamy Ernő Flachbarta, Budapešť 8.4.1940.

(166) OL, FM, Alt. iratok, bal. 5212. pol. 28, 83862. List Augusty Patrovičovej z Velkých Gadoviec z 23.1.1939 regentovi M. Horthymu o surovom správaní sa obvodného notára v Kalinčiakove (Varšany) k slovenským ženám. St. archív, Nitra, Spisy hl. župana Tekovsko-hontianskej župy, 232/1943.

(167) OL, ME, Nemzetiségi o., bal. 204, N 16364/1944.

(168) OL, ME, Nemzetiségi o., bal. 66, P 20003/1939. Hlásenie veliteľstva honvédov v Lučenci zo 14. 10.1939.

(169) OL, ME, Nemzetiségi o., bal. 57, L 15630/1939. List Gyulu Szolnokiho z Nových Zámkov ministerskému predsedovi Bélovi Imrédymu z 8.2.1930.

(170) OL, Zápisnice min. rady, 17.8.1939.

(171) Tamže.

(172) Št. archív, Košice, Spisy verejno-správneho výboru Abovsko-Turňanskej župy, krab. 26, 444. Hlásenie hl. slúžneho okresu Gönc z 25.1.1941.

III. Maďarská revízia československej pozemkovej reformy

Územné rozšírenie na úkor Československa podľa rozhodnutia viedenskej arbitráže z 2.11.1938 postavilo maďarskú vládu pri snahe zjednotiť pomery späťzískaného územia s pomermi v materskej krajine pred otázku, ako sa vlastne má stavať k opatreniam a zásadným zmenám, ktoré sa na tomto území od roku 1918 uskutočnili. Jedno z najpálčivejších otázok bola československá pozemková reforma, najmä keď sa zvažili jej národnostné a sociálne dôsledky.

Všeobecnou charakteristikou buržoázných pozemkových reforiem po prvej svetovej vojne bolo, že sa k nim pristupovalo "v záujme uspokojenia revolučných mäs", keď však nebezpečenstvo pominulo, sabotovali uskutočnenie pozemkovej reformy. Tieto tendencie sa prejavili aj pri československej pozemkovej reforme. V Československu práve tak ako aj v ostatných štátoch platila pre buržoázne pozemkové reformy zásada, že čiastočné znižovanie veľkostatkov, ktoré bolo potrebné aj v záujme buržoázie, uskutočňovalo sa na úkor veľkostatkárov inej národnosti. Obdobne sa riešilo aj pridelovanie pôdy v rámci pozemkovej reformy, pri ktorom ukracovanie poľnohospodárskeho proletariátu a roľníckej chudoby postihlo predovšetkým príslušníkov inej národnosti. (1)

V zmysle zák. čl. 215/1919 boli v Československu pod zábor vzaté všetky veľkostatky nad 150 ha (260 k. j.) poľnohospodárskej pôdy (orná pôda, lúky, vinice, chmelnice), resp. nad 250 ha (433 k. j.) pôdohospodárskeho majetku vôbec. Majiteľ, postihnutý záborovým zákonom, mohol za určitých podmienok (poľnohospodársky priemysel, zásobovanie miest atd.) dostať hospodárstvo späť v rozsahu až do 500 ha (866 k. j.) a za vyvlastnené pozemky mohol si žiadať finančnú náhradu. Veľmi často sa stalo, že pôvodný majiteľ za súhlasu pozemkového úradu mohol pod zábor daný majetok z voľnej ruky scudziť.

Pozemky zabraté od veľkostatkárov boli sčasti poštátnené, časť zostala v správe pozemkového úradu, ktorý ich pre politické ciele (volebné lákadlo) podľa potreby pružne dával do nájmu raz tomu, raz onomu. A tak pre skutočný prídel zostala len veľmi malá časť zabratých pozemkov, ktorá tiež preťahovaním pridelovania nebola pridelená celá roľníkom (tab. 1). (2)

Tabuľka 1
 Výsledky prvej československej pozemkovej reformy

	Na Slovensku a Zakarpatskej Ukrajine		Na území pripojenom k Maďarsku r. 1938 /23 okresov/	
	k. j.	%	k. j.	%
Celková výmera pôdohosp. pôdy	10 713 530	100,0	1 893 979	100,0
Z toho zabrané	2 865 735	26,7	626 907	33,1
Z toho vrátené majiteľom	588 862	-	16 643	-
Teda v skutočnosti zabrané	2 276 873	100,0	610 264	100,0
Z toho poštátnené	243 467	10,7	56 694	9,3
Dané pozem. úradu	1 302 753	57,2	277 570	45,5
Ostalo na prídél	730 653	32,1	276 000	42,2
V skutočnosti rozdelené	567 283	-	228 500	-
	Počet			
Z toho pridelené	prídeltcov	k. j.	prídeltcov	k. j.
Stavebné pozemky	21 759	8 229	–	–
Drobné rol. usadl. /2,06 k. j. /	160 311	390 215	45 000	121 500
Kolonistické usadl. /30,02 k. j./	2 257	68 049	3 600	50 000
Statky /o priemere 210,05 k. j./	479	100 745	301	57 000

O pokrokovosti tejto obmedzenej a mimoriadne zúženej buržoáznej pozemkovej reformy si môžeme z uvedených údajov utvoriť jasný obraz, podľa ktorého je nám celkom pochopiteľný ostrý boj vedený masami poľnohospodárskych proletárov a malorolníkov proti sabotovaniu pozemkovej reformy a za jej dôsledné uskutočňovanie vyvlastnením všetkej veľkostatkárskej pôdy bez akejkoľvek náhrady. (3)

I keď sociálne dôsledky československej pozemkovej reformy boli nedostatočné, v porovnaní s Maďarskom boli predsa len dosť významné. Nemožno podceňovať skutočnosť, že československá pozemková reforma znížila nezdravé extrémny vo vlastníctve pôdy v prospech rozvoja statkov strednej veľkostnej kategórie a pre posilnenie roľníckych usadlostí vo výmere 5-50 k. j., čím oklieštila privilegované postavenie veľkostatkov. Nemožno toto tvrdiť o maďarskej pozemkovej reforme tzv. Nagyatádi-Szabó a ani o zákone vlády Gömbösa, týkajúceho sa fideikomisov, resp. kolonizácie, ktoré svojím charakterom prispeli skôr k zachovaniu nezdravého rozdelenia pôdy. (4)

Vypuklý rozdiel v počte veľkostných kategórií poľnohospodárskych závodov medzi Maďarskom a okupovaným územím južného Slovenska je zrejмый z tab. 2. (5)

Tabuľka 2

Vlastníctvo pôdy podľa veľkostných skupín (1938)

Výmera v k. j.	Maďarsko %	Pripojené územie %
0 - 1	1,94	1,22
1 - 5	10,7	11,85
5 - 50	35,18	42,28
50 - 100	6,27	6,78
100 - 500	14,00	17,78
500 - 1000	7,9	7,12
1000 - 3000	12,7	8,69
nad 3000	11,87	3,83

Všetky kontrarevolučné vlády, ktoré sa v Maďarsku vystriedali, hneď pri nastúpení si osvojovali stanovisko maďarských veľkostatkárov v Československu, ktorí boli postihnutí záborovým zákonom. Politiku maďarskej menšiny v Československu riadili z Maďarska a viedli ju maďarskí veľkostatkári, ktorí dostávali už od roku 1921 tajne príspevky od maďarského štátu na túto činnosť. (6) Agenti maďarskej vlády a veľkostatkári vedúci maďarskú menšinu v Československu, ktorí pri vzájomných stykoch používali krycie mená a heslá, (7) snažili sa všetkými prostriedkami znemožňovať československú pozemkovú reformu. Pokúšali sa odvrátiť maďarské roľníctvo od nároku na prídel pôdy. (8) Tieto pokusy však boli neúspešné, lebo maďarská roľnícka chudoba a poľnohospodársky proletariát sa nechceli zriecť možnosti prídelu pôdy, ktorého sa márne dožadovali ešte za Uhorska, a nádeje, ktoré mu teraz československá vláda poskytovala. Ak vodcovia maďarskej menšiny v Československu nechceli zostať bez más, museli rýchlo zmeniť

svoju politiku. Rozhodli sa prestať obhajovať svoje triedne záujmy a postaviť sa na stanovisko prijať pozemkovú reformu, avšak od maďarského roľníctva požadovali, aby sa vzdalo triedneho boja a vytvorilo s nimi jednotný národný kolektív, ktorý by na báze maďarského nacionalizmu znemožňoval realizovanie pozemkovej reformy v Československu, ktorá sa uskutočňovala v neprospech Maďarov v dôsledku vybičovaného československého nacionalizmu. (9)

Maďarské roľníctvo v Československu sa však z hľadiska triedneho boja postavilo aj proti československej, aj proti maďarskej agrárnej buržoázii. Práve tak ostro sa stavalo proti tomu, že zostali maďarské statky, aj keď oklieštené, ako aj proti politike československej agrárnej buržoázie, ktorá z časti zabratých pozemkov vytvorila pre svojich stúpcov stredné statky a časť pozemkov si ponechala, aby v budúcnosti ich dávaním do prenájmu mohla kupčiť hlasmi vo voľbách. V hesle “Boj o pôdu” ktoré vydala KSC, boli bez národnostného rozdielu zahrnuté spoločné požiadavky slovenského, maďarského a rusínskeho roľníctva. (10)

Maďarskí veľkostatkári účinne vedeli využiť nacionalistickú tendenciu československej pozemkovej reformy, aby triedne požiadavky zatienili nacionalizmom. Náruživí útočili na československú pozemkovú reformu, že sa z nej málo dostalo maďarskému roľníctvu, zabúdajúc pritom, že kým oni boli pri moci a mohli “uspokojiť svojich po pôde dychtiacich pokrvných...” neurobili nič. Tým viac poukazovali teraz na nápadný rozdiel v prídeloch pôdy, najmä v 23 okresoch južného Slovenska s väčšinou maďarského obyvateľstva, kde zo 45 000 drobných prídelcov bolo iba 8 245 Maďarov, zo 121 500 k. j. rozdelených na drobné prídelce dostali maďarskí poľnohospodárski proletári a drobní roľníci 24 390 k. j. Z 50 000 k. j. určených kolonistom nedostalo maďarské roľníctvo nič, naopak cieľavedomým osídľovaním tohto územia slovenskými, českými a moravskými roľníkmi sa sledovalo rozleptávanie maďarského etnika a národnostný rozklad osídľovaného územia. Zanedbané maďarské dediny sa veľmi líšili od dobre vybavených, štátom dotovaných osád československých kolonistov, kde mali moderne vybavené hospodárstva, školy a kultúrne strediská. Zvýhodňovanie kolonistov bolo živnou pôdou pre rozniecovanie maďarského nacionalizmu. (11) Maďarskí veľkostatkári sa snažili, aby pozornosť “hladujúcich po pôde” odvrátili od svojich, pozemkovou reformou oklieštených statkov a obrátili ju na tzv. zvyškové statky, ktoré boli vytvorené z časti zabranej pôdy. Prehlasovali, že kolonistami a zvyškovými statkármi “uzurpovaná” pôda je “maďarským majetkom”, na ktorý len Maďari majú nárok. (12) Zdôrazňovali, že pôdu, ktorá im bola československou pozemkovou reformou odňatá, žiadajú späť nie pre seba, ale pre maďarské roľníctvo. (13)

Československá buržoáznonacionalistická pozemková reforma bola vedúcim motívom buržoáznonacionalistických útokov vodcov maďarskej menšiny voči ČSR. Tieto snahy nezostali bez účinku na masy obyvateľstva maďarskej národnosti, ktoré zostali československou pozemkovou reformou neuspokojené. Predbežne sa však spoliehali viac na to, že pomocou niektorej vládnej politickej strany — predovšetkým agrárnej strany, ktorá pri pozemkovej reforme hrala hlavnú úlohu — aj oni sa časom stanú účastníkmi výhod pozemkovej reformy, ako na maďarské buržoáznonacionalistická strany, ktoré pre podozrenie z tajnej iredenty sotva budú môcť niečo u československej vlády v ich prospech vybojovať. (14) Menšia, ale pritom početná časť maďarskej poľnohospodárskej chudoby sa postavila tak proti maďarskému nacionalizmu, ako aj proti ilúziám upínajúcim sa k československej buržoázii a v radoch komunistickej strany bojovala za pôdu a proti národnostnému útlaku. (15) V “programe hospodárskeho, sociálneho a kultúrneho rozvoja Slovenska,” ktorý bol vypracovaný na konferencii KSC v Banskej Bystrici r. 1937, okrem spriemyslenia sa požaduje aj dokončenie pozemkovej reformy a uskutočnenie novej, ktorá by vyvlastnila statky nad 50 ha a pridělila ich dedinskej chudobe. (16)

Obrat nastal vtedy, keď sa otázka národnostných menšín stala účinnou zbraňou hitlerovského Nemecka pri jeho expanzívnych snahách a predovšetkým pri rozbíjaní

Československa. Od toho času maďarská vláda a jej agenti, ktorí riadili politiku maďarskej menšiny v Československu, v nádeji, že nastal čas, aby aspoň čiastočne uskutočnili svoje revizionistické snahy, všemožne sa snažili uplatňovať svoje požiadavky súbežne s požiadavkami sudetských Nemcov a Nemcami inšpirovanými autonomistickými snahami Slovákov. Zjednotená maďarská strana, ktorá sa snažila byť výlučnou predstaviteľkou maďarskej menšiny v Československu, začala veľkú agitačnú kampaň na zjednotenie Maďarov dosiaľ organizovaných v rôznych stranách, aby ich pod rúškom nárokov voči Československu pripravovala na odtrhnutie sa a pripojenie k Maďarsku. (17)

V memorande Zjednotenej maďarskej strany z februára 1938, ktoré vypracoval krajský predseda strany statkár Andor Jaross, okrem iného sa žiada od prezidenta Beneša, aby na území obývanom Maďarmi boli zlikvidované zvyškové statky a usadlosti kolonistov a pôda aby bola pridelená maďarským roľníkom. (18) Požiadavka sa opakovala aj v pripomienkach Zjednotenej maďarskej strany k československému návrhu zákona o národnostnom štatúte, ktoré predložili 3.8.1938 predsedovi vlády Hodžovi. (19) Medzitým Zjednotená maďarská strana na stovkách ľudových zhromaždení a v tlači naznačovala, že problém prídely pôdy v prospech Maďarov môže vyriešiť len odpojenie územia; v prípade pripojenia sa k Maďarsku budú sa môcť uspokojiť nároky na úkor pôdneho fondu "cudzieho elementu." (20) To bolo to veľké lákadlo, bez ktorého by sa snád' "títo Maďari ani neboli chceli prinavrátiť". (21) Tlak, ktorý ťažil Československo, postupovanie ničím nehatenej nemeckej agresivity, kolísanie československej buržoáznej vlády, stále dôraznejšie uplatňovanie maďarských revizionistických snáh zapôsobili na maďarské kruhy v Československu v prospech Zjednotenej maďarskej strany, avšak nie v takom rozsahu, aby mohla mať pocit, že všetci Maďari v Československu stoja za ňou. Demonštrácie organizované vedením Komunistickej strany Československa jasne ukázali, že časť Maďarov žijúcich v Československu si je plne vedomá fašistického nebezpečenstva, ktoré ohrozovalo zo strany hitlerovského Nemecka a horthyovského Maďarska československú buržoáznu demokraciu, ktorá, "aj keď je nedostačujúca, predsa len je obhájenia-hodná". Táto časť sa distancovala od maďarského nacionalizmu, bojovala proti národnostnému útlaku práve tak ako za rozšírenie sociálnych reforiem. (22) Ďalšia časť sa nepridala k Zjednotenej maďarskej strane, pretože ich viazalo niekoľko jutár pôdy, ktorú dostali do nájmu ako členovia agrárnej, sociálnodemokratickej alebo Benešovej politickej strany v ČSR. Maďari, ktorí dostal i prídely pôdy len pod podmienkou členstva v niektorej z vládnych strán, s obavou sledovali snahy maďarskej vlády a Zjednotenej maďarskej strany o územné zmeny. Silná československá protipropaganda na ochranu republiky zdôrazňovala, že ak grófske a veľkostatkárske Maďarsko zaberie časť územia ČSR, iste uskutoční revíziu československej pozemkovej reformy, a to nielen na úkor československých kolonistov a zvyškových statkárov, ale aj Maďarov, ktorí sa podľa maďarských nacionalistov previnili proti maďarskému vlastenectvu, keď za cenu prídely pôdy z pozemkovej reformy sa zapredali cudzím politickým stranám. (23)

Propaganda maďarskej vlády sa snažila tieto obavy rozptyľovať. Na československom území obývanom Maďarmi rozhadzovali z lietadiel tisícky letákov, podľa ktorých "... Maďari nikomu pôdu nevezmú: Radšej ešte pridajú... len nech sa pracú Česi... Nikomu sa ani vlas neskriví, nech bol stúpencom akejkoľvek politickej strany". (24) Je nepochybné, že Maďarská vláda bola zaujatá proti československej pozemkovej reforme nielen z princípov národnostných, ale najmä preto, že sociálne dôsledky československej pozemkovej reformy považovala za príliš ďalekosiahle. Avšak vzhľadom na vnúropolitickú i zahraničnopolitickú situáciu uznala za vhodné zastierať svoje protirečivé stanovisko voči sociálnemu obsahu československej roľníckej politiky na južnom Slovensku, ba Imrédyho vláda práve z uvedených príčin bola nútená postaviť sa na čelo demagógie o pozemkovej reforme v Maďarsku. Toto vytvorilo u Maďarov na južnom Slovensku ilúzie, že Maďarsko, ktoré samo hodlá uskutočniť pozemkovú reformu, nebude ohrozovať pôdu Maďarov zúčastnených na československej pozemkovej reforme, ale že práve maďarská vláda

uskutoční "tú veľkú a pravú maďarskú pozemkovú reformu" ktorá dá pôdu všetkým Maďarom, na ktorých pri československej pozemkovej reforme zabudli. Tieto ilúzie mali nesporne podiel aj na oduševnenom vítaní maďarských vojsk na južnom Slovensku. V skutočnosti však maďarská vláda vôbec nepomýšľala na uskutočnenie nejakej pozemkovej reformy. Naopak. Velkostatkári na pripojenom území, ktorí boli vedúcimi činiteľmi Zjednotenej maďarskej strany, už v predbežných rokovaníach s Imrédym žiadali, aby sa účinnosť pripravovaného zákona o pozemkovej reforme v Maďarsku nevzťahovala na pripojené územie, lebo oni už nie sú ochotní nič obetovať zo svojich statkov oklieštených československou pozemkovou reformou. (25) Maďarským roľníkom možno dať výslovne len pôdu cudzích kolonistov a zvyškových statkárov, ktorú si maďarskí statkári už aj tak nemôžu žiadať späť, ak sa nechcú znemožniť pred svojimi straníkmi. Ako odškodné si však žiadali židovské statky na pripojenom území, čo umožní v Maďarsku pripravovaný druhý židovský zákon. (26) Avšak veľkostatkári postihnutí síce československou pozemkovou reformou, žijúci však na svojich statkoch v Maďarsku, ktorí sa nezúčastnili menšinovej politiky Maďarov v Československu, necítili sa viazaní, aby sa v prospech maďarských roľníkov zriekli svojho nároku na prinavrátenej pôdy zabranej československou pozemkovou reformou. Neoblomne ju požadovali späť a o jej rozdelení nechceli ani počuť. (27)

Na pripojenom území nastolená vojenská správa videla svoju prvoradú úlohu v tom, aby ihneď začala s likvidáciou "cudzích" vlastníkov pôdy. Tých, čo neodišli "dobrovolne", snažili sa masovými demonštráciami "priviesť k rozumnejším názorom." (28) Opustené usadlosti kolonistov a zvyškové statky (41 000 k. j.) potom — až do času, kým sa vyriešia majetkovoprávne pomery — prenajímali maďarským roľníkom. (29) Na prenájom sa masovo prihlasovali záujemci a ich registrácia trvala po celé dni. Vzbudzovalo to v nich nádej, že príde čas, keď túto pôdu dostanú do vlastníctva.

O pridelení pôdy do nájmu rozhodovali miestne organizácie Zjednotenej maďarskej strany. Túto príležitosť využili vo svoj osobný prospech dedinskí boháči, vedúci týchto organizácií. Obiduc roľnícku chudobu a bezzemkov, snažili sa sami získať nájom pôdy. Vylúčenie maďarských proletárov a roľníckej chudoby odôvodňovali tým, že neboli roduverní, že hľadajúc pracovné príležitosti stali sa členmi iných strán. Argumentovalo sa aj tým, že prílišná rozdrobenosť pôdy sa prieči výrobným záujmom a jedine veľkí gazdovia majú k dispozícii potrebné sily a hospodárske zariadenia. (30) Aj sťažené podmienky prenájmu oproti československým podmienkam prispeli k tomu, že sa nájmu kolonistami a zvyškovými statkármi opustenej pôdy nemohla zúčastniť dedinská chudoba. (31) Nešlo však len o to, že si prenájom kolonistami a zvyškovými statkármi opustenej pôdy zabezpečili vrstvy dedinských boháčov, ale súčasne sa zúžili aj možnosti nájmu pozemkov, ktoré dosiaľ spravoval československý pozemkový úrad, resp. od roku 1935 Ministerstvo poľnohospodárstva. Tieto majetky vrátili pôvodným majiteľom, ktorí ich odmietali dať do nájmu, najmä nie tým, ktorí ich mali v nájme za Československa. Najtvrdšie stanovisko v tomto smere zaujala správa cirkevných majetkov, ktorá hromadným odnímaním pôdy z nájmu vzbudila aj obavu vlády a miestnej správy. (32)

Vojenskú správu vystriedala 21.12.1938 civilná verejná správa. Velkostatkárski vodcovia Zjednotenej maďarskej strany, ktorí boli doteraz civilnými poradcami orgánov vojenskej správy, obsadili na celom území pripojenom k Maďarsku vedúce miesta, počnúc županskými kreslami. Z civilnej skupiny generálneho štábu, ktorá bola vrcholným orgánom vojenskej administratívnej správy vzniklo "Ministerstvo bez kresla pre záležitosti Hornej zeme" na čele ktorého stál Jaross, ktorý mal rozhodné slovo vo všetkých otázkach týkajúcich sa pripojeného územia. (33) Vedúci činitelia Zjednotenej maďarskej strany boli menovaní do jednotlivých ministerstiev ako "odborní znalci" späťzískaného územia, napr. za štátneho tajomníka na Ministerstve poľnohospodárstva menovali statkára Bélu Szilassyho. (34)

Na zasadaní ministerskej rady 10.2. 1939 sa maďarská vláda za predsedníctva Imrédyho prvýkrát súbornejšie zaoberala sociálnymi a národnostnými dôsledkami československej pozemkovej reformy na pripojenom území, najmä z hľadiska dôsledného začlenenia tohto územia do materskej krajiny. Jarossov návrh, ktorý verne vyjadroval snahu vlády, ktorá nechce "odstrániť len národnostné nespravodlivosti československej pozemkovej reformy, ale chce upraviť aj jej ďalekosiahle sociálne dôsledky...", nech sa čím skôr zlikviduje situácia vzniknutá československou pozemkovou reformou, nech sa čím skôr na tomto území vyrieši neprirodzený stav vo vlastníctve pôdy, lebo toto z národohospodárskeho hľadiska sťažuje začlenenie obsadeného územia do právneho poriadku krajiny...". (35) Znova sa potvrdilo, že vláda, ktorá z politických dôvodov rozšírila demagógiu o pozemkovej reforme v Maďarsku, ale v skutočnosti ochraňuje veľkostatkárov, i naďalej chce zabezpečiť ich vedúcu úlohu a vplyv v krajine, a to aj na pripojenom území, kde sa situácia na základe československej pozemkovej reformy trochu zmenila v smere pokroku. V tomto duchu vzniklo aj uznesenie ministerskej rady o revízii československej pozemkovej reformy.

O niekoľko dní — 16.2.1939 — kreslo ministerského predsedu po Imrédyom preberá Pál Teleki. Nariadenie o revízii československej pozemkovej reformy vydáva už on a súčasne na návrh Jarossa vymenúva štátneho tajomníka Szilassyho za "vládneho zmocnenca pre usporiadanie pozemkových záležitostí na Hornej zemi" ktorý je oprávnený s konečnou platnosťou bez možnosti odvolania sa alebo iných opravných prostriedkov neobmedzene rozhodovať o ponechaní, zrušení alebo znovupridelení, resp. späťprinavrátaní pôdy z československej pozemkovej reformy. Výmera, nad ktorou mal takúto neobmedzenú moc, bola 229 000 k. j. (36) Aj zápisnice z ministerskej rady z 3.3. a 9.6.1939 dokazujú, že Telekiho vláda si celkom osvojila stanovisko, že "...revízia československej pozemkovej reformy je na tomto území bezpodmienečne potrebná v záujme usídlenia Maďarov. (37) V tajných smerniciach pre vládneho zmocnenca bola úprava, že "... nehnuteľnosti sa môžu prideliť len tomu, kto je národnosti maďarskej...", a to tiež len tomu "... kto sa pri okupácii správal nezávadne..." . Že toto usídlenie sledovalo predovšetkým späťzískanie pozície agrárnej buržoázie, vyplýva najmä z ustanovení o prídele v prospech stredných statkov. (38)

Podľa pôvodného plánu mal vládny zmocnenec uskutočniť revíziu československej pozemkovej reformy za 6 mesiacov. (39) Nereálnosť tohto plánu sa čoskoro ukázala". Predovšetkým sa dokázalo — celkom protichodne so stanoviskom Zjednotenej maďarskej strany — že slovenských kolonistov a zvyškových statkárov, ktorí nepodľahli zastrašovaniu a napriek prenasledovaniu vydržali na mieste, nemožno bez vážnych následkov z krajiny vykázať. Maďarská vláda donútená touto situáciou k zdĺhavým rokovaniam so slovenskou vládou bola nútená revíziu československej pozemkovej reformy obmedziť len na opustenú pôdu a na superrevíziu prídelov maďarských prídelcov z československej pozemkovej reformy. Na základe toho vznikli rozpory medzi maďarskou vládou a Zjednotenou maďarskou stranou, ktorá mala na území pripojenom k Maďarsku monopolné postavenie. Chaos, ktorý vznikol v dôsledku protichodných opatrení vlády a tejto strany, zapríčinil veľa starostí ešte aj po zániku samostatnosti Zjednotenej maďarskej strany, jej začlenením do vládnej strany r. 1940. Pôsobnosť vládneho zmocnenca Szilassyho bolo treba znovu a znovu predlžovať; (40) až konečne 15.7.1941, keď už jeho svojvoľné konanie, ktoré neraz ohrozovalo aj záujmy vlády, presahovalo medze, prevzalo jeho úlohu Ministerstvo poľnohospodárstva. (41)

V prvých týždňoch po obsadení sa zdalo, že maďarská vláda bez väčších ťažkostí dosiahne svoj cieľ "očistiť od cudzích elementov" späťzískané územie, českí a moravskí kolonisti a zvyškoví statkári opustili toto územie hneď po arbitrážnej správe a zanechali tam 36 500 k. j. pôdy. Na vypudenie slovenských kolonistov a zvyškových statkárov organizovali brutálne akcie. V dôsledku toho opustilo obsadené územie 647 rodín kolonistov, ktorí tam zanechali 20 000 k. j. pôdy a 93 zvyškových statkárov, ktorí uvolnili

14061 k. j. pre maďarskú pôdohospodársku politiku. Nariadenie slovenskej autonómnej vlády z 29.11.1938, ktoré sa vzťahovalo na dočasné usídlenie z Maďarska vyštvaných slovenských roľníkov na veľkostatkoch a statkoch na Slovensku, (42) zadržalo maďarskú vládu od jednostranného radikálneho riešenia, lebo sa dalo predpokladať, že toto v prvom rade postihne statky Maďarov na Slovensku. V dôsledku toho maďarská vláda zastavila túto akciu a snažila sa svoje ciele dosiahnuť pri rokovaní v komisiách pre realizovanie rozhodnutia viedenskej arbitráže. "Československá vláda už nemohla ráznejšie odporovať maďarským požiadavkám. Podľa dohody z 18.2.1939 sa Československo zaviazalo, že do 31.10.1939 prevezme všetkých kolonistov a zvyškových statkárov vykázaných z územia pripojeného k Maďarsku. Naproti tomu maďarská vláda umožní, aby si mohli vziať so sebou svoje hnutelosti a hospodárske zariadenia, prípadne, že im umožní návrat na krátky čas na presťahovanie sa. Na ďalšom rokovaní sa dohodlo, že sa im za nehnuteľnosti má poskytnúť aspoň časť odškodného. (43)

Marcové udalosti r. 1939 — celkový rozpad Československa, vytvorenie nemeckého protektorátu Čiech a Moravy, vyhlásenie samostatného slovenského štátu, okupácia Zakarpatskej Ukrajiny — vytvorili novú situáciu aj pre riešenie tejto otázky. (44) Riešenie záležitostí českých a moravských kolonistov a zvyškových statkárov sa oddelilo od slovenských; rokovania v tomto smere sa museli nadviazať s vládou Nemeckej ríše. Dohoda, na ktorej sa 16.10.1940 zhodli, zaväzovala maďarskú vládu uhradiť odškodné za vyvlastnenie 36 600 k. j. nehnuteľností českých a moravských vo výške 135 mil. korún (t. j. za 1 k. j. 640 pengő). Odškodné sa malo uhradiť: 60 mil. korún poukázať ihneď protektorátu Čiech a Moravy, r. 1941 poukázať v dvoch splátkach 30 mil. korún a zvyšok 45 mil. uhradiť v ročných splátkach v rokoch 1941-1989. (45)

Záležitosti slovenských kolonistov a zvyškových statkárov sa museli prerokovať so slovenskou vládou, ktorá sa nijako necítila viazaná dohodou maďarskej a československej vlády, ale požadovala, aby tí, čo ešte neboli vykázaní z obsadeného územia, mohli ostať na mieste a pre tých, ktorí už územie opustili, žiadala rovnocennú úhradu z pôdy maďarských statkov na Slovensku. Slovenská vláda zastávala stanovisko, že prijímaním vykázaných Slovákov nemôže oslabovať slovenské pozície na pripojenom území a na druhej strane bola by to aj záťaž pre programovanú slovenskú pozemkovú reformu. Slovenský štát totiž svoju samostatnosť začal práve v znamení silnej buržoáznonacionalistickej demagógie o pozemkovej reforme, odsudzoval československú pozemkovú reformu a hodlal vyvlastniť české a moravské majetky. Okrem toho sa mala uskutočniť "slovenská pozemková reforma" na úkor maďarských a židovských majetkov, aby sa takto mohla vytvoriť silná vrstva stredných statkárov. (46) Už druhý deň po vyhlásení "samostatného Slovenska", 15.3.1939, bolo uverejnené vládne nariadenie, ktoré vyslovením nárokov pre osídľovacie ciele vyvolalo v maďarských vládnych kruhoch dojem, že na Slovensku "podľa tohto nariadenia môžu byť zabraté majetky maďarských statkárov...". (47) Slovenská vláda čoskoro nariadila súpis maďarských a židovských majetkov. (48)

Zjednotená maďarská strana, ktorá podľa inštrukcií maďarskej vlády pri svojej podvratnej činnosti proti Československu operovala heslom "pôda cudzích do rúk Maďarov" teraz dôrazne žiadala maďarskú vládu, aby svoj sľub bezpodmienečne a bez výhrad splnila, lebo politický kredit strany bol závislý od toho kedy sa na späťzískanom území dostane pôda "cudzích" do rúk Maďarov, pretože práve týmto heslom si získali členov a masy. Jaross a Szilassy boli zástancami "nemilosrdného vymietania cudzích" z pripojeného územia i za cenu retorzných opatrení, ktoré by stihli Maďarov na Slovensku. Pre Zjednotenú maďarskú stranu bolo dôležité, aby si zachovala vplyv na masy nielen preto, aby upevnila svoje takmer monopolné postavenie na území pripojenom k Maďarsku, ale aj pre to, že teraz sa už zapojila do vnútropolitického života celej krajiny a stala sa dôležitým faktorom pre zvrát do prava.

Maďarská vláda, hoci rada by sa bola chcela zbaviť “cudzích” bola nútená uvažovať a hodnotiť dôsledky prípadného jednostranného radikálneho zásahu. Proti stanovisku jarossovco, podľa ktorého v prípade vyštvania “cudzích” mohli by v Maďarsku odškodniť Maďarov postihnutých slovenskými retorznými opatreniami, osvojila si stanovisko Ministerstva zahraničia, podľa ktorého “nehnuteľnosti maďarských štátnych občanov na Slovensku nie sú len hospodárskou otázkou, ktorú možno riešiť odškodným, ale je to vážny zahraničnopolitický a národnopolitický problém. Naše zahraničné a národnopolitické záujmy si vyžadujú, aby maďarskí štátni občania, ktorí majú na Slovensku nehnuteľnosti, mohli si ich ponechať in natura, lebo toto vlastníctvo je najúčinnnejším prostriedkom pre zachovanie maďarskej penetrácie a tradícií... V záujme udržania a zachovania tohto majetku... treba prinášať aj obeť...”. (49)

Telekiho vláda zastávala stanovisko, aby sa začali rokovania so slovenskou vládou, na ktorých, “aj keď sa predbežne zriekneme vyhostenia všetkých slovenských vlastníkov pôdy z navráteného územia, snažíme sa dosiahnuť maximálne riešenie, aby sme dosiahli záruku slovenskej vlády o neporušení maďarského pôdneho fondu na Slovensku” (50) Zjednotená maďarská strana sa provokáciami pokúšala zabrániť tomuto kompromisnému riešeniu. Vládny zmocnenec Szilassy 15.10.1939 svojvoľne oznámil slovenskému vyslancovi v Budapešti Spišiakovi, že začiatkom budúceho mesiaca začne vyšťahovať všetkých slovenských kolonistov. Slovenská vláda ihneď na to nariadila vyvlastniť majetky maďarskej menšiny na Slovensku, realizácia závisela od toho, ako zareaguje maďarská vláda na toto opatrenie. (51) Na základe intervencie veľkostatkára Jána Esterházyho, vodcu maďarskej menšiny na Slovensku, ministerský predseda Teleki v sprievode štátneho tajomníka T. Patakyho, vedúceho odd. národností a menšín, vyhladal 16.10.1939 Szilassyho, vzal ho na zodpovednosť za následky jeho nezodpovedného konania a Szilassy musel ešte za prítomnosti Telekiho prostredníctvom Ministerstva zahraničia svoju falošnú správu odvolať. (52) Vyslanec Spišiak v mene svojej vlády potom 19.10.1939 oznámil, že slovenská vláda na základe uspokojivých opatrení maďarskej vlády upustí od plánovaných retorzných opatrení. (53)

Telekiho intervencia síce zabránila prekazeniu rokovaní, ktoré sa však neskôr často narúšali, pretože ministerský predseda pri spomenutom prípade nevyvodil dôsledné konzekvencie. Szilassy v januári 1940 porušil “dohodu o neporušení stavu” v zmysle ktorej v priebehu rokovaní sa obe strany vyvarujú akýchkoľvek opatrení, ktoré by zapríčinili zmeny v súčasnom stave a zrušil celý rad prídelov pôdy Slovákov. Odpoveďou na tento výčin bolo zabratie jedného maďarského majetku s rovnakou výmerou na Slovensku. (54)

Maďarská vláda nechcela pristúpiť na stanovisko Zjednotenej maďarskej strany, ktorá neústupčivo vyprovokovala retorzné opatrenia, lebo maďarské majetky na Slovensku považovala za cennejšie ako slovenské majetky v Maďarsku; škoda, ktorá by vznikla v neprospech maďarského majetku, bola by neúmerná so ziskom, ktorý by sa dosiahol radikálnou likvidáciou slovenského vlastníctva pôdy. Samozrejme, pri tomto rozhodovaní malo veľkú úlohu triedne stanovisko: na Slovensku by sa stali obeťou veľkostatkári, kým na pripojenom území pôdu zabratú od Slovákov museli by podľa prísľubu rozdeliť maďarským roľníkom. V dôsledku toho retorzný boj je nerentabilný a ani z dôvodov zahraničnopolitických nie je žiadúci, lebo “... mohlo by sa to aj tak vysvetľovať, že sme neschopní doriešiť problémy, ktoré vznikli späťzískaním územia. (55)

Napriek tomu, že kolonisti a zvyškoví statkári opustili na pripojenom území pôdu vo výmere 34000 k. j., ešte stále ostalo vo vlastníctve Slovákov 82000 k. j. pôdy, z toho 40000 k. j. u starousadlíkov, 28000 k. j. u kolonistov a 14000 k. j. i naďalej obhospodarovalo 69 zvyškových statkárov. Podľa smerníc, ktoré osobne vypracoval ministerský predseda Teleki, mali sa starousadlíci ponechať na mieste. Drobnoprídelcom, ktorým bola československou pozemkovou reformou pridelená pôda, treba prídel potvrdiť; keby však výmera presahovala výmeru priemernej roľníckej usadlosti okolitého maďarského roľníctva, treba presahujúcu výmeru vyvlastniť, ale finančne odškodniť. Z

nepôvodného obyvateľstva slovenskí kolonisti, ktorí zapadajú do maďarského etnika a nenarúšajú ho (asi 300 rodín), môžu ostať na mieste, ostatných treba presídliť do rôznych častí krajiny; nemôžu si však už nárokovať pôdu v takej výmere, ako mali doteraz. Smerodajné tu budú maďarské právne predpisy. Ďalších 353 rodín kolonistov treba presťahovať na Slovensko z dôvodov "verejnobezpečnostných a národnostných". U zvyškových statkárov polovicu majetku zrušiť (7000 k. j.) proti odškodnému, majetok druhej polovice vymeniť za zabraté židovské statky v inej časti krajiny. Teleki sa snažil u slovenskej vlády dosiahnuť, aby slovenských kolonistov a zvyškových statkárov, ktorí sa už vysťahovali z Maďarska, usadila na židovských majetkoch a nie na maďarských majetkoch na Slovensku. Maďarská vláda prehlásila, že je ochotná náklady vzniknuté slovenskej vláde preberaním židovských majetkov uhradiť. V záujme zachovania maďarských statkov na Slovensku bola maďarská vláda ochotná prijať späť aj časť už vysídlených kolonistov a odškodniť ich pôdou v Maďarsku. (56)

Slovenská vláda sa postavila na stanovisko, že odškodnenie prijme len vo forme pôdy, avšak nie v Maďarsku, ale z maďarského pozemkového fondu na Slovensku. Nový slovenský zákon o pozemkovej reforme dával plné oprávnenie na to tak so zreteľom na majetok maďarskej menšiny, ako aj na majetok maďarských štátnych občanov. Konkrétny návrh na vyvlastnenie sa však týkal len majetkov maďarských štátnych občanov. Majetok maďarskej menšiny prichádzal do úvahy len pri prípadných retorzných opatreniach, ktoré by vyvolali nežiadúce zásahy v Maďarsku. Maďarskí štátni občania vlastnili na Slovensku 50 000 k. j. poľnohospodárskej a 140 000 k. j. lesnej pôdy. Slovenská pozemková reforma si nárokovala z toho 25 000 k. j. poľnohospodárskej a 43 000 k. j. lesnej pôdy. Pre záchranu tohto maďarského pôdneho vlastníctva bola by maďarská vláda bývala ochotná zastaviť až do konca vojny rozhodnutia o zrušení majetkových nadobudnutí slovenských vlastníkov na pripojenom území. Slovenská vláda sa však z dôvodov vnútropolitických pridržiavala zásady, aby sa pozemková reforma uskutočnila na úkor maďarských majetkov. Preto sa maďarská vláda pri rokovaníach všemožne snažila aby dosiahla aspoň zníženie slovenských nárokov na pôdu maďarských štátnych príslušníkov (6000 k. j.), aby sa vyvlastňovanie uskutočnilo v etapách, a to v prvých rokoch výlučne pôda maďarských štátnych občanov židov. Slovenská vláda nenamietala nič proti tomu, hoci vycítila, že maďarská vláda týmto preťahovaním chce získať čas a obetovaním židovských majetkov chce zachrániť ostatné maďarské majetky. Ďalej maďarská vláda žiadala, aby sama mohla určiť majetky, ktoré by prichádzali do úvahy na zábor okrem židovských majetkov. Ani proti tejto požiadavke sa slovenská vláda nestavala. Maďarskej vláde vznikli ťažkosti iba z toho, ako presvedčiť na vyvlastnenie navrhnutých maďarských štátnych občanov na Slovensku, aby sa v záujme záchrany ostatných veľkostatkov zriekli časti svojho majetku. V súvislosti s týmto sa maďarská vláda snažila dosiahnuť, aby odškodné za statky majúce sa vyvlastniť bolo ustálené vo výške skutočnej bežnej ceny. Aby to ľahšie dosiahla, dôverne oznámila, že tento nárok si nebude uplatňovať pri židovských majetkoch.

Ústrednou otázkou rokovaní boli slovenskou pozemkovou reformou vyvlastniť sa majúce poľnohospodárske majetky. Otázka vyvlastnenia lesného hospodárstva bola menej vzrušujúca, lebo "... lesné hospodárstva boli už zväčša v držbe československého štátu a ich vlastníctvo je len formálne a jeho reálny výkup je vlastne výhodou...". (57)

Rokovania, pokračujúce aj za vlády Bárdošyho, sľubovali dohodu. Slovenská vláda bola ochotná obmedziť svoje požiadavky na vyvlastnenie maďarských majetkov na Slovensku, ak aj maďarská vláda pri revízii československej pozemkovej reformy obmedzí rozhodnutia o zrušení pozemkového vlastníctva Slovákov. Vtedy sa naposledy pokúsil Szilassy zmeniť dohodu; v júni opätovne porušil dohodu o neporušení stavu. (58) Maďarská vláda vyvodila z toho dôsledky a 15.7.1941 zrušila úrad vládneho zmocnenca.

Na základe vzájomných kompromisov bola 2.8.1941 sformulovaná maďarsko-slovenská dohoda o majetkovoprávnej politike, podľa ktorej si maďarská vláda vyhradzuje právo zrušiť vlastnícke právo — kým sa tak ešte nestalo — slovenských nadobúdateľov

nehnutelností, ktorí už predtým opustili územie pripojené k Maďarsku (34 000 k. j.); zrušiť vlastnícke právo slovenským zvyškovým farmárom vo výmere 14 000 k. j., z toho 2 500 k. j., ktoré určí slovenská vláda, ponechá pre predaj z volnej ruky. Maďarská vláda sa zaviazala, že slovenským kolonistom, ktorí ostali na pripojenom území, zruší vlastnícky prídél iba nad 20 k. j. (platnosť tohto sa vzťahovala na výmeru 14 000 k. j.). Slovenským starousadlíkom, ktorí boli drobnoprídelcami, upraví maďarská vláda vlastníctvo, aby im včítane pôvodného majetku ostalo aspoň 35 k. j. pôdy. Naproti tomu slovenská vláda prehlásila, že z majetkov maďarských štátnych občanov na Slovensku nebude si nárokovať viac ako 18 000 k. j. poľnohospodárskeho a 42 000 k. j. lesného majetku. Zaberanie poľnohospodárskeho majetku sa uskutoční počas troch rokov, každý rok 6000 k. j., a to predovšetkým židovský majetok (asi 6000 k. j.). Nezaberie sa taký poľnohospodársky podnik, ktorého výmera nepresahuje 75 k. j. Slovenská vláda umožní maďarským vlastníkom predaj z vlastnej ruky vo výmere 1856 k. j. Pokiaľ ide o nároky na lesné plochy, slovenský štát si ich zabezpečí jednak z fondu už československou pozemkovou reformou zabraného lesného majetku maďarských štátnych občanov vo výmere 14 000 k. j. a 6000 k. j. z ponuky maďarského štátneho príslušníka (gróf dr. Endre Hadik-Bárkoczy), 12 000 k. j. z oravského komposesorátu. Lesný majetok od maďarských štátnych občanov sa prevezme vo forme ideálneho vlastníctva. Ďalej sa ešte zaberie 2000 k. j. lesného majetku, ktorý určí maďarská vláda a 8000 k. j. židovských lesov. Slovenská vláda záväzne prehlasuje, že po zabratí dohodnutých nehnuteľností zvyšok výmery príslušníkov maďarského štátu uvoľní spod záboru. (59) Osobitná dohoda upravovala všetky majetkovoprávne otázky a požitky rím. kat. cirkvi. (60)

V zmysle uvedenej dohody maďarská vláda z titulu plného odškodného za nehnuteľné majetky slovenských vlastníkov, ktorí sa z obsadeného územia odsťahovali (34 000 k. j.), zaplatí 110 mil. slovenských korún a súčasne preberá na seba hypotékou zabezpečené dlžoby odškodnených vlastníkov — uhradí zostatok pôžičky v hlavnom ústave pražskej Zemskej banky za dve stavebnopodnikateľské družstvá v sume 45 mil. slovenských korún. Celkové odškodné, na ktoré sa maďarská vláda zaviazala (155 mil. slovenských korún), prepočítané na jedno k. j., bolo 685 pengő na k. j. Platobné podmienky sa ustálili platobnou dohodou z 2.2.1942, podľa ktorej z odškodného 110 mil. korún, sa 70 000 mil. vykompenzuje s dlhom, ktorý zaťažuje slovenskú vládu v súvislosti s usporiadaním penzijného fondu Košicko-bohumínskej železnice; 40 mil. sa uhradí v hotovosti v priebehu r. 1942. Prevzaté hypotéky budú usporiadané podľa pôvodných podmienok pôžičky. (61) V prípade, ak sa na pripojenom území zruší vlastníctvo slovenského majiteľa, odškodné sa bude uplatňovať individuálne, a to podľa nariadenia maďarskej vlády o revízii československej pozemkovej reformy a uhradí sa len prídélová cena a protihodnota užitočných investícií. (62) Táto vzájomná dohoda však nevytvorila takú priaznivú situáciu, aby, či už slovenská alebo maďarská vláda, mohla nerušene podľa svojich predstáv dohodnuté ustanovenie uviesť do života. Pri realizovaní dohody v praxi sa vyskytli nové ťažkosti, nové problémy, na riešenie ktorých boli potrebné nové rokovania, ktoré sa predĺžili až do septembra 1944. (63) Počas rokovaní platila znova “dohoda o neporušení stavu”. V tom čase sa však už front posunul na územie Slovenska i Maďarska a slovenská vláda nemala čas uskutočniť slovenskú pozemkovú reformu, práve tak ako maďarská vláda už nestihla splniť hlavný cieľ revízie československej pozemkovej reformy: vystáť “cudzích” vlastníkov pôdy, ktorí tam ešte stále žili a ich pôdu odovzdať do vlastníctva Maďarov, uskutočniť rôzne presídľovacie akcie, čím by sa späťzískanému územiu “vrátil jeho pôvodný etnický obraz”. (64)

Pomalé napredovanie revízie československej pozemkovej reformy odhliadnuc od technických ťažkostí (65) nevyplývalo len z maďarsko slovenských dohôd, ale aj z rozporov medzi maďarskou vládou a Zjednotenou maďarskou stranou, ktorá sa dožadovala zrušenia vlastníctva pôdy aj u Maďarov, ktorí ako členovia rôznych strán dostali prídél z československej pozemkovej reformy a pôdu prideliť “spoľahlivým

Maďarom”. Zasadzovala sa o to, aby sa revíziou uvoľnená pôda pridelovala iba jej príslušníkom, (66) lebo v opačnom prípade “... strana morálne trpí, čo sa bude ťažko naprávať... Keby sme my neboli našim ľuďom sľubovali, že akonáhle bude moc v našich rukách, budeme pri prídele pôdy uprednostňovať predovšetkým tých, ktorí svoju maďarskosť nezradili, možno že by dodnes neboli oslobodení...”. (67)

Vládny zmocnenec Szilassy už aj začal so zaberaním drobných hospodárstiev Maďarov — nestraníkov, ktorí ich dostali z československej pozemkovej reformy a prideloval ich spoľahlivým straníkom. (68) Postihnutí podávali odvolania na maďarskú vládu poukazom na predošlé sľuby, ku ktorým pripojovali letáky, v ktorých maďarská vláda sľubovala: “... Nedovolíme, aby ktokoľvek siahol na vaše pozemky alebo iný majetok! Každý si môže pôdu ponechať!” (69) Pozemky opustené kolonistami a zvyškovými statkármi Szilassy prideloval za zásluhy v strane najprv do nájmu a neskôr i do vlastníctva. (70)

Ministerský predseda Pál Teleki neschvaľoval, že sa usporiadanie majetkovoprávných pomerov na pripojenom území uskutočňuje z takého úzkeho stranického hľadiska, čo vyvoláva stálu nespokojnosť a brzdí konsolidáciu pomerov na tomto území. Preto Teleki už v októbri 1939 nariadil prísnejšiu kontrolu činnosti Szilassyho a revíziu jeho doterajších rozhodnutí. Ministerskej rade oznámil, že z delegátov Ministerstva poľnohospodárstva, Ministerstva pre Felvidék a Ministerstva zahraničia utvorí komisiu, ktorej bude sám predsedať a vládny zmocnenec bude odteraz vyvíjať činnosť v spolupráci s komisiou, ktorá bude týždenne zasadať. (71) Keď 11.10.1939 odpovedal na parlamentnú interpeláciu, v ktorej sa poukazovalo, že pri uskutočňovaní revízie československej pozemkovej reformy zaberajú pôdu drobnému ľudu a proti týmto opatreniam nie je prípustné odvolanie, aj keď je rozhodnutie akokoľvek neodôvodnené, (72) Teleki oznámil, že osobne preskúma doterajšie vybavenie revízie československej pozemkovej reformy. Všetky rozpracované prípady sa odročujú do skončenia tohto prieskumu. Teleki zdôraznil, že “Maďarský štát musí niekde odmeňovať, inde trestať. Toto sa však nemôže diať len zo stranického hľadiska, ale treba brať do úvahy celoštátne záujmy.” (73) V súlade s týmto vyhlásením presadil, že sa stiahla väčšina rozhodnutí o zrušení vlastníctva pôdy z prídelov z československej pozemkovej reformy a že Maďari, ktorí boli predtým členmi rôznych politických strán, mohli sa stať účastníkmi na prídeloch pôdy, ktorá sa uvoľnila revíziou. Toto sa prakticky vzťahovalo na bývalých agrárnikov, benešovcov a pod., ale Maďari komunisti zostali aj naďalej vytvorení z akéhokoľvek prídelu. (74)

Hneď po zásahu Telekiho dochádzali rozhorčené protesty miestnych organizácií Zjednotenej maďarskej strany, podľa ktorých nepartajní Maďari “... napriek všetkým svojim previneniam žijú si teraz tak, ako by sa nemali za čo kajať, u maďarskej správy požívajú vážnosť... a žijú si ako predtým... je to facka a výsmech príslubov, ktoré odznali v ťažkej dobe: že naša domovina svoje verné diatky odmení a spravodlivo naloží so svojimi nevernými synmi...”. (75)

Najostrejší rozpor medzi Zjednotenou maďarskou stranou a maďarskou vládou nevznikol ani tak pre revíziu československej pozemkovej reformy, ale pre otázku, kto dostane stredné statky, ktoré sa mali vytvoriť z pôdy získanej revíziou. Pri tejto otázke sa dostali do sporu dve skupiny maďarskej agrárnej buržoázie. Agrárna buržoázia pripojeného územia si chcela toto územie ponechať výlučne pre svoje ciele a očakávala, že ich vláda odmení pridelením statkov “za národnú vytrvalosť” a boj za Československa. Maďarská vláda, osobne ministerský predseda Teleki, s mimoriadnou húževnatosťou nadŕžal druhej skupine agrárnej buržoázie, ktorá mala na pripojenom území časť alebo celý svoj majetok, ale ináč žila v materskej krajine. Táto skupina považovala svoje ujmy v dôsledku vzniku Československa práve za také uznaniahodné, akoby tam žila a pritom mala ešte výhodu, že nebola viazaná nijakými politickými sľubmi. Maďarská vláda v snahe umožniť buržoázii na obsadenom území, aby sa nedostala “do rozporu so svojimi sľubmi”

dala jej volnú ruku nad židovskými majetkami. (75) Časť majetkov, uvoľnená revíziou, ktorá bola daná najprv do nájmu, potom prídelom do vlastníctva, postupne sa vracala pôvodným vlastníkom žijúcim v materskej krajine. (77) Prídel stredných statkov do vlastníctva prerokúval z prípadu na prípad sám Teleki. (78)

Proti takémuto riešeniu majetkových pomerov na pripojenom území sa postavil maďarský poľnohospodársky proletariát a drobné roľníctvo. Oni sa "prinavrátili" s nádejou na "maďarskú pozemkovú reformu" a namiesto toho sa stretli s požiadavkami grófov, barónov a iných veľkostatkárov na pôdu. Maďarskí roľníci neuspokojení v túžbe po pôde nadávali na grófov a ostatných veľkostatkárov, preto sa spoločensko-politické orgány rozhodli, že medzi nespokojencami rozdajú propagačné brožúrky o I. Széchényim, A. Apponyim a iných grófoch — vlastencoch. (79) Vláda uznala, že nervozitu v dôsledku očakávania pridelovania pôdy treba utíšiť. Preto prostredníctvom podžupanov vyzvala slúžnych na späťzískanom území: "... aby pôsobili v tom smere, aby pripravovaná pozemková úprava vyvolala v kruhoch obyvateľstva čo najmenší rozruch, aby prílišné nádeje hneď spočiatku uviedli na správnu mieru. Všetky náznaky propagandy vybičujúcej hlad po pôde a nádeje na prídel pôdy treba dômyselne mierniť v prípade potreby aj účinnejším zásahom. (80)

Žandársky teror a "potrestanie niekoľkých, ktorí úmyselne vyvolávajú výtržnosti" (81) nevedeli celkom udusiť protest sklamanej maďarskej dedinskej chudoby. Poľnohospodársky proletariát z maďarských obcí v okolí Filákova sa v liste Telekimu pýta: "Prečo berú páni pôdu maďarskému ľudu?" (82) Bojujúc proti navráteniu pôdy bývalým vlastníkom v Želiezovciach a inde dali svojvoľne vybuchovať, že otázna pôda a lesný majetok bude rozdelený medzi miestnych uchádzačov. (83) Roľníctvo sklamané v sľuboch maďarských vládnúcich vrstiev, čím ďalej tým viac sa odvracia od toho, aby splnenie svojich sociálnych požiadaviek dosiahlo na princípe nacionalizmu, postupne sa zblíži so slovenským roľníctvom. V mnohých prípadoch sa stalo, že maďarské roľníctvo prejavilo solidaritu so slovenskými roľníkmi, ktorým v rámci revízie československej pozemkovej reformy chceli vyvlastniť pôdu. (84) Obecné posudkové komisie zostavené z Maďarov menili svoje predošlé rozhodnutia a zasadzovali sa o to, aby slovenským drobnoprídelcom bolo potvrdené vlastníctvo, aj keď sa predtým rozhodli ho odňať. (85) Neraz sa stalo, že pod rúškom administratívneho omylu použili pečiatku potrebnú na potvrdenie pozemkového vlastníctva, (86) Takýto postoj mimoriadne sťažil prácu vládneho zmocnenca. Celý rad prípadov si vyžiadala stornovanie už vydaných rozhodnutí a zavedenie nového revízneho konania cez nové posudkové komisie. (87)

Keďže sa časť pôdy vrátila bývalým vlastníkom, na mnohých miestach neostalo dedinskej chudobe nič iné ako nádenničiť na týchto statkoch. Záchranu týchto statkov a odmietnutie požiadaviek roľníctva o pôdu zdôvodňovali vládnuce vrstvy nielen dôležitosťou veľkovýroby, ale najmä tým, "že živobytie pre miestnych poľnohospodárskych robotníkov možno zabezpečiť len takýmto spôsobom". (88) Keď sa v obci Tehla v Tekovskej župe pridriavala dedinská chudoba svojich požiadaviek na prídel pôdy, veľkostatok si najal žencov z inakadiaľ a čeláď, ktorá sa pripojila k týmto požiadavkám pôdy, preložili na iné hospodárstva. (89)

Vytlačanie roľníctva z pôdy ešte viac stupňovali nároky cirkvi. Celý rad katolíckych fár žiadal pôdu ako odmenu za patronátne farchy. (90) Na príkaz ministerského predsedu Telekiho sa tieto požiadavky nebrali do úvahy, ale pre zabezpečenie krytia osobnej potreby sa mohla duchovenstvu prideliť pôda. (91) V Levickom okrese a v Medzibodroží boli pridelené reformátorskej cirkvi veľké výmery pôdy. (92) Aj vytváranie nespočetných "vítězských" usadlostí prispelo k tomu, že miestni uchádzači nedostali prídel pôdy. (93)

Veľká časť maďarského poľnohospodárskeho proletariátu a drobných roľníkov, na ktorú sa pri československej pozemkovej reforme zabudlo, bola vynechaná aj z prídelu pri majetkovoprávnom usporiadaní pomerov na pripojenom území. Osud drobnoprídelcov bol však tiež ťažký a neistý. Hmotnú podporu nedostali ani v takom rozsahu, ako ju poskytoval

prídelcom československý štát. (94) Ustavične vzrastal počet tých, ktorí sa museli zriecť pôdy buď preto, že nemohli uhradiť prídelovú cenu pôdy u Leboszu,(95) alebo neboli schopní zakúpiť si potrebný hospodársky inventár na obrábanie pôdy. (96)

Zjednotená maďarská strana chcúc sa ukázať ako zástanca znechuteného maďarského roľníctva na pripojenom území, poukazujúc na ich ťažkosti, bojovala za svoje skryté ciele proti druhej skupine maďarskej agrárnej buržoázie zainteresovanej na tomto území, ktorej nadržala aj vláda. Ministerský predseda Teleki bol odhodlaný zlikvidovať samostatnosť Zjednotenej maďarskej strany, pretože krížila a hatila politiku vlády na pripojenom území. V rámci unifikácie s materskou krajinou ju na jar 1940 začlenili do vládnej strany a zrušením Ministerstva pre Hornú zem bol Jaross, vodca tejto strany, odstránený z vlády.(97) Niektorí vodcovia Zjednotenej maďarskej strany na čele s Jarossom spolu s Imrédym a jeho stúpenkami na jeseň 1940 vstúpili do opozície v Imrédyho strane (Magyar Megújulás Párt) a rozvinuli kampaň práve proti tým opatreniam vlády, ktoré smerovali k prinavráteniu pôdy bývalým vlastníkom. (98) Teleki sa rozhodol pokračovať podľa svojej starej zásady “útok odrážať útokom” a začal prevetávať problémy Zjednotenej maďarskej strany. (99)

Vládny zmocnenec Szilassy neopustil vládnu stranu MÉP (Magyar élet pártja) s jarossovami, ale vo svojom zmocnenectve pokračoval i naďalej v starom duchu. Jeho rozhodnutia o zrušení starých prídelov a ich znovupridelenie novým vlastníkom proti intenciam vlády a neustále zmeny rozhodnutí viedli na pripojenom území k úplnej právnej neistote, (100) neprehľadnému chaosu, ničeniu materiálnych hodnôt, (101) vážnym nedostatkom vo výrobe. (102)

Ďalším “rozmnožením” krajiny o územné časti Sedmohradska a južnej oblasti úlohy revízie pozemkovej reformy narastali, preto kvôli zabezpečeniu jednotného riadenia sa ukazovalo potrebné túto agendu sústrediť do rezortu ministra poľnohospodárstva. Odstupujúceho Szilassyho síce vyznamenali, ale len za jeho záslužné práce počas Československej republiky. (103)

Skončenie usporiadania majetkovoprávných pomerov na pripojenom území terminovala Bárdossyho vláda do konca r. 1941, vláda Kállayho do konca r. 1943. (104) Úplná revízia československej pozemkovej reformy sa však neuskutočnila ani do 20.1.1945, keď dohoda o prímerí v Moskve anulovala viedenskú arbitráž z 2.11.1938 a uznala pôvodné hranice.

Mieru maďarskej revízie československej pozemkovej reformy môžeme vyvodzovať z nasledovného: (105)

Maďarská vláda uskutočnila revíziu československej pozemkovej reformy na 87,52% (t. j. na výmere 241 573 k. j.), na ploche 34 427 k. j. už revíziu uskutočniť nestihla. O osude 26,82% pôdy v rozlohe 64 807 k. j., zabratej československou pozemkovou reformou, ktorá titulom právneho nástupníctva prešla do maďarského štátneho vlastníctva, rozhodoval minister poľnohospodárstva. Táto výmera obsahovala 20 690 k. j. poľnohospodárskej a 44 412 k. j. lesnej pôdy a tvorila 26,82% pôdy československej pozemkovej reformy. Revízia ostatnej pôdy z československej pozemkovej reformy (vo výmere 176 766 k. j., t. j. 73,17%) bola zadelená do pôsobnosti vládneho zmocnenca, ktorý vlastníctvo potvrdil 12,18% prídelcom (21 535 k. j.). Vlastníctvo drobnoprídelcom Maďarom bolo potvrdené na 88,29%(24 390 k. j.). Z dôvodov nespoľahlivosti sa odňalo maďarským drobnoprídelcom 2855 k. j. Revízia uskutočnená v rámci pôsobnosti vládneho komisára zrušila vlastníctvo v rozlohe 122 781 k. j., t. j. 69,46% pridelennej pôdy. Z tejto výmery 57,42% (70 500 k.j.) tvorili nehnuteľnosti českých, moravských a slovenských kolonistov a zvyškových statkárov, ktorí opustil i pôdu; ďalších 11,4% (14 000 k. j.) tvorila pôda zabraná nad 20 k. j. u slovenských kolonistov, ktorí zostali na mieste; ďalej to boli nehnuteľnosti slovenských obcí, nepotvrdená pôda starousadlíkov nad 35 k. j. atď., ako aj nehnuteľnosti nespoľahlivých drobnoprídelcov Maďarov. Maďarsko-slovenská dohoda o majetkových úpravách mala obmedzujúci vplyv, lebo podľa nej vládny zmocnenec pri

uskutočňovaní revízie musel ponechať slovenským starousadlíkom - drobnoprídelcom, prípadne slovenským kolonistom 18,35%, t. j. 32 450 k. j. pôdy.

Po odpočítaní potvrdených, resp. ponechaných prídelov nehnuteľnosti (spolu 53 985 k. j. - 22,35%) zostalo pre majetkové usporiadanie na obsadenom území k dispozícii spolu 187 588 k. j., t. j. 77,65% zrevidovať sa majúci majetkových nadobudnutí.

Z toho bolo do vlastníctva pridelených 126 701 k. j. (65,54), do prenájmu daných 25 451 k. j. (13,56%) , vo vlastníctve štátu ešte zostalo 35 436 k. j. 18,89%). Členenie do vlastníctva daných prídelov:

drobné hospodárstva maďarským bezzemkom a drobným roľníkom	46 478 k. j. - 36,68%
hospodárske usadlosti maďarským kolonistom namiesto "cudzích"	41 787 k. j. - 32 , 98%
stredné statky (z toho polovica lesné hospodárstvo) prinavrátené pôvodným majiteľom	38 436 k. j. - 30,33%

Napriek tomu, že maďarská revízia československej pozemkovej reformy nebola dokončená a v určitom smere bola maďarsko-slovenskou dohodou obmedzená, jasne ukazuje, že to bola buržoáznonacionalistická revízia buržoáznonacionalistickej pozemkovej reformy. To sa prejavilo najmä pri uskutočňovaní revízie. Odnímanie pôdy, resp. zrušenie vlastníctva prídelov sa dialo na úkor Nemaďarov, naproti tomu potvrdenie vlastníctva alebo nájom sa dával výlučne Maďarom. (106) Nasvedčujú tomu aj sociálne dôsledky revízie: iba národnostne sa vymieňajú vlastníci pozemkov, v členení vlastníkov podľa jednotlivých veľkostných kategórií nenastala revíziou zmena, ktorej sa masa drobných roľníkov a bezzemkov tak dožadovала. Naopak, novým prídelom nastal prírastok v kategórii stredných statkov o 5,39%, čo jasne naznačuje tendenciu revízie — upevnenie agrárnej buržoázie na pripojenom území, ktorá československou pozemkovou reformou bola oslabená. Plné uplatnenie sa tejto tendencie bolo čiastočne brzdené predovšetkým odporom más roľníctva, ich bojom za pôdu, (107) ako aj vnútornou opozíciou na pripojenom území proti agrárnej buržoázii materskej krajiny. Nemenej retardačne pôsobila československá emigrácia na Západe, ktorá pozorne sledovala revíziu československej pozemkovej reformy a pri najmenšom náznaku na vracanie pôdy pôvodným majiteľom upozorňovala svetovú verejnosť, že územie, ktoré Maďarsko získalo arbitrážou, znova sa vracia k feudalizmu. (108) To boli okolnosti, ktoré maďarskej vláde zabraňovali, aby majetkové otázky na pripojenom území prispôbovala úrovni materskej krajiny v pôvodne zamýšľanom tempe a rozsahu, aby vyhovela požiadavkám bývalých vlastníkov, ktorí boli postihnutí československou pozemkovou reformou a chceli bezplatne, prípadne za veľmi výhodné prídelové ceny dostať pôdu späť. (109) Napriek tomu možno predpokladať, že maďarská vláda chcela revíziou získanú pôdu, ako aj pôdu, čo nebola pod revíziu vzatá, v prípade politickej potreby využiť na ďalšie posilnenie agrárnej buržoázie pripojeného územia.

Poznámky k III. kapitole

(1) Dolmányos István , A kelet-európa! faldreformok néhány problémájá (1917-1937) . Agrártörténeti Szemle, 1962, č. 1-2, 135 a 1963, č. 3, 361; A CsKP története. Bratislava 1962, 171-172; Plevza - Véber, A CsPK és a parasztkérdés Szlovákiában 0921-1938), Bratislava 1962, 16-17.

- (2) Pramene k československej pozemkovej reforme: OL, FM, Felvidéki földbirtokrendezési Ugyek kormánybiztosának általános iratai, zv. 1, 2[^]1939; Andor Jaross, minister pre "Felvidék", podanie na ministerskú radu z 10. 2. 1939; ďalej OL, Kum., Békeelőkészítőosztály 11/4, 32: "Československá pozemková reforma na južnom Slovensku pred viedenskou arbitrážou r.1938"; tamže, XX111/25 "Situácia Maďarov v Československu r. 1918—1938". Porov. aj Plevza — Vébr, c. d., 82-83.
- (3) Plevza - Vébr, c. d., 44.
- (4) Nagy László, A mezőgazdasági tulajdonviszonyok a Horthy korszakban. Zborník Štúdie o štatúte a práve horthyovského obdobia (redigoval Sarlós Mártoni). Budapešť 1958, 134-157.
- (5) Porov. Magyarország földbirtokviszonyai az 1935 évben, Magyar Statisztikai Közlemények, Új soroz. 99, 12-15; Az 1938 évi felvidéki nép-felbirtok-és állat&s-szeírás (tamže, 108, 42-43).
- (6) OL, ME, Nemzetiségi o., bal. 52, 88[^]1138. Spisy "Korláth Endre Ugye".
- (7) Například pod krycím menom "Tüzoltó" bol činný E. Korláth, pod krycím menom "Szalma" gróf M. Csáky a pod krycím číslom "221" pôsobil gróf J. Esterházy. (Poznámka digitizéra (nie je súčasťou pôvodnej knihy): podľa posledných informácií pod krycím menom Szalma bol práve gróf Esterházy)
- (8) A felvidékimagyarság húsz éve, 1918-1938. Budapešť 1938, 15.
- (9) Porov. Jocsik Lajos, Idegen igában. Budapešť, rok neudany, 124, 127, 140, 159.
- (10) Plevza - Vébr, c. d., 44.
- (11) Jocsik Lajos, A Magyarság a cseh foldreformában, Magyar Szemle, 1940, č. 1, 24-31.
- (12) Tarjan ÔdOn, A magyar kisebbség osztályrésze a csehszlovák demokráciából 'osobitný výtlačok Prágai Magyar Hirlap, 1930), 36, 40, 44, 75, 79.
- (13) Tarján Ôdän - F a l'Endre, c. d., 35-37.
- (14) OL, FM, Ált. iratok, bal. 5527, pol. 28, č. 46896.
- (15) Plevza - Vébr.^c. d., 333-334.
- (16) M. Fillo, Boj KSC na Slovensku za obranu republiky, 1937-1938, Bratislava, 1960, 81-82.
- (17) OL, ME, Nemzetiségi o., bal. 51, P 1570[^]1938. Leták vydaný Prágai Magyar Hirlapom.
- (18) OL, Kom., Pol., bal. 60, 431-7-4/1938.
- (19) Tamže, 2517-7-[^]1938.
- (20) Spomínajú na to Jaross 27.11. 1940 a B. Pintér 29.11. 1940, KN, 1939/VIII, 941.
- (21) KN, 1939/11, 400. Reč G. Porubszkého z 24.10.1939.
- (22) OL, ME, Nemzetiségi o., H 17 1 19/1938, P 16 7 17/1938; P 16 9 37/1938.
- (23) OL, Kom., Pol., bal. 61, 3265-7-7/1938. Policajné hlásenie zo Sátoraljaujhelyu z 10.10.1938.
- (24) OL, FM, Alt. ir., bal., 5525, pol. 28, č. 13435; ďalej OL, ME, Nemzetiségi o., bal. 74, H 15445.
- (25) Podobné stanoviská k maďarskej pozemkovej reforme v parlamente pozri: KN, 1939/11, 217. Reč J. Szent-Iványiho z 12.10.1939.
- (26) OL, FM, Alt. ir., bal. 5264, pol. 35, č. 22303. Návrh odd. pre pozemkovú politiku z 9.10. 1938: "Földbirtokpolitikai teendttk a felszabaduld' Felvidéken."
- (27) OL, FM, Alt. ir., bal. 5264, pol. 35, č. 22303, bez dátumu (asi koniec roka 1938). Správa dr. E. Tassonyiho z cesty po pripojenom území; Gróf Amadé Uchritz žiada späť majetky v Gabčíkove (tamže, bal. 5211, pol. 28, č. 80325); Gróf M. Andrassy žiadosť o vrátenie majetku v Kráľovej pri Senci (Királyfa) (tamže, bal. 5212, pol. 28, č. 86339); Gróf F. Pálffy, obyvateľ v Dunakiliti, žiadosť o vrátenie majetku (tamže, č. 84257). Majetky

žiadali späť aj F. Józsiás, knieža Szász Coburg Budapešť (OL, ME, Nemzetiségi o., bal. 74, H 18394); I. Zichy tiež žiada vrátenie majetku (tamže, H 18227).

(28) Už maďarská armáda začala so zastrašovaním proti kolonistom: v Gbelciach (Käbalkút) honvédi zastrelili troch kolonistov, OL, K(Jm., Pol., bal. 61, 3265-7-7/1938; Situačná správa voj. veliteľa z 10.11. 1938 (tamže, hlásenie z 12. a 13. U. 1938). Tiež pripis min. vnútra z 2.12. 1938 o zastrašovacej akcii v obci Sázdice a list Kam. z 5. 12.1938 pražskému vyslancovi. Ďalej; OL, Mt, Nemzetiségi o., bal. 52, P 17392. Hlásenie žandárskeho stopovacieho odd. z 23.11. 1938.

(29) OL, Zápisnice min. rady 10.12.1939; St. archív, Nitra, Podžup. spisy Tekovsko-hontianskej župy, 366\$/1939, hlásenie z 15v6. 1939.

(30) Napríklad vo V. Dvornikoch 800 k. j. vzali do nájmu ôsmi veľkí gazdovia. OL, ME, Társadalompolitikai o., bal. 4, fol. 1318-1329. "Hlásenie o ceste po Žitnom ostrove a o hospodárskej a sociálnej situácii tamojších robotníkov". Aj v Domaši pôdu kolonistov dostávajú dedinskí boháči na úkor dedinskej chudoby. Št. archív, Nitra, Spisy hl. žup. Tekovsko-hontianskej župy, 1094*1939.

(31) V zmysle vykonávacieho nariadenia maďarskej vlády o úprave nájomných zmlúv, nájomca musí znášať všetky daňové ťarchy, ktoré nehnuteľnosť zaťažujú, včítane dane cirkevnej, školskej, ako aj protipovodňový príspevok, kým podľa československých platných predpisov tieto ťarchy zaťažovali prenajímateľa a nájomca platil iba daň z dôchodku a zárobkovú daň podľa výšky nájmu. Pre malonájomcov bola zaťažujúca aj podmienka, že polovica nájomného bola splatná 1. apríla, druhá polovica 1. októbra. V mnohých prípadoch, už keď sa nájom preberal, bolo jasné, že nájomné nebude včas uhradené, preto v zmluve boli iné podmienky, a to, zabavenie úrody v prospech nájomného. OL, ME, Ált. iratok, bal. 5265, pol. 35, č. 22349. Hlásenie hospodárskeho inšpektora Šamorínskeho okresu z 20. 12. 1938.

(32) Ostrihomskému arcibiskupstvu sa vrátilo 42 000 k. j.; hlavnej kapitule v Ostrihome 10-12 000 k. j. polhohospodárskeho a lesného majetku. OL, FM, Ált. iratok, bal. 5214, pol. 28, č. 109795. Hlásenie riaditeľstva komárňanskej lesnej správy z 16. 3. 1939. V Štúrovskom okrese, v obci Búč, ostrihomské arcibiskupské panstvo odmietalo dať 102 existenčne nezabezpečeným rodinám pôdu do prenájmu. Tamže, č. 214492. Arcibiskupský majetok v chotári obce Kollárovo (Guta) vo výmere 5000 k. j. a v chotári obce Kameničná 3000 k. j. za československej éry malo 1200 maďarských rodín v drobnom nájme. Panstvo požadovalo dvojnásobné nájomné, aby týmto spôsobom mohli vybrať pôdu z nájmu. St. archív, Nitra, krab. 7183, Spisy, hl. žup. Komárňanskej župy, 444/1939 — podanie obyvateľov obce Kollárovo ministrom Jarossovi 17. 1. 1939 a neskôršie hl. županovi 26 . 7.1939. Tamže, 885/1939; Majetky panonhalmského opátstva v Diakovciach žiadalo 326 tešedíkovských obyvateľov do drobného nájmu. OL, FM, Ált. iratok, bal. 5212, č. 86259; Rožňavské biskupstvo odmietla prenajať svoj majetok drobným nájomcom. Tamže, bal. 5527, pol. 28, č. 55993.

(33) OL, ME; Nemzetiségi o., bal. 49, L 1750^1938, bal. 52, T 1712^1938; bal. 67, T 16020/1938.

(34) OL, Zápisnice min. rady, 27.1.1939.

(35) Tamže, 10.2. 1039.

(36) OL, ME, Vládne nariadenie 2550/1939, 5. 3. 1939, Budapešti KOzIBny, č. 53; ďalšie nariadenie ME 3730/1939, podľa ktorého aj súkromnoprávne nadobudnutý majetok podlieha revízii. V zmysle tohto nariadenia exekúciou pre dlhy bola mnohým pôda odňatá; tieto opatrenia boli obmedzené neskorším nariadením ME 7430/1940, 9.10.1940.

(37) KN, 1939/111, 271. Reč A. Jarossa z 21. 11. 1939; Zápisnice min. rady, 3. 3. a 9.6. 1939.

(38) OL, FM, Einäki ir., 587*1939. Smernice vlád. zmocnenca pre revíziu čs. poz. reformy na "Felvidéku"; "Stredný statok môže byť pridelený len víťazovi, alebo takému, ktorému táto hodnosť bude pridelená na pripojenom území, resp. možno prideliť ako

odmenu bývalým statkárom, ktorí za Československa bývali na tomto území a ktorí z hospodárskych príčin alebo iným politickým znemožňovaním sa dostali do úpadku. Tieto statky možno ďalej pridelit' aj takým statkárom, ktorí, či už v dôsledku prenasledovania československými úradmi alebo z iných príčin boli nútení cez 20 ročnú okupáciu inde žit'. Konečne možno ich pridelit' i statkárom žijúcim v materskej krajine, ktorí majú nehnuteľnosti na prinavrátenom území."

(39) OL, FM, Felvidéki faldbirtokrendezési Ugyek kormánybiztosának általános iratai, bal. 1, č. 1/1939, prípis min. financií z 16. 3. 1939.

(40) Tamže, bal. 4, č. 3209/1941, návrh min. rady z 28. 9. 1939, resp. z 29.2.1940.

(41) OL, Zápisnice min. rady, 15. 7. 1941.

(42) OL, ME, Nemzetiségi o., bal. 65, P 1731/1939.

(43) OL, Zápisnice min. rady, 10. 2. 1939; aj denné hlásenie min. radcu Pála Sebestyéna z 18. 2. 1939, OL, Kum., Sajtó., bal. 412, č. 427/5.

(44) Maďarská vláda aj na pripojenom území Zakarpatskej Ukrajiny nariadila revíziu československej pozemkovej reformy, OL, ME, nariadenie č. 843/1940, ale okrem povinnosti zahlásania majetkových nadobudnutí v zmysle nar. ME č.19Q/1942 k revízii už nedošlo.

(45) OL, FM, Ált. ir., bal. 5665, pol. 54, č. 146365/1940; Kom., Békeelőkészítő o., 11/4, 32 "Dohoda medzi Maďarskom a Nemeckou ríšou..."

(46) OL, Kum., Pol., bal. 411, 7226-65-7/1939. Hlásenie bratislavského vyslanca z 10.10.1939, v ktorom referuje o expozé slovenského ministra poľnohospodárstva Medrického v súvislosti so slovenskou pozemkovou reformou. O odhalení demagógie s pozemkovou reformou v slovenskom štáte pozri O. Krajňák, Komunisti bratislavské! oblasti v boji proti fašizmu v r. 1938-1942. Bratislava 1959, 113-114 a 166-168.

(47) OL, ME, Nemzetiségi o., bal. 65, P 1663Q/1939. Hlásenie bratislavského maďarského konzula Patravicha z 21.4.1939.

(48) OL Kom., Pol., bal. 408, 4527-65-7/1939.

(49) Tamže, spoločné hlásenie minister, radcov dr. Sebestyéna a dr. Viktora Szondyho: "Ochrana maďarského pôdneho fondu na Slovensku a súčasná majetko-právna úprava na prinavrátenom území", 28. 9. 1939.

(50) OL, Kom., Pol., bal. 412, 1647-65-7/1940. Hlásenie P. Sebestyéna z 9.1.1940.

(51) OL, Kum., Pol., bal. 409, 7312-65-7/1939. Šifrovaný telegram z bratislavského maďarského vyslanectva z 15. 10. 1939.

(52) OL, ME, Nemzetiségi o., bal. 61, L 19603/1939.

(53) OL, Kom., Pol., bal. 409, 7373-65-7/1939. Denné hlásenie Vornleho z 19.10.1939.

(54) Tamže, bal. 412, 1647-65-7/1940. Hlásenie Sebestyéna z 9.1. 1940.

(55) Tamže.

(56) OL, Zápisnice min. rady, 12.4.1940.

(57) K maďarsko-slovenským rokovaniam a poľnohospodárskej politike pozri: Prípisy vládneho zmocnenca Szilassyho min. zahraničia Bárdossymu, Budapešť 5.2.1941, resp. 5.3.1941 (OL, FM, Felvidéki faldbirtokrendezési Ugyek kormánybiztosának általános iratai, bal. 1, 1/res. 1941a2/res. 1941); Hlásenie min. radcu Pála Sebestyéna z 27.1.1941 (tamže, bal. 1, 1/res. 1941), 11.3.1941 (OL, KOm., Pol., bal. 414, 2700-65-7/1941), 3.5.1941 (OL, FM, Felvidék:kormánybiztosának általános iratai, bal. 1, 6/res. 1941), 1.7.1941 (OL, KUm., Pol., bal. 414, 4206-65-7/1941), 5.7.1941 (tamže, 4713-65-7/1941), 15.7.1941 (tamže, 4714-65-7/1941); OL, Zápisnice min. rady, 12 a 22.7. 1941.

(58) OL, Kum., Pol., bal. 414. Záznamy P. Sebestyéna z 24. 6.1941.

(59) OL, KUm., Gazdaságpolitikai o., bal. 718. "Maďarsko-slovenská dohoda z 2. 8. 1941 o majetkoprávnej úprave pôdnej držby", resp. návrh min. rady z 4.8.1941.

(60) OL, Kum., Pol., bal. 414 , 3548-65-7/1941. "Dohoda o majetkových otázkach cirkevných dôchodcov." V dohode ide o majetky ostrihomského arcibiskupstva, kapituly, seminára, ďalej rožňavskej kapituly a cisterciánov v Zirci, ktoré sú na Slovensku, na druhej strane o majetky spišského biskupstva a kapituly, bratislavskej kapituly, prepošta a kanonika-strážcu banskobystrickej kapituly, prešovského gréckokatolíckého biskupstva, stoličnej kapituly a seminára, ktoré sú v Maďarsku. Dohoda ustaluje podmienky, za ktorých sa umožňuje spravovanie majetkov a prevoz úrody in natura. Ďalej obsahuje zásady možných vzájomných imunit.

(61) OL, KUm., Békeelttkészfű o., 1⁴, č. 32 "Dohoda medzi maďarskou a slovenskou vládou..."

(62) Tamže.

(63) Tamže.

(64) Porov. OL, FM, Felvidéki földbirtokrendezési Ugyek kormánybiztossága, Ált. ir., bal. 4, č. 30185/1941. rripis vládného zmocnenca Szilassyho min. polho hospodárstvo barónovi D. Bánffymu zo 17. 3. 1941 a ME, Nemzetiségi o.(bal. 89, 57/1941. Memorandum dr. A. Benischa, hl. školského radcu prideleného min. vnútra, » z 20.10. 1941; "... životne dôležité ... okolie Košíc ... Slováci sa Košíc nijako nechcú vzdať ... musíme teda urobiť všetko, aby Košice boji nielen maďarské, ale aby boli začlenené do maďarského etnika. Z toho dôvodu treba urobiť všetko, aby na úseku južne od Košíc v štvorcovej enkláve, ktorá je na západe ohraničená Baškou, Šemšou, na východe riekou Hornád, na juhu maďarským etnikom, bolo uskutočnené osídlenie maďarskými kolonistami. Územie medzi Novými Zámkami a Vráblami je z národnostného hľadiska veľmi ohrozené seabedomou Slovačou. Slovensko si nárokuje aj toto územie a požaduje revíziu v tomto smere. Slovenské obyvateľstvo je v prevahe, ale vyskytujú sa maďarské jazykové ostrovy ... Veľmi dôležitá je kolonizácia v Palárikove (Slovenský Meder), ktorý sa vkladuje do maďarského jazykového celku ... Na území obce Pusté Uľany, ktorá pripadla k Maďarsku, bolo by treba vytvoriť maďarskú dedinu kolonizáciou, aby .sa vkladila maďarská obec medzi slovenské dediny a našu Kráľovú pri Senci a Kermeš pri Senci.

(65) Takýto bol spisovný materiál pražského pozemkového úradu, ktorý sa dostal od nemeckej vlády, prípadne výpisy z pozemkovej knihy na pripojenom území, ktoré zostali na Slovensku.

(66) OL, FM, Ált. ir., bal. 5526, pol. 28, 29311. "Ich správanie sa za Československa má byť výstižne zaevidované".

(67) St. archív, Nitra, Hl. žup. spisy Tekovsko-hontianskej župy, 263/139, list K. Jádyho, obvod, tajomníka Zjednotenej maďarskej strany, hl. županovi, Šahy z 26. 2.1939.

(68) OL, FM, Ált. ir., bal. 5527, pol. 28, č. 220757. Napr. v lpeľskom Predmostí Opolyhivég) zabrali jednému Maďarovi — príslušníkovi agrárnej strany — 3 k. j. pôdy, aby túto prideliť štyrom "spoľahlivým Maďarom".

(69) Tamže, bal. 5526, pol.28, č. 13435. Podanie M. Totha, roľníka z Buzity, ktorému vzali 2 k. j. pôdy.

(70) OL, FM, Ált. ir., bal. 5527, pol. 28, č. 37275. Z majetku Brouskovho majera "prekršteného" na Jarossfalva, ktorý sa nachádza v chotári obce Dvory nad Žitavou, prideliť vedenie strany 100 k. j. do bezplatného nájmu tým členom strany, ktorí za Československa boli väznení. Zasluchy penzionovaného farára G. Csaposa odmenili 43 k. j. pôdy, ktoré zobrali 36 drobným maďarským nájomníkom v Malej Pake (St. archív, Nitra, krab. 7189, Hl. žup. spisy Komárňanskej župy, 59¹1940). Známy vedúci činiteľ Zjednotenej maďarskej strany K. Fussy zabezpečil prídel pôdy svojmu zaťovi v Komárne napriek tomu, že rozhlas aj noviny zdôraznili, že pôdu treba vrátiť maďarským roľníkom, (OL, FM, Ált. ir., bal. 5527, pol. 28, č. 34566). Synovi známeho stranického činiteľa, poslanca B. Pintéra, prideliť majetok 71 k. j. so zavlažovacím zariadením (KN, 1939/VIII, 1199. Reč P.

Telekiho z 3. 12.1940). Vládny zmocnenec Szilassy vlastnému správcovi Bajnrorovi prideli najlepší časť Buzice (OL, ME, Nemzetiségi o., bal. 74 H 15943/1940).

(71) OL, Zápisnice min. rady, 11.10.1939.

(72) Porov. OL, ME, Nemzetiségi o., bal. 61, L 19575/1939. Podanie obyvateľov z Ipelského Predmostia min. predsedovi.

(73) KN, 1939/11, 207-210. Interpelácia L. Csoóra a odpoveď P. Telekiho 11.10.1939.

(74) St. archív Nitra, Hl. žup. spisy Tekovsko-hontianskej župy, 274/1940. List hl. župana Gy. Koczora vlád. zmocnencovi Szilassymu z 13. 3.1940. V článku (Csánk) boli členovia maďarskej strany rozhorčení, že pôdu dali aj tým, ktorí boli členmi bývalej Benešovej strany nár. soc. V Ziharci (Žigard) občania, ktorí za Československa boli príslušníkmi komunistickej strany, boli z prídela vylúčení v obci vytvorili "vitézske" majetky (OL, FM, Ált. ir., bal. 5527. pol. 28, č. 41710- hlásenie kolonizačného inšpektora dr. E. Szekányho).

(75) St. archív, Nitra, Hl. žup. spisy Tekovsko-hontianskej župy, 114Q/1939, podanie miestnej organizácie Zjednotenej maďarskej strany v Kalnej (Kalnici) z 11. 12. 1939.

(76) I. Bartal, statkár, hl. župan Komárňanskej župy, dostal vtedy 300 k. j. židovského majetku (býv. Popperov) v chotári obce Dolný Bár. (St. archív, Nitra, krab. 7192, Hl.žup. spisy Komárňanskej župy 22I/1941); Sporiteľňa, akc. spol. v Šahách, zakúpila žid. majetok — jej akcie boli tiež v rukách členov Zjednotenej maďarskej strany (tamže, 110?/1939.) Na príhovor grófovi. Révayaa I. Bethlena dostal výnimku novozámocký advokát M. Winter a jeho majetok v Trávnici (Ffš) nezabavili. Výnimku mu udelili z titulu, že za Československa úspešne obhajoval záujmy maďarských statkárov pri uskutočňovaní československej pozemkovej reformy (OL, ME, Nemzetiségi o., bal. 78, L 18226^940). O židovské majetky na pripojenom území sa viedol veľký boj; napr. o židovský majetok v Padáni sa uchádzal kde-cto, počnúc tešínskou kňaznou až po M. Francia Kissa a príbuzných bývalých ministrov (St. archív, Nitra, krab. 7242, súkromná korešpondencia hl. žup. Komárňanskej župy N. Nagya. List poslanca J. Padányiho Gulyása, Budapešť 30.6.1942). Tých, čo boli z tohto prídela vynechaní, podnecovali, aby si "... žiadali prídela v niektorej národnostnej obci ..." (St. archív, Nitra, Hl. žup. spisy Tekovsko-hontianskej župy, 633/1941. List M. Mácsa, prideleného Ministerstvu poľnohospodárstva ako kráľ. sudca, županovi Koczorovi z 23.6.1941.) Vo Sv. Michala n/2, si nárokoval židovský adlerovský majetok Kubínyi GyOrgy. Svoju žiadosť, predloženú 13.1.1942 hl. županovi Nitriansko-bratislavskej župy Thúróczymu, zdôvodňoval "Podľa mojej mienky bolo by žiadúce, keby v tej slovenskej dedine vedľa panslávskeho farára sa ujal vedenia maďarskej veci maďarský pán". (St. archív, Nitra, Hl. žup. spisy Tekovsko-hontianskej župy 42/1942.) Podaktorí žiadali, aby sa židovské majetky rozparcelovali len na "vitézske" majetky ako vo V. Cetíne (OL, Spisy P. Telekiho, hlásenie o nálade vo V.Cetíne). Vo všeobecnosti ponechali židovské majetky ako stredné statky a tak ich pridelovali "dobrým kresťanom", pričom poľnohospodársky proletariát a roľnícku chudobu odmietli.

(77) OL, ME, Nemzetiségi o., bal. 61, L 1640/1938. Zjednotená maďarská strana namietala, že "Individuá hmlistej minulosti, ktoré aj tak majú bohaté príjmy", dostávajú po 300 k. j. Gróf J. Pálffy, statkár z Tétu, majiteľ 1200 k. j., dostal do prenájmu ešte Pracharov majetok vo výmere 132 k. j. v obci Lehnice (ME, Társada-lom-politikai o., bal. 3, List J. Kerkaiho - generálneho tajomníka KALOT - B. Kov-rigovi z 30. 9. 1940). Dr. L. Ťahy, penzionovaný št. tajomník, obyvateľ v Budapešti, dostal v Szadiciach pridelený majetok. (Zápisnice min. rady, 14 . 7. 1939). Z veľkostatku Brucknera dostal menší statok penzionovaný podmaršal G. Nagy (OL, FM, Ált. ir., bal. 5667, pol. 54, č. 146365/1940). Manželka M. Ordodyho dostala naspäť 500 k. j. v chotári obce Sokolce a Opatovský Sokolec; gróf M. Csáky v chotári Hurbanova (St. Ďala) dostal 200 k. j. (OL, FM, Felvidéki

foldbirtokrende-zési Ugyek korránybiztossága, Ált. ir., bal. 4, č. 27109/1941. Záznamy dr. F. KeB-vesa, ministerského tajomníka, zo 6. 2.1941). Gróf J. Zichy-Meskó a gróf E. Zichy dostali späť 735 k. j. lesného majetku (OL, Zápisnice min. rady, 14. 6.1940). Aj rodina grófa Bethlena dostala značný majetok späť (KN, 193[^]111, 1204. Reč B. Pintéra z 3. 12. 1940). Celkove 58 rodín z pripojeného územia dostalo týmto spôsobom stredné statky (KN, 1939/VIII, 1199. Reč P. Telekiho z 3. 12. 1940).

(78) Keď napr. gróf J. Pálffy, poslanec a jeho bratranec gróf P. Pálffy požadovali späť zo svojich československou pozemkovou reformou zabraných majetkov po 500 k. j. v obci V. Uľany (V. Fedýmeš) a 365 k. j. lesného majetku, min. predseda sa vyjadril, že "lesný majetok musí byť bezpodmienečne vrátený a treba vziať do úvahy aj mimoriadne zásluhy, ktoré oprávňujú, aby požadované stredné statky boli žiadateľovi vrátené" (ME, Nemzetiségi o., bal. 78, L 1822[^]/1940).

(79) OL, Spisy P. Telekiho, hlásiie o nálade v Kováčove, okr. Rožňava.

(80) Št. archív, Nitra, Krab. 7245, Spisy podžup. Komárňanskej župy, 7^ř/1939. Úprava podžupana Revického hl. slúžnym z 27. 6. 1939.

(81) OL, ME, Nemzetiségi o., bal. 74, H 155260940. Hlásenie hl. župana Abovsko-turnianskej župy z 31.5.1940.

(82) Tamže, H, 15941[^]1940, " ... Tí, čo si pôdu nárokovali v Opatovských Sokolciach vidia, že budú aj maďarskou pozemkovou reformou opomenutí. V Okoči 300 maďarských poľnohospodárskych robotníkov a roľníckej chudoby konštatuje to isté. Uchádzači o podu z Kosihoviec na svoju žiadosť nedostali ani len odpoveď, ale videli, že pôda, ktorá sa mala rozdeliť, dostala sa vo väčších výmerách do prenájmu" (OL, ME, Nemzetiségi o., bal. 61, L 20403/1939). V obci Hrkovce sa chov dobytka, ktorý bol na vysokej úrovni, úplne zničil tým, že sa 140 k. j. lúk prideliťo dvom novým stredným statkárom (OL, FM, Alt.iratok, bal. 5527, pol. 28, č. 46886, hlásenie župného hospodárskeho inšpektora. Levice, 16. 8. 1940).

(83) OL, Kum., Pol., bal. 414, č. 4537-65-7/1941. Záznamy V. Szondyho, odborového prednostu, pre min. predsedu. Lesné hospodárstvo v Želiezovciach v rozlohe 1616 k. j., ktoré bolo pod záborom, chcela maďarská vláda vrátiť kniežaťu K. Auerspergovi, rakúskemu statkárovi, s podmienkou, že vláda Nemeckej ríše vyrieši krivdy, ktoré postihli maďarských štátnych občanov, vlastníkov pôdy v Burgenlande. O tejto veci prebiehali rokovania s vyslancom Nemeckej ríše Erdmannsdorfom.

(84) OL, ME, Nemzetiségi o., bal. 74, H 15526/1940. List vládneho zmocnenca Szilassyho min. predsedovi P. Telekimu 3. 8. 1941.

(85) OL, ME, Felvidéki fildbirtokrendezési Ugyek kormány biztossága, Ált. ir., bal. 4, č. 32093/1941. Návrh min. rady, 29.2.1940.

(86) Tamže, bal. č. I20V/IV3V, 24.6. IV3V. Hlásenie dr. Keréka, referenta vlád. zmocnenca.

(87) Tamže, bal. 4, č. 2710[^]/1941. Záznam dr. F. KeOvesa, min. tajomníka z 6. 2. 1941.

(88) OL, FM, Ált. ir., bal. 5527, pol. 28, č. 221632. Hlásenie hospodárskeho inšpektorátu Bratislavsko-nitrianskej župy v N. Zámkoch 23. 12. 1940. Podobne zdôvodňoval svoju požiadavku o vrátenie majetku aj grof O. Somssich, statkár v Sečiankach. (OL, Me, Nemzetiségi o., bal. 78, L 18224/1940.)

(89) OL, ME, Nemzetiségi o., bal. 95, H 17314/1941.

(90) St. archív, Nitra, krab. 7184, Hl. žup. spisy Komárňanskej župy, 857/1939.

(91) Pozri pozn. 87.

(92) OL, FM, Ált. ir., bal. 5527, pol. 28, č. 44641. Hlásenie vládneho zmocnenca Szilassyho z 12. 10. 1940: "Kde som len mohol, snažil som sa prideliť pôdu cirkevi". V Medzibodroží, kde je veľký dopyt po pôde, vyvolalo to väčšinou nevôľu. Tak sa stalo aj v obci Ladomer, odkiaľ prichádzajú podnes sťažnosti, že reform. cirkev dostala prídely pôdy, kým mnohí miestni občania z prídely pôdy boli vynechaní. V Levickom okrese v obciach

Kalnica, Marušová, Nový Tekov, Tekovský Hrádok s veľkou rozhorčenosťou vzali na vedomie, že 422 k. j. lesného hospodárstva, čo by pre nich znamenalo existenčné zabezpečenie, prideliť tekovskej reform. cirkvi (Hlásenie predsedu Zjednotenej maďarskej strany Levického okresu, 7.11.1939 a žiadosť tekovskej reform. cirkvi o prídely pôdy z 3. 12. 1939. OL, FM, Ált. ir., bal. 7280, pol. 28, č. 99938. List hl. župani Gy. Koczora vlád. zmocnencovi Szilassymu, Levice 13. 3. 1940. St. archív, Nitra, Hl. žup. spisy Tekovsko-hontianskej župy, 274/1940; Rozhodnutie vlád. zmocnenca v prospech tekovskej reform. cirkvi, 1.1.1941, FM, Ált. ir., bal. 7280, pol. 28, č. 535469. List hl. župana Koczora Szilassymu, Levice 4. 1. 1941, hlásenie hl. slúžneho Levického okresu hl. županovi, 2.4. 1941, FM, Ált. ir., bal. 7280, pol. 28, č. 97386).

(93) OL, FM, Ált. ir., bal. 5213, pol. 28, č. 103452. Podanie obyvateľov obce Iňa. Krajinská víťazská stolica (Országos Vitézi Szék) 25. 1.1939 v pléne rozhodla, že na pripojenom území udelia hodnotu "víťaz" 2000 občanom a bude im pridelený aj pozemok "z dôvodov národnej obrany", ďalej si vzala za úlohu presídliť na pripojené územie "írečtých" maďarských víťazov z trianonského Maďarska, ktorí majú početné rodiny. Pre tento účel si nárokovala celé kolonistické osady (OL, FM, Ált. ir., bal. 5212, pol. 28, č. 84420, podanie Országos Vitézi Szék, 30. 1. 1939; ďalej bal. 5527, pol. 28, č. 41710). Napr. v prípade obce Hody považovala za bezpodmienečne nevyhnutné, aby sa na zoslabenie slovenského obyvateľstva uskutočnila silná maďarizácia kolonizáciou". OL, ME, Nemzetiségi o., bal. 78, L 18221/1940, list vládneho zmocnenca Szilassyho št. tajomníkovi T. Patakymu z 21. 6. 1941.

(94) KN, 1939/VIII, 1972. Reč B. Pintéra z 29.11.1940.

(95) A Földbirtokrendezés Pénzügyi Lebonyolítására Alakult SzBvetkezet.

(96) OL, FM, Ált. ir., bal. 5526, f.ol. 28, č. 21281. Hlásenie hospodárskeho inšpektorátu Ostrihomskej župy, 10.10.1940; V Rimavskej Seči sa prídelci zriekli prídely, resp. im ho odňal i pre neschopnosť úhrady prídellovej ceny. Tamže, bal. 5527, pol. 28, č. 51595/1940.

(97) Zjednotená maďarská strana bola začlenená do MEP 15 . 3. 1940; Ministerstvo pre "Felvidék" zaniklo 1. 4. 1940.

(98) KN, 1939/VIII, 943. Reč A. Jarossa z 27.11. 1940; str. 1071. reč B. Pintéra z 29. 11.1940; str. 1044 reč nyilaša J. SzállBssiho v prospech jarossovcov z 29. 11. 1940.

(99) KN, 1939/VIII, 1199. Reč P. Telekiho z 13.12.1940. Discidentov s Jarossovou skupinou vládna strana nechcela len odhaliť, ale aj potrestať. B. Lukács, predseda MEH napr. začal akciu proti I. bartalovi, hl. žup. Komárnanskej župy na zrušenie kúpy majetku. St. archív, Nitra, krab. 7192, Hl. žup. spisy Komárnanskej župy, 229/1941. List. B. Lukácsa hl. županovi N. Nagyovi z 28. 3. 1941.

(100) OL, ME, Nemzetiségi o., bal. 78, L 18754/1940; St. archív Nitra, krab. 7192, Hl. žup. spisy Komárnanskej župy, 33^1941, list vládneho zmocnenca Szilassyho hl. županovi N. Nagyovi z 9.5.1941.

(101) OL, FM, Ált. ir., bal. 6256, pol. 28, č. 155792, hlásenie mukačevského meračského úradu "... budovy a usadlosti kolonistov sú značne poškodené, hospodárske zariadenia rozvláčené, o údržbu drenážnej siete sa nestará nikto..."

(102) OL, FM, Ált. ir., bal. 5526, pol. 28, č. 27892, hlásenie hospodárskeho inšpektorátu Ostrihomskej župy z 12.3. a 24.4.1940. Neodborné pridelovanie pôdy, rýchle zememeračské práce zapríčinili veľá škôd, ktoré sa hromadia. V chotári obce Vojnice (Batorove Kesy) r. 1940 z produkcie vypadla výmera 3000 k. j., lebo pre nesprávne pridelovanie sa ozimná sejba neuskutočnila a jarná sa veľmi oneskorila.

(103) OL, Zápisnice min. rady, 12.8.1942.

(104) OL, FM, Ált. ir., bal. 5867, pol. 28, č. 132999; resp. list M. Kállayho regentovi Miklošovi Horthymu z 26. 2. 1943 'OL, Kormányzoi kabinetiroda. A kormá-nyzo iaratai, zv. I, H II).

(105) Uvedené konštatovania sa zakladajú na hodnotení tých kriticky spracovaných údajov, ktoré onoho času pripravilo odd. min. zahr, (Békeelttkészítáo.): Revízia československej pozemkovej reformy na **Felvidéku« —11/4 — č. 32; elaborát Ministerstva poľnohospodárstva o činnosti na pripojenom území v rokoch 1938-1945, ktorý bol vypracovaný podľa dopytu Ministerstva zahraničia (Kum., Békeeltikészítái o., XX1/15). Osobitná pozornosť sa venovala otázkam, ktoré sa týkali pozemkovej politiky, t. j. 3, 22. 23. 24.

(106) V súvislosti s príchodom do prenájmu nastupoval aj maďarizačný proces n v tomto smere, pokiaľ bola nádej v prospech maďarizácie, pridelbvala sa pôda aj slovenským rodinám do výšky 2—3 k. j. (St. archív, Nitra, krab. 7190. Hl. žup. spisy Komárňanskej župy, 8¹/1941). Keď sa však deti - ako napr. v Bardoňove (Baračka)-nezapísali do maďarskej školy, nedostali ani piad' zeme (OL, FM, Alt. ir., bal. 5213, pol. 28, č. 102792, hlásenie hospodárskeho inšpektora Tekovsko-hontianskej župy).

(107) Na jar 1944 slovenskí roľníci v Senci odstránili zememeračské značky a zabranú pôdu zorali a zasiali (ME, Nemzetiségi o., bal. 190, E 25703/1944.

(108) OL, Tájékoztátási o., bal. 8, "Foldreformrevizió".

(109) OL, Zápisnice min. rady, 28.12. 1943. Prídelová cena aj pre bývalých majiteľov bola 40 násobok čistého katastrálneho výťažku.

IV. Maďarizačné snahy v školskej politike a v osvetovej práci

Situáciu v maďarskom menšinovom školstve za buržoáznej ČSR nemohla ani maďarská vláda ani Zjednotená maďarská strana využiť pre svoje propagačné ciele na podvratnú činnosť v Československu tak, ako to robili s československou pozemkovou reformou. Maďarská vláda si dala od svojho agenta číslo "215", ktorý veľmi dobre poznal školské pomery menšín v Československu, vypracovať podrobný prehľad (1) s rozsiahlou štatistikou a podrobnou charakteristikou maďarského menšinového školstva na Slovensku podľa okresov. Oddelenie národností a menšín pri úrade predsedu vlády prijalo túto správu s veľkým sklamaním, lebo neobsahovala nič také, čo by vyhovovalo záujmom útočnej rozbíjačskej maďarskej propagandy, a rýchlo ju uložili "ad acta".

Správa uvádzala, že na Slovensku zo 758 obcí s maďarským menšinovým charakterom v 660 je maďarská ľudová škola, z toho v 150 prípadoch dokonca až dve-tri v mieste. V 98 obciach síce maďarské školy nie sú, ale z toho 25 obcí je takých malých, že nie je tam ani samostatná škola a deti chodia do školy do susednej obce, v 33 prípadoch je spoločná maďarská škola pre susedné obce, v 17 obciach je tak málo Maďarov, že sa už ani nemohla požadovať maďarská škola; na troch miestach sa organizovali nové maďarské školy. Agent číslo "215" vypočítal 19 obcí, kde by aj podľa jeho mienky bolo neodôvodnené žiadať maďarskú školu a asi 30-35 miest, kde sú maďarské rozptyly, ale aj tu v 9 prípadoch je maďarská ľudová škola.

Podobná je situácia aj pri stredných školách. Tu by sa však mohli požadovať podľa autora správy popri ôsmich už jestvujúcich maďarských gymnáziách ešte tri ďalšie a popri 25 maďarských mešťanoch ešte ďalších 8, k dvom poľnohospodárskym odborným školám ešte aspoň jednu, aj k piatim obchodným školám tiež ešte jednu. Okrem toho jedna maďarská priemyslovka a niekoľko učňovských škôl (v hlásení počet neuvedený) a 3 maďarské učiteľské ústavy. Pri odborných a stredných školách boli dva čisto maďarské internáty, ale aj v ďalších štyroch boli ubytovaní aj maďarskí študenti spolu so slovenskými. Podľa mienky spravodajcu by bol potrebný ešte jeden maďarský internát.

Sťažnosti Maďarov žijúcich v Československu nesmerovali ani tak proti počtu maďarských škôl ako proti konkurencii škôl Slovenskej ligy. Táto štátom dobre hospodársky i morálne dotovaná slovenská nacionalistická spoločenská organizácia sa snažila cielavedome zriadiť slovenské školy v obciach s maďarským obyvateľstvom, kde žili Slováci iba v malom počte ako štátni úradníci, kolonisti, pohraničná a finančná stráž a pod. Moderné školy Slovenskej ligy s priestrannými triedami, početnými školskými pomôckami, bezplatne pridelovanými knihami a školskými potrebami, ba často aj s podávaním stravy a príspevkom na ošatenie boli v priamom protiklade so starými stodole podobnými, zanedbanými a žiakmi preplnenými maďarskými školami. Tieto okolnosti často ovplyvňovali maďarských rodičov, že si dali deti do slovenskej školy, najmä ak perspektívne chceli nechať svoje deti študovať, prípadne ich zamestnať v nejakej štátnej službe alebo inej administratíve, kde potrebovali ovládať štátny jazyk. Ale neraz aj z politických dôvodov dávali svoje deti do slovenských škôl. (2)

Úbytok žiakov z maďarských škôl nemožno pripisovať len československej nacionalnej politike, ktorá "kupovala duše". Za situáciu v maďarskom menšinovom školstve v Československu bola zodpovedná aj nacionalistická maďarská strana, ktorej činnosť "pri hájení maďarských školských záujmov" sa vyčerpávala vyvolávaním protislovenskej nálady, ktorá vyústila do vzdorovitej, urážlivej, neskôr rozbíjačskej politiky, ale pritom nevedela v školskej politike vybojovať ani len oprávnené a spravodlivé požiadavky československých Maďarov. (3) Za maďarské menšinové práva, kultúrne a

školské požiadavky sa postavila jedine KSČ, dôsledne bojujúc proti nacionalizmu štát tvoriacich národov, ale i menšín. (4)

Aká bola v tomto čase situácia menšinového školstva v Maďarsku? Stredné školy neboli vôbec a počet ľudových škôl veľmi zaostával napr. za situáciou v Československu. Keď ešte vezmeme do úvahy, že v menšinových školách sa používal prevažne vyučovací jazyk maďarský, potom je jasné, že Maďarsko svojim menšinám v školskej politike neposkytlo ani zďaleka také výhody, ako mala maďarská menšina v "nástupníckom štáte". V Maďarsku vysvetľovali túto situáciu tým, že "oklieštené" Maďarsko je v zásade štát národný, nemá početnejšie národnostné menšiny a pokiaľ aj existujú, sú stáročia obkolesené Maďarmi, premiešané a natolko pomad'arčené, že by tento vývoj nebolo vhodné vrátiť späť. (5)

Iná situácia nastala, keď viedenská arbitráž pririekla južné Slovensko s početným sebedovomým slovenským obyvateľstvom Maďarsku. Školské nároky Slovákov, ktorí v Československej republike boli 20 rokov vychovávaní k národnej uvedomelosti, snažila sa maďarská vláda znížiť na minimum, neštítiac sa použiť hoci aj násilie. Zatvorili, resp. za maďarské vyhlásili 150 škôl Slovenskej ligy a 900 slovenských učiteľov, ktorí pôsobili v týchto školách, vyhostili s tým, že tieto školy boli zriadené pre deti československých štátnych zamestnancov, po odchode ktorých nie sú už tieto školy potrebné. (6) Už v prvých dňoch po pripojení sa zaútočilo na národné právo Slovákov — starousadlíkov; okrem iného, a nie na poslednom mieste, na právo na školy. Počas vojenskej správy pri mimoriadnom súpise ľudu v decembri 1938, ktorý sa konal za ozbrojenej asistencie a pod psychologickým nátlakom, v mnohých obciach sa počet obyvateľov hlásiacich k slovenskej národnosti znížil natolko, že bol oprávnený dôvod zrušiť slovenské školy a zriadiť maďarské. (7) Slovenských učiteľov z obavy, aby slovenský ľud nepovzbudzovali do boja za svoje národné školy zastrášili, miestami aj žandarmi popreháňali a zbili. (8) Civilná správa, ktorá 21.12.1938 vystriedala vojenskú, snažila sa vyriešiť školskú otázku zásadne. Dôležitú úlohu tu zohral Pál Teleki, v tom čase minister kultu a osvety. Neskôr, keď 16.2.1939 odovzdal ministerstvo Bálintovi Homanovi a prevzal úrad ministerského predsedu, aj naďalej usmerňoval tieto otázky.

V čase pripojenia južného Slovenska k Maďarsku boli menšinové školy v Maďarsku "jednotného typu" podľa nariadenia z 23.12.1935 so zmiešaným vyučovacím jazykom. Tento systém sa začal zavádzať v školskom roku 1936/37 a v školskom roku 1937/38 sa vyučovalo už podľa neho na 72 školách. Boli to predovšetkým nemecké menšinové školy. Vo vzťahu k ostatným národnostiam sa vláda snažila sabotovať toto vlastné nariadenie, ktoré vzniklo na nátlak Nemcov. Tento typ škôl neumožňoval maďarizáciu v takom rozsahu, ako to bolo v dobe platnosti Klebelsbergovho nariadenia z roku 1923, podľa ktorého jestvovali tri typy menšinových ľudových škôl: typ B — predchodca terajšieho jednotného typu — časť predmetov sa vyučovalo v jazyku maďarskom, časť v menšinovom; typ A — zriaďoval sa najzriedkavejšie — v ktorom maďarský jazyk bol len ako povinný predmet, ináč sa vyučovalo v menšinovom jazyku; najrozšírenejší bol typ C, v ktorom vyučovacia reč bola maďarská a menšinový jazyk len ako predmet; (9) keď už niekde museli zriadiť menšinovú školu, tak najradšej tento typ. (10)

Nový "jednotný-zmiešaný" typ menšinovej školy (starý typ B) nevyhovoval ani menšinovým požiadavkám, ale ani maďarizačným snahám maďarskej vlády. Teleki sa preto nepridržiaval tohto typu, a keď sa riešila slovenská školská otázka na pripojenom území, navrhol siahnuť k starším typom. Časť slovenských škôl, najmä v slovenských obciach vklinených do územia obývaného Maďarmi, premenili na školy typu C - takmer čisto maďarské — lebo do nich menovali učiteľov, ktorí vôbec neovládali slovenský jazyk. To, že v Šuranoch a inde v škole, ktorú premenili na maďarskú, bola absolútna väčšina slovenských detí a učiteľov vôbec nerozumeli, nebralo sa do úvahy. (11)

Druhú časť škôl vyhlásili za maďarsko-slovenské. Tieto školy by boli zodpovedali jednotnému-zmenšenému (bývalému B) typu, keby do nich boli menovali dostatok učiteľov

ovládajúcich slovenský jazyk. To sa však nestalo a v skutočnosti vyučovacia reč bola maďarská a slovenčina sa používala len ako reč pomocná pre dorozumenie sa s deťmi. (12) Takéto opatrenia, samozrejme, nemohli uskutočniť na všetkých školách z obavy pred rezortnými opatreniami na Slovensku voči maďarským školám. Preto pristúpili na také riešenie, že na doteraz samostatných slovenských školách vytvárali maďarské paralelky, pričom v slovenskej časti sa uplatňoval starší typ A, t. j. vyučovací jazyk slovenský a povinná maďarčina. Toto, samozrejme, neznamenalo zrieknutie sa maďarizácie. Naopak, táto reorganizácia vychádzala z myšlienky, že v takýchto rozčlenených školách môžu v priebehu niekoľko rokov nenápadne preorientovať žiakov do maďarských paraleliiek a slovenské triedy perspektívne "odumrú". (13) Nariadili, že maďarské dieťa môže chodiť len do maďarskej školy, prípadne paralelky, slovenské deti naproti tomu, ak si to rodičia žiadajú, môžu chodiť do maďarskej školy (paralelky). (14)

Pre prípady, kde sa nepodarilo vytvoriť maďarskú paralelku, dal Teleki dôverný pokyn: "... Snažme sa nájsť pružnejšie formy riešenia, zvyšujeme na týchto školách počet maďarských učiteľov, zavedieme viac maďarských vyučovacích hodín bez toho, že by sme uskutočnili nejakú formálnu reorganizáciu." (15) Telekimu by bolo bývalo často milšie, keby sa miestne správy neboli tak horlivo snažili vytvárať maďarské paralelky, lebo často sa to dialo nežiadúcim, ba priam nebezpečným spôsobom. Začali totiž s rozbormi mien. Slovenské deti, ktoré mali maďarské mená, považovali bez ďalšieho za Maďarov, aj keď po maďarsky vôbec nevedeli, a zaraďovali ich do maďarských paraleliiek. Tento systém s rozbormi mien Teleki priam zakázal, poukazujúc na to, že by sa tento spôsob mohol vypomstiť na Maďaroch s nemaďarskými menami v nástupníckych štátoch, nehovoriac o tom, ako nežiadúce a nebezpečné by to mohlo byť najmä z hľadiska disimilačných snáh Maďarov s nemeckými menami. (16) Násilné vytváranie maďarských paraleliiek šlo aj inou cestou. Jeden z takýchto záľudných spôsobov objasňuje výsledok prešetrovania, zavedeného na základe hlásenia, v ktorom sa vyslovuje obava o osud maďarských detí z detského domova, pridelených slovenským adoptívnym rodičom. Vysvitlo, že obavy o "ich poslovenčenie" boli iba zámienkou, aby sa získal potrebný stanovený početný limit v slovenských obciach pre zriadenie paraleliiek. "Maďarské deti dislokované do miest so slovenskou väčšinou umožňujú v mnohých obciach zavedenie maďarského vyučovacieho jazyka, čo je nesporne prvotriedny maďarizačný činiteľ" - hlásil predsedovi vlády hlavný župan Abovsko-Turňanskej župy. (17) Hlavnú úlohu pri maďarizácii škôl nezohrali však nijaké špekulácie, ale celkom otvorený nátlak. V Nitriansko-Bratislavskej župe z poverenia hlavného župana Vilmosa Jarossa, János Bolyky mladší, novozámocký obyvateľ, na základe zoznamu, ktorý dostal od úradných orgánov k dispozícii, zorganizoval nátlak na Slovákov — verejných zamestnancov, aby dali svoje deti do maďarských škôl, resp. do maďarských paraleliiek pri slovenských školách. Prvých, ktorých postavili pred voľbu, či zamestnanie alebo dobrovoľný zápis dieťaťa do maďarskej školy, boli slovenskí železničiar. Napríklad v Úľanoch nad Žitavou, kde ešte podľa decembrového súpisu bolo 98,9% Slovákov, zvolali železničiarov a za výstražnej prítomnosti náčelníka a traťmajstra dali im podpisovať tlačivo žiadosti o maďarskú paralelku. (18)

Takéto bolo v skutočnosti "realistické chápanie" slovenských rodičov, ktorého výsledkom bolo, že "žiadajú zriadenie maďarskej paralelky, resp. preradenie svojich detí do maďarskej paralelky, napriek tomu, že ich deti nevedia slova po maďarsky". (19) Zo 67 žiakov národnej školy v Nižnej Hutke boli vcelku 3—4 Maďari a predsa vrchnostenské orgány sa už v decembri 1940 postarali o prechod na maďarský vyučovací jazyk. (20) V Černíku maďarská paralelka mala 27 žiakov, z toho iba 5 malo materinský jazyk maďarský. V Komjaticiach na maďarskej paralelke ľudovej školy, ktorú viedli rádové sestry, z 52 žiakov iba 4 boli Maďari. Ako bolo možné konštatovať, "existuje veľká antipatia voči rádovým sestrám pre ich mimoriadne maďarizačné úsilie". (21) Je isté, že aj tunajší rodičia práve tak nie dobrovoľne, z vlastnej vôle zapisovali svoje deti do maďarskej paralelky, ako "nie bez ovplyvnenia" sa stalo, že v Nižnej Myšli 26 rodičov a v Košťanoch 29 rodičov

slovenských detí žiadalo zriadenie maďarskej paralelky. (22) Charakteristickým bol prípad obce Sv. Michal n/Žit., kde hlavný slúžny v apríli 1941, odvolávajúc sa na 30 detí, súril zriadenie maďarskej paralelky. Keď potom v júni skoncipovali žiadosť, podpísalo ju len 11 rodičov, a keď paralelka bola skutočne zriadená, prihlásilo sa iba 6 detí. Vtedy zakročilo žandárstvo, ktoré začalo vyšetrovať ľudí pre národnostné poburovanie. Po tomto zákroku už mohla maďarská paralelka zahájiť činnosť s 12 žiakmi. (23)

Oddelenie národností a menšín pri úrade predsedu vlády síce zaujalo stanovisko proti pokusom, "... ktoré smerujú k tomu, aby donucovali alebo vyhrážaním obmedzili zákonom zaručenú slobodu príslušníkov menšín pri rozhodovaní sa, do akej školy dať svoje deti, (24) toto stanovisko však nielen že nemalo prakticky nijaký význam, ale sa aj prispôbovalo podľa podmienok, napríklad pri školských otázkach slovenských kolonistov". Podľa názoru právneho oddelenia treba žiadosti slovenských kolonistov o školy posudzovať z iného hľadiska. (25)

Zamietnutie žiadosti rím. kat. školy v Demenciach o povolenie slovenského vyučovacieho jazyka sa zdôvodňovalo: "Počas cudzieho obsadenia územia maďarského etnika počas cudzej štátnej moci kolonizáciou osídlené cudzojazyčné obyvateľstvo s protimaďarským cieľom, nemôže si nárokovať také dôstojné zaobchádzanie, na aké majú nárok inojazyční starousadlíci", a okrem toho "maďarský kráľovský minister poľnohospodárstva sa chce postarať o presídlenie hornozemských kolonistov". (26)

Takýmto zásadným postojom prakticky dostali najnižšie stupne verejnej správy volnú ruku pre vyvíjanie nátlaku a tak napríklad v obci Radzovce, ako aj k nemu patriacich osadách žiadali slovenskí kolonisti namiesto doterajšej slovenskej školy maďarskú, lebo školský inšpektor z Balassagyarmatu im pohrozil, že takých kolonistov dá z územia krajiny vyhostiť. (27) Keď však vysvitlo, že odstránenie slovenských kolonistov nemožno realizovať, zotrvalo sa na doterajších zásadách, "že po r. 1918 na maďarské územie presídlení Slováci nemôžu si nárokovať výučbu v materinskom jazyku, v dôsledku toho do ich škôl treba zaviesť maďarský jazyk"; i keď princíp zostal nezmenený, predsa sa zaujalo stanovisko, "že uskutočnenie tohto opatrenia sa predbežne môže odložiť". (28)

Na mnohých miestach tento nátlak vyvolal veľmi odhodlaný odpor uvedomelých Slovákov. V Šuranoch vylúčili Slováci zo svojich kruhov všetkých, ktorí si dali deti do maďarských škôl, a tak ich donucovali brať svoje deti späť do slovenských škôl. (29) Obyvatelia v M. Baromlaku napriek tomu, že boli daní pod žandársky dozor, vybojovali si r. 1941 slovenskú školu. Maďarské školy sa márne pokúšali získať, resp. udržať slovenských žiakov metódami Slovenskej ligy (napr. mliečnou akciou), (30) pretože sa tak masovo nechávali prepisovať do volky-nevolky povolenej slovenskej školy, že čoskoro bola preplnená a nestačila. Nepomáhali ani také úskoky, že napr. na žiadosť matky za neprítomnosti otca, ktorý bol na vojenčine, nechceli dieťa prepísať do slovenskej školy, ani kázne duchovenstva: "Prečo sa tak pridržate slovenskosti, veď Slováci okrem Cyrila a Metoda nemajú nijakých svätých, kým Maďari ich majú celý rad." (31) v Semerove, kde 90% väčšinu Slovákov ani súpisom ľudí v decembri 1938 nevedeli znížiť pod 38%, (32) žiadosť o zriadenie slovenskej paralelky r. 1941 ešte zamietli, (33) ale v nasledujúcom roku sa ju predsa len podarilo vybojovať. (34)

Rozhodnutie ministerskej rady, podľa ktorého sa z matrík doteraz vedených po slovensky mohli vydávať iba maďarské výpisy, sledovalo tiež cieľ, aby slovenské deti boli hromadne uznávané za Maďarov a zaraďované do maďarských škôl. (35)

Súčasne s akciou maďarizácie škôl sa začala aj akcia pomadařčovania si mien. I keď Telekiho názor bol, že pomadařčovanie mien má byť vyvrcholením a ukončením asimilačného procesu, (36) v praxi sa vyvíjal tak prostredníctvom zamestnávateľa, ako aj prostredníctvom školy nátlak na rodičov detí zapísaných do maďarských škôl, aby si pomadařčovali mená. (37)

Preplnenie maďarských paraleliiek slovenskými žiakmi pôsobilo veľmi nepriaznivo na celkovú úroveň výuky maďarských žiakov, takže bolo treba nápravu. Keď však novozámocký školský inšpektor nariadil v Šuranoch presunúť niektorých slovenských žiakov späť do slovenskej školy, žandári ihneď zakročili, zabránili presunu, zhabali spisy. (38)

Zásahy žandárov, vojenskej správy, veliteľov Levente do školských záležitostí boli každodenné. Miestna správa a Zjednotená maďarská strana doslovne ignorovali opatrenia Ministerstva školstva a svojvoľnými akciami dali volný priebeh krajnému nacionalistickému násiliu. (39) Vo viacerých slovenských obciach sa stalo, že žandári rozohrali rodičovské združenia, a rodičov, ktorí sa zasadzovali za slovenskú školu, zbili. (40) V Ruskove a v susednom Balogde rodičov, ktorí žiadali slovenskú školu, zobrali žandári a dva týždne ich držali zatvorených vo väznici košického súdu. (41) Aj neskoršie, zberateľov podpisov na žiadosť o zriadenie slovenských škôl, ako napr. aj v obci Byster v júni 1943, dali pod žandársky dozor. (42) Ak niektorý pedagóg protestoval proti výčinom žandárov, zakročili proti nemu. (43) Od košického biskupa Maďarásza žiadali, aby do slovenských cirkevných škôl zaviedli maďarský vyučovací jazyk, lebo deti už vedia po maďarsky; celá ich znalosť maďarčiny spočíva v tom, že vedeli spievať hymnu, ktorú do nich doslovne vtíkali inštruktori Levente. (44) Boli námietky aj proti tomu, že náboženstvo sa vyučuje po slovensky, aj na slovenských školách modlitbu pred a po vyučovaní nahradzovalo odriekanie "magyar Hiszekegy", ktoré malo vzbudzovať vieru vo vzkriesenie veľkého Maďarska. (45)

V Trstenom pri Hornáde zhabala 27. 8. 1939 žandárska hliadka v škole učebnice a názorné pomôcky so slovenským textom, dala ich nahádzať na dvor a spálila. Žandárska hliadka v Nižnej Myšli vyzvala aj riaditeľa školy, aby spálil slovenské knihy. V Čani a Ždani všetky slovenské knihy, čo našli, odviezli na vozoch preč. Vo februári 1940 vyzvali žandári farára v Nižnej Myšli, aby zo stúh zástavy v kostole dal odstrániť slovenské nápisy. (46) V kostoloch vyžadovali maďarské bohoslužby a slovenská mládež sa na nich musela zúčastňovať ako členovia mládežníckej organizácie Levente. (47) Na košickom cintoríne za nemého súhlasu verejných orgánov maďarskí ultranacionalistickí dobrodruhovia pováľali náhrobné kamene so slovenskými nápismi. (48)

Minister vnútra F. Keresztes-Fischer poslal v máji 1939 hlavným županom list, v ktorom vytýka, že "na späťzískanom území v oblastiach, kde bývajú Slováci, sú verejné orgány veľmi netrpezlivé v národnostných otázkach a bez náležitého rozhľadu, nehladiac na záujmy vyššej politiky, nanucujú maďarský jazyk ... Netreba vysvetľovať, že tým vytvárajú nepriateľskú náladu a prekážajú zmierlivej politike. Veľmi dôrazne žiadam vyvarovať sa používania jazyka v škole a v kostole a prosím ťa, aby si dal v tomto smere čo najprísnejšiu úpravu svojim podriadeným a inštitúciám". (49) Aké boli praktické výsledky týchto úprav, jasne vidieť z toho, že ministerský predseda Teleki bol nútený vo svojom prejave v Košiciach 15.3.1940 sa týmito otázkami znova zaoberať: "Keď sa ešte dopyčujem, ako som sa dopyčul v niekoľkých prípadoch, že napríklad inštruktori Levente zbierajú podpisy pre zriadenie maďarskej školy, budem nútený takéto žiadosti hádzať do koša, lebo nie sú odrazom skutočnej vôle ľudu." (50) Aký účinok však môže mať napomenutie a vyhrážka s košom na papier pre toho, kto má zbraň v ruke a na hlave dôstojnícku čiapku alebo kohútie perá? Verejné napomenutie nepomohlo. V Kavečanoch sa 16.11.1940 spytovala žandárska hliadka richtára: "Tu je ešte stále slovenská škola? Tu sa ešte stále vyučuje po slovensky? Na čo? Ved deti po slovensky aj tak vedia, treba im dať maďarskú školu ako v Košickej Polianke. Tam richtár a asi 20 občanov išli na inšpektorát, žiadali maďarskú školu. Inšpektor prišiel, pobral slovenské učebnice a odvtedy je tam maďarská škola. Aj tu to treba urobiť. (51) Za takýchto podmienok je pochopiteľné, že v obci Košická Polianka, kde pri 304 slovenských deťoch školský inšpektorát evidoval iba 19 maďarských detí, vyučovalo sa predsa po maďarsky. (52)

V pozadí školskej politiky riadenej miestnymi vrchnostenskými orgánmi za žandárskej asistencie, videl vedúci úradník ministerstva kultúry Gyula Fleischmann nacionálnu netrpezlivosť “maďarskej strednej triedy”. “Táto spoločenská vrstva je stúpencom násilnej asimilácie a žije v presvedčení, že cez ľudové školy možno maďarizovať národnosti. Preto sa dožaduje - a túto požiadavku stále viac a viac počuť zo žúp — že treba vo všetkých slovenských obciach zastaviť slovenskú výučbu, a prejsť na maďarskú ... Kto tento názor nezdieľa, toho treba považovať za nepriateľa maďarstva, priateľa Slovákov a za nespoľahlivého.” (53)

“Časť učiteľstva zostala ešte z čias pred späťzískaním územia, časť sem poprekladali z anyaországu. Učitelia sa báli, že ich obvinia z nadržovania Slovákom — čo na tomto území sa môže ľahko pritrafiť — a preto proti svojmu lepšiemu presvedčeniu dajú sa unášať prúdom a učia po maďarsky, i keď sú si vedomí toho, že to nevedie k úspechu...” (54) Väčšina z materskej krajiny došlých učiteľov nevedela po slovensky, a preto sa pokúšajú o tzv. zmiešaný vyučovací systém. Pravda, to je vlastne vyučovanie v maďarskom jazyku, lebo učitelia nevedia po slovensky.” (55) “Výsledok je, pravda, ten najhorší. Deti nevedia ani po maďarsky, ani po slovensky. Písomné práce sú hrozné. Ich znalosti sa rovnajú nule. Je to priamo ohlupovanie, čo sa tam deje.”

Fleischmann popri konštatovaní totálneho fiaska v školských záležitostiach považoval aj z národnostno-politického hľadiska situáciu, ktorá sa v slovenskej relácii stvárnila, za povážlivú: “Veď s tým národom sa nikto nezaobrá, nik k nemu nepristupuje s porozumením a láskou, nik sa ho nesnaží osvietiť, získať pre ideu maďarskej štátnosti. Stretávajú sa len s nenávisťou a nepriateľstvom voči sebe a vidia, že ich chcú obrať o jazyk a zvrátiť v národnom cítení.” Ďalej sa vyjadril: “Ak chceme maďarizovať, musíme to začať uskutočňovať v materinskom jazyku dieťaťa.” V tomto duchu súril zaujatie zásadného stanoviska a jeho uplatnenie “mocenským prejavom” vlády a vedúcich orgánov vnútra a národnej osvety. (56)

Proti nacionalistickým násilnostiam neopovážil sa nikto ostrejšie vystúpiť ani na ministerstve školstva, vnútra, ba ani na ministerskom predsedníctve, lebo i keď formy odsudzovali, s cieľom súhlasili. A kto by bol ostrejšie vystúpil proti formám maďarizácie, kto by chcel niesť pečať nevedomelého vlastenca? Preto i naďalej ostalo len pri upozorneniach: minister vnútra, Keresztes-Fischer 12.3.1941 v obežníku zaujal stanovisko k prechmatom žandárov voči národnostiam. (57) Aj neskôr, napr. v apríli 1942 a júli 1944 obežníky ministerstva vnútra varovali rôzne orgány vnútornej správy pred vmešovaním sa do školských záležitostí, ale márne. (58)

Národnostný útlak sa šíril aj na stredné školy. V tomto smere trpelo najviac slovenské gymnázium v Šuranoch. Začalo sa to tým, že v snahe ochromiť jeho činnosť zabralo vojsko v apríli 1939 budovu na ubytovanie armády a pre vyučovanie ponechalo iba niekoľko miestností. Vojaci ubytovaní v budove gymnázia zbili jedného profesora; z titulu domovej prehliadky poprevracali žandári celý ústav, ešte aj kompozičné zošity žiakov, či sa v nich nenachádzajú protimaďarské prejavy. Riaditeľ a profesori boli aj potom vydaní na pospas neustálym útokom žandárstva. Raz navštívili školu žandári, inokedy zasa oni museli ísť na žandársku stanicu. (59) V septembri 1939 si nechal hlavný župan V. Jaross predložiť výkazy o dani zo mzdy rodičov žiakov gymnázia, aby zistil, kde sú zamestnaní a potom prostredníctvom zamestnávateľa vyzval rodičov, aby vypísali svoje deti zo slovenského gymnázia. Aj v tomto prípade najväčší nátlak vyvinulo vedenie železníc. Už v prvých dňoch po tomto opatrení sťažovalo sa viac ako 30 zamestnancov MAV, že v záujme udržania sa v zamestnaní musia dať dieťa z gymnázia vypísať. Pikantnú príchuť tomu dodávala uvedená zápisnica: “Spísaná v riaditeľni maďarského kráľovského gymnázia so slovenským vyučovacím jazykom v Šuranoch. Prítomná vdova pani Klučková (Istvánné) — dôchodkyňa po železničiarovi - predniesla: Ráno o štvrt' na 10 dal si ma zavolať prednosta stanice MÁV v Slovenskom Mederi (Palárikovo) a povedal mi: Váš syn chodí do slovenského gymnázia v Šuranoch. Od koho poberáte dôchodok, od štátu, však?”

Zapamätajte si, ak syna okamžite nevypíšete z tejto školy, stratíte dôchodok. Zatiaľ nepodpíšem volný cestovný lístok vášmu synovi, kým ho nezapíšete do maďarského gymnázia. Súčasne ma vyzval, aby som večer odovzdala synov volný cestovný lístok, ak ešte dnes syna zo slovenskej školy nevypíšem. Pán riaditeľ prosím Vás, čo mám robiť so svojim synom Jozefom, ktorý chodí do 6 triedy a nevie natolko po maďarsky, aby mohol na maďarskom gymnáziu pokračovať v štúdiách. Dané v Šuranoch, 28.10.1939.” (60)

Aj previerku “národnej verejnosti” verejných zamestnancov využili pre nátlak na rodičov. O tomto dochádzali takéto prehlásenia na riaditeľstvo slovenského gymnázia v Šuranoch: “Oznamujem, že 17.8.1939 novozámocká preverovacia komisia v súvislosti s “národnou vernosťou” zahájila voči mne konanie, a vyhlásila ma za nespoľahlivého, lebo moje dieťa chodí do šurianskeho gymnázia. Slovenský Meder (Palárikovo), 4.19.1939, Imrich Mach - predák.” (61) V dôsledku týchto opatrení počet žiakov rýchlo klesol. Povrávalo sa, že gymnázium zatvorila, zadržali ich však obavy z odvety proti Maďarom na Slovensku. (62) Keď už museli gymnázium v Šuranoch trpieť, pokúsili sa odchovať v ňom oddaných prívržencov pre maďarské ciele: “Istá súkromná spoločnosť v Budapešti si vytýčila úlohu podporovať nadaných a schopných študentov iných národností. Cieľom tejto spoločnosti je, aby osobným stykom a značnou hmotnou podporou pomohla vychovať “dobroprajných vodcov národností”. Nechce maďarizovať, iba ich duše získať”. Nie bez príčiny mala ostať táto akcia utajená, čomu nasvedčuje výzva externého spolupracovníka z oddelenia národností a menším pri ministerskom predsedníctve jednému z profesorov gymnázia: “... Akcia má charakter celkom súkromný ... záležitosť vybavuj veľmi taktne, dôverne, aby zainteresovaní v spojitosti s touto akciou nepredpokladali nič zlého ...”. (63)

Všetkými prostriedkami, ktoré boli k dispozícii, snažili sa zabrániť, aby sa slovenské gymnáziá stali útočiskom slovenského národného uvedomenia na pripojenom území. Preto mali zatvorenú aj mládežnícku knižnicu šurianskeho gymnázia, v dôsledku čoho sa žiaci nedostali k nijakému slovenskému čítaniu. Podľa jedného nariadenia, študenti môžu čítať iba v Maďarsku vydané slovenské knihy - ktorých takmer nebolo. (64) Vytýčený cieľ sa snažil dosiahnuť aj tým, že učiteľský zbor slovenského gymnázia bol zostavený z maďarských pedagógov ovládajúcich slovenčinu. V profesorskom zbore slovenského gymnázia v Košiciach “okrem riaditeľa je iba jeden Slovák, aj ten je spoľahlivý”. (65)

Vystúpili aj proti slovenskej paralelke košického dievčenského gymnázia. Podnet tohto vystúpenia osvetľuje zásadný rozdiel medzi československým a maďarským chápaním školskej politiky: “... žiačky slovenskej paralelky košického dievčenského gymnázia sú prevažne chudobné roľnícke deti z blízkeho okolia, ktoré na vzdelanie nemajú potrebné vlohý a ani ich majetkové pomery nezdôvodňujú ich gymnaziálne štúdium”. Podľa maďarského nacionalistického hodnotenia bolo “... zavedenie masového štúdia na gymnáziách jedným z prostriedkov československej kultúrnej politiky, ktorý smeroval k tomu, aby vytvorením slovenskej inteligencie znemožnil existenčné podmienky maďarskej strednej vrstvy”. (66) Maďarský nacionalizmus nevedel demokratizáciu školstva v Československu chápať ináč ako národnú ujmu na Maďaroch.

“Slovenské školy stredného stupňa v Košiciach nastúpili cestu postupného zániku” — uspokojene konštatuje na jar 1942 hlásenie ministerstva kultúry, predkladané predsedovi vlády. Podľa autora možno dúfať, že v dôsledku pomadžarčenia národných škôl nebudú mať slovenské stredné školy žiactvo; verejných zamestnancov hrozba preloženia odradí, aby dali svoje deti do slovenskej strednej školy, a keď rodičia spoznajú, že vysvedčenia zo slovenských stredných škôl znižujú možnosť umiestňovania sa, tým skorej budú svoje deti orientovať na maďarské školy. (67)

Aj slovenské meštianske školy boli odsúdené “na smrť”. Keď sa napríklad do slovenskej paralelky štátnej meštianskej školy vo Vrábľoch v dôsledku zastrašovania prihlásilo málo žiakov, “... podľa mienky V. odboru Ministerstva kultu a osvety, slovenská paralelka nie je životaschopná a postupne musí zaniknúť”. (68) Nezanikla len slovenská paralelka meštianskej školy vo Vrábľoch, ale zakrátko aj v Leviciach; veľká časť žiactva z

týchto škôl sa prihlásila v školskom roku 1942/43 do meštianskej školy v Šuranoch. Riaditeľka však "podľa vlastného vyhlásenia chce ústav sama likvidovať a neprijíma slovenské deti, ktoré sa do školy hlásia". Slovenskú 1. triedu ani neotvorila napriek tomu, že bol dostatočný počet prihlásených. (69) Podobne "so zreteľom na menšinovú politiku bolo by žiadúce, aby slovenská meštianska škola v Lučenci zanikla... musíme však mať na zreteli, že v prípade zatvorenia školy môžu nastať recipročné opatrenia, ktoré by postihli Maďarov na Slovensku. Preto z dôvodov národnostno-politických najvýhodnejším prechodným opatrením sa ukazuje predbežne ponechať slovenskú školu".

V septembri 1944 ju chceli s konečnou platnosťou zrušiť; avšak oddialili to pre národné povstanie, ktoré "ohrozuje Lučenec". (70)

Veľký rozruch urobil pokus o likvidáciu slovenskej paralelky vyššej priemyslovky v Košiciach. Z 24 prihlásených slovenských žiakov do prvého ročníka r. 1941/42 neprešlo na prijímacích skúškach 22 žiakov; pre dvoch slovenských žiakov sa, pravda, neoplatí otvoriť slovenskú paralelku. Bola potrebná dôrazná intervencia slovenskej vlády, (71) aby v nasledujúcom školskom roku 29 žiakov úspešne zložilo prijímaciu skúšku, a tak predsa sa prvá trieda slovenskej paralelky otvorila. (72)

Slovenská vláda sa striktne pridrižovala zásady reciprocity; maďarské správne orgány sabotovali zriadenie slovenskej obchodnej školy v Košiciach, v Bratislave sa nepristúpilo k zriadeniu maďarskej obchodnej akadémie, aj keď bola v podstate dohodnutá. (73)

V otázke vysokých škôl bola maďarská vláda veľmi úzkoprsá. Z bývalej košickej poľnohospodárskej akadémie vytvoril minister poľnohospodárstva učilište stredoškolského stupňa s tým, že tri akadémie v materskej krajine vychovávajú dosť diplomovaných agronómov. (74) Mnohí boli síce tej mienky, že by sa na "Hornej zemi" mala zriadiť univerzita, "aby sme dali pocítiť jej výchovný vplyv v prostredí infikovanom marxizmom-leninizmom". (75) Avšak technická škola plánovaná do Košíc nebola zriadená. Poslucháčov, ktorí už nemohli chodiť na univerzitu do Bratislavy, umiestnili na univerzity v materskej krajine, kde sa po preverení "vernosti k národu" mohli predbežne zapísať aj nad stanovenú kvótu. (76) Bolo dosť aj takých príkladov, že niektoré slovenské rodiny dali prednosť tomu, aby deti poslali do Bratislavy na strednú, resp. vysokú školu. (77)

Vysoké školné na všetkých stupňoch škôl v Maďarsku veľmi zaťažovalo rodičov. Neprijemne sa dotklo najmä tých, ktorí začali študovať ešte za Československa. Na všetkých stupňoch škôl, počnúc národnou až po vysokú, bol náklad na školné podstatne vyšší. (78) Preto sa nariadením z 2.9.1939 musela na pripojenom území povoliť úľava na školnom pre študentov, ktorí začali študovať v Československu. Táto výhoda sa však nevzťahovala na tých, ktorí začali študovať už za maďarskej vlády. Školné pre študentov v materskej krajine zostalo nezmenené. (79) Náklady vysokoškolačka, len pokiaľ išlo o zápisné, školné a rigorózne taxy, boli v Maďarsku tri až štyri razy vyššie ako v Československu. (80)

Pre maďarskú vládu, ktorá chcela zjednotiť pomery na pripojenom území s pomerami v materskej krajine aj na úseku školstva, vznikli problémy už aj z toho, že na pripojenom území bola osemtriedna ľudová škola a v Maďarsku len štvortriedna, niekde päť-šesťtriedna. V skutočnosti však deti na vidieku sa pravidelne do školy vôbec nedostali, pracovali na poliach. Unifikáciu riešili zákonom z novembra 1939, ktorým zaviedli osemtriednu ľudovú školu. (81) I keď bol tento zákon oslavovaný ako nejaký hrdinský čin, predsa nezabezpečil pre každé dieťa skutočné osemročné nerušené navštevovanie školy a nezaručoval možnosť získať jednotný všeobecný základ vzdelanosti, lebo učivo vo vyšších triedach v mestách orientovali na odbor priemyselný, na dedinách zase na poľnohospodársky. Rôznymi úskokmi v učebných osnovách a zavedením viacmesačnej praxe aj naďalej zabezpečovali detské pracovné sily pre priemysel, ale najmä pre poľnohospodárstvo. (82)

Otázka zabezpečovania dostatočného počtu spoľahlivých učiteľov na pripojenom území zamestnávala orgány riadiace kultúrnu politiku. Tých údajne najnespoľahlivejších, čo už vojenská správa vyhostila, bolo by bývalo treba rýchlo nahradiť maďarskými učiteľmi, ktorí ovládajú slovenský jazyk. (83) Takých však nebolo možné zabezpečiť v dostatočnom počte, ale nikto si z toho nerobil problémy, aspoň sa urýchlil maďarizačný proces, "čistka" pokračovala aj naďalej a pri previerke "vernosti k národu" neobstál celý rad učiteľov najmä preto, že boli členmi niektorých politických strán v Československu. "... U profesorov a učiteľov, ktorí bezprostredne riadia národnú výchovu, musia byť prísnejšie hľadiská pre protinárodné prečiny..." (84) Po zániku Zjednotenej maďarskej strany a Ministerstva pre "Felvidék" boli uskutočnené nejaké rehabilitácie, (85) to však už nič nezmenilo na skutočnosti, že uvoľnené miesta obsadili pedagógovia z materskej krajiny, kde sa už roky javil prebytok učiteľov. (86) Významný činiteľ Ministerstva školstva prikazoval profesorom vymenovaným na pripojené územie: "Budte pedagogické bojové oddiely (szabadcsapatok)." (87)

Aby sa vyučovanie a výchova na pripojenom území konalo "v jednotnom maďarskom národnom duchu", v lete 1939 usporiadali na 33 miestach preškolbovacie kurzy pre učiteľov a pre inšpektorov zorganizovali dva kurzy v Budapešti. (88)

Urobili sa opatrenia na zabezpečenie učebníc. Už ministerská rada 3.11.1938 uznala za potrebné vymeniť "všetky učebnice zavedené československou vládou, ktoré obsahujú učivo nezlučiteľné s maďarskou štátnou ideou, a treba ich nahradiť vhodnými, vo vlasteneckom duchu napísanými učebnicami". (89) Pre slovenské ľudové školy vydaná čítanka niesla titul *Návrat*. V každom riadku v nej bolo zdôraznené, že miesto Slovákov je v maďarskej ríši. (90) Zo slovenskej strany oprávnené mali výhrady voči iredentistickému duchu týchto učebníc; žiadali, aby písaním učebníc poverili slovenských odborných pedagógov a nech sú aj do zostavenia osnov zapojení. (91) Ale v tejto veci sa iba neskôršie dosiahli aké-také ústupky. (92) Maďarské ministerstvo kultúry bolo by ochotné uskutočniť so slovenskou vládou spoločnú superrevíziu obsahu učebníc len na základe reciprocity. (93) Zásadným problémom slovenských učebníc zostával ich stály nedostatok, k čomu pristupovalo ešte aj to, že na mnohých školách i tento malý (76) počet učebníc nedovolili používať. Tak napr. na rímskokatolíckej ľudovej škole v Polianke okresný školský inšpektor zakázal používať predpísané slovenské učebnice a prikázal, aby v budúcnosti používali výlučne maďarské učebnice. (94) Podobne rozhodol aj v Rudníku, kde napriek tomu, že žiaci boli Slováci, nariadil vyučovať po maďarsky a učiteľkou zakúpené slovenské učebnice nedovolil použiť. (95)

Výučba na stredných školách sa zamerala viac smerom humánnym oproti československému technickému a prírodovednému smeru. Začala sa metodická činnosť v pedagogických zboroch. Pedagogicko-výchovné porady sa zaoberali kritikou československej školskej politiky, konštatovala sa tendenčnosť vyučovania maďarskej literatúry na maďarských školách v Československu, kde sa forsírovali napr. Petöfiho básne "A magyar nemes" (Maďarský šľachtic), "Pato Pál úr", "Akasszátok fel a királyokat" (Vešajte kráľov), "Respublica" alebo že vynechávanie Toldiho pasáže s českým bojovníkom je vyslovene proti maďarská, odnáródňujúca tendencia. Odlišnejšie, s týmto nie celkom súhlasné hodnotenia, vyskytli sa veľmi zriedkavo, lebo si ich mohol dovoliť vysloviť len taký pedagóg, ktorý sám vyučoval na maďarskej škole v Československu pred rokom 1938. (96) Zdôrazňovanie bývalého protimaďarského odnáródňovania malo v skutočnosti kliesniť cestu odnáródňovacím tendenciám voči Slovákom v Maďarsku: "... dajme do toho celú dušu, aby sa maďarizácia podarila, ale tak, aby o lom dieťa nevedelo ... usilujme sa poukazovať na slávne udalosti našich dejín ... obdobie rozbrojov vynecháme celkom... nech sú obyvatelia hraničného mesta Košíc hoc i menej vzdelaní, len nech sú dobrými Maďarmi! ... hoci aj na úkor učiva". A tak napr. v uršulínskom gymnáziu v Košiciach často písali kompozície z maďarčiny na tému takéhoto druhu: "Čo by napísal Koloman Mikes svojej tete o príchode maďarských vojsk do Košíc?" (97)

Hlavným výchovným programom škôl so slovenským vyučovacím jazykom bolo zdôrazňovanie "úspechov tisícročnej vlasti a oduševnelé hlásenie svätoštefanskej myšlienky", aby v tomto duchu boli vychovávaní "a to nielen oni, ale cez nich aj rodičia". (98)

Keď zhrňujeme školskú politiku maďarskej vlády na pripojenom území, prideme k záveru, že maďarizačné snahy na každom kroku zatlačali všetky oprávnené slovenské národnostné požiadavky. Tieto tendencie sa síce nemôžu uplatniť otvorene a v plnej miere, lebo maďarská vláda je viazaná reciprocitou, ktorá bola medzi slovenským školstvom v Maďarsku a maďarským školstvom na Slovensku. V záujme zachovania maďarských škôl na Slovensku - vzhľadom na slovenskú nacionalistickú školskú politiku - musela maďarská vláda povoliť určitý počet slovenských škôl alebo paraleliek, aj keď v tom videla často brzdu asimilačného procesu. Preto ponechali 2 slovenské gymnázia (Košice, Šurany), obchodnú školu (Košice) priemyslovku (Košice), 4 meštianske školy (Nové Zámky, Košice, Lučenec, Šurany), resp. paralelky. Na pripojenom území sa po slovensky vyučovalo na 118 školách, z toho na 74 podľa typu A, t. j. maďarský jazyk len ako povinný predmet; na 35 podľa typu B — zmiešaný vyučovací jazyk; na 6 podľa typu C — slovenčina len ako povinný predmet. (99) Ako sme však videli, využitím širokej škály spomínaných prostriedkov sa usilovali zastrašovaním odrádzať od voľky-nevoľky povolených slovenských škôl a umele i násilne ich zaraďovať do maďarských škôl. Podľa štatistiky v školskom roku 1924/43 sa na pripojenom území 41,3% slovenských žiakov neučí vo svojom materinskom jazyku. (100) Zamestnávaním maďarských pedagógov na slovenských školách sa snažili prakticky riešiť prevahu maďarského vyučovania bez ohľadu na typ školy a náplň vyučovania prispôsobiť maďarskej štátnej idei.

V období Bárrossyho vlády otravovali slovensko-maďarské vzťahy vzájomné retorzie v súvislosti so školskou politikou. (101) Naproti tomu Kállayho vláda v lete r. 1942 prejavila ochotu, že uváži stále rozhodnejšie požiadavky Slovákov Maďarsku. (102) Významnú úlohu v tomto zohralo, že prešetrovanie Fleischmanna, pracovníka Ministerstva kultu a národnej osvety, hneď na mieste dokázalo, že sťažnosti a protesty Slovákov sú nielen vo všeobecnosti, ale aj v detailoch oprávnené, ako aj to, že sám Ján Esterházy, vodca Maďarskej strany na Slovensku, súril rozhodné opatrenia, lebo pobúrenie vyvolané osudom Slovákov v Maďarsku mimoriadne sťažuje situáciu jeho strany na Slovensku. (103) Znova sa dostáva do popredia Fleischmannom častejšie zdôrazňovaná zásada, že treba dať priebeh plnému uplatneniu výučby v materinskom jazyku na národných školách, (104) lebo v opačnom prípade namiesto zblížovania sa postavia národnosti proti maďarskej štátnej idei. Bol teda daný prísľub, že v 62 prípadoch, kde nastali ujmy, prešetrí sa oprávnenosť požiadavky zriadenia slovenskej školy, resp. paralelky a že zatiaľ pre urýchlené riešenie nedostatku slovenských učiteľov zriadia učiteľský ústav a preložia naspäť slovenských pedagógov oddisponovaných do "aňaorságu" — zaiste "odvtedy maďarské prostredie blahodarne vplývalo na nich". Z Hodejova preložil i maďarského pedagóga pre neludzské surové zaobchádzanie so slovenskými deťmi. Nemohli odmietnuť zriadenie internátu v Košiciach a Šuranoch, lebo aj na Slovensku boli maďarské internáty; prispeli aj k zriadeniu slovenskej paralelky v košickej škôlke, lebo sa im videlo rozumnejšie, keď maďarský štát sa postará o riešenie týchto požiadaviek, ako keď si Slovač v Maďarsku z vlastných prostriedkov za podpory Slovenského štátu bude riešiť tieto záležitosti. (105)

Avšak úmysel riešenia školskej politiky nebol ani hlboký, ani úprimný. O tom svedčia smernice, vzťahujúce sa na tieto úpravy, ktoré otvorene zdôrazňujú, že "plánované formy sú výlučne propagandistického charakteru a slúžia pre zahraničie", a ktoré vopred upozorňujú, že "výhody, poskytované slovenskej menšine, nech sú pokiaľ možno v súlade s tými opatreniami, ktoré doterajšie menšinové práva už obmedzili". Toto posledné stanovisko sa zjavne neuplatnilo, lebo plán vypracovaný na tento účel, obmedzený na 42 usposobení, v "8 prípadoch nadfža Maďarom, v 31 prípadoch dáva ústupky domácim

Slovákovi a v 3 prípadoch ide o indiferentnú úpravu". (106) Ale ako ukazuje zdôvodnenie plánu: "uvedený nepomer v skutočnosti nie je taký vypuklý, akoby sa to mohlo vyvodzovať z rozdielu týchto dvoch čísiel. Treba vedieť, že v mnohých prípadoch ide len o papierové uznanie, údaje ktorého možno z hľadiska propagandy využiť pre zahraničie. V zásade nejde o vážne praktické úpravy". A keďže toto uskutočnenie viac-menej lžiúprav urobili závislým od vopred vyžiadaného dobrozdania miestnych orgánov, je celkom pochopiteľné, že hodnota tohto propagandisticky využívaného "národnostno-politického gesta" sa v skutočnosti rovnala nule. (107) Miestne orgány nemohli zniesť, aby akcia maďarských škôl, táto "dobro štartujúca národná práca", (108) tolká námaha, ktorou učiteľské zbory "na maďarské pretvorili", vyšla nazmar, (109) a začali intenzívnejšie prenasledovať tých pedagógov, ktorí poberali jazykové príplatky, (110) pretože sú Maďari a podujali sa vyučovať po slovensky. (111)

Školské záležitosti na južnom Slovensku ovplyvňovali spočiatku — ale aj neskôr silnejšie - politické tendencie, ktoré sa usilovali proti sebe postaviť východných a západných Slovákov. V snahe vytvoriť z východoslovenského nárečia samostatnú "slovjackú reč", vynorila sa aj myšlienka, aby na slovenských školách východného Slovenska vyučovacím jazykom bola "slovjacka reč". Predseda vlády Teleki sám dal pokyn ministrovi kultu Homanovi, aby prešetril túto otázku. (112)

Prípravné práce na zavedenie "slovjackého" vyučovacieho jazyka sa aj začali. Z učebníc pre národné školy so "slovjackým" vyučovacím jazykom bol spracovaný šlabikár "abeceda"; na Ministerstve kultu zostavili prehľad pedagógov, ktorí pochádzali zo "slovjackého" územia, aby ich potom mohli preložiť do škôl na tomto území. Miestne orgány všemožne podporovali zavedenie "slovjackého" vyučovacieho jazyka (113) s predpokladom, že tam, kde nebude možné zriadiť "slovjacké" školy, "slovjacké" deti budú nútiť do maďarských škôl. (114) V lete r. 1942 Kállayho vláda zastavila "slovjackú" akciu, proti ktorej dôrazne protestovali zo slovenskej strany. (115) A tak zavedenie "slovjackého" vyučovacieho jazyka sa ani neskoršie nerealizovalo.

Na maďarskú školskú politiku na pripojenom území úzko nadväzovala maďarizačnými tendenciami naplnená činnosť rôznych spolkov a organizácií, starostlivosť ktorých sa často vzťahovala už aj na najmenšie deti v školách. Štát sa snažil premeniť slovenské materské školy na maďarské (Lučenec). (116) Organizácia Zjednotený tábor žien (Egyesült Női tábor) mala zásluhu na tom, že na slovenských dedinách sa zriaďovali pre slovenské deti maďarské žatevné útulky. (117) Študentov slovenskej paralelky v Košiciach chceli pritiahnúť do maďarských skautských oddielov. Medzi žiakmi priemyselnej školy robili nábor do združenia TURUL (Turul Bajtársi Szttvetség) v znamení prehnaneho a hlučného vlastenectva. (118) Teleki vyslal na pripojené územie skautské oddiely s tým, aby spievaním maďarských piesní so slovenským textom naučili slovenskú mládež ľúbiť maďarské piesne. (119) Žandári a verejná správa neradi viedli Telekiho skautov, podozrievali ich a držali pod stálym dozorom.

Slovenské divadelníctvo, ktoré malo veľké tradície, upadalo, pretože orgány verejnej správy nepovoľovali predstavenia ani len takej nevinnej hry, ako bol napr. Palárikov Drotár. (120) Upadala aj ľudová osveta a mimoškolská výchova. Knižný materiál rozsiahlej siete ľudových knižníc, ktoré na území obývanom Maďarmi mali aj bohaté fondy maďarských kníh, žandári rozmetali. Osvedčené formy ľudovej výchovy, ako boli napr. družstevné a poľnohospodárske školy, zanikli. (121) Záujem o osvetové prednášky klesol na minimum. (122)

Žiarlivosť maďarských orgánov ľudovej osvety brzdila aj činnosť SzMKE (Szlovenszkői Magyar Kultúr Egylet). (123)

Najhorlivejším oživovateľom činnosti SzMKE bol Gyula Fleischmann, ktorý tvrdil: "Na prinavrátenom území bezpodmienečne potrebujeme jednu spoločenskú organizáciu, ktorá na kultúrnom úseku posilní Maďarov, účinne sa bude zaoberať roztratenými maďarskými ostrovčekmi a bude výkonným činiteľom oficiálnej národnostnej politiky maďarského štátu,

bude vykonávať Slovenskej lige podobné poslanie na národnostnom území so zreteľom na Maďarov.” (124) V zhode s týmto programom premenovali ho na Széchényi Magyar Kultúr Egylet. Predstavitelia košického spolku SzMKE na jeseň 1939 boli pozvaní do Budapešti na oddelenie národností a menšín pri úrade ministerského predsedu, aby prerokovali “remaďarizáciu, resp. upevnenie maďarskosti reformátorských obyvateľov, roztratených na východ od Košíc v údolí Olšavy” (125) Činnosť SzMKE sa v rokoch 1942-43 rozvinula: v Perbeníku, Košiciach, Rožňave, Leviciach, Vráblbch, Nových Zámkoch; na ľudových univerzitách, resp. kurzoch ľudových univerzít bola zaradená starostlivo pripravená séria prednášok, ktorá sa neskoršie stala pracovnou náplňou aj ľudových univerzít v severnom Sedmohradsku a okupovanej južnej oblasti. (126) Účastníkov týchto ľudových univerzít, resp. kurzov verbovali výlučne z maďarských kruhov, ktorí na záverečnej slávnosti skladali slávnostný sľub tohto znenia: “Sľubujem, že moja pôda, obchod, dieľňa a fabrika budú vždy maďarské. Toto všetko budem najmodernejším spôsobom zveľaďovať v záujme svojho národa, svojich pracujúcich bratov; ak by som sa musel s tým rozlúčiť, odovzdám to len maďarskému občanovi. V celom hospodárskom živote, na trhu, v obchode, budem predovšetkým nadŕžať svojim maďarským bratom, nepripustím, aby občan inej rasy a národností mal hospodársku moc nado mnou alebo mojím bratom. Záverom sľubujem, že nebudem spokojný, kým moc Maďara nebude siahať až po tisícročné hranice.” (127)

V znamení “slovensko-maďarskej osudovej jednoty” ľudovú osvetu medzi slovenským obyvateľstvom zverili “spoľahlivým maďarským” pedagógom, ktorí vedeli po slovensky a svoje prednášky spestrili recitáciami, spevom atd., a na oživenie zapojili aj svojich žiakov, študentov vyšších tried slovenských gymnázií. Uvedomejší slovenskí študenti však skoro rozpoznali tendenciu tejto ľudovej osvety a odopreli účasť na týchto akciách a aj svojich priateľov k podobnému postoju “huckali”. Disciplinárna schôdza profesorského zboru slovenského gymnázia v Košiciach 30.4.1940 zaviedla kárne konanie proti Anne Vlčkovej, žiačke VII. triedy, z titulu poburovania proti “svätoštefanskej štátnej idej”, pretože svojich spolužiakov chcela presvedčiť, že “prednáška v rámci ľudovej osvety je maďarská propaganda, ktorej sa Slováci nemôžu zúčastniť”. Niektorí členovia profesorského zboru argumentovali síce tým, že “nerobme zo Slovákov zbytočných martýrov”, väčšina však rozhodla zákaz štúdia Anne Vlčkovej na všetkých stredných školách v Košiciach, lebo “ide o uvedomele spáchaný delikt, ktorý vinník nie je ochotný oluťovať a ani sa ospravedlniť”. (128)

Slovenská sakcia KALOTu (Katolikus Legényegyletek Országos Titkársága — Krajinský sekretariát katolíckych mládežníckych spolkov) Združenie katolíckej mládeže (SKM) sa tiež pokúšalo slovenským slovom šíriť poznatky a zapojiť sa do ľudovúchovnej práce. Ako však Fleischmann hlásil: “Aj táto ľudovoosvetová činnosť je vo vlasteneckom duchu a predsa vrchnostenské orgány robia ťažkosti pri jej vyvíjaní... Na mnohých miestach žandári rušia schôdzky, resp. podujatia KALOTu a robia členom nepríjemnosti.” (129) Šírenie poznatkov slovenskou tlačou uskutočňoval Uhorskokrajinský vzdelávací spolok slovenský (Magyarországi Szlovák KôzmOvelôdési Társulat) prostredníctvom sérií ľudovo-kižničných brožúr. V tomto seriáli okrem edície o prvom kráľovi Uhorska “Svätý Štefan, prvý kráľ Uhorska” a o dejinách sedliactva “Minulosť sedliactva”, vydávali aj brožúrky o správnej kultivácii pôdy, o krmivách, výkrme ošípaných, daňový poradca, atď. (130) Okrem kalendárov vydávaných v slovenčine, vychádzal aj časopis Spolku Sv. Vojtecha “Dobry pastier”; časopis SKM “Prameň” nebol populárnym čítaním. Uhorskokrajinský vzdelávací spolok slovensky programoval obnoviť obrázkový časopis “Vlasť a svet”, ktorý vychádzal pred rokom 1918. Vláda však bola tej mienky, “že v súčasnej situácii, keď aj Nemadárisci v hojnom počte kupujú maďarské obrázkové časopisy, neodporúčala by, aby vydávaním obrázkových časopisov v jazyku národností sa odhodil tento vynikajúci maďarizačný prostriedok”. (131)

Politické snahy, ktoré smerovali k rozdvojeniu u Slovákov — tak ako v školskej politike — odzrkadľovali sa aj na úseku ľudovej osvety. V rámci “slovjackej akcie” založené

združenie "Ojčizná Slovjacka" sa pokúšalo zaviesť ľudovo-osvetové prednášky v "slovjacej" reči a zásobiť ochotnícke divadelné krúžky slovjackými divadelnými hrami. (132) Ale "slovjacka" akcia sa ani na ľudovo-osvetovom úseku nevedela rozvinúť pre odmietavý postoj slovenského obyvateľstva, ako aj v dôsledku politickej reakcie, ktorú táto akcia vyvolala medzi vedúcimi Slovákami v Maďarsku, ako aj vo vedúcich kruhoch Slovenského štátu, ktoré ich podporovali.

V rámci ľudovo-osvetovej mimoškolskej činnosti medzi Slovákami dôležitú úlohu zohrávali jazykové kurzy maďarčiny. Komisia pre ľudovú osvetu v Abovskej župe usporiadala 16 kurzov maďarského jazyka. (133) Takéto kurzy sa usporadúvali v každej župe. Pomalé tempo osvojovania si maďarčiny bolo dôkazom, že idea maďarského štátu ostávala Slovákom úplne cudzou. (134) Z toho dôvodu sa dôkladne preštudoval aj návrh ako získať Slovákov prostredníctvom náboženstva. Podľa tohto návrhu mali by byť zavedené staré slovenské cirkevné spevníky, v ktorých sa hovorí o matke božej ako patrónke Maďarov a ktoré spájajú Cyrila a Metoda s arpádovskými kráľmi — svätcami Štefanom a Ladislavom. (135) Podľa iného návrhu "národná výchova" medzi Slovákami by sa mala uskutočňovať cestou osobitnej sociálnej starostlivosti. Mali by sa vytvoriť osobitné oddiely skautov a iných spolkov, zostavené zo špeciálne vycvičených členov, ktoré by v nedelju v kostoloch spievali s ľudom hymnu a chodiac medzi ľud z domu do domu hovorili by o ich osude v spoločnej vlasti. (136)

Až v jeseni 1943 dospela maďarská vláda k rozhodnutiu, že namiesto náhodilých, rôznych spoločenských akcií, treba zabezpečiť plánovanú a systematickú ľudovo-osvetovú činnosť pre národnosti, ktorá by sa považovala za štátnu úlohu. Zavrhnúc priame maďarizačné tendencie aj v ľudovo-osvetovej činnosti, postavila sa na stanovisko, aby sa táto osvetová práca uskutočňovala v materinskom jazyku národností, lebo iba takto bude možné dosiahnuť, aby "naše národnosti nadobudli správne znalosti o Maďaroch a maďarskej štátnej idei a pevnejšie priľhli k maďarskej vlasti". Tento plán, ktorý sa mal realizovať v prvom rade voči Slovákom, musel byť odložený v dôsledku obsadenie Maďarska Nemcami v marci 1944. (137)

Avšak všetky snahy, ktoré v radoch Slovače chceli uskutočňovať ľudovo-osvetovú prácu v znamení "svätoštefanskej štátnej idey", boli odsúdené na neúspech. Slovákom v Maďarsku v obrannom boji sa podarilo v značnej miere rozvinúť vlastnú ideu. V tomto smere veľkú úlohu zohrala sebavedomá slovenská mládež, ktorá v Spolku slovenských vysokoškolákov v Maďarsku, v podpornom spolku stredoškolákov "Hviezdoslav" a v samovzdelávacích krúžkoch slovenských stredných škôl napriek mimoriadnym prekážkam našla spôsob na pestovanie nacionálneho ducha a počas prázdnin uskutočňovali uvedomovaciu akciu na slovenských dedinách. Prirodzene, že ich činnosť bola pod vplyvom vtedajšej slovenskej fašistickej politiky, neskôršie sa však stále viac a viac dostávali pod vplyv pokrokových, antifašistických, komunistických síl. (138)

Poznámky k IV. kapitole

(1) OL, ME, Nemzetiségi o., bal. 47, G 1785/1938. "Situácia škôl maďarskej menšiny na »Felvidéku« súčasne sa zaoberá aj situáciou maďarských škôl na Slovensku i Podkarpatskej Rusi".

(2) OL, Kum., Pol., bal. 60, c. 105/1938, Bratislava 6.1.1938. Hlásenie maďarského konzulátu v Bratislave. Szvatkó Pál A visszatérő magyarok, Budapešť 1938, 186-187, 191. Fleischmann Gyula, Csehszlovákia muvelodéspolitikája és kisebbség. Magyar Pedagógia, 1939, 109—113.

(3) Gömör János, Emlékeim egy letunt világról.

(4) M. Filo, Boj KSČ na Slovensku za obranu republiky v rokoch 1937— 1938, Bratislava 1960, 88, 126-127, 141.

- (5) Ottlík László, Magyar nemzetiségi politika, Budapešť 1938, 8; Fleischmann, c. d.
- (6) OL, ME, Tájékoztatósi o., bal. 3, B 35/a. Hlásenie maďarského konzula v Bratislave o rozhovore s Tisom, 12.1.1939.
- (7) Teror notárov a žandárov mal v niektorých slovenských obciach za následok, že 92-96 % obyvateľstva sa prihlásilo k maďarskej národnosti. Premena škôl na maďarské sa potom opierala o toto sčítanie ľudu. Hlásenie J. Bazovského, referenta pre slovenskú menšinu na predsedníctve vlády, o študijnej ceste po okrese Vráble, Budapešť 7.7.1939 (OL, ME, Nemzetiségi o., bal. 54, E 18987/1939.) Aby zakryli nátlak a zastrašovanie, masové prihlasovanie sa Slovákov k maďarskej národnosti pri sčítaní ľudu zdôvodňovali tým, že sú “maďarského cítenia”, “maďarskí vlastenci”. Podľa výkladu grófa I. Révayho vyplývalo to aj z toho, že “väčšina slovenského obyvateľstva reagovala pozitívne na prinavrátanie sa a týmto vyjadrila svoju vďačnosť”. (A belvederi magyar-szlovák határ. Budapešť 1941, 63—64.) Neskoršie zmiernenie teroru ukázalo pravú skutočnosť — odpor proti maďarizácii. “Na späťprinavrátanom území boli prípady, že obyvateľstvo niektorých slovenských obcí takmer jednohlasne sa priznávalo k maďarskej národnosti s úprimnou radosťou. Keď však školská správa na základe toho zaviedla do školy maďarský vyučovací jazyk, hneď sa nálada zmenila na nepriateľskú. Ottlík László. A magyar nemzetiségi politika feladatai. Magyar Szemle, 1940, 8, 63.
- (8) OL, ME, Nemzetiségi o., bal. 95, I 17574/1941. F. Bihari, slovenský katolícky kantor vo Veľkých Lovciach (Lót) vo svojom životopise uvádza: “Prinavrátanie južného Slovenska má našlo tu... Počúval som slová jeho exelencie regenta. Veril som mu... Ale s ľútosťou som konštatoval, že som sa dostal do cudziny, a nie domov... žandári ma čoskoro naháňali ako zbojníka, vraha...” (OL, ME, Nemzetiségi o., bal. 117574/1941). Bihari Ferenc: Curriculum vitae. Ujlot 9. 9. 1940. - V Palárikove (Slov. Meder) učiteľa Lukáča Žáka zbili žandári (OL, ME, Nemzetiségi o., bal. 54, E 16974/1939).
- (9) V obci Dág v Komárňansko-ostrihomskej župe, kde okrem nemeckého obyvateľstva bolo aj slovenské, radšej odhliadli od uskutočnenia tohto typu školy, lebo “aj Slováci by sa toho začali dožadovať”. (OL, ME, Nemzetiségi o., bal. 47, G 15599/1938.)
- (10) KN, 1935/XXI, 450-452, 25. 1. 1939, prejav ministra kultu a osvety Pála Telekiho v poslaneckej snemovni.
- (11) OL, ME, Nemzetiségi o., bal. 88, B 16439/1941. Hlásenie školského inšpektora Nitriansko-bratislavskej župy Jánoša Angyala, N. Zámky, 17. 11. 1940. V Šuranoch-Lajošov dvor bolo 65 %, Jásovej 86 %, Semerove 90% slovenských žiakov.
- (12) Tamže. Maďarsko-slovenské školy, kde slovenskí žiaci sú v prevahe: Hody 69 %, Palárikovo 73 % Trnovec n/V. - Játov 90 %, Kráľová pri Senci 91 %, Trnovec-Kľučiarňa 94%, Veľké Lovce (Lót) 98 % Bánov (Bánovská Kesa) 98 %, Uľany n/Ž. (Fedýmeš n/Ž) 100 %.
- (13) OL, ME, Nemzetiségi o., bal. 60, L 18436/1939.
- (14) KN, 1939/11, 326. Reč min. kultu a osvety Bálinta Hómana 22.11.1939.
- (15) OL, ME, Nemzetiségi o., bal. 55, G 20162/1939-stanovisko Telekiho, ktoré dal na vedomie odborovému prednostovi Ottlíkovi 14.11.1939.
- (16) Tamže, bal. 66, P 20213/1939.
- (17) Tamže, bal. 119, D 15119/1942.
- (18) OL. Kum., Békeelőkészítő o., XXIII - 38. Hlásenie Gyözöa Vozára o návšteve obcí v dňoch 13.—24.5.1941.
- (19) OL, ME, Nemzetiségi o., bal. 144, P 18454/1942. Hlásenie Arthura Benischa predsedovi vlády 26.3.1942.
- (20) St. archív, Košice, Košický kráľovský školský inšpektorát, všeob. spisy, krab. T4, č. 2201/1940-41.
- (21) OL, ME, Nemzetiségi o., bal. 152, E 24830/1943 “Inšpekcia dr. Gyulu Fleischmanna v Šuranoch a okolí”, Budapešť, 8.5.1943.

- (22) Tamže, bal. 144, P 22729 a 2273CK1942.
- (23) Tamže, bal. 143, P 16190/1942.
- (24) Tamže, bal. 66, P 20347/1939.
- (25) Tamže, bal. B 25265/1941. Týka sa zavedenia slovenského vyučovacieho jazyka v št. ľudovej škole Hurbanovo-Zelený Háj. Podobne odmietnutá žiadosť z Kalinčiakova (Varšany). OL, ME, Nemzetiségi o., bal. 143, P 171136/1942.
- (26) Tamže, bal. 117, B 15504/1942. Prípís Ministerstvu kultu c osvety, Budapešť 12.7.1942.
- (27) Tamže, bal. 73, G 1652C/1940.
- (28) Tamže, bal. 182, P 25100/1943 "Szlovák reláció" (Slovenské vysielanie).
- (29) KN, 1939/VIII, 1073, 29.11.1940 - reč Bélu Pintéra.
- (30) Takúto iniciatívu neskoršie systematizovala a inštitucionalizovala Liga na ochranu detí, ktorá v školách na pripojenom území podporovala predovšetkým maďarské a slovenské deti, ktoré chodili do maďarských paraleliek (St. archív, Nitra, Nitra, Hl. žup. spisy Tekovsko-hontianskej župy, (802/1943).
- (31) OL, Kum., Békeelőkészítő o., XXIII-38. Hlásenie Gyözöa Vozára.
- (32) OL, ME, Nemzetiségi o., bal. 54, E 16974/1939, hlásenie Jána Bazovského o študijnej ceste v okrese N. Zámky v dňoch 21.-24. 4.1939.
- (33) OL, Kum., Békeelőkészítő o., XXIII, 38, hlásenie Gy. Vozára o ceste v okrese N. Zámky v dňoch 4.-6.6.1941.
- (34) OL, ME, Nemzetiségi o., bal. 144, P 23002/1942.
- (35) OL, Zápisnice min. rady, 23.8.1939.
- (36) OL, ME, Nemzetiségi o., bal. 74, H 18561/1940. List Telekiho víťazovi Gézovi Igmandymu-Hegyessymu, podmaršalovi, 21.6.1940: "Toto považujem celkom za absurdné, lebo na prinavrátených územiach ešte ani nemôžu vedieť po maďarsky. Pomaly sa naučia."
- (37) Št. archív, Nitra, Spisy podžup. Tekovsko-hontianskej župy, 4405/1939 — nariadenie hl. župana Koczora zo 4.7.1939: "Vedúcim verejnej správy, úradov, škôl, vo veci maďarizácie mien... Žiadam obecných a obvodných notárov, aby aj cestou obecných zastupiteľstiev obrátili pozornosť na túto akciu a toto hnutie čo najdôslednejšie rozvinuli."
- (38) OL, ME, Nemzetiségi o., bal. 88, B 16439/1941, hlásenie Jánoša Angyala, školského inšpektora Nitriansko-bratislavskej župy, 17. 11. 1940.
- (39) Tamže, bal. 66, P 20213/1939, list Kálmána Kosu, odborového prednostu min. kultu a osvety, št. tajomníkovi T. Patakymu, 16.11.1939: "... naša oficiálna národnostná politika nie je zosúladená s jej praktickým uskutočnením. Nižšie orgány verejnej správy robia často také opatrenia, ktoré sú v priamom protiklade so zásadami danými zhora ... v týchto záležitostiach vindikuje si každý právo zásahu a neustále podkopávajú autoritu našich ľudí, ktorí sú najpovolanejší na riešenie týchto problémov".
- (40) OL, ME, Tájékoztatási o., bal. 3, B 35c/572 - záznam z 28.3.1940.
- (41) OL, KUm., Békeelőkészítő o., XXVI-2, hlásenie dr. Gyulu Fleischmanna z 14.6.1940.
- (42) OL, Kum., Pol., bal. 436, pol. 65, č. 241/1943. Hlásenie Blaskovicha, Bratislava, 14,12.1943.
- (43) Proti dr. Margite Erényiovej, riaditeľke školy, zaviedli r. 1940 trestné pokračovanie, že vraj metodika jej výučby je chybná, vychovávateľská činnosť nezodpovedná, zanedbáva povinnosti voči školskej stolici, jej správanie sa nie je dôstojné učitelky. Skutočná príčina: "žandárstvo označuje za hlúpe a brutálne", diktuje sťažnosti proti žandárom, ako napr. aj v prípade invalidu, ktorého žandári v Dvornikoch na Ostrove bodli do chrbta. Roku 1942 ju pre nedostatok dôkazov oslobodili (St. archív, Nitra, Spisy Komárňanskej župy-hl. dôverné spisy - 109/1942).
- (44) OL, Kozma iratok, bal 11, Adatgyűjtemény, 1940, II. - dôverné hlásenie z 20.3.1940.

- (45) OL, ME, Nemzetiségi o., bal. 134, P 15027/1942.
- (46) Tamže, bal. 94, G 17490/1941 a list biskupa Madarásza z 26.2.1940 adresovaný B. Homanovi; tamže, bal. 93, G 15626/1941.
- (47) Tamže, bal. 84, P 16898/1940. Záznamy Flachbarta z 8.4.1940.
- (48) OL, Kozma iratok, bal. 11. Adatgyűjtemény, 1940, II.-dôverné hlásenie z 28.3.1940.
- (49) OL, ME, Nemzetiségi o., bal.76, L 16022/1940.
- (50) Tamže, bal. 73, b/G 19845/1940.
- (51) Tamže, bal. 88, B 16888/1941. Podanie Bálinta Chovanca, predsedu rim. kat. školskej stolice, košickému biskupovi z 21.11.1940.
- (52) Tamže, bal. 144, P 18454/1942. Dôverné hlásenie Gyulu Fleischmanna o situácii slovenských škôl v Abovskej župe a v Košiciach, Budapešť 2.12.1940.
- (53) Tak napr. košický biskup Madarász bol stálym terčom útokov, lebo sa postavil na stanovisko, že "najsprávnejšia metóda je trpezlivosť, znášateľné správanie sa voči Slovákom, len takouto formou ich bude možné získať pre maďarskú štátnu myšlienku". Nedovolil po cirkevnej linke uplatňovať krajný postoj voči Slovákom. Vytýkali mu, že na svojej birmovnej okružnej ceste hovoril so svojimi veriacimi po slovensky; že trpel, aby sa náboženstvo vyučovalo po slovensky, že dovolil slovenské ľudové nábožné piesne v kostoloch, že protestoval proti donucovaniu spievať po bohoslužbách maďarskú hymnu (žandári zatarasili východ z kostola); že nebol ochotný zatvoriť Košický slovenský katolícky kruh; že nepoprekladal slovenských kňazov na maďarský vidiek atd. (List Gyulu Fleischmanna J. Esterházymu, Budapešť 14. 7. 1942 a list Esterházyho predsedovi vlády Kállaymu, Bratislava 25. 7. 1942. OL, ME, Nemzetiségi o., bal. 120, bez pol. (1942, 23638) Aj samého Fleischmanna obvinili "z priateľstva voči Slovákom" (Totbarát) , v dôsledku čoho mal potom ťažkosti pri školských inšpekciách na pripojenom území (tamže).
- (54) Ako príklad uviedol skúsenosti získané na školách v Košickej Novej Vsi a Ťahanovciach.
- (55) V košickej škole (na Barčianskej ceste) učiteľka slovenskej triedy učí po maďarsky, lebo nevie po slovensky. V Buzinke sa vyučuje po maďarsky napriek tomu, že so našlo iba jedno dieťa, čo vedelo po maďarsky; učiteľka nevie po slovensky, a teda nevie deťom v ich materinskej reči vysvetliť učivo.
- (56) OL, ME, Nemzetiségi o., bal. 144, P 18454/1942. Dôverné hlásenie. Gyulu Fleischmanna o situácii na školách v Abovskej župe a v Košiciach, Budapešť 2.12.1940.
- (57) Tamže, bal. 94, G 1749Q/1941.
- (58) Št. archív, Nitra, Hl. žup. spisy Tekovsko-hontianskej župy, 494/1944.
- (59) OL, ME, Nemzetiségi o., bal. 54, 16974/1939. Hlásenie J. Bazovského z 28.4.1939.
- (60) Tamže, bal. 66, P 20213/1939.
- (61) Tamže.
- (62) Tamže, bal. 54, E 16726/1939.
- (63) OL, ME, Társadalompolitikai o., bal. 3, B 35d/400. List Sándora Vajlóka Gejzovi Bugyimu, prof. na šurianskom gymnáziu, Budapešť 2.4.1941.
- (64) OL, ME, Nemzetiségi o., bal. 152, E 24830/1943. Hlásenie Gyulu Fleischmanna, Budapešť 8.5.1943.
- (65) Tamže, bal. 144, P 18454/1942, Hlásenie Arthura Benischa. Budapešť 26.3.1942.
- (66) Tamže, bal. 54, E 15623/1939. Hlásenie dr. Pusztaiho, min. odb. radcu, z 10.3.1939.
- (67) Pozri pozn. 65.
- (68) Tamže, bal. 73d, G 21873/1940.
- (69) Pozri pozn. 21.

- (70) OL, ME, Nemzetiségi o., bal. 190, E 26274/1944. List poslanca Jána Gillera Pálovi Ballovi, vedúcemu odboru. Lučenec 14.9.1944.
- (71) OL, Kom., Pol., bal. 430, pol. 65, 24/1942. Hlásenie maďarského vyslanca v Bratislave, 14.2.1942.
- (72) OL, ME, Nemzetiségi o., bal. 143, P 16898/1942.
- (73) Tamže, bal. 89, B 19188/1941.
- (74) KN, 1939/111, 209, 17.11.1939. Reč víteza Mihálya Telekiho, min. pôdohospodárstva.
- (75) Fúlei-Szánto Endre, Hogyan lehet bekapcsolni a visszatért Felvidéket felsőoktatásunk körébe. Budapešť 1940, 6.
- (76) Nariadenie ministra školstva, grófa Pála Telekiho z 26. 11. 1938, VKM č. 2970Q/1938, IV.
- (77) OL, ME, Nemzetiségi o., bal. 152, E24830/1943. Hlásenie Gyulu Fleischmanna, Budapešť 8.5.1943.
- (78) KN, 1939/111, 289, 22.11.1939. Reč poslanca Jozefa Királyo.
- (79) OL, ME, Nemzetiségi o., bal. 60, L 18980/1939.
- (80) KN, 1939/VIII, 80, 10.10.1940. Reč T. Matolcsyho.
- (81) KN, 1939/111, 281, 22.11.1939. Gusztav Szabó zdôvodňuje nevyhnutnosť vydania tohto zákona: "Na Felvidéku, resp. na prinavrátenom území toto existuje, preto nemôžeme ani my zaostávať".
- (82) Tamže, 325-326. Reč ministra školstva Bálinta Hómana, 22.11.1939.
- (83) OL, ME, Nemzetiségi o., bal. 85, P 21122/1940. "Dôležitým štátnym záujmom je, aby na školách so slovenským vyučovacím jazykom pôsobili pedagógovia maďarskej národnosti, ktorí však ovládajú slovenský jazyk."
- (84) OL, Teleki Pál iratai. List E. Faragóa Telekimu zo 4.1.1941; odpoveď Telekiho z 13.1.1941.
- (85) OL, Zápisnice min. rady z 12.7.1940.
- (86) KN, 1939/111, 22.11. 1939, 323-324. Reč min. školstva Bálinta Hómana: "Na Felvidék a Podkarpatskú Rus pripadá 5920, na územie trianonského Maďarska 1100 nových učiteľských a profesorských miest. Obsadením týchto miest budeme môcť uspokojiť mnohých záujemcov, čo povedie k zlepšeniu hospodárskej a sociálnej situácie učiteľov a profesorov ... v dôsledku rozšírenia územia o "Hornú zem" máme dnes veľa nových zamestnancov."
- (87) Št. archív, Košice, Debreceni tankerületi kir. főigazgatóság iratai, krab. 1. 47-4/1938-39 Fő (Generálne riaditeľstvo školských inšpektorátov pre "oslobodené" územie sídlilo v rokoch 1938-1939 v Debrecíne, potom sa presťahovalo do Košíc, kde pôsobilo pod názvom "Kassai tankerületi kir. főigazgatóság.")
- (88) OL, Zápisnice min. rady z 25.7.1939.
- (89) Tamže, z 3.11.1938.
- (90) Št. archív, Košice, Kassai tankerületi kir. főigazgatóság, krab. 4, 485/1939.
- (91) OL, ME, Nemzetiségi o., bal. 143, P 15027/1942. Memorandum Emanuela Böhma predsedovi vlády Kállaymu, Budapešť 13.6.1942.
- (92) Tamže, bal. 120, bez pol./1942, 24850. Uznesenie zo schôdze z 25.8.1942.
- (93) OL, Kum., Pol., bal. 440, pol. 65, 145/1944. Hlásenie maďarského vyslanca v Bratislave zo 17.8.1944.
- (94) OL, ME, Nemzetiségi o., bal. 144, P 18454/1942. List košického biskupa Madarásza školskému inšpektorovi Jozefovi Iványimu, Košice 15.11.1940.
- (95) Pozri pozn. 65.
- (96) Št. archív, Košice, Kassai tankerületi főigazgatóság iratai, krab. 15, G 46. Zápisnice z pedagogickej porady košického gymnázia Hunfalvyho Jánosa, 25.4.1939.

(97) Št. archív, Košice, Debreceni tankerületi kir. főigazgatóság iratja, krab.I, 47-4/1938-39. Dievčenské gymnázium "Sv. Uršuly" - zápisnica z metodickéj porady 22.3.1939 "Špeciálne poslanie vyučovania maďarskej literatúry na Felvidéku".

(98) Tamže, krab. 16, G 1. Zápisnica zo zasadania učiteľského zboru na III. Košickej maď. král. chlapčenskej a dievčenskej škole so slovenským vyučovacím jazykom, 14.9.1940.

(99) OL, Kum., Pol., bal. 413, 4439-65-4/1941. Záznamy min. školstva Bálinta Hómana o slovenských školách v Maďarsku z augusta 1941. "V krajinskom meradle" - teda okrem územia priznaného viedenskou arbitrážou, t. j. trianonského Maďarska, ako aj v marci 1939 pripojená Zakarpatská Ukrajina, územia získané druhou arbitrážou v auguste 1940, t. j. východomaďarské sedmohradské územia a v apríli 1941 získané územia v južnej oblasti — súhrnne podľa maďarských štatistických údajov pre 300 084 slovenského obyvateľstva bolo 235 ľudových škôl. Z toho 137 typu A, 40 typu B a 58 typu C. (Informačná správa 26.3.1942 pre ministerského predsedu Kállayho "Prehľad o postavení slovenskej menšiny v Maďarsku". ME, Nemzetiségi o., bal. 240. Zbierka Flachbart, 5/e.)

(100) OL, Kum., Békeelökészítő o., XIII.—12, "Felvidéki népiskolák". Tento prehľad ukazuje, že za Československej republiky v školskom roku 1937/38 len 13,8% žiakov maďarskej národnosti neštudovalo vo svojej materinskej reči. Snažili sa presvedčiť, že slovenské školopovinné deti sa na "žiadosť rodičov" neučia v materinskom jazyku, ale po maďarsky.

(101) Na pokyn Bárdossyho na jeseň 1941 z troch slovenských národných škôl v Košiciach dve zrušili; žiakov zatriedili do rôznych maďarských škôl v meste. Tento krok bol retorziou na to, že slovenská vláda dala zatvoriť maďarskú evanjelickú cirkevnú školu v Prešove a nepovolila maďarskú školu v Nitre. Ministerský predseda dal návrh na spoločné prešetrenie maďarských školských otázok na Slovensku a slovenských škôl v Maďarsku. (Kum., Pol., bal. 430, pol. 45/1942.) Na toto však maďarská vláda nerefletovala.

(102) Memorandum Strany slovenskej národnej jednoty ministerskému predsedovi Kállaymu (OL, ME, Nemzetiségi o., bal. 143, P 15027/1942. Ku každému bodu tohto memoranda v školských a kultúrnych otázkach vypracoval 16.7.1942 profesor Lajos Steltzer, kultúrny referent Maďarskej strany na Slovensku, súhrnný prehľad podobných bezpráví páchaných na Maďaroch na Slovensku. Bratislavský maďarský vyslanec postúpil tento súhrn maďarskej vláde s tým, že "tu zhrnuté bezprávia môžu preukázať dobrú službu na odsúdenie slovenských požiadaviek". Maďarská vláda však bez ohľadu na situáciu maďarských škôl na Slovensku považovala za potrebné urobiť určité kroky (ME, Nemzetiségi o., bal. 120, bez pol./1942. 23927).

(103) OL, ME, Nemzetiségi o., bal. 120, bez pol./1942,23638. List grófa J. Esterházyho min. predsedovi Kállaymu, Bratislava 25.7.1942.

(104) Tamže, bal. 144, 22256/1942. Záznam: "Magyarországi szlovák iskolaügy". Budapešť 30.6.1942.

(105) Tamže, bal. 120, bez pol./1942, 24850. Uznesenie zo schôdze 25.8.1942.

(106) Podľa dávnejšieho návrhu "v mnohých školách treba upraviť vyučovací jazyk, a to v 99 prípadoch v prospech slovenského a v 30 prípadoch v prospech maďarského jazyka". (OL, ME, Nemzetiségi o., bal. 182, P 25100/1943 "Szlovák relációk".)

(107) OL, ME, Nemzetiségi o., bal. 182, P 25100/1943. Stanovisko VKM k memorandu Strany slovenskej národnej jednoty.

(108) Št. archív, Nitra, Hl. žup. spisy Tekovsko-hontianskej župy 353/1942.

(109) Na štátnej škole v Trávnici (Fíš) celým radom prekladačiek dosiahli, že "osem členov učiteľského zboru bolo nielen maďarského zmysľania, ale írečiti Maďari, ktorí dobre slúžili veci maďarskej národnej myšlienky". Aj kantorské služby miestnej cirkevnej obce zabezpečuje jeden z maďarských učiteľov, keďže slovenského kantora sa podarilo odstrániť. "Z toho jasne vidieť, že okolnosti sa vyvíjajú priaznivo z hľadiska maďarskosti".

(St. archív, Nitra, H I. žup. spisy Tekovsko-hontianskej župy 349/1942. List hl. župana ministerskému predsedovi, Levice 5.6.1942).

(110) Zo slovenskej strany namietali proti úprave doplatkov k platom, "lebo tento postup nie je nič iné, ako nepriamy nátlak, aby učiteľské sily slovenskej národnosti zatajili svoju národnosť". (OL, Kum., Pol., bal. 430, pol. 65, 99/1942. Hlásenie maďarského vyslanca v Bratislave z 20.6.1942.)

(111) Správanie sa okresných hl. slúžnych o obvodných notárov: Št. archív, Nitra, dôverné hlavnožupanské spisy Komárňanskej župy, 210/1942.

(112) OL, ME, Nemzetiségi o., bal. Ti/o, G 18250/1940. List. Pála Telekiho Bálintovi Homanovi z 24.6.1940.

(113) Tamže, bal. 144, P 18454/1942. Dôverné hlásenie Gyulu Fleischmanna, Budapešť 18.11.1940.

(114) Tamže bal. 73, G 19050/1940.

(115) Tamže, bal. 144, P 21243/1942.

(116) Tamže, bal. 69, G 15375/1940. Hlásenie Jozefa Barossa, h. župana Novohradskej župy, Balassagyarmat 14.10.1939.

(117) Št. archív, Nitra, hl. županské spisy Tekovsko-hontianskej župy 685/1941.

(118) OL, ME, Nemzetiségi o., bal. 74, H 15933/1940. Hlásenie riaditeľa nižšej a vyššej priemyslovky v Košiciach z 22.11.1939.

(119) KN, 1939/VIII, 1186. Reč min. predsedu Pála Telekiho z 3. 12. 1940.

(120) OL, ME, Nemzetiségi o., bal. 84, P 16899/1940. Záznamy Ernö Flachbarta z 8.4.1940.

(121) KN, 1939/VIII, 1050-1051. Reč Károly Hokkyho z 29.11.1940.

(122) OL, ME, Nemzetiségi o., bal. 54, E 15623/1939. Hlásenie dr. Jánosa Pusztaiho z 10.3.1939.

(123) OL, Teleki Pál iratai. List Telekiho Hómanovi zo 17.5.1940; 173 dedinských organizácií SZEMKE získalo 10000 členov.

(124) OL, ME, Nemzetiségi o., bal. 240. Zbierka Flachbart, 4/d. Návrh Gyulu Fleischmanna na reorganizáciu SZEMKE a jeho úloh, Budapešť 8. 8.1 939.

(125) Tamže, bal. 68, T 19482/1939. Rokovanie sa uskutočnilo so súhlasom m.in. predsedu Telekiho 6.10.1939.

(126) "Pracovné zošity" SZEMKE z rokov 1942-1943 sú uložené v Országos Széchényi könyvtár, Budapešť. Prednáškový cyklus "Maďari vo vojne" zahrnoval históriu od zaujatia vlasti Maďarmi až po účasť v protisovietskej vojne. Druhý prednáškový cyklus "Budovatelia budúcnosti vlasti Maďarov" svojším spôsobom radil vedľa seba reakčných politikov a ľudových spisovateľov. Tretiu skupinu prednášok "Ničitelia budúcnosti Maďarov" tvorili otázky "židovskej literatúry" v Maďarsku.

(127) Széchényi Magyar Kultúr Egyesület, Széchényiho ľudová univerzita, Levice, 1942, 13-14.

(128) Št. archív, Košice, Hlavné riaditeľstvo košického školského obvodu, krab. 13, 5213/1939-40. Zápisnice zo zasadnutia profesorského gymnázia z 30. 4. 1940.

(129) Pozri pozn. 64.

(130) OL, ME, Nemzetiségi o., bal. 120, E 1594Č/1942 a bal. 181, P 15019/1943. O tlač Spoločnosti sa staral Ján Hvozdzik-Juhász, stredoškolský profesor, bývalý poslanec Hlinkovej strany, ktorého Spoločnosť zamestnávala ako kultúrneho referenta.

(131) Tamže, bal. 144, P 21070/1942. O slovenskej tlači v Maďarsku, ktorá sa zaoberala národnostno-politickými otázkami, budeme hovoriť v ďalšej kapitole, kde objasníme aj úlohy spomenutých spoločenských organizácií.

(132) Tamže, bal. 144, P 23718/1942.

(133) Št. archív, Košice, podžup. spisy Abovsko-turnianskej župy, krab. 2, 8829/1939. Polročné hlásenie župnej osvetovej komisie z 26.5.1939.

(134) OL, ME, Nemzetiségi o., bal. 53, C 15350/1939. Hlásenie hl. slúžneho zo Štúrovského okresu z 13.10.1939.

(135) Tamže, bal. 77, L 17434/1940.

(136) Napr. EMSZO = Egyházközségi Munkásszakosztály, KALOT = Katolikus Agrárifjúsági Legényegyletek Országos Titkársága, KIE = Keresztény Ifjúsági Egyesület, SDG — Soli Deo Glória, reformátsky študentský spolok.

(137) OL, ME, Nemzetiségi o., bal. 214, P 18895/1944 a bal. 215, P 22283/1944.

(138) M. Vietor: Formy a konkrétne prejavy odboja proti horthyovskému okupačnému režimu. (Slovenské národne povstanie roku 1944. Sborník príspevkov z národo-oslobodzovacieho boja 1938-1945. Bratislava, 1965, 165-190.)

V. Slovenské národné hnutia a maďarská národnostná politika

Viedenská arbitráž 2.11.1938 úplne otrávila maďarsko-slovenské vzťahy. Strata najhodnotnejšej poľnohospodárskej oblasti prinášala so sebou vážne hospodárske problémy a bola predzvesťou zásobovacích ťažkostí. Prispela k tomu ešte aj okolnosť, že napriek etnickým zásadám, predsa len pomerne veľký počet slovenského obyvateľstva sa viedenskou arbitrážou dostal pod maďarské panstvo. (1)

Všetky tieto okolnosti sťažovali vnútornú situáciu slovenskej vlády. Musela sa postaviť zoči-voči následkom verejnej mienky, že nebola schopná obhájiť slovenské záujmy. Zúfalý pokus, aby sa maďarská delegácia, ktorá sa mala zúčastniť rokovaní vo Viedni, zriekla aspoň nároku na Košice, zlyhal. Aj Tuka, bývalý agent Maďarska, ktorý ako súkromník vyhládal maďarského ministra zahraničných vecí Kányu v jeho rezidencii vo Viedni, márne operoval s možnosťou, že v priebehu pol roka, najviac jedného roka slovenská vláda zaujme kladné stanovisko vo veci pripojenia sa k Maďarsku. Odmietli tento návrh, že je pochybnéj hodnoty a bez akejkoľvek záruky. (2)

Po viedenskej arbitráži sa odohral celý rad väčších-menších hraničných incidentov, (3) slovenské obyvateľstvo pripojeného územia na mnohých miestach demonštrovalo proti maďarskému panstvu. Dňa 18.12.1938 boli demonštrácie v Komjaticiach, v Hornom Sileši a v obci Čechy, 25.12.1938 v Šuranoch. Všetky tieto demonštrácie však žandári rozohnali, v Šuranoch a v obci Čechy aj strieľali do zástupu, krvavá potýčka si vyžiadala niekoľko obetí na životoch. (4) Menšie demonštrácie boli aj v Košiciach, kde demonštrujúci prevzímajúc maďarské iredentistické heslo "mindent vissza!" (všetko späť!) protestovali proti maďarskému panstvu; oproti tomu maďarskí nacionalisti sa hrubými urážkami a zastráňovaním po slovensky hovoriacich obyvateľov snažili zvýrazniť maďarský charakter mesta. (5)

Rozbúrená ozvena neúprosného udúšania slovenských demonštrácií dostala do ťažkého položenía tú časť Zjednotenej maďarskej strany, ktorá zostala na Slovensku pod názvom Szlovenszkói Magyar Párt (Maďarská strana na Slovensku). Sestra predsedu tejto strany, grófka Lujza Esterházy poponáhľala sa v bratislavskom denníku Esti Ujság verejne odsúdiť krviprelievanie v Šuranoch. (6) Aj grófovi Jánovi Esterházymu bolo jasné, že metódy, ktoré maďarské vrchnostenské orgány uplatňovali na pripojenom území pri sčítaní ľudu v decembri 1938, môžu byť krutým bumerangom pre jeho stranu a maďarské menšinové hnutie. Stál pred takou mimoriadne špecifickou situáciou, že on sám v jednom svojom prejave nabádal Slovákov pripojeného územia, aby sa smelo hlásili k svojej národnosti. (7)

Slovenská autonómna vláda už od začiatku zaujala stanovisko, že "viedenskú arbitráž treba korigovať". (8) Na uskutočnenie toho by bola bývala možnosť dovtedy, kým zmiešaná komisia pre ustálenie hraničnej čiary nedokončila prácu. Maďarská vláda prejavila aj ochotu vrátiť Slováckmi obývané územie pri Komjaticiach a Šuranoch, ak dostane náhradu na východe v okolí Košíc. Pre slovenskú stranu to však nebolo prijateľné riešenie, veď Maďarmi žiadaná arondácia by znamenala obetovať aj obce obývané Slováckmi. (9)

Boli tu však aj snahy z maďarskej strany vylepšiť si hraničnú čiaru vo svoj prospech. V záujme toho funkcionári Zjednotenej maďarskej strany, ktorí prešli do Maďarska, tajnými odkazmi pobádali Maďarov v Nitre a okolí k nepokojom; zo strany maďarského generálneho štábu kapitán Štefan Valér dal nepriamy prísľub, že im poskytnú aj zbrane. Esterházy sa postavil proti týmto plánom, ktoré považoval za pririskantné, a maďarská vláda túto akciu zastavila. (10)

Esterházy, vedený snahou upevniť pozíciu svojej strany, bol toho názoru, aby časť Hlinkovej ľudovej strany, ktorá sa dostala do Maďarska, mala čím viacej organizačnej volnosti. Politické organizovanie sa Slovákov na území pripojenom k Maďarsku sa začalo rozvíjať v decembri 1938 a v januári 1939. Na čele tohto hnutia stál dr. Ľudovít Obtulovič, novozámocký advokát, Tisov dôverník. (11) On viedol päťčlennú delegáciu v januári 1939 k predsedovi vlády Imrédymu a potom 22. januára zvolal do Nových Zámok schôdzu delegátov Slovákov.

Na tomto zasadnutí, za účasti 50 delegátov, uzniesli sa, že na 12. februára zvolajú do Nových Zámok slovenský kongres s 10-15 tisícovou účasťou a tam vyhlásia vytvorenie Slovenskej ľudovej strany ako právneho nástupcu Hlinkovej strany v Maďarsku a zverejnia memorandum, ktoré sa pošle maďarskej vláde. Ďalej sa uzniesli, že v Nových Zámokoch a v Košiciach sa zriadia obvodné výbory a sekretariáty, aby Slovákov, ktorí obývajú úzky, dlhý územný pás, mohli takto lepšie podchytiť. Predsedom novozámockého výboru sa stal Ľudovít Žák, farár z Komjatíc, podpredsedom Imrich Kosec, farár z Bánovskej Kesy (Bánov), v košickom obvode sa stal predsedom Emanuel Böhm, profesor na strednej škole v Košiciach. (12) V znamení prípravných prác na plánovaný novozámocký kongres sa konala 26. januára 1939 aj v Leviciach schôdza Slovákov za predsedníctva Gustáva Fiočana, mestského úradníka. (13)

V ten istý deň prejavil predseda slovenskej autonómnej vlády, Tiso, pred Esterházym želanie, zúčastniť sa novozámockého slovenského kongresu, kde by mal aj prejav a súčasne by využil príležitosť, aby mohol rokovať s predsedom vlády Imrédym, ministrom kultu a osvety Telekim a ministrom vnútra Keresztes-Fischerom. (14) Maďarská vláda z hľadiska suverénneho riadenia národnostnej otázky považovala túto požiadavku za neprijateľnú. Odmietavé stanovisko podporila aj okolnosť, že v podaní prípravného výboru strany z 8. februára 1939 sa žiadalo povolenie činnosti strany nielen na pripojenom území, ale "na území maďarského kráľovstva." (15) Organizovanie slovenskej ľudovej strany chceli brzdiť do tých čias, kým sa ako protiváha nezorganizuje nejaké "Maďarsku priateľské" slovenské politické hnutie. Slovenský kongres plánovaný na 12. februára 1939 v Nových Zámokoch, proti ktorému ostro protestovala aj miestna tlač na pripojenom území, (16) sa neuskutočnil. Minister vojny Bartha požadoval proti organizátorom slovenskej strany ako "protištátnym elementom" tie "najdrakonickejšie poriadkové predpisy" a Obtuloviča chcel postaviť pred vojenský súd pre vlastizradu. (17)

Záznam "Najsúrnejších úloh, ktoré sa vynorili v otázke Slovákov našej domoviny", pripravovaný 6.3.1939 na národnostnom oddelení predsedníctva vlády, (18) svedčí o tom, že maďarská vláda spočiatku stavala svoje predstavy o slovenskej národnostnej politike na svojho bývalého tajného spravodajcu Ľudovíta Bazovského. Jemu a Dvorčákovi mienili zveriť vedúcu úlohu na čele slovenského politického "Maďarsku priateľského" hnutia, ktoré sa malo zrodiť v Košiciach a byť organizované v rámci vládnej strany Magyar Élet Pártja, do vedenia ktorého považovali za potrebné angažovať aj "váženú, agilnú rím. kat. cirkevnú osobnosť". Namiesto bývalých bezvýznamných "Slovenských novín", ktoré "oni neuberú, ani nepridajú", plánoval i nový, účinnejší slovenský týždenník, ktorého redaktorom mal byť taktiež Ľudovít Bazovský. Noviny mali vychádzať v bydlisku Bazovského, v Lučenci, s perspektívou, že sa neskôr stanú denníkom, ktorý by potom vychádzal v Budapešti. Ďalej sa ukázala potreba zamestnať na národnostnom oddelení slovenského referenta, ktorý by "prácu oddelenia doplnil systematickým cestovaním do terénu, bezprostredným stykom so slovenským ľudom a jeho vodcami, ako aj štúdiom personálnych a iných problémov, overovaním kultúrnych podmienok priamo na mieste atd.", lebo starý Adolf Pechány, ktorý v podmienkach "okrytého Maďarska" bol činný ako "slovenský vládny zmocnenec", nie je schopný zvládnuť narastajúce úlohy a treba ho skôr-neskôr s "mimoriadnym taktom" dať do dôchodku. Vymenovanie na toto miesto získal advokát dr. Ján Bazovský, syn Ľudovíta Bazovského, proti druhému uchádzačovi Jurajovi Podhradskému, tlačovému referentovi Felvidéki Egyesületek Szövetségé (Združenie spolkov Hornej zeme), redaktorovi

Slovenských Novín. V rámci plánov zostala už len úloha reorganizovať a zaktivizovať Uhorskokrajinský vzdelávací spolok slovenský pri desaťnásobnom zvýšení doterajšej mesačnej štátnej dotácie 250 pengő.

Neurobili sa však nijaké konkrétne opatrenia, kým nebola rozhodnutá základná otázka, t. j. aký bude osud Slovenska pri totálnej likvidácii Československa, ktorá sa dala očakávať. Oproti tendenciám, ktoré sa usilovali o úplnú samostatnosť Slovenska, maďarská vláda by bola chcela zo podpory Nemcov anektovať celé Slovensko. Z tohto hľadiska pripisoval Esterházy osobitný význam tomu, aby slovenská vláda nepredbehla v Maďarsku predkladaný návrh "židovského zákona" podobným, prípadne snád' ešte aj radikálnejším návrhom. Želal si, aby tisovci "meškali s návrhom židovského zákona, a ak už s ním vyjdú, nech by bol celkom umiernený. Tým by sa snád' mohlo dosiahnuť, aby sa Berlín od nich celkom odvrátil, ošoh z toho by sme mohli mať my, keby Berlín chcel riešiť československú otázku s konečnou platnosťou." (19)

Stanovisko Nemcov so zreteľom na vzťahy k Slovensku stvárnňovali však mnohé dôležité faktory. Aj po vyhlásení samostatnosti Slovenska 14.3.1939 sa zdala byť situácia veľmi neistá, pretože Maďari mali volhú ruku na obsadenie Zakarpatskej Ukrajiny, ako aj v dôsledku útoku na východné Slovensko; poukazuje na to bližšie neznáme a silne dementované rokovanie Tuku v Budapešti. (20) Avšak "dohoda o ochrane" 23. marca 1939 upevnila pozíciu slovenského štátu za cenu vydania sa napospas Nemcom.

„Samostatný slovenský štát bol naozaj bábkovým štátom nacistického Nemecka. Vo vnútroštátnom usporiadaní vychádzal z nacistického vzoru. V rámci fašistického systému jednej strany Hlinková slovenská ľudová strana ovládala štátnu moc. Nový ústavný zákon zabezpečoval privilegované postavenie menšiny a vôbec dal možnosť neobmedzenému rastu a vyostrovaniu slovenského nacionalizmu. Fašistický spoločenský poriadok v Maďarsku aj napriek rastúcim nacistickým vplyvom si ešte dlho uchránil svojské črty, ako napr. systém viacerých strán, a aj národnostná politika pokračovala v tradičných kolajach. Hoci tieto rozdielnosti vpečatili charakter potýčkam slovenského a maďarského nacionalizmu, predsa vzhľadom na podstatu sa pri ich odsúdení vzťahuje na oba rovnaké historické kritérium.

Ľudovít Bazovský v podaní predloženom 31.3.1939 maďarskej vláde posudzoval situáciu tak, že Slovensko, ktoré sa dalo pod nemeckú "ochranu", bude môcť postupne "nám, Maďarsku, robiť nepríjemnosti"; podľa jeho informácií však na Slovensku — najmä pre zásobovacie ťažkosti — ukazujú sa už známky vyvíjajúcej sa protinemeckej nálady a maďarská vláda to musí využiť pre svoje ciele: "bezpodmienečným výsledkom našej cieľavedomej, trpezlivej, múdrej práce môže byť len to, že naši slovenskí bratia budú patriť k nám". (21)

Maďarská vláda sa nevzdala nádeje na anexiu Slovenska, preto v záujme toho hrala dvojité hru: na jednej strane sa pokúšala využiť neustále narastajúcu vlnu protinemeckého roztrpčenia slovenského ľudu, aby vytvorila "bázu promaďarskej orientácii", na druhej strane sa snažila znovu a znovu presvedčiť Nemcov, že by aj pre nich bolo výhodnejšie, keby sa Slovensko, ktoré pri svojej samostatnosti nebude životaschopné, dostalo pod maďarskú vládu.

V slovenskom štáte, ktorý sa prebojával cez prvé hospodárske ťažkosti, rýchlo sa objavili obrázkové nástenné plagáty a letáky maďarskej propagandy, na ktorých napr. Horthy drží v jednej ruke šunku a v druhej chlieb, proti nemu stojí Tiso s vychudnutou tvárou, scvrknutý, sliny mu tečú a vystiera ruky za chlebom a šunkou. (22) V skutočnosti však maďarská vláda, zatiaľ čo lákala ľud Slovenska chlebom a šunkou, urobila všetky opatrenia, aby na Slovensku nebolo potravín. Postavila Slovensko pod skutočnú hospodársku blokádu a pokiaľ to len bolo možné vyhýbala sa hospodárskym rokovaniam, ktoré zo strany Slovenska neustále urgovali. (23) Už v tom okamihu, keď nemecké oddiely v zmysle "dohody o ochrane" obsadili časť slovenského územia západne od Váhu, vynorila sa v maďarských vládnucich kruhoch myšlienka, či neobsadenie ostatnej časti

neznamená, že Nemecká ríša toto územie nepovažuje za svoju záujmovú sféru, a tak skôr-neskôr by bolo možné rozšíriť naň maďarské panstvo. (24) Dospela však k presvedčeniu, že až do vyriešenia, poľského konfliktu nemôže byť ani reč o prenechaní Slovenska. V tomto čase v Paríži sa zdržujúci Dvorčák ako protiváha činnosti československej emigrácie na západe upozorňoval maďarskú vládu na to, že jednostranne “nemožno slovenskú otázku ponechať na Os”, ale treba “velmi intenzívne propagovať na celom svete, že slovenská otázka sa ešte nedostala do fázy pokoja”, a tak sa pripravovať na udalosti, ktoré možno očakávať na jeseň, keď nastane čas rozhodovania” či už mečom, či pri rokovacom stole”.(25) Koreň sa znovu preorientoval na úplný protinemecký postoj “To, že mocný nemecký národ rozbil české putá, ktorými sme boli zovretí, neznamená ešte, aby si pod titulom “životného priestoru” osoboval právo na naše pradávne územie. Územie nášho štátu nech zostane našim životným priestorom” — prehlásil na tlačovej porade a uviedol, že by chcel “štátoprávne spoločenstvo” medzi Slovenskom a Maďarskom, v otázke hraníc sa potom “bratsky pokonáme”. (26) Iní slovenskí emigranti sa zase celkom prispôbovali negatívne mu stanovisku maďarskej vlády k myšlienke federácie: tak Ján Vrba vo svojom prejave na maďarskej vlasteneckej slávnosti v župe Tolna povedal: “Akých synov máte vy tu v Tolne, práve takí sú ešte aj v Nitre, Trenčíne a na Orave. Usilujeme sa o to, aby naša krásna, stará, nádherná krajina čo najskôr bola zasa scelená.” (27)

Dvorčák ďalej poukázal na to, že so zreteľom na ašpirácie na celé Slovensko bolo by treba uskutočňovať dobre premyslenú, správnu politiku voči Slovákom na pripojenom území, kde “treba rozvinúť propagandu maďarskej myšlienky, lebo svätoštefanská idea pre 25—35 ročných je už nepochopiteľná.” Neschvaľoval, že Slováci “ani jedného reprezentanta v parlamente nemôžu považovať za svojho”, a ponúkal seba na túto funkciu, lebo zo Slovákov v Maďarsku je on “najspôhlivejším stúpencom maďarskej štátnej idey”. Upozorňoval na nebezpečie, ktoré hrozí, “ak politiku Slovákov v Maďarsku začnú usmerňovať spoza hraníc”, a urgoval, aby Ľudovít Bazovský dostal jeden slovenský časopis, “lebo luteráni predsa len jemu dôverujú”. (28)

Maďarská vláda sa všemožne pričinila, aby prekážala organizovaniu sa Slovenskej ľudovej strany. Tak predovšetkým v apríli a máji 1939 vypovedala z Maďarska Obtuloviča a Imricha Koseca. (29) Predsa však nevedela úplne eliminovať vplyv slovenskej vlády, a tak bola nútená 28.4.1939 vyhovieť žiadosti Slovákov z kruhov ľudovej strany na obsadenom území vo veci povolenia nového slovenského týždenníka Slovenská Jednota. (30) Takto úmysel vydávať týždenník pod šéfredaktorstvom Bazovského odpadol; rozhodlo sa však, že Slovenské Noviny, ktoré už 50 rokov vychádzajú za pomoci maďarskej vládnej subvencie, aj naďalej sa ponechajú. Zvýšili rozsah a náklad, aby sa mohli stať primeranou protiváhou Slovenskej Jednoty. Kým prvé číslo Slovenskej Jednoty mohlo vyjsť len 24. júna 1939, čísla obnovených Slovenských Novín vychádzali už od 1. mája 1939 a päť týždňov ich zadarmo rozdávali medzi slovenským obyvateľstvom. (31)

Parlamentným zastúpením Slovákov sa maďarská vláda nijako nemienila zaoberať. Odvolávala sa na to, že územie získala späť na etnickom základe. V decembri 1938 pozvala teda do parlamentu výlučne Maďarov ako “hornozemských poslancov”. (32) Nespokojnosť, ktorú táto okolnosť vyvolala, nemohla byť utíšená Dvorčákovým poslanectvom — bolo by sa to mohlo považovať za vyzývavosť — ale o poslancovi ľudovej strany nechceli ani len počuť. Preto r. 1939 po parlamentných voľbách, ktoré sa obmedzili len na “aňaorság”, prizvali medzi “poslancov Hornej zeme” dvoch Slovákov (Kadlec a Prokopec), ktorí onoho času figurovali na volebnej listine Esterházyho kresťansko-socialistickej strany. (33)

Na pomery Slovákov v Maďarsku, ktoré zostávali neusporiadané, reagovala slovenská vláda obmedzením činnosti Maďarskej strany na Slovensku a zastavením činnosti ňou usmerňovaných maďarských kultúrnych spolkov. Bola ochotná riešiť záležitosti Maďarov na Slovensku na princípe reciprocity. Táto zásada bola začlenená aj do ústavy prijatej 21.7.1939, kde sa ustanovuje, že “národnostné spoločenstvá v štáte

sa zúčastňujú na vláde prostredníctvom svojej registrovanej politickej strany” pripúšťa odmietnutie “registrácie” strany národnostného spoločenstva, ak Slováci nemajú podobné práva na území krajiny, ku ktorej národnostné spoločenstvo prislúcha. Postavenie sa slovenskej vlády na zásadu reciprocity sťažilo situáciu Esterházyho a postupne ho donucovalo v záujme vlastnej strany poháňať maďarskú vládu, aby riešila problémy slovenskej menšiny. Maďarská vláda však zásadne odmietala uznanie recipročného systému. (34) V lete r. 1939 sa slovensko-maďarské vzťahy dosť vyostřili. Slovenská vláda, voči ktorej hitlerovci na prahu agresie proti Poľsku vystupovali s rastúcimi nárokmi, cítiac odpor, na ktorý narážalo zvýrazňované slovensko-nemecké osudové spoločenstvo, postavila do popredia záujem o osud viedenskou arbitrážou odtrhnutého územia a Slovákov, ktorí sa dostali pod maďarskú vládu. Hlásala, že o zvrate tohto osudu, ktorý leží na srdci všetkých spoločenských vrstiev na Slovensku — o revízii viedenskej arbitráže a prinavrátení slobody odtrhnutým Slovákom rozhodne úzke slovensko-nemecké spojenectvo. (35) Vznikali ilúzie, že na to môže prísť čoskoro rad, aj sami Nemci nezodpovedne utrúsenými narážkami živili tieto ilúzie, ba dokonca v slovenskej relácii viedenského rozhlasu dali možnosť propagácii slovensko-nemeckého osudového spoločenstva v takomto duchu. (36) Šírenie správ, podľa ktorých “čoskoro udrie hodina slobody ujarmeným Slovákom”, vyvolávalo prirodzene vzrušenie na pripojenom území, kde podľa nariadenia vlády museli vydať hlavnožupanské vyhlášky v maďarskom a v slovenskom jazyku, ktoré zverejňovali oficiálne stanovisko a hrozili, že postavia pred súd každého, kto takéto správy šíri alebo za pravdivé pokladá. (37)

Po skončení vojny s Poľskom však očakávaná nemecká podpora na revíziu južných hraníc neprichádzala a otázka riešenia slovenských nárokov bola odkázaná do rámca riešenia európskych problémov vôbec po skončení vojny. Z nemeckej strany zdôrazňovali rešpektovanie viedenskej arbitráže. Keď v okolí Sobraniec sa začali organizovať slovenské dobrovoľné oddiely, bol daný okamžitý príkaz na zastavenie tejto akcie. (38) Nepotvrдили sa však ani nádeje maďarskej vlády, ktoré boli motivované domnienkou, že po porážke Poľska Nemci vypustia Slovensko zo svojich spárov. Ukázalo sa, že v otázke realizácie Maďarmi formovaných nárokov na Slovensko bude možné vystúpiť tiež len po skončení vojny. Politiku, ktorá by sa mala uskutočniť vo vzťahu k Slovákom, charakteristickým spôsobom formuloval Géza Szüllö: “Nezabúdajme, že sme sviniari, preto strážme svine”. (39)

Slovenská emigrácia Koreňovej skupiny v Maďarsku, ktorá sa od 14.3.1939 trápila ako ryba na suchu, v októbri 1939 sa rozhodla, že opustí Maďarsko a v ďalšej etape bude vyvíjať propagandu v kruhoch amerických Slovákov za ideu “Slobodného slovenského štátu”, proti tisoovsko-tukovským “uzurpátorom moci” a ich nemeckej opore. Keďže nedúfali, že maďarská vláda im dá súhlas k legálnemu odchodu, odhodlali sa utiecť a chceli požiadať Juhosláviu o prechodný azyl. O vybavenie azylu požiadal Koreň v priebehu novembra Vladimíra Hurbana, staropazovského evanjelického duchovného, ktorému ako protislužbu ponúkol prezidentský stolec v “Slobodnom slovenskom štáte”, lebo on, vnuk veľkého Hurbana, by najdôstojnejšie obsadil toto miesto po likvidácii katolícko-klerikálneho režimu, utláčateľa slovenských evanjelikov. (40) Koreňov list odzrkadľuje aj jeho obavy, či sa môže vôbec spoliehať na Hurbanovu pomoc, ktorý už r. 1933 odsudzoval Koreňovu politiku, keď spoznal, že je v službách maďarskej iredenty. Veľmi skoro sa mal možnosť presvedčiť, že bez podpory a pomoci maďarskej vlády odchod do Ameriky nemôže uskutočniť, a preto začiatkom januára 1940 sa pokúsil podrobnejšie načrtnúť hlavné zásady svojej činnosti, ktorú by chcel v Amerike vyvíjať. Podľa tejto koncepcie, z nemeckého jarma a moci tisoovsko-tukovských uzurpátorov vyslobodený “Slobodný slovenský štát” by — pri uznaní plnej suverenity — vstúpil do “Dunajskej únie štátov”, t. j. do geopolitiky a historicky zdôvodneného úzkeho spoločenstva s Maďarskom, s ktorým by spoločne riešili záležitosti vojenské, zahraničné a finančné. Slovenská ústava by sa zladila s maďarskou tradicionálnou ústavou, “územné

otázky by sa vzájomnou dohodou mohli vyriešiť tak, že pohraničné oblasti obývané, či už Slovákami alebo Maďarmi, by sa bez plebiscitu včlenili do rámca príslušného národného štátu; plebiscit by sa uskutočnil iba na sporných územiach. Na ochranu menšín, pokiaľ by sa nedali vymeniť — a my sme zásadne proti výmene — treba vydať spoločný zákon, ktorý by bol rovnako záväzný v oboch štátoch.” (41)

Koreňova predstava sa zrejme zakladala na tom, že taká činnosť medzi Slovákami v Amerike, ktorá propaguje slovenskú štátnu samostatnosť v rámci štátnej únie s Maďarskom je po taktickej stránke prijateľná aj pre maďarskú vládu, najmä ak dá najavo, že zachovanie slovenskej suverenity zdôrazňuje len z aktuálnych dôvodov, v skutočnosti však hlboko precituje, ako je nemožné vytrhnúť určité rezorty z jednotnej riadiacej činnosti štátu. Preto má pripravenú aj druhú alternatívu: “totálne splynutie a centralizovanie do štátu geograficky jednotného, v ktorom národnosti žijú v plnej rovnoprávnosti, pri kantónálnom systéme riadenia — podľa vzoru Švajčiarska”. Koreň sa postaral o to, aby so svojou koncepciou oboznámil príslušné maďarské kruhy, ktoré sa však len veľmi ťažko odhodlali vydať súhlas Koreňovi na odchod do Ameriky, lebo neverili celkom, že v politike, ktorú bude tam vyvíjať, bude mať v žiadúcej miere na zreteli záujmy maďarskej vlády. (42) O Slovákov, ktorí sa viedenskou arbitrážou dostali pod maďarské panstvo, Koreň prakticky neprejavil nijaký záujem; menšinová otázka bola hlboko podriadená jeho “štátoprávnym” predstavám. Začiatok rokovaní o vytvorení autonómneho územia Zakarpatskej Ukrajiny podľa ním podaného návrhu “kantónálneho riadenia” bolo pre neho istým povzbudením, nie však natolko, aby vyvážilo intenzitu širokého odporu, ktorý sálal z tlače, kde práve v súvislosti s týmto pokusom opätovne ostro zaútočili proti idej “východného Švajčiarska”, ktorú z hľadiska štátnej jednoty a centrálného riadenia považovali za vážne nebezpečie. (43)

Proti príkorm páchaným na Slovákoch pozdvihla hlas iba Slovenská Jednota. Pre nedostatok iných možností a prostriedkov sa tento časopis stal nositeľom prejavu národnej uvedomelosti a súdržnosti Slovákov v Maďarsku protestoval proti národnostnému útlaku a všetkým prejavom maďarizačných snáh. Malo to mimoriadny význam aj keď je nesporný duchovný vplyv na tento časopis zo strany slovenského ľudáckeho režimu, ktorý poskytoval aj materiálnu podporu. Maximálne úsilie, ktoré vyvinula maďarská vláda na marenie činnosti Slovenskej Jednoty na vyváženie jej vplyvu, bolo neúspešné. Časopis so svojou živou agitačno-propagačnou aktivitou, pomerne širokým odberateľským okruhom, bol povolaný na to, aby takmer dva a pol roka nahradzoval skutočnú slovenskú politickú stranu. Pokusy o založenie slovenskej strany z iniciatívy maďarskej vlády niesli totiž vždy pečať svätoštefanskej štátnej idey a mali slúžiť zastreným maďarizačným tendenciám. (44)

V záujme uskutočnenia verejnoprávnej unifikácie s “materskou krajinou”, maďarská vláda sa rozhodla vypísať na 30.6.1940 voľby na “Hornej zemi”, aby doterajších do parlamentu povolaných poslancov vymenili poslanci volení. V januári 1940 sa začali prípravy na voľby, ktoré prebiehali v znamení úsilia zabezpečiť vládnej strane (MÉP — Magyar Élei Pártja) na pripojenom území absolútnu väčšinu. (45) Esterházy dôrazne upozorňoval maďarskú vládu, že v prípade, ak pri voľbách na pripojenom území nedosiahne väčšinu, budú to zo slovenskej strany kvalifikovať ako nemožnosť maďarskej vlády vládnuť skutočne nad týmto územím a nepremeškajú príležitosť, aby okamžite vystúpili s návrhom revízie viedenskej arbitráže v ich prospech. (46) Práve z tohto hľadiska však považoval Teleki za nevyhnutné, aby vládu síce podporujúca, ale v mnohých záležitostiach predsa len intencie vlády retardujúca Zjednotená maďarská strana, ktorá doteraz mala monopolné postavenie na pripojenom území, včlenila sa do vládnej strany. Mnohí považovali za účelnejšie, keby po včlenení uskutočnenom 15. marca 1940 sa bola obnovila bývalá Hornozemská kresťansko-socialistická strana. (47) Podľa ich mienky, “MÉP so svojou súčasnou národnostnou politikou a teroristickými metódami” nebude schopná získať si slovenské obyvateľstvo, ktoré - “čo je holá pravda” — nenávidí

maďarské panstvo; jedine politika kresťanskej strany by mohla priniesť zmierenie, skutočnú konsolidáciu a volebný úspech. (48)

Jozef Kelemen, šéfredaktor Slovenskej Jednoty, na základe správ o blížiacich sa voľbách chcel viesť slovenskú deputáciu k ministerskému predsedovi Telekimu, aby predložila žiadosť o založenie strany, oznámila svoj úmysel zúčastniť sa volieb, ako aj to, že Slovenskú Jednotu ako celokrajinský časopis chcú vydávať v Budapešti. Teleki však nebol ochotný prijať a ani vypočuť slovenskú delegáciu, lebo mal v úmysle povoliť len také slovenské organizovanie sa, ktoré by bolo pod vplyvom maďarskej vlády. (49) Práve v čase, keď národnostné oddelenie predsedníctva vlády bolo zamestnané hľadaním vláde zaviazaných slovenských predstaviteľov pre jednu takúto slovenskú stranu, prišla nečakaná ponuka Obtuloviča. Vyhostenie z Maďarska ho citelne zasiahlo, lebo mal dobre prosperujúcu advokátsku kanceláriu v Nových Zámkoch. V záujme usporiadania svojho štátneho občianstva, ako aj registrácie za člena advokátskej komory vyhlásil, že "je ochotný zaviazat' sa v prospech maďarskej integrity" a zúčastniť sa takej osvetovej práce, ktorá by napomáhala "návrat" Slovenska k Maďarsku. Podľa jeho mienky, zosilňujúca sa protinemecká nálada na Slovensku dáva reálnejšiu možnosť, aby sa Slovensko vo svojej celistvosti orientovalo na pripojenie sa k Maďarsku. (50) Maďarská vláde dobre uvážila, "aký význam by to malo, keby Obtulovič, osoba, ktorá vždy figurovala ako najzasvätejší dôverník Tisovej vlády, za ktorú sa slovenská vláda a vyslanectvo najviac exponovali, teraz odrazu otvorene sa postavila za svätoštefanskú štátnu ideu", vyvarovala sa však privinúť na prsia tohto zmietaného, morálne ominózneho človeka s takou zmätenou politickou minulosťou. (51) Voľba padla na Michala Kalčoka, bývalého senátora Hlinkovej strany, ktorý bol v tiesnivej situácii, lebo jeho 360 jutrový majetok v chotári obce Žíp, ktorý získal prídelením pri československej pozemkovej reforme, a 400 jutrový nájom vo Velkom Blhu boli zahrnuté do pozemkov, na ktoré sa vzťahovali nariadenia vládneho zmocnenca pre pozemkové úpravy na pripojenom území (zrušenia účinnosti československého prídeleného zákona, resp. vypovedanie nájmu). Na intervenciu národnostného oddelenia bola exekúcia rozhodnutia zastavená a Kalčok, samozrejme, "z vďačnosti" sa podujal na všetko. (52) Predseda vlády poveril grófa Štefana Révayho, aby sa stal "zodpovedným za stranu, ktorá sa mala založiť; na jeho byte sa rokovalo s Michalom Kalčokom a Adolfom Meliškom, lebo prípadné porady na predsedníctve vlády by ľahko odhalili, tam sa zrodila aj myšlienka založenia tejto strany a jej financovanie sa zabezpečovalo nepriamo cez grófa Štefana Révayho. (53)

Révay prerokoval s Kalčokom program budúcej strany, súčasne aj vyhlásenie o jej založení, ktoré pripravili na národnostnom oddelení predsedníctva vlády. Program "žiada" primerané zastúpenie slovenského obyvateľstva v hornej a poslaneckej snemovni, zriadenie slovenských volebných okrskov na územných častiach so slovenskou väčšinou, zachovávanie a uvedenie do života zákonov a nariadení, ktoré sa vzťahujú na národnostné otázky, na všetkých úsekoch verejného i súkromného života. Hovorí o slobodnom používaní slovenského jazyka, zabezpečení existencie slovenských škôl, nevyhnutnosti mnohostrannej nápravy hospodárskej situácie, daňových úľavách a pod. (54) Predsedníctvo vlády tieto "požiadavky" dalo do programu strany s vedomím, že aj keď sú skromné, nie sú pre ňu rozhodujúce. Aj finančná stránka bola dohodnutá; z mesačného obnosu 1000 pengő poukazovaného pre účely strany si môže Kalčok "strčiť do vrecka" 500 Pg, Melíšek 200 Pg a ostatok bol určený na "neosobné výdavky". (55)

Tieto rokovania prebehli 25., 26., a v nedeľu 28.4.1940 v budapeštianskom Park hoteli za prítomnosti 13 osôb sa už aj konala ustanovujúca schôdza Slovenskej kresťanskej ľudovej strany, v Maďarsku (Magyaroszági Szlovák Keresztény Néppárt). Kalčok predniesol program strany, ku ktorému boli dva krátke, úplne formálne diskusné príspevky a potom účastníci skonzumovali "stranícky" obed, za ktorý výdavky hradilo taktiež predsedníctvo vlády. (56)

Pre Kalčokovu stranu plánovali vytvoriť prípadný slovenský volebný okrskok zo slovenských obcí v okolí Šurian, (57) ale volebné vyhliadky boli pre maďarskú vládu veľmi skormucujúce. Podľa jednotnej mienky rôznych hlásení Kalčokova strana si nebude vedieť získať slovenských voličov, ale aj vládna strana, ktorá si zakladá hlavne na maďarských voličoch, so zreteľom na všeobecnú nespokojnosť a zatrpkosť, ktorá zavládla na pripojenom území, sotva získa viac ako polovičku odovzdaných hlasov; s istotou však možno počítať s prudkým nástupom ultra-pravičiarov. (58) Bezvýslednosť začiatkových organizačných opatrení Kalčokovej strany potvrdzovala obavy, márne sa pokúšal založiť miestne organizácie v mnohých slovenských obciach, na programované ustanovujúce schôdzky sa takmer nikto nedostavil. V niekoľkých obciach ustanovili miestne vedenie strany — bez členov. (59) “Jednotári” si v plnej miere zachovali svoj vplyv a slovenská vláda bola ochotná výlučne len ich akceptovať ako jedine oprávneného reprezentanta Slovákov v Maďarsku. (60)

Maďarská vláda predstavovala Kalčokovu stranu ako spontánny prejav organizovania sa Slovákov v Maďarsku a naznačila, “že podobným “spontánnym” spôsobom sa môžu ustanoviť aj ďalšie slovenské strany. (61) Teleki sa totiž — v systéme viacerých politických strán v Maďarsku - usiloval o politické rozčlenenie Slovákov: Kalčokova strana mala byť stranou západných Slovákov, kým pre východných Slovákov (“Slovjakov”) plánoval organizovať stranu pod vedením Dvorčáka. (62) Od 3.9.1939 vydáva Dvorčák za vládnej podpory v Košiciach dvakrát týždenne noviny “Naša Zastava”, písané východoslovenským dialektom, ktoré ostro polemizujú so Slovenskou Jednotou a zdali sa byť dostatočnou prípravou na založenie strany. (63)

Tak ako v politickom organizovaní sa, tak aj v smere kultúrnych a náboženských spolkov chcela vláda vytvoriť taký rámec, v ktorom by Slováci mohli vyvíjať spoločenskú činnosť pod vplyvom maďarskej vlády. V Maďarsku však všeobecná verejná, mienka ešte aj voči takémuto organizovaniu sa národností prechovávala obavy, a tak zakladanie a činnosť slovenských spoločenských organizácií, ktoré sa mali zakladať z iniciatívy Telekiho, narážali na ťažkosti aj z tejto strany a nielen na odmietavý postoj sebavedomých Slovákov. Keď Teleki prehlásil, že “by bolo správne, keby v obciach so slovenskou väčšinou Actio Catholica organizovala slovenské sekcie, resp. podsekcie, s tajomníkmi slovenskej národnosti”, predstavenstvo Actie Catholica odvolávajúc sa na zachovanie jednoty organizácie sa tomu vyhlo. (64) Telekiho idea sa konečne realizovala v rámci pružnej organizácie KALOT (Katolikus Agrárifjúsági Legényegyetek Országos Titkársága — Krajinský sekretariát spolkov katolíckej poľnohospodárskej mládeže), SKM (Sdruženie katolíckej mládeže) si založilo v mnohých slovenských obciach miestne organizácie, (65) avšak prekážkou ich upevňovania bola vojenská administratíva, ktorá v tomto slovenskom katolíckom organizovaní videla marenie maďarizačného úsilia organizácie Levente, a preto stúpcov tejto organizácie neraz obviňovali z protištátnej činnosti a prenasledovali ich. (66) Za danej situácie sa pokúšal Uhorskokrajinský vzdelávací spolok slovenský získať Slovákov na dedinách nátlakom na učiteľov: “Kto nechce podporovať tento vládou odporúčaný spolok, ten môže ísť kam chce, raz iba dostane prepúšťací dekrét.” (67) Spolok sa však nijako nevedel v slovenskom obyvateľstve zakoreniť, naopak, vyvolal hnev maďarských šovinistov, ktorí, ako hovorili, nikdy by neboli verili, že to bude práve maďarská vláda, ktorá bude slovakizovať, že sa musia proti tomu postaviť, aby ochránili maďarskosť. (68) Telekiho vláda i keď sa zaoberala otázkami Slovákov v Maďarsku, ani len na chvíľku nepustila, zo zreteľa nárok na celé Slovensko, informácie o stupňujúcej sa protinemeckej nálade inšpirovali ju k tomu, aby sa usilovala propagandou posilňovať “náladu v prospech Maďarska”, aby pozíciu Slovákov, ktorí sa dostali pod vládu Maďarov, priaznivo vykresľovala. (69) Dobrým pomocníkom bol v tomto Ľudovít Bazovský, ktorý v jednom svojom spise šírenom na Slovensku sa snažil “na slovenskej nacionálnej báze objasniť nevyhnutnosť zjednotenia sa s maďarmi”. (70) Maďarská vláda si bola vedomá, že s touto propagandou budú ťažkosti, a preto hlavná línia jej politiky v tomto smere

nebola zameraná na presvedčanie Slovákov, ale Nemcov: “Silné Maďarsko aj pre Nemecko by bolo dobrým policajtom, ktorý by dohliadal na okolité národy, ktorých duševný obzor na základe tisícročnej skúsenosti lepšie pozná ako Nemci. Prenechanie Slovenska by bolo pre Nemcov výhodné, veď maďarský národ vie byť vďačný tým, ktorí mu pomôžu.” (71)

Telekiho návrhy sa snažila prelicitovať ultrapravičiarska opozícia, ktorej najsilnejšia strana Nyilaskeresztes Párt (Strana šípového kríža) videla najvhodnejší prostriedok na dosiahnutie toho vo svojom návrhu národnostného zákona, ktorý predložila parlamentu 7.6.1940. V tomto návrhu zákona sa žiada extrémna forma národnostnej samosprávy; ako základ pre všeobecné riešenie národnostného problému stavia autonómiu tak, ako si ju požadovala nemecká národnostná skupina v Maďarsku (Volksgruppenautonomie). Krajinu chcela pretvoriť na volhé štátne spoločenstvo maďarského národa a “národných skupín” a tento celok nemaskovane podriadiť vplyvu nacistického Nemecka. Nyilaši dúfali, že za toto úsilie si vyslúžia pomoc Nemcov, aby sa dostali k moci; potom by sa už ináč posudzovali mocenské aspirácie národnosocialistického Maďarska; zaiste by prispeli napr. k anexii Slovenska, a to tým viac, že autonómia slovenskej národnej skupiny mohla by sa stať príťažlivou aj pre Slovákov za hranicami. Ale nech už bol osud predloženého zákona akýkoľvek, je nesporné, že Strana šípového kríža (Nyilaskeresztes Párt) si mohla vylepšiť “šance” vo voľbách na “Felvidéku”. (72)

Teleki, ktorý sa obával o celkový úspešný výsledok volieb už aj pre nedostatočnú organizačnú pripravenosť, dostal sa predložením návrhu nyilašského národnostného zákona do takej situácie, že 19. júna 1940, teda desať dní pred stanoveným termínom volieb, oznámil parlamentu, že voľby na “Felvidéku” sa odkladajú na neurčitý čas”. Toto opatrenie zdôvodnil vyostrením vzťahov s Rumunskom so zreteľom na otázku Sedmohradska a nariadením mobilizácie, súčasne však vyjadril nádej, že “zaiste nie je ďaleko čas, keď budeme znovu v takej situácii, že budeme môcť voľby uskutočniť bez akýchkoľvek momentov”. (73) Nestalo sa však tak, voľby na pripojenom území sa nekonali ani neskoršie.

Nemecká ríšska vláda — na najväčšie sklamanie nyilašov— neprijala ponuku, ktorú vyjadroval nyilašský návrh národnostného zákona, lebo mali záujem len na autonómii vlastnej “národnej skupiny”. Naproti tomu úplný rozklad Maďarska na autonómne národné skupiny by bol výslovne proti jej záujmom, lebo v takej situácii, keď sa centrálna štátna moc stáva iluzórnou, zaniká možnosť uplatňovať hospodárske a politické nároky nemeckej ríše voči Maďarsku. Konečne Nemecku nevyhovovala ani nyilašská koncepcia, ktorá sa pridržiavala idey maďarskej ríše, a napriek autonómii danej národným skupinám nárokovala by si celé územie bývalého Uhorska. Pre Nemeckú ríšu, ktorá sa v tomto priestore chcela opierať o malé štáty, ktoré by boli od nej závislé a bolo možné ich navzájom proti sebe popudzovať, nebola idea maďarskej ríše ani v národnosocialistickom rúchu sympatická. Aj pochybnosti o vládyschopnosti nyilašov boli momentom, ktorý prispel k tomu, že Nemecká ríša aj naďalej sa snažila svoje požiadavky uplatniť u súčasnej maďarskej vlády a návrh nyilašov využiť iba na “obmäkčovanie” pre ďalšie vydieranie. Dala maďarskej vláde na vedomie, že je ochotná prejavíť nezáujem o tento návrh nyilašov v súvislosti s usporiadaním národnostnej otázky v Maďarsku vo forme autonómii národných skupín, ak vláda bude ochotná zabezpečiť osobitné postavenie nemeckej menšiny. Za takúto obeť mohol potom Teleki nyilašský návrh národnostného zákona bez prerokovania založiť ad acta a jeho osnovateľov a predkladateľov - poslancov Kálmana Hubaya a Póla Vágoa — vylúčiť z parlamentu. (74)

Na základe salzburských rokovaní z konca júla 1940 slovenská vláda sa snažila, aby si úlohu policajta nad slovenským ľudom sama zabezpečovala, pričom mohla počítať s najrozsiahlejšou podporou Nemcov. Barón Killinger, nemecký vyslanec v Bratislave, v auguste 1940 pri rozhovore s Esterházyom odrazil zdôrazňované maďarské nároky na Slovensko s poznámkou, že maďarská vláda nesleduje jednoznačne politiku nemeckej

orientácie. (75) O niekoľko dní neskôr sa Tuka, predseda slovenskej vlády, veľmi sebavedome vyslovil pred Esterházym o nemeckej podpore slovenských nárokov na korekciu viedenskej arbitráže. (76) Nemecká politika vedela veľmi dobre využívať okolnosť, že tak slovenská, ako aj maďarská vláda sa uchádzali o jej pomoc. Rovnako zavádzala Maďarov, ktorí vystupovali s nárokmi historicky zdôvodnenými, ako aj Slovákov, ktorí žiadali uplatnenie národnostnej zásady a ako podmienku za splnenie ich nárokov nepochybne obom rovnako určovali čo najrozsiahlejšie prisluhovanie záujmom Nemeckej ríše.

V lete 1940 si maďarská vláda vynútila "územný prídel" - časť Sedmohradska — na úkor Rumunska. Pri tejto príležitosti, na druhej viedenskej arbitráži mocností Osi 30.8.1940, bola súčasne podpísaná aj dohoda o zabezpečení privilegovaného postavenia nemeckej menšiny v Maďarsku. (77) Za cenu tejto viedenskej dohody maďarská vláda mohla takmer suverénne uplatňovať svojú národnostnú politiku vo vzťahu k ostatným národnostiam, ktorá okrem toho, že bola utláčateľská a odnárodňovacia, bola aj nástrojom na vyvolávanie nepokojov v susedných krajinách. Tak napr. sledovala rozkol Slovákov žijúcich v Maďarsku a tým aj rozklad slovenského štátu. Dvorčákovské východoslovenské (slovjacké) hnutie už od začiatku si vytýčilo ako jeden z hlavných cieľov ovplyvňovanie východoslovenského obyvateľstva. Časopis Našu Zástavu pomáhali pašovať na územie Slovenska najmä orgány maďarskej vojenskej spravodajskej služby (78) a rozširovali sa aj letáky v mene údajnej "Slovjacej národnej rady", ktoré vyzývali východných Slovákov, aby odopreli odvádzanie daní, vojenskú službu a povzbudzovali ich, aby korbáčom v rukách vyhánali západoslovenské "pijavice" hladné na chlieb "slovjacej" zeme. (79) Rozkladnú činnosť podporovala aj rozhlasová stanica, ktorú z Nyiregyházy premiestnili do Hanisky pri Košiciach, odkiaľ mohla vysielat' takmer na celé východné Slovensko. (80) Aj v plánoch o vytvorení východoslovenskej (slovjacej) roľníckej strany bola zahrnutá úloha rozšíriť ilegálny vplyv aj na roľnícke spolky východného Slovenska. Rokovania v tomto zmysle boli už aj zahájené s grófom Michalom Csáky, vodcom Maďarskej strany na východnom Slovensku, ktorý vo svojich tajných stykoch s maďarskou vládou používal krycie meno "Szalma" (slama). (81)

Konečným cieľom nyilašov bolo zabezpečiť si aj príťažlivosť medzi Slovákami žijúcimi v Maďarsku, ako aj odraz toho na Slovensko. Aby mohli na Slovensku rozširovať návrh odmietnutého zákona, dali spracovať jeho preklad Michalovi Harmincovi, slovenskému emigrantovi; mysleli, že takto sa im podarí ovplyvniť vedúce kruhy na Slovensku a prípadne aj tábor Slovenskej Jednoty. Michal Harminc, ktorý už od r. 1939 ako pracovník Slovenských Novín bol v službách "nyilašov" a pravidelne spracúval preklady zo Slovenskej Jednoty pre informačné ciele Strany šípového kríža, 26.9.1940 vstúpil do strany aj formálne a stal sa horlivým organizátorom náboru Slovákov do tejto strany. Viackrát rokoval v tejto veci s Vágom, ako aj s "bratmi" Kerekesom a Ságghym, ktorí na sekretariáte strany nyilašov, na Andrásyho ceste 60 v Budapešti, riešili národnostnú otázku menšín. V liste Szálásimu zo 7.10.1940 naliehal na vytvorenie slovenského oddelenia Strany šípového kríža. (82) Na Slovensku, najmä v kruhoch Hlinkovej gardy, živila sa v tom čase ilúzia, že s národnosocialistickým Maďarskom by bola možná dohoda o otázke hraníc na etnickom princípe. (83) Táto ilúzia sa však po dôkladnejšom oboznámení sa s návrhom nyilašov čoskoro rozplynula, čo sa aj odzrkadlilo v stanovisku "jednotárov". Keď sa Szálás dostal z väzenia na slobodu na základe amnestie danej z príležitosti územných prírastkov v Sedmohradsku, navštívil svoje rodisko Košice a pokúšal sa nadviazať rokovania s Emanuelom Böhmom, ktorý sa na čele "jednotárov" z poverenia slovenskej vlády ujal vodcovskej úlohy Slovákov v Maďarsku. Narazil však na rozhodný odmietavý postoj. Podľa vyhlásenia "jednotárov", ktoré vydali pri tejto príležitosti, "národnospoločenský pracovný program Strany šípového kríža nie je spôsobilý na žiadnu kooperáciu. Tento plán neznamená nič iné, ako svätoštesfanskú ideológiu Maďarska, proti ktorej Slováci vždy bojovali". Vyhlásenie konštatuje, že Slováci v Maďarsku sa chcú

organizovať samostatne a v tomto zmysle si želajú rokovať s maďarskou vládou. Súhlasne s týmto “účastníkom slovenského hnutia je zakázaná akákoľvek spolupráca alebo rokovanie s maďarskou Stranou šípového kríža”. (84)

Slovenská vláda v nádeji, že bude schválené založenie slovenskej strany pod vedením Böhma, v novembri 1940 chcela urobiť gesto voči Maďarom na Slovensku a tým aj voči maďarskej vláde; vydala zásadné rozhodnutie o registrovaní Maďarskej strany na Slovensku a realizovaním poverila ministra vnútra Macha. Esterházy v úvodníku bratislavských Uj Hirek z 19.11.1940 pod titulkom “Na prahu novej éry” vyslovil za toto rozhodnutie slovenskej vláde svoju “najúprimnejšiu, z hĺbky srdca vyvierajúcu vďaku”. (85) Vstupom do “novej éry” bolo slávnostné pripojenie sa k dohode troch mocností Berlín—Rím—Tokio z 27.9.1940, ktorej zápisnicu maďarská vláda, usilujúca sa o bezpodmienečné prvenstvo, podpísala 20.11. a slovenská vláda 24.11.1940.

Problém maďarskej strany na Slovensku a naopak slovenskej strany v Maďarsku sa aj v “novej ére” dostával ťažko vpred. Slovenský minister vnútra Mach dal jasne Esterházymu na vedomie, že na základe zásady reciprocity osud maďarskej strany na Slovensku je úzko spätý s povolením politického organizovania sa Slovákov v Maďarsku bez akéhokoľvek vládneho ovplyvňovania. Kým sa toto neuskutoční, registrácia maďarskej strany zostane otvorenou záležitosťou napriek zásadnému rozhodnutiu vlády. Esterházy v decembri 1940 žiadal pomoc od maďarského ministra zahraničných vecí Csákyho, aby zlomil odpor Telekiho a vyprovokoval prajné rozhodnutie vlády, lebo je lepšie dať povolenie dobrovoľne, ako neskoršie okolnosťami prinútení podvoliť sa tlaku. (86)

Stanovisko Telekiho v tejto otázke zostalo však nezmenené a pokračoval v politike budovanej na rôznych organizáciách, ovplyvňovaných maďarskou vládou. Zo slovenského hľadiska mimoriadne urážajúce bolo založenie “Ojčizny Slovjackej” (Szlovják Közművelődési Szovetség) 17.1.1941 v Košiciach za predsedníctva Dvorčáka — “Szöke Költő” — (plavovlasý básnik). Tomuto spolku chceli privlastniť podobnú úlohu v rozvíjaní východoslovenského dialektu ako samostatného spisovného jazyka, akú svojho času zohrala pre rozvoj slovenského literárneho jazyka Matica slovenská v Martine. (87) Avšak kým Matica svojou účinnou a vplyvnou osvetovou prácou slúžila súčasne rozvoju a upevňovaniu slovenskej národnej jednoty, Dvorčák dal program Ojčizny do služieb otvoreného rozkolu a zakrývaného odnárodňovania. Kým činnosť Matice slovenskej naplňovala Slovákov oduševnením, nadšením, program Ojčizny Slovjackej právom vyvolával pobúrenie.

Zo strany maďarskej vlády, ktorá v zásade nikdy neuznala recipročnú prax, prvým krokom z donútenia bolo, že začiatkom r. 1941 Teleki prispel k založeniu slovenského katolíckeho Spolku sv. Vojtecha v Maďarsku. (88) Len takto mohol totiž dosiahnuť, aby na základe reciprocity slovenská vláda 28.2.1941 znovu povolila činnosť Maďarského kultúrneho spolku na Slovensku (Szlovenskozi Magyar Kultúregyesület — SZMKE), ktorej činnosť bola zastavená 19.4.1939. (89) Tento krok Telekimu uľahčilo, že v rámci KALOTu vytvorené organizácie SKM považoval za dosť účinné na vyváženie činnosti Spolku sv. Vojtecha.

Teleki vo februári 1941 nebol ochotný prijať delegáciu Slovákov v Maďarsku, (90) preto Böhm a jeho 19 spoločníkov 1. marca v memorande predložili žiadosť o vybudovanie slovenskej strany. (91) Esterházy, aby recipročne dosiahol registráciu Maďarskej strany na Slovensku (SMP), všemožne podporoval a súril u maďarskej vlády kladné vybavenie žiadosti Slovákov o povolenie založiť politickú stranu. (92) Teleki však neustúpil a požiadal grófa Štefana Révayho, aby 26.3.1941 v sprievode štátneho tajomníka Tibora Patakyho sa porozhliadali v Nových Zámkoch okolo Slovenskej Jednoty a zhodnotili skutočný pomer síl “jednotárov” a Kalčokovej strany. (93) Zistili, že Kalčokova strana bola celkom nemohúca oproti nepopierateľným úspechom “jednotárov”. Dôležitú úlohu zohralo to, že vláde ani len na um neprišlo splniť požiadavky, ktoré dala do programového vyhlásenia Kalčokova strana a ani tých niekoľko osobných krívd

neodstránilo, ktoré by pre Kalčokovu prestíž boli znamenali zásadnú podporu. Kalčok i Melišek boli znechutení; ani materiálne predpoklady im nevyšli a vláda, ktorá doteraz akoby neregistrovala, že veľa údajných výplat nie je účtenkou doložených, prichádzala k záveru, že minimálne úspechy strany nie sú úmerné poskytovanej podpore. (94) Kalčok sa pokúšal sondovať možnosť "prechodu". Už v septembri 1940 tajne vyhládal na Slovensku ministra vnútra Macha a naznačil mu, že sotva bude môcť zotrvať v Maďarsku. (95) Keď na jar 1941 si znovu "odskočil" na Slovensko, slovenské úradné orgány ho zadržali a na dva týždne zatvorili. To bol dôvod k úvahám, či možno ešte vôbec Kalčoka ponechať v úlohe predstaviteľa strany. (96) Révay i Pataky sa usilovali získať informácie, či by nebolo možné namiesto Kalčoka s inou osobou budovať novú, západoslovenskú stranu zameranú proti Slovenskej Jednote. Ako zistili, Karol Ernest, dekan-farár v Meleku, by prijal úlohu vedenia vážnej, klerikálne orientovanej strany zameranej na strednú spoločenskú vrstvu, keby dostala aj parlamentný mandát a záruku, že aspoň minimum v programe vyslovených požiadaviek môže byť splnené. (97) V dôsledku nezmeniteľného odmietavého stanoviska Telekiho vlády voči "jednotárom" dal si predseda slovenskej vlády, Tuka, zavolať Esterházyho, s ktorým mal rozhovor s dôraznou pripomienkou: "... poviem vám otvorene, ak v krátkom čase nebude Slovákom v Maďarsku umožnené založiť si politickú stranu, potom aj ja postupne rozpustím vaše organizácie, začnem miestnymi, potom prídu na rad okresné a nakoniec aj celé ústredie Maďarskej strany na Slovensku. Ak sa v Budapešti nechytia rozumu, môže to byť čoskoro a vy sa len raz zobudíte na holú skutočnosť, že ste zostali bez zamestnania." (98) Po smrti Telekiho Bárdossyho vláda pokračovala v Telekiho experimentoch proti slovenskou vládou podporovaným "jednotárom" založiť životaschopnú slovenskú stranu pod ochranou vlády. Na utajenie novšej iniciatívy maďarskej vlády v tomto smere tentoraz organizačné poverenie dostal hlavný župan Nitriansko-bratislavskej župy, Karol Thúroczy, aby v spolupráci s Ernstom a inými "doteraz politicky nezaangažovanými, zo štátu-vernostného hľadiska však spoľahlivými, váženými osobnosťami" pripravil založenie novej slovenskej strany. (99)

Popri násilnom zakladaní politickej strany sa neustále prejavoval tlak a úsilie vtiahnuť slovenských pracujúcich do "apolitickej" záujmovej organizácie podľa povolania, raziac heslo "spokojný robotník, šťastná rodina, silné Maďarsko". Pre tieto propagačné ciele vydali orientačno-informačnú brožúrku v slovenskom jazyku pod názvom "Čo je organizácia povolání?" SKM a jeho ústredný orgán Prameň sa snažili popularizovať záujmovú organizáciu povolání (Hivatásszervezet), ktorá si vytvorila obvod v Nových Zámkoch, Košiciach a urýchlene aj v Leviciach. Na valnom zhromaždení záujmovej organizácie povolání začiatkom júna 1941 v košickom národnom divadle Fr. Geletko v mene slovenského robotníctva slávnostne oznámil pričlenenie sa ku Krajinskej organizácii povolání maďarských pracujúcich (Magyar Dolgozók Országos Hivatásszervezete), ktorá chcela uskutočniť "dobovú" fašistickú prestavbu spoločnosti v Maďarsku". (100)

Ďalší vývoj, to sú už udalosti, ktoré bezprostredne nasledovali po napadnutí Sovietskeho zväzu a zapojení sa Slovenska i Maďarska do vojny. Esterházy 10.7.1941 predložil predsedovi slovenskej vlády Tukovi memorandum o krivdách, ktoré utrpeli Maďari na Slovenku. Vzápätí 15. júla 1941 dostal predseda maďarskej vlády Bárdossy obsahovo, tónom, dokonca i vonkajšou formou podobné memorandum o bezprávi páchanom na Slovákoch v Maďarsku, ktoré podpísal Emanuel Böhm, prepustený stredoškolský profesor z Košíc, ako "vedúci slovenskej národnej skupiny v Maďarsku". (101) Toto bol prvý prípad prejavu novej taktiky "jednotárov", ktorá v znamení reciprocity smerovala k tomu, aby "presne napodobovali každé konanie Maďarskej strany na Hornej zemi, alebo — mutatis mutandis — aby predkladali doslovne rovnaké podania, výzvy, heslá, novinové články, memorandá a vôbec robili to isté, čo tam na druhej strane urobil, resp. robí Esterházy". (102)

Maďarská vláda nebola ochotná sa zaoberať memorandum Slovákov, ba dokonca poverila košického hlavného župana, aby Böhma vzal na zodpovednosť, akým právom si

dovoľuje hovoriť v mene Slovákov v Maďarsku. Avšak stanovisko slovenskej vlády k tomuto memorandu predsa len definitívne ukázalo, že nemožno aj naďalej úplne ignorovať “jednotárov”. V záujme zabezpečenia registrácie Maďarskej strany na Slovensku Bárdossy plánoval povoliť “jednotárom” organizovať sa do politickej strany, ale tak, že jej činnosť obmedzí iba na západnú časť obsadeného územia a činnosť východného, košického výboru pod vedením Böhma udusí. Dňa 13. augusta 1941 požiadal Thúroczyho, aby oznámil Jozefovi Kelemenovi, šéfredaktorovi Slovenskej Jednoty, že “vláda nielen že nekladie prekážky založeniu strany, ale chce jej poskytnúť aj ochranu”. (103) Do tohto okypteného západného krídla “jednotárov”, ktoré malo aj svoj časopis, chceli včleniť aj Kalčokovu stranu; neskôr chceli odstrániť Jozefa Kelemena, proti ktorému už žandári zhromažďovali usvedčujúci materiál, (104) a na čelo strany by postavili Jozefa Hudeca, riaditeľa šurianskeho gymnázia. Sídлом strany mali byť Šurany. (105) Tieto plány prinútili “jednotárov”, ktorí zamýšľali politicky zorganizovať všetkých Slovákov v Maďarsku, aby v zhode so slovenskou vládou urobili rozhodný krok, Böhm 21.8.1941 celkom nečakane, pučisticky, ohlásil založenie Strany slovenskej národnej jednoty s celokrajinským charakterom. Ústredným orgánom strany je Slovenská Jednota. Predsedom strany je Emanuel Böhm, generálnym tajomníkom Jozef Kelemen. Sídlo ústredného sekretariátu je Budapešť. Okrem novozámockého a košického obvodného sekretariátu strana zriadi aj ďalšie sekretariáty na územiach obývaných Slovákami. (106)

Stanovisko predsedníctva vlády skoncipované Kormendy Ekes Sándorom k deklaračnému založeniu strany “jednotármí” bolo odmietavé: “Vzhľadom na to, že slovenská menšina v našej krajine sa už v súčasnosti rozvrstvila do rôznych politických strán a v budúcnosti sa prevdepodobne založí niekoľko nových slovenských strán, z mojej strany čo najdôslednejšie odmietam, aby som spomínanú stranu, resp. jej vedenie považoval za reprezentanta celej slovenskej menšiny v Maďarsku.” (107) Maďarská vláda sa nevzdala pokusov, aby v rade “jednotárov”, teraz už vystupujúcich ako jednotná strana, vyvolala rozkol. Pracovníci predsedníctva vlády, Pál Balla, Sándor Kormendy Ékes, spolu so županom Thúroczyom pokračovali v rokovaní s Karolom Ernstom, Ľudovítom Zákom, Jozefom Hudecom, ktorých Böhm a Kelemen obišli pri zostavovaní predsedníctva strany, chceli ich získať na rozbitie strany. (108) Lákali ich sľubmi, že dostanú zreorganizované Slovenské Noviny, ktoré teraz vychádzajú pod názvom “Slovenské ľudové noviny”. (109) Fúzia s Kalčokovou stranou, ktorej sa ernstovci vyhýbali, sa medzičasom stala neaktuálna, Kalčok totiž zomrel a strana bola už v rozklade. (110)

Týmto rozbíjačským snahám stál v ceste Kelemen, ktorý na zárok predsedníctva vlády už-už mal byť povolaný do vojenskej služby, aby bol odstránený. Rozbíjačskej činnosti však čelila aj slovenská verejná mienka tým, že sa stavala za “jednotárov”, proti maďarskej vláde a orgánom štátnej moci. Hlavný župan Thúroczy do “najhoršej” obce, ktorá bola určená za sídlo frakčnej strany — do Šurian — vyslal aj dobrovoľnú ženskú “pracovnú brigádu” poslucháčiek vysokej školy. Šurianski Slováci však “tieto milé stvory s anjelskou trpezlivosťou”, ktoré sa pokúšali s “láskou” zlomiť odpor, vypískali. Pán hlavný župan Thúroczy vidiac tento neúspech bol by najradšej použil účinnejšie metódy. Nasvedčuje tomu jeho vyhlásenie: “Keby neboli iné prekážky, vera bohu by som povedal: tri husárske škadrony dolnozemsých mládencov im hodiť na krk na 1-2 roky.” (111)

Založenie Böhmovej strany priam nútilo maďarskú vládu, aby už ustanovila Dvorčákom plánovanú a pripravovanú malorolnícku stranu, budovanú na východoslovenskom “slovjackom” hnutí. V septembri 1941 predseda vlády Bárdossy schválil s konečnou platnosťou budovanie tejto strany a 1. októbra 1941 v Košiciach bola aj založená “Naša gazdovská strana” ktorej predsedom sa stal Jozef Sobota, dekan-farár, avšak funkciu vodcu strany prevzal Viktor Dvorčák. (112)

V znamení boja proti “jednotárom” maďarské miestne vrchnostenské orgány benevolentnejšie prihliadali na činnosť niylašov na pripojenom území. Košická organizácia Strany šípového kríža, ktorá v podaní predsedovi vlády z 10.9.1941 označila činnosť

Böhmovej strany ako "panslavistickú", budovala si slovenskú pobočku a podarilo sa jej v okolitých dedinách získať aj niekoľko Slovákov. Nebol to síce nijaký úspech, lebo vlastne celý rok z ústredia strany prebiehal organizovaný nábor medzi Slovákami - a podľa ich vlastného hodnotenia - aj v budúcnosti sú slabé vyhliadky. Udržiavala sa len z toho dôvodu, "lebo predsa je len akosi protiváhou Böhmovho hnutia, je užitočná so zreteľom na rozkol Slovákov, a preto z maďarského stanoviska treba ju chápať ako užitočný faktor (113)

Böhm pod záštitou slovenskej vlády neúnavne pokračoval v započatom diele. Preložil sídlo strany do Budapešti a začal celokrajinské organizovanie Slovákov: rovnako v Békéscsabe ako na roztratených ostrovčekoch Siláde a Sáčky. Maďarská vláda sa zas usilovala Böhmovu stranu obmedziť len na územie "Hornej zeme" a tam predovšetkým na oblasti Nových Zámok a Šurian, (114) a toto rozhodnutie neváhala presadzovať miestami aj za policajnej asistencie, resp. žandárskeho zásahu. (115) Neuznala stanovy, ktoré Böhm vypracoval a predložil na schválenie predsedníctvu vlády, (116) a vynaložila všetko úsilie, aby zabránila šíreniu týchto stanov, ako aj ich politickému uplatneniu sa pri organizovaní strany. (117)

Za týchto okolností uplynulo 2.11.1941 už tretie výročie viedenskej arbitráže, ktoré využila slovenská vláda na usporiadanie protestných manifestácií proti osudu Slovákov, ktorí sa dostali pod maďarské panstvo. Pritom naznačovala, že Maďari na Slovensku budú ľutovať, ak sa nezmení postoj voči Slovákom v Maďarsku. (118) Okolnosť, že v apríli 1941 stanné sudy pôsobiace na Maďarmi okupovanom juhoslovanskom území vyniesli rozsudky smrti aj v Petrovci, kde väčšina obyvateľstva bola slovenskej národnosti, a že koncom októbra spomedzi 8 popravených obyvateľov Petrovca piati boli Slováci, zohrala nemalú úlohu v podnecovaní nálady demonštrujúcich na Slovensku. Maďarský vyslanec v Bratislave zahlásil slovenskej vláde protest maďarskej vlády proti demonštráciám, odvolávajúc sa na to, že v Petrovci nebolo nijaké prenasledovanie Slovákov, ale že popravení boli odsúdení na smrť "pre komunistické sabotážne činy". Predseda slovenskej vlády Tuka vzal to na vedomie s poznámkou, že "ak by sa na Slovensku vyskytli komunistické sabotážne výčiny, tak by ich aj on dal ihneď postrieľať" — a nariadil zaistiť 14 príslušníkov Maďarskej strany na Slovensku, "pre podozrenie z komunistického správania sa". (119) Intenzita hlučných demonštrácií ani v nasledujúcich dňoch neochabla; 10. novembra 1941 v Kežmarku a Spišskej Novej Vsi došlo k demolovaniu maďarského kultúrneho domu. (120) Keďže bratislavský nemecký vyslanec tieto udalosti odsúdil a vyhlásil, že "postup, ktorý možno na slovenskej strane konštatovať, nesmie sa vyskytnúť medzi spojencami, ktorí spoločne bojujú proti bolševizmu", (121) cítila sa aj maďarská vláda posmelená, že môže použiť dôraznejšiu formu protestu; 11. novembra 1941 odvolala svojho vyslanca z Bratislavy. (122)

Nemci však nemohli trpieť roztržku vo vzťahoch týchto dvoch "protibolševických spojencov". Preto pri príležitosti prolongácie a rozšírenia paktu proti kominterne v Berlíne 25.—27.11.1941 nabádali predsedov vlády Slovenska a Maďarska k spoločnému prerokovaniu sporných otázok. (123) Pre ovzdušie, v ktorom sa rokovania začali, bolo charakteristické, že obe strany sa vzájomne obviňovali z komunizmu a vyzdvihovali svoje antikomunistické zásluhy. Keď Tuka zasadol s Bárdossym k zelenému stolu, jeho zástupca, minister vnútra Mach, hovoril v slovenskom parlamente o tom, že "kým Slováci sa vždy stavali proti bolševizmu a s úspechom vyhnali červené hordy Bélu Kuna, zatiaľ vodcovia komunistov na Slovensku a ich parlamentní zástupcovia, napr. aj známy Major, boli všetci Maďari". (124) Bárdossy zasa znovu zdôrazňoval, že v Maďarsku zaistení Slováci, ako aj popravení z Petrovca boli komunisti, aj slovenské kníhkupectvo v Békéscsabe bolo zatvorené preto, lebo šíriло komunistickú tlač. Proti komunistom treba postupovať spoločne a jednotne; avšak Tuka berie pod ochranu týchto komunistov ako Slovákov a uplatňuje retorzie proti tamojším nevinným Maďarom. Oznamil, že Maďarsko preruší diplomatické styky so Slovenskom, ak sa neskončuje s prenasledovaním Maďarov.

(125) Tuku zarazilo nielen to, že na vyzvanie Ribbentropa bol nútený rokovať s Bárdossym, ale priam sa zhrozil, keď sa Bárdossy v Berlíne opovážil vyhrážať sa prerušením diplomatických stykov. Tuka aj neskoršie spomína na toto rokovanie ako na také, pri ktorom ho Bárdossy “sterorizoval”. Žiadal Bárdossyho, aby sa nerozhodol pre tento čin a prisľúbil, že dá prešetriť záležitosť zaistených členov Maďarskej strany na Slovensku, nahradia hmotné škody spôsobené demonštrujúcimi a potrestajú vinníkov. Až po tomto prišlo na rad rokovanie o sporných otázkach. Tuka považoval etnickú revíziu hraníc za prvoradú podmienku pre vylepšenie oboch krajín. Bárdossy zas zotrval na stanovisku, že “najprv sa musí vytvoriť úprimný priateľský vzťah a spolupráca medzi oboma krajinami, a potom možno aj otázky etnické sa vyriešia samé od seba”. (126) Dohodli sa predsa aspoň na tom, že slovenská vláda uskutoční registráciu Maďarskej strany na Slovensku a schváli stanovy SzMKE (Szlovenszko Magyar Kultúregylet), a maďarská vláda zas vezme na vedomie organizačné stanovy Strany slovenskej národnej jednoty a schváli organizačný štatút Spolku sv. Vojtecha v Maďarsku. Zdalo sa, že napätie povolí; Tuka aj pred Ribbentropom “prisľúbil mier”, na príkaz Bárdossyho sa vrátil aj maďarský vyslanec 8. decembra 1941 do Bratislavy. (127)

Medzitým v Petrovci, v ovzduší teroru, pokračovalo sa v ničení slovenských kultúrnych ustanovizní. O budovu kultúrneho spolku, tlačiarne a knižnice miestnej Matice slovenskej javil záujem Uhorskokrajinský vzdelávací spolok slovenský (Magyarországi Szlovák Kozmuvelodési Társulat); administratívny riaditeľ Antal Kadlec a generálny sekretár Eduard Ghéczy-Hugyecz podali oznámenie proti spolku, na základe čoho “maďarský kráľovský honvédský štáb uskutočnil vyšetrowanie a vyslovil svoje uznanie s vyjadrením, že to bol dobrý lov”. Keďže týmto spôsobom Kadlec dostal celé vedenie Matice slovenskej do internačného tábora, resp. dal pod policajný dozor, podujal sa na budovanie miestnej organizácie vlastného spolku. Nábor na členstvo podporil tým, že o prijatie predsedníctva funkcie požiadal majiteľa miestnej textilnej a konopnej továrne, od ktorého bolo závislých niekoľko sto robotníkov a 2500 domácich pracovníkov. Podľa jeho názoru, ak petrovčania a ostatní Slováci v Bácske budú v spolku — tón udavajúci činitelia už aj vstúpili — potom už nenápadne, automaticky sa dostanú do MÉP (Magyar Elet Pártja). Naliehal, aby v rámci vládnej strany — v zmysle zásadného uznesenia krajinského vedenia strany — bol založený tzv. národnostný výbor, ktorý by mal na zreteli zásady budovania strany a “z prípadu na prípad by prerokoval a podal mienku, prípadne by zahájil riešenie záležitostí”. Tak napr. podľa neho, z tohto aspektu by bolo veľmi vhodné znovu zahájiť činnosť slovenského gymnázia v Petrovci, ktoré Maďari hneď po príchode do Petrovca zatvorili, samozrejme pri súčasnej výmene celého profesorského zboru a zavedení čo najviac maďarských vyučovacích hodín do osnov. Národnostné oddelenie predsedníctva vlády zaujalo negatívne stanovisko proti tomuto návrhu, uznalo za vhodné považovať len o zriadení slovenskej meštianskej školy. Kadlec považoval za svoju dôležitú úlohu, aby ochromil činnosť Strany slovenskej národnej jednoty; “upozornil som žandárov, aby kroky böhmovcov diskretné sledovali”, písal Bárdossymu. (128)

Aj na kurze pre vedúcich katolíckeho mládežníckeho spolku (SKM), organizovanom v decembri 1941 v Nových Zámkoch, ústrednou témou bol boj proti Strane slovenskej národnej jednoty; pritom však vyzvali účastníkov, aby “sa všetci snažili naučiť po maďarsky”. Viktor Vozár, ústredný tajomník, zdôraznil, že ak sa Slováci v Maďarsku neprispôbia dobrovoľne daným pomerom štátu, sťažia si iba vlastnú situáciu. (129) Pri berlínskych rokovaniach slovenská vláda by bola chcela rozšíriť okruh dohodnutých opatrení na základe reciprocity aj na otázku parlamentného zastúpenia; v decembri 1941 Tuka naliehal, aby Böhma povolali do maďarskej poslaneckej snemovne ako zástupcu Slovákov v Maďarsku, súhlasne s tým, že aj Esterházy zaujal miesto v slovenskom zbore ako zástupca Maďarov. Robil narážky, že ak by sa táto požiadavka nespĺnila, “slovenská verejnosť by požiadala zrušenie Esterházyho mandátu”. (130) Maďarská vláda aj tentoraz, i pri ďalších príležitostiach odmietala túto požiadavku s odôvodnením, že podľa

maďarského zákona pre prípadné povolanie do parlamentu môžu prichádzať do úvahy len takí, ktorí boli členmi bývalého československého parlamentu. Teda ani Böhm, ani Tukom neskoršie navrhovaní Harčár a Kelemen nevyhovovali tejto podmienke a iba nadhodenou myšlienkou zostal Tukov nápad, že "snáď by bolo možné zo Slovenska niekoho optovať". (131) Maďarská vláda sa vyhlá aj Tukovmu návrhu, aby spoločná misia maďarského a slovenského školského odborníka preverila sťažnosti v súvislosti so školskými otázkami Slovákov v Maďarsku a Maďarov na Slovensku, aby spracovali spoločné hlásenie a toto predložili obom vládam. (132)

V deň prijatia organizačných stanov Strany slovenskej národnej jednoty 7.1.1942 sa zišla Kalčokova Slovenská kresťanská ľudová strana, aby namiesto zosnulého Kalčoka zvolila za predsedu Meliška a znovu sa pokúsila o organizovanie boja proti "jednotárom". Národnostné oddelenie predsedníctva vlády hodnotilo však tento pokus v tom zmysle, že "osoba Meliška nezdá sa byť dosť vhodná na funkciu vedúceho strany a nebola by schopná stať sa protiváhou organizovanému sa Strany slovenskej národnej jednoty", a preto jej ani neposkytne hmotnú podporu. (133) Takto Slovenská kresťanská ľudová strana úplne zanikla.

Poznámky k V. kapitole

(1) Počet Slovákov na území južného Slovenska pripojeného k Maďarsku podľa československého sčítania ľudu r. 1930 bol 265 000, podľa mimoriadneho sčítania decembri 1938 123 000. Počet Slovákov žijúcich na území trianonského Maďarska bol podľa maďarského sčítania ľudu r. 1930 104 000.

(2) V hlásení Lajosa Kuhla, maďarského vyslanca v Bratislave z 5.1.1943 sa spomína návrh Tuku z 2.11.1938, ktorý zostal utajený. (OL, Kum., Pol., bal. 436, pol. 65, 3/1943.)

(3) OL, ME, Nemzetiségi o., bal. 56, K 15399, 15561, 15578, 15577, 15578/1939.

(4) OL, ME, Nemzetiségi o., bal. 54, E 15344/1939. Hlásenie Veliteľstva žandárskeho stopovacieho odd., Budapešť, 10.1.1939. Ďalej: tamže, bal. 54, E 16974/1939 a bal. 64, P 15166/1939. Dňa 1.3.1939 v Komjaticiach boli znovu demonštrácie: keď sa začala medzinárodná železničná doprava a zo Slovenska vchádzal prvý vlak do komjatickej stanice, tisícový slovenský dav ho privítal "Slováci dnu, Maďari von!" (OL, ME, Nemzetiségi o., bal. 54, 15866/1939.)

(5) OL, ME, Nemzetiségi o., bal. 54, E 15623/1939; bal. 55, G 16234/1939; bal. 56, L 15267/1939; OL, BM, Res., 1939-2-5501.

(6) Esti Ujság, 11.1.1939. A surányi tragédia kisebbségi szemszögből (Šurianska tragédia z menšinového zorného uhla). Pozri na toto sa vzťahujúci list gr. Lujzy Esterházy adresovaný Miklosovi Kozmovi, Ujlak pri Nitre 24.1.1939. (OL, Spisy - Kozma, bal. 27) "Čo by bola povedala maďarská menšina v Československu, keby v októbri pri niekoľkých za sebou nasledujúcich bratislavských maďarských demonštráciách boli do nich strieľali?"

(7) KN, 1935/XXI, 71. Reč Tibora Rakovszkého, 14.12.1938.

(8) OL, K.Um., Sajto és kulturális o., bal. 368,383/1939. Hlásenie maďarského konzulátu v Bratislave zo 4.1.1939.

(9) OL, Zápisnice min. rady, 10. 1.1939.

(10) Hlásenie Henrika Wertha náčelníka štábu, Budapešť, 16.2. 1939. (OL, Kum., Res., Pol., bal. 75, pol. 65, 12//1939.); Hlásenie maďarského konzula Petravicha, Bratislava, 7.4.1939. (OL, Kum., Res., Pol., bal. 75, pol. 65, 402/1939.)

(II) Tiso už 4.11.1938 poslal z Bratislavy list Miklošovi Kobrovi, vtedajšiemu československému vyslancovi v Budapešti, v ktorom ho žiada o podporovanie činnosti Obtuloviča. (OL, ME, Nemzetiségi o., bal. 97, L 16987/1941.)

(12) OL, ME, Nemzetiségi o., bal. 97, L 16987/1941. Hlásenie II. armádneho veliteľstva, 31.1.1939; tiež bal. 54, E 15344/1939. Hlásenie vidieckeho hlav. policajného kapitanátu, Budapešť, 31.1.1939.

(13) St. archív, Nitra, Spisy hl. žup. Tekovsko-hontianskej župy, 182/1939. Hlásenie Tibora Rápolti Nagy, hl. služného, Levice, 27.1.1939.

(14) Hlásenie Esterházyho, Bratislava, 26.1.1939. (OL, KUm., Res., Pol., bal. 72, pol. 65, 461/1939.)

(15) OL, ME, Nemzetiségi o., bal. 54, E 17284/1939.

(16) Časopis "Érsekujvár és Magyar Vidék" z 5.2.1939 (články: A szlovák kongresszus elé a Megjegyzések a tervbevett február 12-i érsekujvári szlovák kongresszushoz).

(17) OL, BM, Res., 1939-2-5501. List ministra vojny Barthu ministrovi vnútra Keresztes-Fischerovi, Budapešť, 23.2.1939.

(18) OL, ME, Nemzetiségi o., bal. 240, Zbierka - Flachbart, 4d.

(19) Hlásenie Esterházyho, Bratislava 26.1.1939. OL, Kum., Res., Pol., bal. 72, pol. 65, 461/1939.

(20) OL, Spisy Kozma, bal. 27, záznam Miklósa Kozmu v denníku 22. a 23.3.1939.

(21) Hlásenie Ľudovíta Bazovského, Lučenec, 31.3.1939. (OL, KUm., Res., bal. 75, 389/1939.

(22) OL, ME, Nemzetiségi o., bal. 65, P 7675/1939.

(23) Tamže, bal. 66, P 19014/1939, OL, Kum., Gazdaságpolitikai osztály, bal. 718. Hlásenie bratislavského maďarského konzula Petravicha: "A gazdasági helyzet Szlovákiában". Hospodárske situácia na Slovensku.) Bratislava, 17. 4. 1939.

(24) OL, ME, Nemzetiségi o., bal. 64, P 16156/1939.

(25) Hlásenie Viktora Dvorčáku, Paríž, 2.7.1939. (OL, Kum., Res., Pol., bal. 75, pol. 65, 592/1939.)

(26) Koreňovo interview v politickom týždenníku "A Nép", 11.5.1939, str. 1.

(27) Magyar Nemzet z 8.8. 1939, str. 4.

(28) Hlásenie Viktora Dvorčáku, Paríž, 28. 6. 1939 a 1. 7. 1939. (OL, Kum., Res., Pol. bal. /i, pol. 65, 592/1939)

(29) OL, ME, Nemzetiségi o., bal.97, L 16987/1941. Hlásenie maďarského konzula v Bratislave Petravicha z 19.5.1939, a OL, Mb, Nemzetiségi o., bal. 65, P 17984/1939- hlásenie Petravicha z 10.7.1939.

(30) Tamže, bal. 71, E 15254/1939.

(31) Tamže.

(32) Zoznam "poslancov za Felvidék", ktorí boli povolaní do parlamentu, pozri: Felsáházi Napló 1935/IV., str. 11-13.

(33) Pri slávnostnom otvorení nového parlamentu 30.6.1939 prehovoril Anton Kadlec, zástupca Slovákov. KN 1939/1., str. 287-292.

(34) OL, ME, Nemzetiségi o., bal. 94, G 16300/1941. "A nemzetiségi csoportok Jogállása Szlovákiában, az 1939 július 21-i szlovák alkotmány szerint." (Právne postavenie národnostných skupín na Slovensku, podľa slovenskej ústavy z 21.7.1939.)

(35) Tamže, bal. 65, P 18721/1939.

(36) Tamže, bal. 54, E 18191/1939, bal. 65, P 18337/1939.

(37) Št. archív, Nitra, podžupanské spisy Tekovsko-hontianskej župy, 5388/1939.

(38) OL, ME, Nemzetiségi o., bal. 66 P 19825 a 19897/1939. Kum., Pol., bal. 409, pol. 65, 4709/1939.

(39) OL, ME, Tájékoztatási o., bal. 7. Hlásenie Revíznej Ligy. B 299 - Hlásenie z Paríža, 16.11.1939.

(40) List Koreňa Hurbanovi, Budapešť, 24. 11. 1939. OL, ME, Nemzetiségi o., bal. 24. Zbierka Flachbart S/b.

- (41) Tamže. Zápisnica zo zasadania "Zahraničnej vlády Slobodného slovenského štátu", 2.1.1940.
- (42) Koreň konečne potom mohol predsa len vycestovať do Ameriky ako spravodajca Slovenských novín, ale ako "rukojemcov" ponechal v Budapešti dvoch svojich spolupracovníkov. Maďarská vláda mesačne 250 dolármi podporovala jeho činnosť, ktorú vyvíjal proti idei československej myšlienky a jednoty. Okolnosť, že jeho prejavy súčasne odzrkadľovali aj protinemecký postoj, robila maďarskej vláde starosti a pomýšľala na prerušenie stykov s ním, Nemci však privreli oči nad Koreňovou "proti-nemeckosťou", lebo boj proti československej orientácii považovali za dôležitejší.
- (43) Tilkovszky Loránt, Revízió és nemzetiségpolitika Magyarországon 1938-1941. Budapešť 1967, str. 145-253.
- (44) M. Vietor, Formy a konkrétne prejavy odboja proti horthyovskému okupačnému režimu. (Slovenské národné povstanie roku 1944. - Zborník príspevkov z národnooslobodzovacieho boja 1938-1945.) Bratislava 1965.
- (45) Porov. Magyar Nemzet, z 19.1.1940, str. 5.
- (46) OL, Kum., Res., Pol., bal. 79, pol. 65, č. 81/1940. Hlásenie J. Esterházyho. Bratislava, 29.1.1940.
- (47) Magyar Nemzet z 24.1.1940, 24, str. 6.
- (48) Csalfa György, rím. kat. farár (Tiba, Užocká župa) žiadosť predložená Egyesült Keresztény Párt Zjednotenej kresťanskej strane), 19.3.1940. (OL, ME, Nemzetiségi o., bal. 183, P 32749/1943.)
- (49) OL, ME, Nemzetiségi o., bal. 71, E 15807/1940.
- (50) OL, KUm., Pol., bal. 412, 905-65-7/1940. Záznamy dr. Gejzu Birkása. Budapešť, 14.2.1940.
- (51) Tamže. Ottlik: Poznámky k rozhovoru dr. Obtuloviča s Gejzom Birkásom, Budapešť, 16.2.1940.
- (52) OL, BM, Res., 1940-8-6213- prípis FM, Budapešť, 7.2.1940 a OL, ME, Nemzetiségi o., bal. 81, N 15753/1940.
- (53) OL, ME, Nemzetiségi o., bal. 91, E 15534/1941.
- (54) Tamže, bal. 66, P 20557/1939.
- (55) Tamže, bal. 91, R 15534/1941.
- (56) Tamže.
- (57) Tamže, bal. 92, E 17063/1941. Záznam Flachbarta, Budapešť, 10.4.1940.
- (58) OL, BM, Res., 1940-8-5911. Hlásenie policajného hl. radcu Sombora, Budapešť, 29.1.1940; ďalej ME, Nemzetiségi o., bal. 78, L 18860/1940; Situačné hlásenie z Košíc od zástupcov z ústredia Spolku na ochranu rasy (Fajvédó Szíjvetség) Budapešť, 10.4.1940.
- (59) OL, ME, Nemzetiségi o., bal. 92, E 17063/1941. Hlásenia Veliteľstva žandárskeho stopovacieho odd., Budapešť, 13. a 29.3.1941.
- (60) Tamže, bal. 72, E 17527/1940. Hlásenie maďarského vyslanectva v Bratislave z 3.5.1940.
- (61) OL, Kum., Pol., bal. 411, 3289-65-7/1940. Prípis ministerského radcu Ballu 'z predsedníctva vlády) ministromi zahraničia Csákymu, Budapešť, 6.6.1940.
- (62) OL, ME, Nemzetiségi o., bal. 71, E 15807/1940.
- (63) Tamže, bal. 53, E 20985/1939.
- (64) Tamže, bal. 65, P 17973/1939.
- (65) Tamže, bal. 85, P 19387/1940.
- (66) OL, BM, Res., VII. 1940-8-500. Hlásenie Veliteľstva žandárskeho stopovacieho odd., Budapešť, 27. 3. 1940 a hlásenie vrábeľského okresného vojenského veliteľstva, Nové Zámky, 19.2.1940.
- (67) OL, KUm., Békeelőkészítő o., XX111—38. Hlásenie Gy. Vozára o svojej ceste po dedinách 27.—30. 6. 1941 (Slov. Meder).

- (68) OL, BM, Res., VII, 1940-8-5001. Materiál z miestnych údajov Košíc a okolia, politicko-bezpečnostné odd. polície, Budapešť, 7.11.1940.
- (69) OL, ME, Társadalom politikai o., bal. 4., fol. 1389. "Szlovákiában kifejtendő magyar propaganda". (Maďarská propaganda, ktorá sa môže rozvíjať na Slovensku.) Bratislava, 17.3.1940.
- (70) OL, ME, Nemzetkégi o., bal. 71, E 15097/1940.
- (71) Záznam Ernőa Flachbarta o rozhovore s Kurtom O. Rablom, vedúcim referentom nemeckej správy v Krakove, 22.4.1940 v Budapešti. OL, ME, Nemzetiségi o., bal. 76, L 16531/1940.)
- (72) Tilkovszky Loránt, A nyilások törvényjavaslata a nemzetiségi kérdés rendezéséről. Századok 1965, č. 6.
- (73) KN, 1939/VI. 303-304. - Hlásenie ministerského predsedu Pála Telekiho z 19.6.1940.
- (74) Pozri poznámku 72.
- (75) OL, Kum., Res., Pol., bal. 79, polož. 65, 206/1940. Hlásenie, Esterházyho z 12.8.1940.
- (76) Tamže, bal. 79, pol. 65, 575/1940. Hlásenie Esterházyho zo 16.8.1940.
- (77) Tilkovszky Loránt, Volksdeutsche Bewegung und ungarische Nationalitätenpolitik 1938-1941. Acta Historica, Budapešť, 1966, 319. n.
- (78) OL, ME, Nemzetiségi o., bal. 80, L 21545/1940. Záznamy Gyulu Szilágyiho vo veci rozširovania "Našej Zástavy" na Slovensku. Košice, 4.4.1941.
- (79) OL, KUm., Pol., bal. 409, 14520-65-7/1939.
- (80) OL, ME, Nemzetiségi o., bal. 77, L 17322/1940. List generálneho riaditeľa pošty min. predsedovi Pálovi Telekimu, Budapešť, 23.4.1940.
- (81) Tamže, bal. 87, T 16823/1940.
- (82) OL, BM, Res., 1940-6-bez čísla.-Hlásenie politického odd. budapeštianskeho policajného hl. kapitanátu, 9.11.1940.
- (83) L. Lipták, Maďarsko v politike slovenského štátu v rokoch 1939-1943. Historický časopis, roč. 1967, č. 1, 10-11.
- (84) OL, BM, Res., 1940-8-5002. Hlásenie policajného kapitanátu v Košiciach o politickej situácii. (Torzo, aj datovanie chýba.)
- (85) OL, KUm., Pol., bal. 413, 276-65-4/1940. Hlásenie maďarského vyslanectva v Bratislave, 19. 11.1940.
- (86) OL, KUm., Res., Pol., bal. 84, pol. 65, 5/1941. List Esterházyho Csákymu, Bratislava, 12.12.1940.
- (87) OL, KUm., Pol., bal. 414, 2750-65-7/1940. Zápisnica "Hornozemskej vedeckej spoločnosti" z 3. 5. 1941 v súvislosti s anketou o "slovjacej" otázke. Prejav Dvorčáka.
- (88) OL, ME, Nemzetiségi o., bal. 92, E 17063/1941. Spisy vzťahujúce sa na povolenia pozri: OL, Kum., Pol., bal. 411, 4229-65-7/1939.
- (89) Tamže. Hlásenie maďarského vyslanectva v Bratislave z 28.2.1941.
- (90) Tuka upozorňuje Esterházyho: "Následky takéhoto postupu môžete znášať vy". Hlásenie bratislavského maďarského vyslanectva z 28.2.1941. OL, Mb, Nemzetiségi o., bal. 92, E 17063/1941.
- (91) OL, ME, Nemzetiségi o., bal. 91, E 1551 ty1941.
- (92) Ľudovít Bazovský píše v protestnom liste proti požiadavkám Esterházyho: "Esterházy v Budapešti priamo znásilňoval." (OL, ME, Nemzetiségi o., bal. 94, G 16300/1941.) Proti tejto Esterházyho politike protestoval aj Viktor Dvorčák (Tamže.)
- (93) OL, ME, Nemzetiségi o., bal. 91, E 15510/1941. Záznam z 26.3.1941.
- (94) Tamže, bal. 92, E 170634941. Podania Meliška z 24.1.1941 a Kalčoka z 30.4. a 21.7.1941.

- (95) OL, KUm., Pol., bal. 411, 5415-65-7/1940. Záznam Jánosa Esterházyho pre ministerstvo zahraničných vecí. Bratislava, 27.9.1940 .
- (96) OL, ME, Nemzetiségi o., bal. 91, E 15534/1941.
- (97) Tamže, bal. 91, E 15510/1941. Záznam z 26.3.1941.
- (98) OL, Kum., Pol., bal. 413, 3-65-4/1941. Hlásenie bratislavského maďarského vyslanectva z 3.4.1941.
- (99) OL, ME, Nemzetiségi o., bal. 94, G 16300/1941. Záznam pre ministerského predsedu Bárdossyho o slovenských politických hnutiach v Maďarsku. Budapešť, 27.9.1941.
- (100) Tamže, bal. 213, P 15725/1944. Hlásenie Istvána Vidu, predsedu Krajinskej organizácie zamestnaneckých skupín maďarských pracujúcich, ministerskému predsedovi. Budapešť, 28.2.1942.
- (101) Tamže, bal. 91, E 15510/1941. Záznam z 31.7.1941.
- (102) Tamže, bal. 94, G 16300/1941. Záznam, Budapešť, 15.9.1941.
- (103) Tamže, bal. 91, E 15510/1941. Záznam z 13.8.1941.
- (104) Tamže, bal. 97, L 16365/1941.
- (105) Tamže, bal. 94, G 16300/1941. List hlavného župana Nitriansko-Bratislavskej župy, Károlya Thúroczyho, štátnemu tajomníkovi predsedníctva vlády, Tiborovi Patakymu, Nové Zámky, 15.8.1941.
- (106) Tamže. Hlásenie Böhma o založení strany. Budapešť. 21.8.1941.
- (107) Tamže. Prípis ministrovi vnútra. Koncept Sándora Kármendyho Ékesa, Budapešť 29.9.1941. Úprava cenzúry: "Všade treba škrtnúť výraz "slovenská národná skupina" a nahradiť výrazom "Slováci".
- (108) Tamže. List hl. župana Thúroczyho Sándorovi Kormendymu Ékesovi, Nové Zámky, 7.9.1941.
- (109) Tamže. Záznam, Budapešť, 3. 9. 1941. Chcú sa zbaviť neosvedčeného šéfredaktora Slovenských novín, Györgya Podhradszkého, a nový časopis zveriť Sándorovi Vájlokovi, ktorý už nejaký čas pracoval ako politický redaktor v Slovenských Novinách. Nový časopis by vychádzal mesiac - dva paralelne so Slovenskými Novinami, aby sa v očiach Slovákov nezračil ako nástupca kompromitovaných Slovenských Novín, len potom by ich s konečnou platnosťou zastavili.
- (110) OL, ME, Nemzetiségi o., bal. 92, E 17063/1941.
- (111) Tamže, bal. 94, G 16300/1941 .List hlavného župana Károlya Thúroczyho tajomníkovi Tiborovi Patakymu, Nové Zámky, 20.9.1941.
- (112) Tamže, bal. 94, G 16300/1941.
- (113) Hlásenie z Košíc od dôvernej osoby, 23.10.1941. OL, ME, Nemzetiségi o., bal. 120, E 15415/1942.
- (114) Tamže, bal. 94, G 16300/1941. Záznam, Budapešť, 23.9.1941.
- (115) V Békéšcabe poveril Böhm vybudovaním sekretariátu svojej strany Ondreja Kerepeckého, polícia však 10.10.1941 zakázala jeho činnosť. V Trstenom pri Hornáde (Abauinádaše) zhabalo žandárstvo spisy Böhmovej strany a prihlášky do strany. (Protestný list Böhma predsedovi vlády, Budapešť, 17.10.1941. OL, ME, Nemzetiségi o., bal. 94, G 16300/1941.) V južnej oblasti v Petrovci organizátorov Böhmovej strany žandári nemilosrdne zbili. (List hl. župana Bács-Bodrožskej župy, Lea Deáka, legačnému radcovi Andorovi Szentmiklosymu, Zombor, 10.11.1941.)
- (116) OL, ME, Nemzetiségi o., bal. 94, G 16300/1941. Referát štátneho tajomníka Tibora Patakyho ministerskému predsedovi Bárdossymu 13. 10. 1941 a rokovanie s ministrom vnútra Keresztes-Fischerom 16.10.1941.
- (117) Tamže. Predsedníctvo žiada ministra vnútra 29.10.1941, aby "bez atrocít, ale vhodným použitím vnucovacích prostriedkov uskutočnil vyšetovanie ohľadne toho, ako v praxi prebieha organizovanie Böhmovej strany. Hl. župan v hlásení z 25.11.1941 podáva

správu o tom, že hlavní slůžni “mali dôverné napomínajúce rozhovory” s miestnymi vedúcimi Böhmovej strany v slovenských obciach.

(118) “Záznamy o protimaďarských prejavoch, resp. demonštráciách na Slovensku.” (OL, Kum., Pol., bal. 414, položka 65, 6919/1941.)

(119) Hlásenie bratislavského maďarského vyslanectva zo 7.11.1941. (OL, KUm., Pol., bal. 414, pol. 65, 7099/1941.)

(120) OL, Kum., Pol., bal. 414, pol. 414 , 6649/1941.

(121) Hlásenie bratislavského maďarského vyslanectva z 10.11.1941. (OL, KUm., Pol., bal. 414, pol. 65, 7098/1941.)

(122) Súhrnná politická správa zo Slovenska za rok 1941. OL, KUm.,Pol., bal. 430, pol. 65, 25/1942.

(123) Ľ. Lipták , c. d., s. 17-18.

(124) Hlásenie bratislavského maďarského vyslanectva. (OL, KUm., Pol., bal. 414, pol. 65 , 7549/1941.)

(125) Záznam z rozhovoru Tuku a Bárdossyho v Berlíne 27.11.1941. (OL, KUm., Res., Pol., bal. 84, pol. 65, 893/1941.)

(126) Hlásenie maďarského vyslanca v Bratislave Lajosa Kuhla z 21.9.1943, o. i. o tom, ako spomína Tuka na rokovanie s Bárdossym v novembri 1941 v Berlíne. (OL, KUm., Res., Pol., bal. 91, pol. 65 , 495/1943.)

(127) Pozri pozn. 122.

(128) Memorandum Antala Kadleca predsedovi vlády Bárdossymu. Budapešť 4.12.1941. (OL, ME, Nemzetiségi o., bal. 144,P 18451/1942.)

(129) OL, ME, Nemzetiségi o., bal. 143, P 15672/1942.

(130) Hlásenie maďarského vyslanectva v Bratislave, 16.12.1941. (OL, KUm., Pol., bal. 414, pol. 65 , 7750/1941.)

(131) Hlásenie Lajosa Kuhla, maďarského vyslanca v Bratislave z 30.1.1942. (OL, KUm., Pol., bal. 430, pol. 65, 15/1942.)

(132) Hlásenie Lajosa Kuhla, maďarského vyslanca v Bratislave, z 14.3.1942. (OL, KUm.,Pol., bal. 430, pol. 65 , 45/1942.)

(133) OL, ME, Nemzetiségi o., bal. 143, P 16811/1942.

VI. Strana slovenskej národnej jednoty a maďarská národnostná politika

Maďarská vláda cítila, že v dôsledku uznania Strany slovenskej národnej jednoty, vynúteného zásadou reciprocity, musí zvýrazniť kontinuitu pridržovania sa ideí, ktoré nemôžu byť dotknuté súhlasom daným z donútenia. Túto úlohu mala splniť reč Zoltána Bencsa, poslanca vládnej strany v Košiciach. Podľa prejavu uverejneného 7.1.1942 vo Felvidéki Ujság, "sú národy - či veľké, či malé — ktoré sú povolané vládnuť, a sú také národy, ktoré sú predurčené ako spolupracovníci vedúcich národov. V karpatskej kotline nachádzame vodcovské predurčenie Maďarov... Zatiaľ musia znieť strážne zvony, kým znovu nebude jednotná idea a krajina... My si ani nevieme novú Európu ináč predstaviť, ako krajší, spravodlivejší, etickejší právny poriadok, ktorý prinavrátí spravodlivý mier a historické hranice Maďarska". (1)

Bencsova reč odznela v čase pobytu nemeckého ministra zahraničných vecí Ribbentropa v Maďarsku. Rozruch, ktorý toto vyvolalo v slovenských vládnych kruhoch sa ešte vystupňoval návštevou talianskeho ministra zahraničných vecí Ciana v Maďarsku, ktorá sa uskutočnila o niekoľko dní. Vzniklo podozrenie, či rýchlo za sebou nasledujúce návštevy viedenských arbitrov, ako aj prejav Bencsa, "neskrývajú nejaký zámer na včlenenie Slovenska"? Z nemeckej strany však Slováci ubezpečili, že sa rokovalo o "spoločných veľkých európskych problémoch" a nie o "záležitosti lokálneho významu".(2) Toto prehlásenie posmelilo Tuku, aby novšími opatreniami vyvinul nátlak na maďarskú vládu, ktorá i naďalej hatila organizačný rozvoj Strany slovenskej národnej jednoty. Na východnom Slovensku z titulu iredentistickej činnosti boli znovu zatýkačky; zaistili aj grófa Michala Csákyho, lebo, ako hovoril Tuka, "k nemu viedli nitky iniciatívy organizácie, riadenia a financovania".(3) Ludin, nemecký vyslanec v Bratislave, sa pri tejto príležitosti vyjadril: "Treba dať za pravdu Slovákom, že nemôžu zatvárať oči nad ilegálnym organizovaním sa iredenty a hnutia, lebo ani jeden štát by také niečo nestrpel". I vyhlásil, že chápe nedôveru Slovákov, lebo Maďari sa nikdy nezriekli svojho úmyslu anektovať Slovensko, čo však tiež vie pochopiť. (4) Táto dvojtvárna nemecká politika aj posmelovala aj brzdila proti sebe stojace strany, ale Nemcom prinášala skutočný zisk z tohto hašterenia. Bárdossy obviňoval Tuku z negovania berlínskeho dohodu a naznačil, že nechá zaistiť celé vedenie Strany slovenskej národnej jednoty, odvolá maďarského vyslanca z Bratislavy a preruší diplomatické styky. Tuka však odpovedal maďarskému vyslancovi Lajošovi Kuhlovi, ktorý 1.2.1942 odovzdával Bárdossyho demarš, že sa nedá opäť "sterorizovať" a upozornil, že "takýto rozkol v dnešných časoch by znamenal totálny výsmech zásady európskej solidarity", čo by Nemci aj tak nepripustili. Konečne predsa však prisľúbil riešenie "prešovskej záležitosti" a prepustenie zaistených v priebehu dvoch-troch dní. (5) Napätie sa znovu uvoľnilo; expozé slovenského predsedu vlády a ministra zahraničných vecí Tuku z 12.2.1942 takto hodnotí maďarsko-slovenské vzťahy: "Naše vzťahy s Maďarskom sú charakterizované zásadou reciprocity. Maďarsko si vyhradzuje všetky práva voči nám a my si tiež vyhradzuje práva voči Maďarsku". (6) Boj proti Strane slovenskej národnej jednoty, prirodzene, pokračoval. Memorandum Antala Kadleca odsudzuje povolenie činnosti strany; obviňuje Flachbarta za neúspešný pokus Kalčokovej strany; podľa jeho mienky už v rámci Zjednotenej maďarskej strany mala byť vytvorená slovenská sekcia "a tým politické vedenie Slovákov by bolo zostalo v našich rukách", keďže táto strana bola začlenená do vládnej strany. Neschvaľuje založenie "Našej Gazdovskej strany", lebo "iba odoberá stúpcov MÉPu". Nie je spokojný ani s činnosťou Sándora Vájloka v Slovenských novinách; za nespoľahlivý považuje práve tak Spolok sv. Vojtecha, ako aj Združenie slovenskej vysokoškolskej mládeže. Všade nasadzuje svojich

tajných pozorovateľov. (7) Podanie Ferenca Ungera starého slovenského emigranta, ktorý pod krycím menom "Ferdinand" desaťročia pracoval v maďarských službách, považuje za veľmi dôležitú úlohu, aby "sa vrazil mohutný klin medzi katolíckych a evanjelických Slovákov, čo by v konečnej fáze podstatne oslabilo aj akciu böhmovcov". Pre túto akciu pripravil aj brožúrku, ktorú však národnostné oddelenie predsedníctva vlády nepovažovalo za vhodnú, jednak pre zastaralú jazykovú formu, ako aj preto, "že tón brožúrky je nepriliehavý, osočujúci". (8)

Najbojovnejším činiteľom rozbíjačskej politiky bolo "slovjacke" hnutie a jeho tlačový orgán Naša Zástava. Böhm už v priebehu r. 1941 zahájil proti jej redaktorom sériu tlačových sporov na košickom súde, ktorý obvykle "ujasnil" inkriminované, hanobiace, znevažujúce výrazy, alebo vymeral len veľmi mierny trest, ale aj ten najčastejšie zrušil. (9) Vo februári 1942 bola slovenská vláda presvedčená, že nadišiel príhodný čas, aby s najdôraznejšou rozhodnosťou vystúpila proti rozkolníckym "slovjackým" snahám, proti ktorým vždy protestovala. Na prejavy ministra vnútra Macha a ministra spravodlivosti Fritza v Prešove Bárdossy reagoval (10) rozhodnutím, aby Naša gazdovská strana predbežne zastavila politickú agresivitu a v súvislosti s tým, aby politický časopis Naša Zástava bol preorientovaný na kultúrno-národohospodársky časopis. (11) Strana slovenskej národnej jednoty mohla 1.3.1942 v Budapešti organizovať veľké zasadnutie výboru a zverejniť program, podľa ktorého táto strana bola jediným reprezentantom Slovákov s celokrajinskou pôsobnosťou pre organizovanie sa Slovákov. (12) Na žiadosť Tuku z 27.2.1942 Bárdossy prijal Böhma 6.3.1942. To bol prvý prípad, že predstaviteľ "jednotárov" mohol predstúpiť pred maďarského predsedu vlády a osobne predniesť požiadavky. (13) Z uvedených požiadaviek zopakoval aj Tuka vo svojom zahraničnom expozé 12.3.1942 niektoré zásadnejšie body, ktorým pripisoval rozhodujúci význam pre ďalší vývoj maďarsko-slovenských vzťahov. Naliehal, aby aj Slováci mohli mať svoj denník, podobne ako majú Nemci, Rumuni a Srbi (Bárdossy bol ochotný súhlasiť len s vydávaním časopisu dvakrát týždenne), ďalej aby Slováci v Maďarsku získali reprezentáciu v parlamente a aby si mohli uplatňovať právo na školy. (14)

Organizačné budovanie Böhmovej strany zaznamenalo do konca marca 1942 významné úspechy: v Budapešti bol generálny sekretariát, v Nových Zámkoch, Košiciach, Sobranciach, Békéšcabe a Petrovci sekretariáty. Získavanie pozícií Strany slovenskej národnej jednoty u Slovákov na juhoslovanskom území pripojenom k Maďarsku umožnili dôsledky januárových krvavých zásahov. V súvislosti s "raziou" v Novom Sade aj v Petrovci sa objavilo vojsko v počte asi 1500 mužov a 180 Slovákov vzali pod dozor. Miestna organizácia Uhorskokrajinského vzdelávacieho spolku slovenského zaintervenovala za ich vyslobodenie v nádeji, že si získa zviazaných prívržencov, ale hrozné udalosti orientovali petrovčanov do Strany slovenskej národnej jednoty. (15) Strana podporovala lipnutie petrovčanov na vlastnej kultúrnej ustanovizni — Matici, ba chcela ju reorganizovať ako inštitúciu s krajinským charakterom. A skutočne 29.4.1942 sa už aj konala pod názvom Matica slovenská v Uhorsku zakladajúca schôdza v Petrovci. Podľa návrhu stanov "cieľom spolku je zjednotiť všetkých príslušníkov slovenského národa žijúcich v Maďarsku za tým cieľom, aby spojenými silami napomáhali kultúrny rozvoj a zvyšovanie hmotnej úrovne slovenského ľudu v Maďarsku". Preťahovanie schválenia stanov a potom ich zamietnutie však prekazilo činnosť Matice. (16)

Uhorskokrajinský vzdelávací spolok slovenský koncentroval svoju činnosť na obsadené územie južného Slovenska, resp. na Báčku; v slovenských obciach na území bývalej "okypnenej krajiny" nepovažoval za potrebnú nijakú kultúrno-osvetovú činnosť, "lebo ved častá, opakovaná a výberove netriedená kultúrna potrava v slovenskom jazyku by aj asimilovaných Slovákov skôr-neskôr aj nechtiac prevychovala na uvedomelých Slovákov". Systematicky podporoval iba budapeštiansky Slovenský robotnícky katolícky kruh (Budapešti Katolikus Szlovák Munkáskor), (17) Vitéz Várady Lászlo, poslanec vládnej

strany, vo svojej reči v Totkomlosi, v Békésskej župe, hrozil vystáhomím tým, ktorí by sa vzpierali asimilácii. (18)

Nástupca Bárdossyho, Miklós Kállay, ktorý zaujal kreslo ministerského predsedu 19.3.1942, prejavil ochotu povoliť, aby sa Slovenská Jednota stala denníkom, ale svoje rozhodnutie podmienil zmenou tónu a obsahu slovenskej tlače, ktorá nepriaznivo informovala o maďarských pomeroch, ako aj zmiernením situácie Maďarov na Slovensku. Böhm a Kelemen asi v polovici apríla vyhládali slovenského ministra vnútra Macha a informovali ho v tom zmysle, že situácia Slovákov v Maďarsku sa v poslednom čase trochu zlepšila, preto vo vlastnom záujme žiadali o porozumenie pre maďarskú menšinu na Slovensku, lebo to má vplyv na ďalšie stvárňovanie sa postavenia Slovákov v Maďarsku. (19) Na základe toho už 23.4.1942 slovenská tlač prináša správy o zlepšení sa situácie Slovákov v Maďarsku, zdôrazňujúc nevyhnutnosť užšej slovensko-maďarskej spolupráce. (20) Koncom apríla a začiatkom mája prerokovali Mach a Esterházy všetky otvorené otázky týkajúce sa maďarskej menšiny na Slovensku, (21) Od 24.5.1942 Slovenská Jednota mohla vychádzať ako denník; jej redakcia sa doplnila pokrokovými zmysľajúcimi slovenskými vysokoškolákmi a slovenskou inteligenciou z Bácsky — niektorí z nich mali aj kontakty s komunistickou stranou. Táto reorganizácia redakcie mimoriadne pozitívne vplývala na ducha a zameranie časopisu. (22)

Slovenský parlament 15.5.1942 prerokoval a schválil návrh zákona o vystáhomí Židov. Esterházy, vodca a parlamentný predstaviteľ Maďarskej strany na Slovensku, ktorý hrdo vyhlasoval o sebe, že “od svojho najútlejšieho veku bol som vždy proti židovského zmysľania a taký aj zostanem”, a ktorý onoho času vydanie židovských zákonov v Maďarsku - súril nie v poslednom rade preto, aby si zabezpečil blahovôľu Nemcov, teraz nehlasoval za tento návrh zákona. Pokiaľ totiž išlo o obmedzovanie Židov v hospodárskom a verejnom živote, takýto zásah ešte zapadol do jeho kresťansko-socialistického chápania a znášal sa s jeho kresťansko-katolíckym svedomím. Avšak radikálne “riešenie židovskej otázky” podľa nacistického systému sa mu zdalo “bezbožné a neludské”, najmä keď pod vplyvom vojnových udalostí myslel na to, že svetová vojna sa neskončí víťazstvom Nemecka, a v tom prípade bude účelnejšie z maďarskej strany návrh neprijať. Okrem toho on ako vodca jednej národnostnej menšiny nevyhnutne musí ináč zmysľať o vysídlení ako maďarský poslanec vládnej strany, ktorý sa presídlením hrozil menšine, ktorá ľpela na svojej národnosti. Maďari na Slovensku predstavujú národnostnú menšinu, a preto je celkom vylúčené, aby prijal a osvojil si taký návrh zákona, ktorý poskytuje väčšine právo, aby jednu menšinu vysídliła — takto odôvodňoval svoj nesúhlas predsedovi snemovne Martinovi Sokolovi, ktorého vyhládal pred zasadnutím, lebo si neželal svoje zdôvodnenie predniesť verejne na zasadnutí. Proti slovenskej národnostnej politike postavil maďarskú národnostnú politiku preniknutú “svätoštesfanskou” ideou, ktorá “tunajších Slovákov musí naplniť uspokojením, lebo môžu si byť istí, že pokiaľ táto idea bude vládnuť v Maďarsku, nemôže sa národnostiam stať nijaká krivda”. (23)

Svätoštesfanská štátna idea, uznávaná v Maďarsku za úradnú vládnu líniu, naozaj sa stavala proti myšlienke vysídlenia národností, ktorá sa z času na čas objavila aj v maďarských vládnych kruhoch. Naopak, mala za cieľ včlenenie nemaďarských národov Karpatskej kotliny do maďarskej “ríše”. Turičná reč maďarského ministra propagandy Istvána Antala v Apatine, ktorú vysielal rozhlas a zverejnila maďarská tlač 27.5.1942, znovu dokazovala, že “Maďarsko nie je ochotné zriecť sa svojich tisícročných hraníc, počítajúc do toho aj Slovensko, a usiluje sa o ich znovuzískanie”. (24)

Tento prípad vyvolal ostrý protest Slovákov a obrátil ich pozornosť na maďarské časopisy, na celý rad spoločenských organizácií, ktoré potvrdzovali existenciu tejto snahy a jej propagandistickú činnosť. Začiatkom júla 1942 Tuka prehlásil, že “kým je v Maďarsku pri moci takáto mentalita, Slovensko sa nebude môcť cítiť v bezpečí, a to je tá zásadná príčina, pre ktorú medzi týmito dvoma krajinami nemôže sa vyvinúť úprimný priateľsky vzťah”. Navrhoval, aby “niektorý zodpovedný maďarský činiteľ zverejnil prehlásenie, že

maďarské revizionistické úsilie sa nevzťahuje na Slovensko” (25) Márne sa snažili z maďarskej strany dokazovať, že “maďarský revizionizmus nie je úradný”. Napätosť pomerov bolo možné merať “opätovným nepriateľským postojom zo strany slovenskej proti maďarskej menšine”, načo maďarský vyslanec v Bratislave vyhlásil, že “skrivodlivým opatreniam sa maďarská vláda nebude dlho nečinne prizerať, ale bude nútená — na škodu slovenskej menšiny v Maďarsku — započat’ s retorznými opatreniami. A tým sa znovu dostaneme dolu na šikmú plochu...”. (26)

Obsiahle memorandum Strany slovenskej národnej jednoty z 13.6.1942 zahrňovalo mnohostranne i detailne politické, kultúrne a existenčné ujmy a požiadavky slovenskej menšiny v Maďarsku. Odovzdali ho iba 6. júla 1942, vtedy Böhm predniesol krátke resumé aj ústne predsedovi vlády Kállaymu. Kállay prisľúbil, že prešetrí v memorande uvedené otázky, aby “z maďarskej strany v záujme pokojného spolunažívania boli eventuálne rušivé momenty odstránené”. (27) Príčinou ochoty ministerského predsedu objasnil vedúci národnostného oddelenia, štátny tajomník Pataky na dôvernej schôdzke, zvolanej 25. augusta 1942 na prerokovanie kultúrnych požiadaviek slovenského memoranda “Zahraničnopolitické záujmy, ako aj budúcnosť si vyžadujú, aby naša národnostná politika bola pozitívna a aby sme splnili oprávnené požiadavky menšín u nás. Toto bude neskoršie slúžiť v náš prospech, ak by sa pri mierových rokovaníach tieto otázky nastolili. Aj maďarská imperialistická politika si vyžaduje, aby sme posudzovali národnostnú otázku z vyššieho hľadiska.” Súhlasne s tým — avšak v protiklade so slovami maďarského vyslanca v Bratislave — “maďarská vláda nebude uskutočňovať nijakú retorznú menšinovú politiku, upustí od zásady reciprocity a nenechá sa pri svojich vnútorných rozhodovaniach ovplyvňovať tým, aké postavenie má maďarská menšina v Rumunsku a na Slovensku”. (28)

Teda aj z vlastnej iniciatívy urobené rozhodnutie o zlepšení postavenia menšín v Maďarsku sa vlastne uskutočňovalo v znamení maďarských “imperialistických” mocenských úsilí. Ako sa čoskoro ukázalo, maďarská vláda ani nepomýšľala na podstatnejšiu zmenu svojej národnostnej politiky, šlo viac-menej o ústupky iba naoko, ktoré by sa potom mohli na mierovej konferencii propagačne využiť. (29) Ale ešte aj s tým zameraním vydané opatrenia stihol taký osud, že orgány, ktoré ich mali uviesť do života, jednoducho vec odsabotovali. Obzvlášť v župe Košickej a Abovsko-Turňanskej orgány presiaknuté maďarským šovinizmom vzdorovali každému úsiliu na zmiernenie; (30) ich zlosť až do krajnosti stupňoval rast aktivity Strany slovenskej národnej jednoty. Napr. aj deň slovenskej knihy 17. septembra 1942 v Košiciach, na ktorý prišlo z okolitých obcí asi 400 krojovaných Slovákov, sa stal skutočnou manifestáciou. (31) Pomery v okolí Košíc mimoriadne upútali pozornosť slovenskej vlády, ktorá so zoznamom krívd zhrnutých v Böhmovom memorande obežníkom oboznámila okresných predstaviteľov, aby podobným spôsobom vystupovali proti tamojšej maďarskej menšine. (32) Keď Naša Zástava “zabudla” na pokyny, aby sa vystríhala politických polemík, slovenská vláda podľa zásad reciprocity naplánovala vydávanie maďarského časopisu, ktorý by sa podobným spôsobom a tónom zaoberal Maďarskom a vo všeobecnosti so všetkým, čo súvisí s Maďarmi. (33) Reciprocita sa stala bežnou praxou. Predstavitelia menšín tak v Maďarsku, ako aj na Slovensku, s obľubou siahali po recipročnej zásade, ak chceli odstrániť ťažkosti; napr. 15 maďarských, resp. slovenských vedúcich funkcionárov strany, ktorí už boli pojatí do zoznamov, vzájomne oslobodili od vojenskej služby. (34)

I keď slovenská vláda nenechala nikoho na pochybách, že každú nepravosť voči Slovákom v Maďarsku eviduje a je vždy pripravená na okamžitú primeranú retoriu, predsa priaznivo prijala Kállayho prehlásenie, ktoré sľubovalo zlepšenie vzájomných vzťahov a vyjadrovalo možnosť priateľskej spolupráce. Napr. Mach ku koncu vojny, keď sa začali objavovať “anarchistické javy”, zdôrazňoval, že na ich zdoľanie je veľmi potrebná úzka priateľská spolupráca, ale tak ako už predtým Tuka aj on si želal, aby Kállay “pri príhodnej príležitosti prehlásil, že svätoštefanská idea, resp. snahy o jej realizovanie,

nezasiahnu samostatnosť Slovenska". (35) Kállay však ani teraz nebol ochotný dať takéto prehlásenie, ba naopak, aj v jeho politike voči Slovákom v Maďarsku nastal zvrät, keď Böhm doslova prevzal Esterházyho prejav prednesený 20.10.1942 na zasadnutí predsedníctva Maďarskej strany na Slovensku o situácii Maďarov na Slovensku a použil ho ako ilustráciu na charakterizovanie postavenia slovenskej menšiny v Maďarsku, a požiadavky uvedené Esterházyom tiež predkladal ako požiadavky slovenskej menšiny v Maďarsku. Túto "parafrázu Esterházyho" predložil maďarským cenzorským orgánom ako úvodník pre Slovenskú Jednotu. 14.11.1942 ho potom predvolali na národnostné oddelenie predsedníctva vlády, kde mu stručne oznámili: "Kto cenzúre predkladá článok takéhoto obsahu, ten zaiste v podobnom duchu usmerňuje aj svoju stranu... Maďarské úrady nepovažujú usmerňovateľa za vhodného vodcu strany, a preto s ním prerušujú všetky styky." (36)

Za takejto situácie pripravoval sa nový útok na Stranu slovenskej národnej jednoty i proti Slovenskej Jednote. Antal Kadlec vo svojom podaní predsedovi vlády z 12.12.1942 žiadal o zákaz ich činnosti a na zdôvodnenie svojej požiadavky uviedol celý rad obvinení proti Slovenskej Jednote. Napr. nelojnosť voči maďarskému národu videl aj v tom, že nespomenuli Horthyho meniny; že aj o zvolení viceregenta sa zmienili iba v rubrike denných správ a navyše - do stredu týchto denných správ vsunuli ešte aj reklamu. Upozornil, že "tento orgán nikdy nepíše o svätoštefanskej idej, o tisícročnom maďarsko-slovenskom bratstve, o boji proti bolševizmu a panslavizmu. Keď Slovenské Noviny písali proti Benešovi a jeho čiernej podvratnej činnosti, len aby donútili Slovenskú Jednotu vyjadriť sa, slovom, aby sa "vyfarbili", na takéto články nikdy nereagovali, ba dokonca nedávno aj svätoštefanskú ideu nazvali legendou". Namietal, že časopis "sa zahallaže do hlbokého mlčania", keď Kállay hovorí o národnostnej otázke, a žiadal nespúšťať z očí to, čo "píše tento časopis medzi riadkami". (37)

Kadlec stupňoval aktivitu Uhorskokrajinského vzdelávacieho spolku slovenského na späťzískanom území južného Slovenska a aby sa sústredenejšie mohla usmerňovať činnosť priamo na mieste, zakladá sa 13.12.1942 v Nových Zámkoch severná hlavná skupina spolku. Na všetkých okolitých slovenských farách agitovali, sľubovali nápravu neprávostí popáchaných na slovenských železničiaroch. Rečníkom zakladajúceho zhromaždenia bol Ján Hvozdzik, ktorý výpočtom zemepisných a historických argumentov zdôrazňoval maďarsko-slovenské osudové spoločenstvo. (38)

V boji proti "jednotárom" sa menej dalo opierať o slovenské Združenie katolíckej mládeže (SKM), ktorého vedenie sa dostalo do krízy. Michal Bubnič, rožňavský biskup, ktorý z poverenia ostrihomského arcibiskupa lustiniána Serédiho zastával čestnú funkciu hlavného patróna SKM, dostal sa do rozporu s politikou, ktorá smerovala k rozkolu Slovákov a ich maďarizácii, a pre pripomienky k "neprávostiam páchaným v znamení svätoštefanskej idey" stal sa terčom útokov, rozhodol sa, že "ako biskup nemôže pripustiť, aby na neho nižšie štátne orgány dávali udania", a preto sa zriekol tejto funkcie. Keď ho biskupský zbor na jesennej konferencii r. 1942 znovu poveril hlavným patronátom, prijal funkciu, ale s výhradou, ktorá bola v rozpore so Serédiho stanoviskom, že totiž perspektívne sa SKM osamostatní a urobí nezávislým od KALOTu, ktorého slovenskou sekciou je teraz. Súhlasne s Vincentom Tomekom, piaristickým provinciónalnym radcom, predsedom Spolku sv. Vojtecha v Maďarsku, považoval vedúcich národnostného oddelenia KALOTu za zodpovedných za násilnícku politiku, ktorá Slovákov odpudzuje od SKM. Okrem vnútorných problémov aj protirečenia medzi organizáciami SKM o Levente zväčšovali ťažkosti, velitelia a inštruktori organizácie Levente obviňovali Slovenskú katolícku mládež "z panslavistických akcií" a bola vydaná napospas mnohému obťažovaniu. (39)

Ak sa prejavila takáto nedôvera voči organizácii stojacej pod vplyvom maďarskej vlády, potom sa nemožno čudovať útokom proti "jednotárom". Keď chceli v Šuranoch založiť športovú organizáciu, prišli tam vyšetrovať detektívi a zaranžovali vec tak, že

odhalili stopy výzvednej siete. (40) V Košiciach poslucháči žandárskej školy robili “nočné cvičné domové prehliadky” u členov Böhmovej strany. (41)

Prudký pokles vyhlíadok na nemecké víťazstvo začiatkom r. 1943 v modifikovanej forme oživoval nezlomné maďarské ašpirácie na Slovensko. Esterházy vo svojej reči 14.2.1943 v Prievoze (Bratislava) volal síce po mieri, ale po takom spravodlivom mieri, “ktorý uzná, že Maďari sú na Slovensku doma, že Slováci sú “s nami spolu žijúcou národnosťou”, ktorej Maďari ponúkajú mier...”. (42) Neoficiálny poverenec Kállayho, Ferenc Ronkay, poslanec maďarského parlamentu, vstúpil 20. marca 1943 do tajného styku so slovenským prezidentom Jozefom Tisom, ktorému ponúkol spoluprácu proti komunistickým a československým hnutiam, aby sa zamedzila nemecká okupácia, ktorá kvôli týmto živlom neustále hrozí Slovensku. Robil narážky na nevyhnutnosť odpútavania sa od Nemcov; zdôrazňoval vzájomnú hospodársku odkázanosť a potrebu Slovenska orientovať sa na Maďarsko, lebo skutočné nebezpečie pre slovenský národ nehrozí z pomadžarčenia, ale počestenia, alebo porušenia. Na začiatok rokovania o slovensko-madžarskej dohode navrhol Tisovi “bielu listinu”, na ktorú má napísať svoje želania. Lenže vtedy už časť slovenských vedúcich kruhov pochopila, že “Nemci hrajú nepeknú dvojité hru so stredoeurópskymi malými štátmi, a už len z hľadiska nejistej budúcnosti nebolo by želateľné byť takouto hračkou”. (43) Návrh Kállayho neostal bez účinku na Tisu, i keď poukazoval na to, že v dôsledku propagácie “svätoštefanskej idey” a pobúrenia pre zlé zaobchádzanie so Slovákmi v Maďarsku sú nemalé prekážky pre zblížovanie, ktoré aj podľa jeho mienky je žiadúce. (44)

Kállay sa vyjadril pred slovenským vyslancom v Budapešti o svätoštefanskej ideji, že “táto idea sa nijako nedotýka suverenity Slovenského štátu”, vyjadruje iba “večnú vzájomnú spätosť” národov Karpatskej kotliny” a že od Slovenska nežiada viacej, iba zlepšenie a prehĺbenie hospodárskych a politických vzťahov s Maďarskom. Aj prostredníctvom maďarského vyslanca na Slovensku sa snažil rozptýliť “nedorozumenia” v spojitosti so svätoštefanskou ideou. (45) Reč ministra honvédov Nagybaczoni Nagy Vilmosa 11.5.1943 v Szegede však prezrádzala pravdu: “Kto sa ma opytuje, prečo bojuje Maďar tak ďaleko v cudzine, tomu odpoviem: preto, lebo Maďari musia získať naspäť to, čo bolo ich. (46)

Proti nepravostiam, páchaným na Slovákoch v Maďarsku teraz, keď neboli na predsedníctve vlády ochotní prijímať Böhma, obvykle protestoval Jozef Kelemen, generálny tajomník Strany slovenskej národnej jednoty, za účinnej podpory tlače na Slovensku. Na argumentáciu pre protiútoky na výpady tlače, ako aj pre odmietania Kelemenových požiadaviek, ale hlavne pre prípadné použitie pri eventuálnych budúcich mierových rokovaniach, začal sa podľa úpravy národnostného oddelenia z 23.3.1943 zbierať a spracúvať prehľad krívd, ktorými bola postihnutá maďarská menšina na Slovensku. Za základ použili hlásenia maďarského vyslanca v Bratislave, podanie Esterházyho slovenskej vláde, zoznam nepravostí evidovaných Maďarskou stranou na Slovensku, produkty slovenskej tlače, ako aj dôverné správy maďarského ministerstva vnútra zo Slovenska. Do septembra bol materiál spracovaný, potom ho neustále ďalej dopĺňali a držali uschovaný v trezore. (47)

Novšia fáza stvárnovania sa maďarsko-slovenských vzťahov, prirodzene, veľmi zaujímala a zamestnávala Nemcov. Ludin, nemecký vyslanec v Bratislave, dokonca dvakrát napomenul slovenskú tlač na umierňovanie sa, avšak na vážnejší krok sa neodhodlal, hoci v priebehu apríla pri rozhovore Esterházyho s legačným radcom Gmelinom sa nadhodila myšlienka stretnutia Kállaya s Tukom, ktoré by bolo mohlo podobne ako stretnutie Bárdossyho s Tukom v novembri 1941 prispieť k zlepšeniu vzťahov. Podľa Ludina však takéto stretnutie by bolo teraz ťažko možné uskutočniť bez vyvolania pozornosti a pre hlbokú nedôveru Slovákov - “ktorá je šťastie aj odôvodnená” - by sotva malo konkrétny úspech; slovensko-madžarské vzťahy možno napraviť “iba pomaly a s trpezlivosťou”. (48) Podľa správ bratislavského maďarského vyslanca Slováci “nateraz si

neželajú vytvoriť priateľskejšie vzťahy s Maďarskom”, lebo sú presvedčení, že odňaté územie obývané Slovákami sa po vojne za každých okolností prinavráti a spôsoby zaobchádzania so Slovákami v Maďarsku iba stupňujú túhu slovenskej menšiny po návrate k Slovensku. (49) V polovici júna 1943 boli v Bratislave demonštrácie, na ktorých sa žiadalo prinavrátenie Slovákami obývaného územia. (50)

Medzičasom v kruhu Slovákov v Maďarsku prebiehal dôležitý vývojový proces. V Strane slovenskej národnej jednoty sa hlásili k slovu pokrokové sily, ktoré stavali obranu slovenskej národnosti na antifacistický základ a ich vysvetľovacia práca účinne pôsobila na dosiaľ jednostranné ovplyvňovanie masy. Tento vývojový proces dobre odzrkadľovala Slovenská Jednota; napriek cenzúre aj odporu vo vnútri samej redakcie, snažila sa podať pravdivejší obraz o vývoji vojnových udalostí. Význam tejto skutočnosti rástol aj preto, lebo časť nákladu Slovenskej jednoty sa dostávala na Slovensko, kde svojím triezvym duchom a širším obzorom mimoriadne upútavala pozornosť. (51) Slovenská vláda neschvaľovala zmenu línie ňou podporovaného slovenského časopisu v Maďarsku, lebo sa obávala, že “zdemoralizuje slovenskú verejnosť”, a keďže počítala aj s nemeckým protestom, zaoberala sa myšlienkou zákazu šírenia časopisu na území Slovenska. (52)

V priebehu r. 1943 sa znovu vyvinulo úsilie na organizovanie a upevňovanie síl, ktoré malo pôsobiť na vyváženie Strany slovenskej národnej jednoty. Slovenský všeobecno-vzdelávací spolok v Maďarsku vyvíjal intenzívnu činnosť vo vrábeľskom a šurianskom obvode, ktorú chceli rozšíriť aj na organizovanie Hvozdzikovsko-Juhászovských slovenských gazdovských kruhov, chrániacich záujmy slovenských gazdov a podporujúcich ich hospodárske úsilie s perspektívou, že “toto hnutie sa neskoršie môže stať vhodnou podporou stranícko-politického úsilia”. Vákuum, ktoré vzniklo rozpadom Kalčokovej strany, mohlo by vyplniť založenie takej “západoslovenskej” strany, ktorá by sa dostala do správneho súladu s východoslovenskou Dvorčákovou “Našou Gazdovskou stranou”. Znovu sa stalo predmetom úvah, či by sa nemal dať priebeh v júni zastavenému “slovjackému” hnutiu a úsiliam Ojčizny v jazykových, kultúrnych, ale najmä v školských otázkach s vyučovacím jazykom slovjackým. Uvažovalo sa aj o “repolitizovaní” Našej Zástavy. Juraj Csalfa, rím.-kat. duchovný v Tibave, ktorý za Československej republiky bol “verným a bojovným príslušníkom” Kresťansko-socialistickej strany, teraz stúpenec Böhmovho tábora, ponúkol svoje zradcovské služby a prejavil ochotu vyvíjať politickú činnosť v okolí Sobraniec proti böhmovcom. Národnostné oddelenie predsedníctva vlády chcelo túto Csalfom plánovanú politickú akciu spojiť s Dvorčákovým hnutím, ale medzičasom stopovacie oddelenie žandárskeho veliteľstva v Užhorode pozmenilo svoj predošlý priaznivý posudok, konštatujúc, že ide o alkoholika, ktorý zanedbáva svoje cirkevné povinnosti, je nevyspytateľný a “vytáral” Böhmovi plán svojej politickej akcie. Voči Hvozdzikovi-Juhászovi prechovávalo samo oddelenie obavy, na základe vlastných skúseností, “neustále naháňa obchody a nie je vylúčené nebezpečie, že v súvislosti s hospodárskym organizovaním by osobné záujmy dával viac do popredia, ako by to bolo želateľné a dovolené”. (53) Dvorčákovým úmrtím v auguste 1943 nastal totálny chaos, lebo odpadla schopná “slovenská vedúca osobnosť”, ktorá by mohla figurovať proti Böhmovej strane. (54)

Rozklad síl, stojacich proti Strane slovenskej národnej jednoty postavil znovu do popredia od začiatku favorizovanú myšlienku, že — keď aj len z hľadiska tradície — na organizovanie katolíckych Slovákov by predsa len najlepšie vyhovovala Kresťanská strana. (55) Na požiadanie národnostného oddelenia predsedníctva vlády nadviazal gróf István Révay v tejto veci styky s predsedom Kresťanskej strany grófom Móricom Esterházym, ktorý sa podujal na túto úlohu. O tejto plánovanej akcii dôverne informovali predsedu vládnej strany Bélu Lukácsa, “aby jeho excelencia organizovanie Kresťanskej strany na slovenských územiach nechápala ako akciu proti MÉP, ale nech prenechá pole pôsobnosti Kresťanskej strane... Takáto vzájomná dohoda je nevyhnutná, aby sa Kresťanská strana v slovenských oblastiach účinne mohla postaviť proti Böhmovej

slovenskej strane". Arcibiskupa Serédiho požiadali, aby "dal svojim kňazom na vedomie, že šírenie Kresťanskej ľudovej strany medzi slovenskými veriacimi víta a považuje za potrebné". Urobili sa opatrenia, aby sa program Kresťanskej strany preložil do slovenčiny. (56) Miestne organizovanie kresťanskej strany mal organizačne pripraviť Ľudovít Žák, vrábelský dekan-farár. Jeho úloha bola, aby sa na okolí poinformoval, vybral spolupracovníkov, ako aj redaktorský štáb pre plánovaný nový slovenský týždenník Kresťanské Ľudové Noviny s obrázkovou prílohou. Podľa Žákovho návrhu národnostné oddelenie zabezpečilo aj hospodárske akcie, ktoré by podporili nábor členstva. Najdôležitejšie však bolo získať sympatickeho, populárneho slovenského kňaza, strhujúceho rečníka. Volba padla na výpomocného duchovného Štefana Záreczkého, ktorého preloženie z Csolnoku (Ostrihomská župa) do Šurian vybavovali u samého arcibiskupa. (57) Serédi však nechcel pripustiť intervenciu v otázke premiestňovania duchovných, jeho malicherné zanovité stanovisko donútilo hlavného župana Nitriansko-bratislavskej župy Karola Thuroczyho vyjadriť sa o vážnosti situácie a použiť zánik veštiacich predpovedí "Ak v dnešnom štádiu vojny nebudeme vedieť teraz v poslednej rozhodnej chvíli zamedziť prenikaniu panslavistickej idey a bolševistické koketovanie Slovákov vyvážiť rozhodujúcou pribojnou silou, tak na poli náboženskom, ako aj spoločenskom, nebude ohrozený len národný záujem, ale predovšetkým cirkevný život a existencia vierovyznania".(58)

V tomto období bola už situácia verejného zásobovania na pripojenom území južného Slovenska mimoriadne ťažká. "Zásobovanie mäsom, slaninou, masťou pokleslo na minimum. Nevieme zabezpečiť potrebnú obuv a šatstvo. Nízke prídelové dávky obilia a uvedené príčiny majú za následok úplné zoslabenie výživy" —hlásil podžupan Tekovsko-hontianskej župy. (59) Nezamestnaných ako zaháľčov na základe novšieho nariadenia mohli odvliečť na nútené práce. Podľa tohto predpisu v Abovsko-Turňanskej župe napr. 40 Slovákov cez celé leto pracovalo na majetkoch grófa Erdödyho vo vesprémskej župe za 40 halierovú dennú mzdu, namiesto 17—18 pengö dennej mzdy podľa daných miestnych podmienok. (60) Protesty a reptanie miestne orgány surovo udusili, niektorí obvodní notári — ako to úradne konštatovali — "voči obyvateľstvu slovenskej národnosti sa správajú tak, že z hľadiska národno-obranného i politického má to škodlivý účinok". (161) V komárňanskom slobodnom prístave opätovne vypukli veľké požiare, ktoré pohltili niekoľko tisíc metrákov skladovaných krmovín, čo svedčí o odhodlanosti na sabotáže. (62)

Privalila sa aj nová vlna prenasledovania komunistov; 15. septembra 1943 Policajný kapitanát v Budapešti zaistil Jána Bačíka, predsedu Spolku slovenských vysokoškolákov, čo bolo pre hnutie tvrdým úderom. (63) Slovenskí predstavitelia, ktorí sa domnievali, že prisluhovaním a napomáhaním maďarských úsilí si môžu vyslúžiť určitú umiernenosť v politike voči Slovákom v Maďarsku, boli nemilo sklamaní; tak biskup Bubnič 13. októbra 1943 sa s konečnou platnosťou zriekol patronátu nad SKM. (64)

Zaobchádzanie so Slovákmí v Maďarsku nevyhnutne vážne ovplyvnilo situáciu maďarskej menšiny na Slovensku; na oboch stranách zavládli kruté zásady "oko za oko, zub za zub". "Žiadame reciprocitu — hlása jeden z letákov šírených na Slovensku — t. j. aby Maďari na Slovensku smeli písať len tak ako Slováci v Maďarsku, aby mali len také školy, aké majú povolené naši v Maďarsku, nech sa povolía oba prejavy, ktoré sa našim povolujú v Maďarsku, nech sú pozbavení zamestnania tak ako naši v Maďarsku, nech sú zatváraní a mučení ako naši v Maďarsku, nech sú odosielaní na front a postrieľaní ako naši v Maďarsku, nech majú psí život na Slovensku ako naši v Maďarsku." (65)

Kapitulácia Talianska v lete 1943 mala podstatný vplyv na vývoj a formovanie sa slovensko-maďarských vzťahov. Tajné štokholmské a ankarské rokovania Kállayho vlády so západnými mocnosťami neboli neznáme slovenským vedúcim kruhom, ktoré s napätím sledovali, či Maďarsko bude nasledovať príklad Talianska?

Tiso a jeho prívrženci dúfali, že ak maďarsko "vyskočí" z vojny, bude to opora aj pre ich plány, aby vystúpením z vazalského stavu získali akýsi právny titul na zachovanie

samostatného slovenského štátu pri obnovovaní Československej republiky a očistili svoj režim od zakorenených pronemeckých nadšencov. Pravda, aj oni na čele s Tukom a ministrom vnútra Machom striehli na “vyskočenie” Maďarska preto, že by to bola dávno čakaná chvíľa, keď by Nemci okamžite súhlasili s revíziou na juhu. (66) Mali pred sebou vzor: po talianskej “zrade” Nemci dali Chorvátsku volhú ruku na dalmatínske územie, ktoré doteraz bolo pod talianskym panstvom. (67) Nemecká vláda statočne doručila slovenskej vláde polooficiálnu výzvu, že “v prípade potreby” nech sa so svojimi vojenskými jednotkami zúčastní obsadzovania Maďarska, a hoci Tiso by to bol rád odvrátil, je otázne, či v danej situácii by bol býval schopný odolávať tukovsko-machovskému nacionalistickému smeru, vytvárajúcemu masovú psychózu. (68)

Maďarsko sa však nehýbalo. Ďalší neoficiálny poverenec Kállayho, Gábor Baross, bývalý poslanec, v septembri 1943 dostal od Tuku odpoveď, že Slovensko viaže existujúca dohoda s Nemeckom, a preto sa nemôže zúčastniť nijakej kombinácie, ktorá by v karpatskej kotline považovala Nemcov za “priestoru cudzí element” (Raumfremd); k Tisovi sa už ani len nedostal, lebo ho okamžite policajne vykázali z územia Slovenska. (69) Vývoj vojnových udalostí, ako aj neúspešná maďarská národnostná politika voči Slovákom na jeseň 1943 znovu inšpirovala do zabudnutia upadnutého Ľudovíta Bazovského k aktivite; dávno zabudol už na svoje zásady z roku 1938, keď žiadal diktátorský štátny systém, teraz hlásal liberalizmus a demokraciu a tvrdil, že keby boli počúvli jeho rady, všetko mohlo ináč dopadnúť, a on na čele Slovenskej národnej rady, “dosiaľ ešte stále len formálne existujúcej”, by mohol so vztýčenou hlavou predstúpiť pred mierovú konferenciu, aby sa tam vyjadril v prospech slovensko-maďarského osudového spoločenstva. Myslí, že ešte ani teraz nie je neskoro; je ochotný predniesť návrhy maďarskej vláde, za čo “prirodzene by mu prislúchala rekompenzácia”. Naliehal na uskutočnenie pozemkovej reformy, ktorá by zobrala vietor z plachiet ultrakrajných prúdov, ohrozujúcich posvätnosť vlastníckeho práva. Upozorňoval však, aké “nebezpečné by bolo odnímať pozemkové nehnuteľnosti Slovákom a pridelovať tieto írečítým Maďarom”. Odsudzoval postup tých, ktorí v súvislosti s revíziou československej pozemkovej reformy “realizujú pohoršenie vyvolávajúce konfiškácie, vyhrážajú, zastrášujú a vyštvávajú občanov bez ohľadu na to, do čoho vťahujú krajinu takýmto konaním”. Podľa jeho mienky, s týmto treba vyčkať až do skončenia vojny: “Ak Nemci vyjdú víťazne z vojny a dajú našej vláde volhú ruku v tomto smere, potom bude možné slovenských kolonistov aj na kôl natiahnúť, ale v prípade opaku výsledkom by bola bezpríkladná blamáž s nedoziernymi následkami”. Ďalej navrhoval, aby z národnostného oddelenia predsedníctva vlády vytvorili samostatné ministerstvo pre národnostné otázky a nech realizujú ustanovenia národnostného zákona z roku 1868. (70)

Zatiaľ sa na Slovensku rozvinula široká kampaň na vyváženie svätoštefanskej štátnej idey. Na základe vládneho nariadenia z 13.7.1943 sa snažili odstraňovať sochy a oltárne obrazy zobrazujúce sv. Štefana. Na zabránenie tohto maďarská vláda sa obrátila o pomoc do Vatikánu. (71) Na tisícročnú minulosť a maďarskú “kultúrnu nadradenosť” zrodila sa “dôstojná” odpoveď: V Pribinovej ríši bola už udomácnená vysoká kultúra, keď barbari Maďari ešte v ázijských pustatinách pod sedlom si mäso zmäkčovali; Maďari boli barbari a nimi aj ostali; nech sa vrátia do Ázie! Čo sa neustále vystatujú sv. Štefanom? Oveľa väčší od neho boli Cyril a Metod. (72)

Tak ako pokusy o získanie orientácie Slovenska na Maďarsko narazili na odmietavé stanovisko, podobne ustupovali aj ilúzie o samostatnej slovenskej štátnosti a pod vplyvom celkovej vojnovnej situácie, ako aj dohôd mocností protihitlerovskej koalície v otázke Československa, rástlo na Slovensku už od začiatku existujúce hnutie, ktoré hľadalo východisko v obnovení Československa. Komunistická strana Slovenska, stojaca na čele antifašistických síl, najrozhodnejšie reprezentovala stanovisko, že obnovenie Československej republiky sa musí uskutočniť na nových zásadách, treba dôsledne zabezpečiť úplnú rovnoprávnosť slovenského národa. (73) Proti tejto koncepcii ukázala sa

byť neúčinnou aj idea "Veľkého Slovenska", propagovaná vedúcimi slovenskými kruhmi, ktorá bola rovnako namierená proti svätoštefanskej idei, ako aj proti československej myšlienke. "Veľké Slovensko" malo zahrňovať aj Slováckmi obývané časti Moravy (Slovácko) a samozrejme aj slovenskú, od Maďarov späť požadovanú pohraničnú oblasť; Česi, Maďari, Židia atď. by boli vysťahovaní, americkí Slováci repatriovaní, čím by boli dané; podmienky na vytvorenie počtom takého silného národne jednotného slovenského celku, ktorý by vedel odolávať českým i maďarským mocenským úsiliam. (74) V tom čase bolo už v obehu mnoho konfедераčných plánov, tak z prameňov západných, ako aj zo strany československých emigrantských kruhov. Slovenskí vedúci činitelia by boli radi do týchto plánov namiesto Československa začlenili samostatný slovenský štát, oprávnenosť jestvovania ktorého porovnávali so Švajčiarskom, pričom sa chceli očistiť z "dedičného hriechu" zdôrazňovaním, že jeden malý národ nemôže za to, že iba cudzou pomocou si mohol vydobýť svoju samostatnosť. (75) Napriek nemeckému protestu i slovenská tlač sa zaoberala touto otázkou, vyhlasujúc, že Slovensko je ochotné zúčastniť sa konferencie, ak bude s Českom a Maďarskom rovnocenným partnerom. (76) Avšak z maďarskej strany—v protiklade s emigrantským stanoviskom Mihálya Károlyiho, ktorý udržiaval kontakt s londýnskou Benešovou vládou (77) — takí domáci stúpeni konfедераčnej myšlienky, ako napr. Bajcsy-Zsilinszky, ktorý i keď ako opozičník útočil na vládu Kállaya pre jej nerozhodnosť, Československo úmyselne vylučoval zo svojej konštrukcie, lebo sa obával o vedúcu úlohu Maďarska v rámci konfederácie, ktorú si nárokovali. (78) Pokiaľ ide o Slovensko, dospel len tak ďaleko, aby v rámci vnútornej federácie Maďarska dostalo snád štatus, pripomínajúci chorvátsko-maďarské vzťahy z rokov 1868—1918, v rámci ktorého môže pomerne dobre uplatniť svoje nároky na samostatnosť. (79)

Boj, ktorý prebiehal na úseku politického organizovania sa Slovákov v Maďarsku, ešte ani začiatkom r. 1944 nezaznačoval zmenu pomeru síl. Strana slovenskej národnej jednoty mala v 93 obciach miestne organizácie a v ďalších 63 obciach dôverníkov; počet členov dosiahol desaťtisíc a jej ústredný organ Slovenská Jednota vychádzal už denne v dvadsaťtisícovom náklade. Veľký vplyv mala strana aj na Spolok sv. Vojtecha, ktorý mal skoro desaťtisíc členov, na Spolok slovenských vysokoškolákov v Maďarsku a Hviezdoslavov študentský podporný spolok, ktorý mal okolo 300 členov. (80)

Závrtný rast popularity Slovenskej Jednoty úzko súvisel s antifašistickým krídlom redakcie, ktoré ovplyvňovalo líniu časopisu. Avšak článok uverejnený 16.1.1944 z pera redaktora Jána Čajaka mladšieho vyčerpал trpezlivosť Nemcov a na žiadosť bratislavského nemeckého vyslanca bol šéfredaktor Jozef Kelemen v Bratislave nútený vylúčiť z redakcie najprv Čajaka, neskôršie Saučina, Siráckeho i Topolského. (81)

Vedľa toho, vo svojich dôsledkoch veľmi nebezpečného vývoja, nemenší význam mala rozhorčená rivalita vo vedení strany medzi predsedom Böhmom a generálnym sekretárom Kelemenom. Böhma totiž od novembra 1942 neboli ochotní na predsedníctve vlády prijímať, preto v ďalšom období zastupoval slovenskú "národnú skupinu" "prispôsobivejší" Kelemen. Túto svoju vodcovskú úlohu si chcel ujasniť vo vnútri strany a dosiahnuť jej uznanie aj u slovenskej vlády. (82)

Slovenské politické a spoločenské organizácie, ktoré boli pod vplyvom maďarskej vlády, rozpadávali sa, boli celkom bezmocné! Plánované organizovanie Kresťanskej strany v západnej časti pripojeného územia južného Slovenska (podobne, ako aj vydávanie jej slovenských novín) sa neuskutočnilo, lebo "medzičasom sa ukázalo, že politické pomery v súčasnosti neumožňujú okamžité politické organizovanie", a preto sa snažili postupne priťahovať stále viac Slovákov do "apolitickej" záujmovej Organizácie povolání, a tak nenápadnou drobnou prácou položiť základ pre eventuálne neskôršie politické organizovanie sa. (83) "Organizácia povolání" bola doteraz vybudovaná viac na východe, v Košiciach, ale aj v Leviciach. Podľa hlásenia tajomníka z Košíc "nábor členov medzi Slováckmi je dosť obťažný, každého treba osve, doslova osobne presvedčiť, aby uznal nevyhnutnosť, že na hrudi veľkomaďarskej jednoty si bude môcť zabezpečiť lepšiu

budúcnosť”. Do Organizácie povolani priťahovala nových členov najmä nádej, že získajú výhody pri zásobovacích výpomociach. Napr. slovenské banícke a roľnícke obyvateľstvo v Nižnej Myšli žiadalo, aby “nejakým spôsobom zohnali pre nich mužskú bielizeň a látky na ženské šaty, lebo dnes-zajtra budú už len v handrách”. V košickom obvode Organizácie povolani bolo päť miestnych organizácií a z celkového počtu členstva snád' iba pätina bola slovenskej národnosti; počet členov v Košiciach nepoznáme, v Myslave bolo 11, Ťahanovciach 24, Košickej Novej Vsi 26, Ruskove 60 členov Slovákov. Sekretariát bol toho názoru, že ich úlohou je, “členov nenápadne privykať na maďarčinu”. (84)

O miestnych organizáciách a členstve východoslovenskej strany “Naša Gazdovská strana” nemáme číselné prehľady, ani o kultúrnom spolku Ojčizna, ale nemohúcnosť “slovjackeho” hnutia prezrádza nízky náklad časopisu “Naša Zástava” (1600 exemplárov) , hoci to bol dvojnásobok nákladu Slovenských Novín. Aj členstvo Uhorskokrajinského vzdelávacieho spolku slovenského sa pohybovalo okolo 300—500 osôb. Z uvedeného možno usudzovať, že — najmä vzhľadom na počet členstva miestnych organizácií - jedine SKM (Spolok Katolíckej mládeže) mohol znamenať vážnejšiu “protiváhu”, v troch obvodoch (Šurany, Košice, Sobrance) bolo takmer 70 miestnych organizácií. V Nových Zámkoch a Košiciach usporiadali sériu prednášok na ľudovej univerzite, kurzy pre vedúcich funkcionárov, jeho časopis “Prameň” vychádzal v 1500 exemplárovom náklade. V mnohých prípadoch sa však stalo, že aj miestne organizácie SKM sa dostali pod vplyv “jednotárov”. Slovenská sekcia strany Sípového kríža mala v Košiciach 18, v župe Abovsko-Turnianskej 70 členov. Táto strana hlásala “svätoštefanskú štátnu ideu a totálne zjednotenie sa s Maďarskom”. (85)

Rozkolísanej politike Kállayho vlády urobilo koniec nemecké obsadenie 19.3.1944. Hitlerove vyhrážky, že v prípade odporu Horthyho vlády zapojí slovenské, rumunské a chorvátske jednotky — čo by spečatilo osud revíziou získaných území Maďarska — prinútil i “zveladovateľa krajiny”, aby zotrvajúc vo funkcii hlavy štátu, svojou autoritou kryl hanebnú skutočnosť obsadenia Maďarska. (86) Tak potom nemecký vyslanec v Bratislave oznámil slovenskej vláde, že otázka ich územných nárokov “bude už len predmetom mierových rokovaní”. (87) Nový maďarský ministerský predseda Döme Sztojaj poslal slovenskému ministerskému predsedovi Tukovi odkaz v súvislosti s maďarsko-slovenským vzťahom a Tuka súhlasne zdôrazňoval, že “v dnešných ťažkých časoch, keď nás všetkých, celú Európu, môže viesť iba jediný spoločný cieľ a záujem, t. j. úspešné zdolanie bolševického nebezpečia, ktoré hrozí zničiť všetko, krajiny, hranice, jednotlivcov, treba odstrániť všetky malichernosti, ktoré by nás odcudzovali alebo zapríčinili medzi nami nedorozumenia.” (88) Hašterenie týchto dvoch protibolševických spojencov však neprestalo ani potom a nenastalo zlepšenie vo vzájomnom zaobchádzaní s menšinami. Okolnosť, že slovenská vláda vyhlásila 10.5.1944 územie Šarišskej a Zemplínskej župy za vojenské pásmo (89) a na druhý deň slovenský parlament prijal návrh zákona o “obmedzení osobnej slobody a ochrane vnútorného poriadku”, (90) vyvolávala v maďarských vládných kruhoch nervozitu a v dôsledku toho vyťahujúc znovu heslo “na obranu maďarskej menšiny” národnostné oddelenie predsedníctva vlády sa dožadovalo, aby maďarský parlament uzákonil zásadu retorzie, na ktorú onoho času naliehal Körmeny Sándor Ékes, ale Bárdossy ju odmietol. (91) Ale ani teraz táto požiadavka nebola splnená a 24. mája 1944 Sztojaj vo svojom prejave pri predstavovaní sa parlamentu ako nový predseda vlády prehlásil, že národnostná politika, ktorú chce uskutočňovať, bude charakterizovaná priamosťou, úprimnosťou, dôverou, zachovaním a rešpektovaním práv. (92) Andor Jaross, ktorý v tom čase zastával funkciu ministra vnútra, rozsiahlou úpravou z 15.6.1944 vyzval administratívne orgány na zachovávanie a uplatňovanie správnych politických zásad voči menšinám, ale čoskoro vysvitlo, že celá táto úprava mala na zreteli len privilegované zaobchádzanie s nemeckou menšinou a na ostatné menšiny, včítane Slovákov, uplatňovala sa celkom iná miera. (93) Slovenskú mládež vo veľkom počte povolávali do vojenskej pracovnej služby, v rámci ktorej museli pri

neludskom zaobchádzaní robotovať na maďarských veľkostatkoch za halierové mzdy. (94) V úzkej súvislosti so zahájením deportácií Židov v Maďarsku na niektorých najnižších administratívnych inštanciách v okolí Košíc odzneli vyhrážky, že “teraz po Židoch budú na rade partizáni (t. j. Slováci). (95) Zmena nenastala ani z hľadiska nárokov na zachovanie svätoštefanskej ríše, čo nepochybne potvrdzovali vyhlásenia námestníka maďarského predsedu vlády Jenő Rátza. (96)

Keďže ani Sztójajho vláda nespĺnila požiadavku Slovákov vo veci ich parlamentného zastúpenia, ktorá bola aj na programe slovenskej vlády, slovenská vláda sa rozhodla pozbaviť maďarskú menšinu na Slovensku parlamentného zastúpenia a ako prípravu na tento krok zaviedla konanie proti Esterházymu pre hanobenie národa. (97) Výstižné bolo konštatovanie, že “osud mandátu nerozhodnú právne zásady, ale vojnová konštelácia. Ak napredovanie Sovietov bude pokračovať takým tempom ako dosiaľ, potom je isté, že spoločné nebezpečie odsunie, ba pravdepodobne u Slovákov aj do zabudnutia uvrhne záležitosť Esterházyho mandátu”. (98) Rýchle približovanie sa sovietskeho frontu vyvolávalo u slovenských politikov vidinu hrôzy šibeníc, na ktorých odvisnú spolu so svojimi maďarskými kolegami, (99) naproti tomu ľudu to povzbudzovalo nádeje na dávno vytúžené oslobodenie. Rozvíjajúce sa partizánske hnutie spôsobovalo stále viac starostí slovenskej vláde, ktorej poverenci v záujme organizovania spoločných protipartizánskych akcií 8. augusta 1944 vstúpili do úzkeho kontaktu s nemeckými a maďarskými poverencami. (100)

Na pripojenom území južného Slovenska v období Sztojajho vlády rástol vplyv ultrapravičiarskej Imrédyho Strany maďarskej obrody na stredné vrstvy maďarského obyvateľstva. V tejto strane už od začiatku zohrávali významnú úlohu tí vedúci činitelia Zjednotenej maďarskej strany, ktorí na jeseň 1940 aj so svojimi prívržencami vystúpili z vládnej strany. To, že Andor Jaross bol ministrom vnútra a György Kukorelly županom Tekovsko-Hontianskej župy, zohralo veľkú úlohu pri získavaní vplyvu. (101) Strana šípového kríža, ktorej vývoj roky stagnoval, za posledné mesiace zaznačila síce určitý vzostup, avšak v masách nebola zakorenená. Aktivita Strany slovenskej národnej jednoty medzi slovenským obyvateľstvom poklesla; približovanie sa frontu, rozvíjanie a šírenie sa slovenského partizánskeho hnutia privádzalo vedenie strany do nerozhodnosti, nedôverčivosti. “Očistená” Slovenská Jednota — od júna jednoznačne — svojimi výpadmi sa stala hlásnou trúbou proti Sovietskemu zväzu a československej emigrácii a súhlasne so stanoviskom tlače na Slovensku a v Maďarsku hlásala vernosť Nemcom “až do konečného víťazstva”. (102)

Slovenské obyvateľstvo obsadeného územia začalo prichádzať k názoru, že od Strany slovenskej národnej jednoty, ktorá bola pod vplyvom slovenskej vlády, nemôžu očakávať nijakú účinnú pomoc. Stále viac a viac sa hovorilo o tom, že cesta k oslobodeniu je možná len postavením sa na odpor proti fašizmu a v úsilí na obnovenie Československa. V auguste 1944 maďarské policajné orgány si povšimli z rúk do rúk sa šíriace letáčky v slovenčine pod názvom “Vyhlásenie za československú štátnu jednotu”. Na “Vyhlásení” na znak súhlasu sa namiesto podpisov písali šesťmiestne čísla, ktoré mali byť overovacou značkou po oslobodení. Text vyhlásenia znel: “Keďže v Maďarsku niet možnosti prejavíť svoju slobodnú vôľu, týmto spôsobom prejavujem svoje stanovisko za československú štátnu jednotu. Z plnej svojej vôle si želám československú štátnu jednotu za podmienok, že bude zabezpečená rovnoprávnosť oboch spisovných jazykov. Najrozhodnejšie odmietam a odsudzujem nám vnútené maďarské panstvo. Tak isto odsudzujem činnosť, na základe ktorej sme boli terorom odtrhnutí od svojich bratov a proti našej vôli sme sa dostali do cudzieho štátneho zväzku. Chceme udržiavať najužšie styky so slovanskými národmi, najmä s Rusmi. Odsudzujem bratovražedný boj proti nim. V budúcnosti v mojom mene môže hovoriť, prejavíť sa, rokovať jedine československá štátna rada a československá vláda, ktorá t. č. sídli v Londýne. Po vojne zas československý parlament. Nám vnútené maďarské panstvo a maďarskú vládu na

odtrhnutom území neuznávam. Toto vyznávam a celé moje úsilie smeruje na znovuvytvorenie Československej republiky”. (103)

Keď sa prevratom 23.8.1944 Rumunsko vytrhlo z pút nemeckej dohody, na druhý deň bola v Maďarsku činnosť všetkých politických strán vládny nariadením zastavená. Aj Strana slovenskej národnej jednoty vzala na vedomie toto nariadenie, ale generálny sekretár Kelemen podal 1.9.1944 žiadosť adresovanú novému ministerskému predsedovi, generálplukovníkovi Gézovi Lakatošovi, aby “filiálky redakcie Slovenskej Jednoty, denníka Slovákov v Maďarsku, ktorého sa nariadenie netýka, zriadené pri sekretariátoch Strany slovenskej národnej jednoty v Nových Zámkoch, Lučenci a Košiciach ponechali v miestnostiach, kde boli miestne organizácie strany”. Charakteristické pre situáciu je, že Slovenská Jednota a Strana slovenskej národnej jednoty od vypuknutia Slovenského národného povstania neboli už v očiach maďarskej vlády tým nebezpečným nepriateľom, za ktorého ho mali predtým, ale sa im javili ako sila, s ktorou možno počítať pri základných snahách: uchrániť slovenské obyvateľstvo pripojeného územia od mobilizačného vplyvu Slovenského národného povstania a udržať ho v pokoji. Tým si možno vysvetliť, že predseda vlády “prispel k tomu, aby Strana slovenskej národnej jednoty pod kamuflážou uvedenou v žiadosti mohla pokračovať v činnosti”. (104) Napriek tomu Slovenská Jednota 1. októbra 1944 prestala vychádzať, lebo v dôsledku Slovenského národného povstania nevedela si zo Slovenska zabezpečiť potrebný papier. (105)

Prehľad zostavený 4.9.1944 pre informácie nového ministerského predsedu o situácii Slovákov v Maďarsku, resp. Maďarov na Slovensku (106) veľmi dobre odzrkadľuje zmenu, ktorá nastala pri posudzovaní problémov pod vplyvom vypuknutia Slovenského národného povstania. Teraz nielenže s uspokojením berú na vedomie, že Strana slovenskej národnej jednoty si vybudovala skutočnú monopolnú pozíciu v kruhu Slovákov v Maďarsku, ale výslovne mimoriadne vysoko hodnotia, že “veľmi agilnou, bezvadne organizovanou prácou sa predovšetkým snažila riešiť drobné problémy prostých ľudí”, čím predchádzali všelijakým prejavom nespokojnosti, čo treba osobitne oceniť “vzhľadom na partizánske boje, ktoré vzplanuli na Slovensku, ako aj na okolnosť, že ľud Slovenska na základe panslavizmu je veľmi proruský naladený”. Chvália generálneho sekretára Kelemena za jeho triezve chápanie situácie a vôbec “možno vycítiť snahu vedenia strany, aby súčasnú ťažkú situáciu nevyužili ilojálne proti nám”.

O Maďarov na Slovensku sa teraz už neobávajú kvôli tiso-vo-tukovsko-machovského režimu, ale kvôli partizánom, ktorí síce maďarským pracujúcim neubližujú, ale nie je isté, či sa niečo nestane grófovi Mihályovi Csáky, preto maďarská vláda sa obracia na vládu slovenskú a nemeckú o pomoc, aby ho mohla vyslobodiť z povstaleckého územia. Dnes vojnová situácia, ale najmä partizánske hnutie na Slovensku, stavajú do úzadia všetky bezprávia”. Teraz sa už ani zaobchádzanie slovenskej vlády s maďarskou menšinou nezdalo takým neznesiteľným, ved ako konštatuje hlásenie: “V Bratislave, Nitre a inde má svoje inštitúcie, školy, knižnice, internáty, jasle, školské družiny a stranické domy, z ktorých nejeden prevyšuje priemernú úroveň v Maďarsku”. Ďalej hlásenie uvádza, že “hospodárska situácia Maďarov na Slovensku je usporiadaná. Rolnícku vrstvu (na južnej rovine) tvoria zväčša malorolníci, ktorí hospodária vcelku racionálne so zameraním na rozvoj chovu dobytku. Hospodárska sekcia Maďarskej strany na Slovensku usporadúva kurzy, organizuje vzorové hospodárstva, resp. určuje a rozdeľuje prémie, čím dosahuje cenné výsledky pri zvyšovaní úrovne. Dobre situovaná živnostenská vrstva v mestách a v pomerne dobrých pomeroch žijúce robotníctvo, ako aj prosperujúca inteligencia tvorí väčšinu maďarskej menšiny”. Okruh bezprávia a krívd sa v hlásení zužuje v podstate len na rôzne prejavy slovenského nacionalizmu najmä v školskej politike a na také okolnosti, ktoré boli zväčša dôsledkom retorčných opatrení ako odvetu za odnárodňovaciu školskú politiku na území južného Slovenska pripojenom k Maďarsku; ďalej na určité obmedzenia organizovania sa Maďarskej strany na Slovensku, ktoré úzko

súviselo s prekážkami, ktoré sa kládli organizovaniu Strany slovenskej národnej jednoty v Maďarsku.

Úspechy Slovenského národného povstania vyvolávali hlboké obavy slovenskej vlády, že Nemcom sa znepáči ich nemohúcnosť a v konečnej fáze predsa len zveria maďarským oddielom likvidáciu povstania, resp. obranu východoslovenských hraníc. (107) Maďarské oddiely sa však dali na pochod nie na Slovensko, ale do južného Sedmohradsku. Maďarská vláda z “prechodu” Rumunska — príznačným spôsobom — vyvodila taký nešťastný a mylný dôsledok, že nadišiel čas a príležitosť zaútočiť na Rumunsko a získať celé Sedmohradsko. K útoku však nedošlo a maďarská armáda sa namiesto podmaňovania si nových území musela zabezpečiť s vypätím všetkých síl obranu doterajších hraníc. Za takýchto okolností sa nemohlo stať, aby pod zámienkou účasti na likvidácii veľkého národného povstania na Slovensku sa pokúsili aj na severe uplatňovať “práva svätej koruny”. Nemci sa musel i sami pustiť do boja proti Slovenskému povstaniu, pravda, útok do boku z juhu uskutočnili z maďarského územia. (108)

Slovenské národné povstanie si vytýčilo za cieľ likvidáciu fašistov, obnovenie Československa na ľudovodemokratických princípoch a v ňom rovnoprávnosť slovenského národa. Kým slovenská vláda by sa bola uspokojila s úpravou hraníc, povstanie sa postavilo za úplné anulovanie viedenskej arbitráže a neodkladnú likvidáciu maďarského panstva na južnom Slovensku. Povstanci, medzi ktorými bol aj veľký počet Maďarov, znovu sa pokúšali, aby rozšírili povstanie aj na územia južného Slovenska pripojeného k Maďarsku. Partizáni, ktorí prekračovali hranice, stretávali sa so sympatiou obyvateľstva a často aj účinnou podporou, ale získať ich pre aktívny odboj sa nepodarilo. Sústredená pozorovacia a odhaľovacia činnosť honvédov a ostatnej ozbrojenej moci: polície, žandárov, colníkov a útvarov Levente znemožňovala akýkoľvek pohyb. (109) Politický útlak, ktorý na tomto území vládol už šesť rokov a na celom území krajiny vlastne 25 rokov, po prevzatí moci nyilašmi 15. októbra 1944 sa ešte stupňoval. Horthy po fiasku v Sedmohradsku sa rozhodol požiadať o prímerie a cez Slovensko tajne poslal delegáciu do Moskvy. Avšak tam kladené podmienky — t. j. okamžité obrátenie zbraní proti Nemcom, zrieknutie sa územných výdobytkov dosiahnutých prostredníctvom nemeckého spoločenstva — váhal prijať. To umožnilo Nemcom, aby preťahujúcu sa a nepripravenú proklamáciu tromfli poslednou kartou: umožnili nyilašom dostať sa k moci a Horthy musel podpísať vymenovanie Szálasiho. (110)

O nejakej “národnostnej politike” na južnom Slovensku počas vlády nyilašov nemožno ani len hovoriť; zúrenie surového teroru stmelovalo pracujúcich bez ohľadu na národnosť v túžbe po oslobodení. Slovenské národné povstanie, veľkú nádej slovenského ľudu aj na území pripojenom k Maďarsku, síce koncom októbra 1944 ešte v krvi utopili, ale napredovanie sovietskych jednotiek nemohlo nič zastaviť. Košice a Rožňava boli oslobodené v januári 1945, Nové Zámky a Komárno v marci 1945. Orgány maďarskej moci sa zrútili, úradníci a žandári spolu s fašistickými oddielmi utiekli. Viedenská arbitráž stratila platnosť, obnovili sa staré hranice. Začala sa likvidácia fašistických zvyškov a realizácia ľudovodemokratického zriadenia. Staré vládnuce režimy zmizli, vzťahy Československa a Maďarska, ako aj vzťahy slovenského a maďarského ľudu sa dostali podstatne na iné základy. V praxi, pravda, bolo treba zdolať mnohé ťažkosti, mnoho chýb odstrániť, aby tento vzťah bol nerušený a plodný.

Dnes už vyše štvrtstoročia uplynulo od týchto neblahých čias, ktorými sa zaoberáme v tejto knihe. Odvtedy Maďari a Slováci — snád' nie v poslednom rade na základe ponaučení z týchto rokov — rovnako sa mohli naučiť, že nectí si svoju národnosť ten, kto nemá v úcte národnosť druhého, a že problémy, ktoré v období nacionalizmu viedli k vzájomnej nenávisti, zúrivým nesvárom, nekonečnej reťazi výpadov a retorzií, ktoré zapríčinili národom strašné utrpenia, možno riešiť len na základoch socialistického internacionalizmu.

Poznámky k VI. kapitole

- (1) Tamže, bal. 143, P 15839.
- (2) Hlásenie Lajosa Kuhla, maďarského vyslanca v Bratislave, z 15.1.1942. (OL, Kum., Pol., bal. 430, pol. 65, 9/1942.)
- (3) Hlásenie Lajosa Kuhla, bratislavského maďarského vyslanca z 29. a 30.1.1942. (OL, Kum., Pol., bal. 430, pol. 430, č. 11/1942, 14/1942.)
- (4) Hlásenie Lajosa Kuhla, maďarského vyslanca v Bratislave, z 30.1.1942, (OL, Kom., Pol., bal. 430, pol. 65, č. 16/1942.)
- (5) Hlásenie Lajosa Kuhla, maď. vyslanca v Bratislave z 1.2.1942. (OL, Kum., Pol., bal. 430, pol. 65, 18/1942.)
- (6) OL, ME, Nemzetiségi o., bal. 152, E 16563/1943.
- (7) Memorandum poslanca Antala Kadleca v slovenskej otázke. Budapešť, 1.2.1942. OL, ME, Nemzetiségi o., bal. 143, P 17654/1942.
- (8) Podanie "Ferdinanda", Budapešť 16.2.1942. (OL, ME, Nemzetiségi o., bal. 144, P 18356/1942.)
- (9) Št. archív, Košice. Spisy kráľ. sedrie. B 5794/1941, B 5795/1941, B 7076/1941, B 7552/1941, B 7553/1941, B 7814/1941, B 7815/1941, B 7986/1941.
- (10) Hlásenie Lajosa Kuhla, maďarského vyslanca v Bratislave, z 25.2.1942. (OL, Kum., Pol., bal. 430, pol. 65, 28/1942.)
- (11) Informatívna správa o postavení slovenskej menšiny v Maďarsku z 26.3.1942. (OL, ME, Nemzetiségi o., bal. 240, Zbierka Flachbart, 5/e.)
- (12) OL, ME, Nemzetiségi o., bal. 144, P 19538/1942.
- (13) OL, Kum., Pol. bal. 430, pol. 65, 34/1942, 43/1942.
- (14) Hlásenie Lajosa Kuhla, maďarského vyslanca v Bratislave z 14.3.1942. (OL, Kum., Pol., bal. 430, pol. 65, 45/1942.)
- (15) Hlásenie Edwarda Ghéczy-Hugyeca z 31.3.1942. OL, ME, Nemzetiségi o., bal. 120, E 15946/1942.
- (16) OL, ME, Nemzetiségi o., bal.182, P 17397/1943.
- (17) Pozri pozn. 148.
- (18) Národnostný prehľad, Budapešť, 12.5.1942. (OL, ME, Nemzetiségi o., bal. 117, B 15205/1942.)
- (19) Hlásenie Lajosa Kuhla, maďarského vyslanca v Bratislave z 24.4.1942. (OL, Kum., Pol., bal. 430, pol. 65, 68/1948.)
- (20) Hlásenie L. Kuhla, maď. vyslanca v Bratislave z 25.4.1942. (OL, Kum., Pol., bal. 430, pol. 65, 70/1942.)
- (21) Hlásenie L. Kuhla, maď. vyslanca v Bratislave z 9.5.1942. (OL, Kum., Pol., bal. 430, pol. 65, 82/1942.)
- (22) M. Vietor, c. d.
- (23) Hlásenie Esterházyho, ako príloha k hláseniu maďarského vyslanca v Bratislave Lajosa Kuhla z 19.5.1942. (OL, KUm., Pol., bal. 430, pol. 65, 84/1942.)
- (24) Hlásenie maďarského vyslanca v Bratislave Lajosa Kuhla z 2.6.1942. (OL, Kum., Pol., bal. 430, pol. 65, 86/1942.)
- (25) Hlásenie maď. vyslanca v Bratislave z 2. a 3.6.1942. (OL, Kum., Pol., bal. 430, pol. 65, 87/1942 a 88/1942.)
- (26) Hlásenie maď. vyslanca v Bratislave z 19.6.1942. (OL, Kum., Pol., bal. 430, pol. 65, 97/1942.)
- (27) OL, ME, Nemzetiségi o., bal. 143, P 15027/1942.
- (28) OL, ME, Nemzetiségi o., bal. 120, bez položky, 24850/1942.
- (29) OL, ME, Nemzetiségi o., bal. 182, P 25100/1943.

- (30) Hlásenie maďarského vyslanca v Bratislave z 24.7.1942. (OL, KUm., Pol., bal. 430, pol. 65, 123/1942.)
- (31) Mesačné hlásenie košického policajného kapitanátu, september 1942. (OL, ME, Nemzetiségi o., bal. 120, E 27164/1942.)
- (32) Hlásenie Lajosa Kuhla, maďarského vyslanca v Bratislave z 13.10.1942. (OL, KUm., Pol., bal. 430, pol. 65, 179/1943.)
- (33) Hlásenie maďarského vyslanca v Bratislave z 11.9.1942 a 15.10.1942. (OL, Pol., bal. 430, pol., 65, 147/1942, 186/1942.)
- (34) Hlásenie maďarského vyslanca v Bratislave z 18.9.1942. (OL, KUm., Pol., bal. 430, pol. 65, W1942.)
- (35) Hlásenie maďarského vyslanca v Bratislave z 29.10.1942. (OL, Kum., pol., bal. 430, pol., 65, č. 194/1942.)
- (36) OL, KUm., Pol., bal. 88, pol. 65, 418/1942.
- (37) OL, ME, Nemzetiségi o., bal. 120, E 15946/1942.
- (38) Nové Zámky, hlásenie policajného kapitanátu z 14.12.1942. (OL, ME, Nemzetiségi o., bal., 144, P 18451/1942.)
- (39) Zápisnice zo zasadnutia Rady slovenských katolíckych spolkov v Maďarsku, 11.2.1943. (OL, ME, Nemzetiségi o., bal. 182, P 16375/1943.)
- (40) Hlásenie Gyulu Fleischmanna o ceste v Šuranoch a okolí. Budapešť, 8.5.1943. (OL, ME, Nemzetiségi o., bal. 152, E 24830/1943.)
- (41) Hlásenie Lajosa Kuhla, maďarského vyslanca v Bratislave z 18.3.1943. (OL, Kom., Pol., bal. 436, pol. 65, č. 61/1943.)
- (42) List Lajoša Kuhla Jenö Ghyczymu, mimoriadnemu vyslancovi a splnomocnenému ministrovi, 17.2.1943. (OL, Kum., Res. Pol., bal. 91, pol. 65, 56/1943.)
- (43) OL, Kum., Res., Pol., bal. 91, pol. 65, 243/1943.
- (44) Hlásenie Ferenc Ronkaya ministerskému predsedovi Kállaymu, Budapešť, 22.3.1943. (OL, Kum., Res., Pol., bal. 91, pol. 65, 99/1943.)
- (45) OL, Kum., Res., Pol., bal. 91, pol. 65, 96/1943, 105/1943.
- (46) Hlásenie Lajosa Kuhla, maďarského vyslanca v Bratislave z 25.5.1943. (OL, Kum., Pol., bal. 436, pol. 65, 105/1943.)
- (47) OL, ME, Nemzetiségi o., bal. 182, P 20122/1943.
- (48) Hlásenie Lajosa Kuhla, maďarského vyslanca v Bratislave, z 14.4.1943. OL, KUm., Pol., bal. 436, položka 65, 80/1943, z 30.4.1943 a list Ghyczymu OL, Kum., Res., pol., bal. 91, pol. 65, 212/1943.
- (49) Hlásenie maďarského vyslanca v Bratislave z 24.5.1943. (OL, Kum., Pol., bal. 436, pol. 101/1943.)
- (50) Šifrovaný telegram maďarského vyslanectva v Bratislave zo 17.6.1943. (OL, Kum., Res., Pol., bal. 91, pol. 65, 279/1943.)
- (51) M. Vietor c. d.
- (52) List Lajosa Kuhla, maďarského vyslanca v Bratislave, Andorovi Szentmiklosymu, mimoriadnemu vyslancovi a splnomocnenému ministrovi 26.5.1943. (OL, KUm., Res., Pol., bal. 91, pol. 65, 242/1943.)
- (53) Záznamy zo 7.6. a 15.7.1943. (OL, ME, Nemzetiségi o., bal. 183, P 32749/1943.)
- (54) OL, ME, Nemzetiségi o., bal 190, E 16355/1944.
- (55) List Gyulu Fleischmanna ministerskému radcovi Pálovi Ballovi, Budapešť, 23.3.1943. (OL, ME, Nemzetiségi o., bal. 213, P 15666/1944.)
- (56) Záznam, Budapešť, 25.6.1943. (OL, ME, Nemzetiségi o., bal. 183, P 32749/1943.)
- (57) Záznam, Budapešť, 20 . 7.1943. Tamže.
- (58) List. hl. župana Nitriansko-bratislavskej župy Pálovi Ballovi, Nové Zámky, 30.11.1943. Tamže.

- (59) Hlásenie podžup. Rezsäa Hetényiho, Levice. 17. 9.1943. St. archív, Nitra, hl. županské spisy Tekovsko-hontianskej župy, 649/1943.
- (60) Hlásenie maďarského vyslanectva v Bratislave z 5.12.1943. (OL, KUm., Pol., bal. 436, pol. 65, 236/1943.)
- (61) Št. archív, Nitra, hl. županské spisy Tekovsko-hontianskej župy, 232/1943.
- (62) Tamže, dôverné hl. županské spisy Komárňanskej župy, 100/1943, 124/1943.
- (63) OL, ME, Nemzetiségi o., bal. 182, P 30801/1943.
- (64) OL, ME, Nemzetiségi o., bal. 213, P 15493/1944.
- (65) OL, Kum., Pol., bal. 436, pol. 65, 193/1943.
- (66) Tamže, 177/1943.
- (67) Tamže, 189/1943.
- (68) Súhrnná správa o politickej situácii za rok 1943. (OL, KUm., bal. 440, pol. 65, 17/1944.)
- (69) OL, Kum., Res., Pol., bal. 91, pol. 65, 492/1943, 495/1943.
- (70) Memorandum Ľudovíta Bazovského, 5.9.1943. OL, ME, Nemzetiségi o., bal. 182, P 29253/1943 a list Odönovi Tarjanovi, Lučenec, 20.10.1943. OL, ME, Nemzetiségi o., bal. 183, P 32612/1943.
- (71) OL, Kum., Pol., bal. 436, pol. 65, 141/1943.
- (72) Tamže, 127/1943, 156/1943, 170/1943.
- (73) F. Beer, Význam slovenského národného povstání pro nové usporádaní československých vztahů. (Slovenské národné povstanie roku 1944. Zborník príspevkov z národnooslobodzovacieho boja 1938—1945.) Bratislava 1965.
- (74) OL, KUm., Pol., bal. 440, pol. 65, 1/1944.
- (75) Tamže, 139/1944.
- (76) Tamže. 159/1944.
- (77) Károlyi Mihály válogdtot irásal, II, Budapešť 1964 , 88.
- (78) Rukopisné odd. Országos Széchényi könyvtar, Budapešť, „Pozostalost' Bajcsy-Zsilinszkeho, 28/75, 28/125. Korešpondencia s Györgyom Barossom.
- (79) Tamže, 28/15. “Otázka menšín a vnútorná federalizácia Maďarska”
- (80) OL, ME, Nemzetiségi o., bal. 215, P 19306/1944.
- (81) Tamže, 19341/1944.
- (82) Tamže. Aj M. Vietor, c. d.
- (83) “Záznam o správnej orientácii slovenského ľudu”. Budapešť, 14. 3. 1944. OL, ME, Nemzetiségi o., bal. 183, P 32749/1943.
- (84) OL, MF., Nemzetiségi o., bal. 213, P 15725/1944.
- (85) Tamže, bal. 214, P 15935/1944.
- (86) Horthy Miklós titkos iratai. Budapešť, 1962, 436.
- (87) Hlásenie Lajosa Kuhla, maďarského vyslanca v Bratislava z 3.4.1944. (OL, KUm., Pol., bal. 440, pol 65, 68/1944.)
- (88) Hlásenie Lajosa Kuhla, maďarského vyslanca v Bratislave z 4.4.1944. Tamže, 69/1944.
- (89) Tamže, 85/1944, 94/1944.
- (90) OL, ME, Nemzetiségi o., bal. 215, P 22349/1944.
- (91) Tamže, bal. 214, P 18419/ 944, resp. Kum., Pol., bal. 414, pol. 65, 7471/1944.
- (92) List predsedu vlády Sztojajho ministromi vnútra Jarossovi. Budapešť, 7. 6. 1944. (OL, ME, Nemzetiségi o., bal. 189, B 23197/1944.)
- (93) Tamže, bal. 215, P 25062/1944.
- (94) Tamže, bal. 215, P 21160/1944, 25594/1944.
- (95) Hlásenie Lajosa Kuhla, maďarského vyslanca v Bratislave z 30.5.1944. Tamže, bal. 189, B 23197/1944.

- (96) OL, Kum., Pol., bal. 440, c 1. 65, 139/1944.
- (97) Hlásenie Lajosa Kuhla, maďarského vyslanca v Bratislave, z 7.7.1944. (OL, KUm., Pol., bal. 440, pol. 65, 123/1944.)
- (98) Blaskovich, legačný radca na maďarskom vyslanectve v Bratislave-, hlásenie z 3.8.1944. Tamže, 138/1944.
- (99) Tamže, 61/1944.
- (100) Harsányi János, Magyar szabadságharcosok a fasizmus ellen. Budapešť 1966, 344-345.
- (101) St. archív, Nitra, hl. županské spisy Tekovsko-hontianskej župy, 335/1944.
- (102) M. Vietor, c. d.
- (103) OL, ME, Nemzetiségi o., bal. 215, P 26198/1944.
- (104) Tamže, 19494/1944.
- (105) M. Vietor, c. d.
- (106) OL, ME, Nemzetiségi o., bal. 240, Zbierka "Flachbart", 5/e.
- (107) OL, Kum., Pol., bal. 440, pol. 65, 141/1944.
- (108) Tilkovszky Loránt, Príspevok k dejinám partizánskej činnosti na pohraničí južného Slovenska r. 1944. Historický časopis, roč. 1965, č. 1.
- (109) Tamže.
- (110) Ránki György, Emlékiratok és valóság Magyarország második világháború szerepéral. Budapešť 1964, 295-301.

LORÁNT TILKOVSKÝ
JUŽNÉ SLOVENSKO
V ROKOCH 1938 - 1945

Prebal a väzbu navrhol Juraj Kavka
Redaktorka publikácie Božena Kustrová
Technická redaktorka Ladislava Haplová
Z maďarského originálu preložil kolektív

Vydanie prvé.

Vydalo Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied
v roku 1972 ako svoju 1547. publikáciu.
Strán 224. Vytlačili Tlačiarne SNP, Martin.
AH 14,19, VH 14,65.

Náklad 800 výtlačkov.

71 — 004 — 72

509/29 02/63

Kčs 26,-T